CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गरुड पुराणम्

क्र.सं. ६५२.
क्र.सं. ४४२.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ

गरुड़ पुराणम्

प्रकाशक—

बाबू माधवप्रसाद शर्मा

के २३|११९, वाराणसी-१.

२ सं० ८६

मूल्य ३०) रु०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नेपालीयभाषाटीकासंवलितं

गरुडपुराणम्

प्रथमोऽध्यायः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीर्जयति ॥

धर्मदृढबद्धमूलो वेदस्कन्धः पुराणशाखाढ्यः । क्रतुकुसुमो मोक्षफलदो मधुसूदनपादपो जयति ॥१॥

'ग्रन्थादौ ग्रन्थमध्ये ग्रन्थान्ते च मङ्गलं कुर्यात्' यस्तो शिष्टाचार छ। श्रीभगवान्ले गरुड़लाई आज्ञा गर्नुभएको गरुड़पुराण नामक ग्रन्थको अत्यन्त विस्तार हुँदा निरन्तर सबैले पूरा ग्रन्थको आशय लिनसक्दैनन् भन्ने विचार गरी सोही ग्रन्थका प्रेतकल्पको सार उद्धार गर्नु-पर्‍यो र आफ्ना-आफ्ना अनेक प्रकारका कुकर्मले गर्दा अधोगतिमा जानलागेका जीवहरूको सरल उपायले उद्धार होस् भन्ने उद्देश्यले ग्रन्थ रचनाको इच्छा गर्ने भएका सर्वदा सर्वहितेच्छु आदि पौराणिक भगवान् व्यासजी जो छन् सो 'ग्रन्थसमाप्तिकामो मङ्गलमाचरेत्' यस्तो अनुमति वेद प्रमाण 'साक्षी राखी' यो ग्रन्थ निर्विघ्न समाप्त होस भन्नाका निम्ति र कोही ग्रन्थ बनाउँदा हाम्रा परम्परामा चलेका शिष्यहरू पनि यसै गरी मङ्गलाचरण गरुन् भनी 'धर्मदृढबद्धमूलः—' इत्यादि श्लोकले मङ्गलाचरण गर्नहुन्छ ॥ धर्मदृढेति—

'धर्मदृढबद्धमूलः' धर्मरूपी जराले बलियो गरी बाँधिएको छ फेद जसका यस्तो 'वेदस्कन्धः' वेद अर्थात् ऋक्, यजुः, साम र अथर्व यी चार छन् मुख्य हाँगा जसका यस्तो 'पुराणशाखाढ्यः' (शास्त्रमा धर्मको निर्णय हुनाले धर्म मूल भयो; त्यसपछि धर्मका निर्णायक वेदहरू काण्ड—वेदपछि पुराणादि हाँगा धर्मशास्त्र हुनाले) पुराणहरू (इतिहास आदि) साना-साना हाँगा छन् जसका यस्तो फेरि 'क्रतुकुसुमः' (पुराण द्वारा कर्म गर्नू भन्ने ज्ञान हुने हुनाले) अश्वमेध, वाजपेय, अग्निष्टोम आदि फूल फुल्ने भएको (फूल नफुली फल नलाग्ने हुनाले यज्ञ जस्तो फूल

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

फुलेपछि कस्तो फल फल्छ भने—) 'मोक्षफलः' मोक्ष अर्थात् कहिल्यै जन्मन मर्न नपर्ने केवल निराकार, निर्गुण, निर्विकार, आनन्दमय, परब्रह्ममा लीन भई अर्थात् परब्रह्म स्वरूप भई आफैं चतुर्दश भुवनक हर्ता, कर्ता, धर्ता भएर निर्गुण भए तापनि सगुण त्रिगुणात्मक—ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर आदि रूपले अद्वैतवादीहरूले कथञ्चित् ध्यानद्वारा ग्रहण गरिएको अत्यन्त दुःख-ध्वंस रूप यस्तो मोक्षदायक फल फल्ने यस्ता 'मधुसूदनपादपः' मधुसूदन भगवान् नाम गरिएका 'पादपः' वृक्ष (कल्पवृक्ष) स्वरूप भगवान् 'जयति' सर्वोत्तम भएर रहनुभएको छ ॥

यहाँ वृक्ष ता अज्ञानी जड़ हुन्छ, भगवान् आनन्दमय, ज्ञानमय हुनुहुन्छ, सो कसरी भगवान्लाई रूखमा घटाउन सक्छौ? भन्ने शङ्का हुन्छ तापनि गरेको कुरा कसै निष्फल जाँदैन अर्थात् रोपे मात्र फल्दछ भन्ने लौकिक न्यायले घटाएको हुनाले कुनै दोष छैन। जस्तै—वृक्ष लगाए मात्र पनि त्यसका छायाद्वारा केही सुख मिल्दछ। त्यस्तै हरिको नाम श्रवण-कीर्तन मात्रका चेष्टाले पनि कर्मका डोरीले बाँधिएका जीवको केही अवश्य उद्धार हुन्छ। जस्तै—रूख बढेपछि त्यसका हाँगाहरू छायाभन्दा बढी हजारौं काममा उपयोग गरिन्छ; त्यस्तै नाम लिनुभन्दा केही वेदादि द्वारा उनका गुणानुवाद गर्नाले हजारौं गुणा बढ़ता फल पाइन्छ अर्थात् नाम लिनेहरूको राज्यादि भोग वा देवयोनिमा गुणानुवाद गर्ने-हरूको गन्धर्वादि विशेष योनिमा प्राप्त भइन्छ। फेरि फूल फुलेपछि त्यसको सुगन्ध आदि मनुष्यादिलाई प्राप्त हुन्छ। त्यस्तै यज्ञादि कर्मले इन्द्रादि स्वर्गीय प्रधान भएर रहनपाइन्छ। फेद् हाँगा साना-साना फूलहरू जस्तै सधैं एकैनासे भएर रहँदैनन्; त्यस्तै यी नाम, गुणानुवाद, यज्ञादिले प्राप्त गरिएका राज्यादि र किन्नर, गन्धर्व, इन्द्रादि योनिका यी स्वर्गीय सुखादि पनि अनित्य छन्। परन्तु जो वृक्षको परिणाम फल हो त्यस फलमा रस सहित बीजादि हुनाले जस्तो नित्य छ त्यस्तै धर्मादि द्वारा चित्त-शुद्धि, वेदद्वारा गुरु वेदान्त वाक्यमा विश्वास, पुराणद्वारा यज्ञादिमा प्रवृत्ति र निष्काम यज्ञादि द्वारा कर्म क्षय भई मोक्ष प्राप्ति हुन्छ। तसर्थ वृक्ष फल तुल्य मोक्ष अत्यन्त नित्य छ। अरु स्वर्गादि सुख पनि अनित्य छन्। किनकि जहिलेसम्म द्वैतभाव छुटेको हुँदैन तहिलेसम्म मुक्ति मिल्नसक्तैन। 'तत्त्वमसि' इत्यादि वाक्यले अभेद निर्णय गरी 'प्रज्ञानं ब्रह्म' 'ऋते ज्ञानात् न मुक्तिः' इत्यादि श्रुति प्रमाण सूचन गर्नाका निमित्त वृक्षमा घटाएको हो।

यहाँ शङ्का हुन्छ कि संसारी जीवहरू किन फल टिप्ने उद्योग गर्दैनन्? अर्थात् मोक्ष किन चाहँदैनन्? भन्छौ भने पहिले ता रूख

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यहाँ शङ्का हुन्छ कि संसारी जी... किन चाहँदैनन् ? भन्छौ भने पहिले ता रूख

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

नलगाई फल फल्नै मुश्किल छ, लगाए पनि कोही मनुष्यादि ता छायाका लोभी हुन्छन्, कोही दाउराका, कोही चरा-चुरुङ्गीहरू र हाँगा-पातका, भ्रमरादि पुष्पका र यो फलको यस्तो रस हुन्छ भनी जान्नेहरूमात्र फलका लोभी हुन्छन्। त्यस्तै कोही-कोही राज्यादिमा नै अविद्याले अपोहित बुद्धिहरू सुखी सम्झन्छन्। कोही देवादि, इन्द्रादि स्वर्गीय सुख नै नित्य सम्झन्छन्। परन्तु यी सब अनित्य छन् तापनि अविद्यामा परी भुली झुलीरहेका छन्; तसर्थ जो जुनमा आसक्त छन् तिनलाई भगवान्ले त्यस्तै फल दिलाउँछन्। किनकि मुक्तिका निमित्त 'इहामुत्र भोगविरागः' यस्तो वचन छ। तसर्थ कल्पवृक्ष सदृश यो भगवान्रूपी वृक्ष यथेच्छ दाता हो। भगवान् एकमात्र छन् भन्ने 'तत्त्वमसि' आदि प्रमाण देखाई 'द्वौ सुपर्णौ' इत्यादि भेद बोधक श्रुति विरुद्ध भयो भयो भने हाम्रो भेद बोधक बुद्धि नै मृषा हो। जस्तै—"आकाशस्य यथा भेदस्त्रिविधो दृश्यते महान्। जलाशये महाकाशस्तदवच्छिन्न एव हि ॥ प्रतिबिम्बाख्य० ॥ बुद्ध्यवच्छिन्नचैतन्यमेकं ब्रह्म तथा परम्। आभासस्तु मृषाबुद्ध्या—" इत्यादि। यस्तो प्रमाण हुनाले। अतएव 'एकं ब्रह्माऽस्मि' यी श्रुति अनुग्राहिका हुन्छिन्। मधुसूदन पद वाच्य ब्रह्म छैन। पंच महाभूत पृथ्व्यादि नै सत्य हुन् भन्छौ भने ब्रह्म सत्य हुनाले ती पनि सत्यवान् प्रतीत हुन्छन्। जस्तै—जीव नित्य हुनाले जीवाधार शरीर पनि नित्य सम्झी शरीरमा नै 'म' 'मेरो हात' इत्यादि सम्झी नित्यताको व्यवहार गरिन्छ। शरीर नै जीव भन्छौ भने कोही अङ्ग हात पाउ आदि काटिएमा आत्मा पनि काटिनेछ, आत्मा काटिएपछि मरी जानुपर्ने तैपनि नमरेको देखिन्छ र शरीर जीवात्मा होइन, शरीर अनित्य, जीवात्मा नित्य भन्ने जानिन्छ। त्यस्तै पञ्चमहाभूतादि अनित्य ब्रह्म नित्य भन्ने जानिन्छ। प्रकृति महदहङ्कार आदि पनि जड़ छन्; ती ईश्वर होइनन्। ब्रह्मेच्छाको नै प्रकृत्यादि नाम गुणाभास हो। वस्तुतः शमदमादि द्वारा प्रारब्ध कर्म नाश भई ब्रह्मज्ञानद्वारा मोक्ष हुन्छ। अन्यथा क्रमैले यज्ञादि कर्मापेक्षया स्वर्गादि सुख मात्र हुन्छ, मुक्त हुन सकिंदैन भन्ने अभिप्राय हो। यहाँ निर्गुण पक्षमा मधु माने विषय रसलाई सूदन माने ध्वंस गर्ने हुनाले परब्रह्मरूपी वृक्षको 'मधुसूदन' नाम रह्यो। सगुणपक्षमा 'मधु' नाम दैत्यलाई 'सूदन' विनाश गर्ने हुनाले मधुसूदन भनेका हुन्। जरा उम्किएमा रूखै ढल्ला भन्ने शङ्का नहोस् भन्नाका निमित्त धर्मले बाँधिएको भनेका हुन्। धर्मरूप बलियो जेलिएको जरा, वेदरूप काण्ड, पुराणरूप हाँगा, यज्ञरूप फूल र मोक्षरूप फल हुने वृक्षरूप मधुसूदन भगवान्को सधैं जय छ। धर्मजिज्ञासामा वेदादि र वेदादिको भाव-ज्ञानका निमित्त पुराणादि, तिनको तत्त्व यज्ञादिमा र निष्काम यज्ञादिद्वारा मुक्ति दिने मधुसूदन नामक परब्रह्मलाई सम्झना गर भन्ने यो श्लोकको अभिप्राय हो ॥ १ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नैमिषेऽनिमिषक्षेत्रे ऋषयः शौनकादयः । सत्रं स्वर्गाय लोकाय सहस्रसममासत ॥२॥
त एकदा तु मुनयः प्रातर्हुतहुताग्नयः । संस्कृतं सूतमासीनं पप्रच्छुरिदमादरात् ॥३॥
ऋषय ऊचुः-कथितो भवता सम्यग् देवमार्गः सुखप्रदः । इदानीं श्रोतुमिच्छामो यममार्गं भयप्रदम् ॥४॥
तथा संसारदुःखानि तत् क्लेशक्षयसाधनम् । ऐहिकामुष्मिकान् क्लेशान् यथावद्वक्तुमर्हसि ॥५॥
सूत उवाच—शृणुध्वं भो विवक्ष्यामि यममार्गं सुदुर्गमम् । सुखदं पुण्यशीलानां पापीनां दुःखदायकम् ॥६॥
यथा श्रीविष्णुना प्रोक्तं वैनतेयाय पृच्छते । तथैव कथयिष्यामि सन्देहच्छेदनाय वः ॥७॥

नैमिषारण्य क्षेत्रमा ८८ हजार शौनकादि ऋषिहरू स्वर्ग प्राप्तिका निमित्त हजारौं वर्षपर्यन्त यज्ञ गर्दै थिए ॥२॥ एक दिन प्रातःकालको अग्निहोत्रादि कर्म गरीसकेका यस्ता ती शौनकादि मुनिहरू आदरपूर्वक आसनमा बसेका पौराणिक सूतजीसँग विनयपूर्वक यो कुरा सोध्नलागे ॥ ३ ॥ ऋषिहरू भन्दछन्—हे सूतजी ! तपाईंले सुख दिने मार्ग विस्तारपूर्वक वर्णन गर्नुभयो । यस वखत डरलाग्दो यमराजको मार्ग सुन्ने इच्छा गर्दछौं ॥ ४ ॥ फेरि तपाईं संसारको दुःख र सो संसारी दुःख नाश हुने उपाय त्यस्तै यस लोक र परलोकको दुःख सुखादि साँचो-साँचो हामीलाई सुनाउन समर्थ हुनुहुन्छ ॥ ५ ॥ सूतजी भन्नुहुन्छ—हे ऋषि हो ! सुन, अत्यन्त दुर्गम, धर्मीहरूलाई सुख र पापीहरूलाई दुःख दिने यम-मार्गको विशेष वर्णन गर्दछु ॥ ६ ॥ जसरी प्रश्न गर्ने भएका विनता-पुत्र गरुडलाई विष्णु भगवान्ले आज्ञा गर्नुभयो, त्यस्तै हिसाबले तिमीहरूको सन्देह काटनका

१४

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वर्णन गर्दछु ।। ६ ।। जसरी प्रश्न गर्नै भएका ... पापीहरूलाई दुःख दिने यम-मार्गको विशेष
१४ ... विष्णु भगवान्‌ले आज्ञा गर्नुभयो, त्यस्तै हिसाबले तिमीहरूको सन्देह काटनका

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

सपिण्ड्यां विप्रचरणौ पूजयेच्चन्दनाक्षतैः । दानं तस्मै प्रदातव्यमक्षय्यतृप्तिहेतवे ॥५२॥
वर्षवृत्तिं घृतं चान्नं सुवर्णं रजतं सुगाम् । अश्वं गजं रथं भूमिं आचार्याय प्रदापयेत् ॥५३॥
ततश्च पूजयेन्मन्त्रैः स्वस्तिवाचनपूर्वकम् । कुङ्कुमाक्षतनैवेद्यैर्ग्रहान् देवीं विनायकम् ॥५४॥
आचार्यस्तु ततः कुर्यादभिषेकं समन्त्रकम् । बद्ध्वा सूत्रं करे दद्यान्मन्त्रपूतांस्तथाक्षतान् ॥५५॥
ततश्च भोजयेद् विप्रान् मिष्टान्नैर्विविधैः शुभैः । दद्यात् सदक्षिणांस्तेभ्यः सजलान्नान् द्विषड्घटान् ॥५६॥
वार्यायुधप्रतोदस्तु दण्डस्तु द्विजभोजनात् । प्रष्टव्याश्च ततो वर्णैः शुद्ध्येरन् ते ततः क्रमात् ॥५७॥
एवं सपिण्डनं कृत्वा क्रियावस्त्राणि सन्त्यजेत् । शुक्लाम्बरधरो भूत्वा शय्यादानं प्रदापयेत् ॥५८॥

सपिण्डीमा चन्दन, अक्षताले ब्राह्मणका चरणको पूजा गरेर अक्षय्य तृप्तिका निमित्त ती ब्राह्मणलाई दान देओस् ॥ ५२ ॥ वर्षको वृत्ति (जीविका) गर्नाका निमित्त घिउ, अन्न, सुवर्ण, चाँदी, असल गाई, घोड़ा, हात्ती, रथ, भूमि यी आचार्यलाई देओस् ॥ ५३ ॥ त्यसपछि स्वस्तिवाचनपूर्वक वेदमन्त्रद्वारा कुंकुम, अक्षता, नैवेद्यहरूले ग्रह देवी र विनायकको पनि पूजन गरोस् ॥ ५४ ॥ त्यसपछि आचार्यले मन्त्रसहित अभिषेक गरून् । हातमा डोरो बाँधिदिएर मन्त्रले पवित्र भएका अक्षता दिउन् ॥५५॥ त्यसपछि अनेक प्रकारका असल मिष्टान्नहरूले ब्राह्मणहरूलाई भोजन गराओस् र ती ब्राह्मणलाई अन्न जल सहित भएका बाह्र घट र दक्षिणा पनि देओस् ॥ ५६ ॥ ब्राह्मण भोजनपछि चारै वर्णले—ब्राह्मणले जल, क्षत्रियले अस्त्र, वैश्यले तुलाकाष्ठ र शूद्रले दण्ड छुनू र ती शुद्ध हुन्छन् ॥ ५७ ॥ यस्ता प्रकारले सपिण्डन गरेर क्रिया वस्त्र त्यागोस् । सेतो कपड़ा धारण गरेर

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शय्यादानं प्रशंसन्ति सर्वे देवाः सवासवाः । तस्माच्छय्या प्रदातव्या मरणे जीवितेऽपि वा ॥५९॥
सारदारुमयीं रम्यां सुचित्रैश्चित्रितां दृढाम् । पट्टसूत्रैर्विततनितां हेमपत्रैरलंकृताम् ॥६०॥
हंस - तूलीप्रतिच्छन्नां शुभशीर्षोपधानिकाम् । प्रच्छादनपटी युक्तां पुष्पगन्धैः सुवासिताम् ॥६१॥
दिव्यबन्धैः सुबद्धां च सुविशालां सुखप्रदाम् । शय्यामेवं विधां कृत्वा ह्यास्तृतायां न्यसेद्भुवि॥६२॥
छत्रं दीपालयं रौप्यं चामरासनभाजनम् । भृङ्गारकरकादर्शं पञ्चवर्णवितानकम् ॥६३॥
शयनस्य भवेत् किञ्चिद्ध यच्चान्यदुपकारकम् । तत्सर्वं परितस्तस्याः स्वे स्वे स्थाने नियोजयेत् ॥६४॥

शय्यादान देओस् ॥ ५८ ॥ इन्द्र सहित सब देवता शय्यादानको प्रशंसा गर्दछन् ; यसकारण मरे अथवा जीवित छँदैमा पनि शय्यादान दिनु योग्य छ ॥ ५९ ॥ सारदारुमयी (पुष्ट काठले बनाइएको) सुन्दर. असल चित्रित दृढ (पुष्ट) रेशमी सूतले वनाइएको, सुवर्णका पत्रले अलंकृत गरिएको, हाँसका जस्ता सेता रूआ (कपास) ले ढाकिएको असल शिरानी लगाइएको, माास्तिर ढाक्ने कपड़ा अर्थात् झूलले युक्त फूलका गन्धहरूले सुगन्धित सुन्दर दिव्य बन्धनले बाँधिएको र खूब फैलिएको, सुख दिने यस्ता प्रकारको शय्या बनाएर आस्तृत (फैलिएका) भूमिमा राखोस् ॥६०॥६१॥६२॥ छाता, चाँदीको दीयो, चाँदीका भाँड़ा, चमर, आसन, झारी करक (अलपघट, कमण्डलु आदि) ऐना र पाँच वर्णले शोभित

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

चमर, आसन, झारी करक (अलपघट, कमण्डलु आदि) ऐना र पाँच वर्णले शोभित

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्यां संस्थापयेद्धैमं हरिं लक्ष्मीसमन्वितम् । सर्वाभरण - संयुक्तमायुधाम्बरसंयुतम् ॥६५॥
स्त्रीणां च शयने धृत्वा कज्जलालक्तकुङ्कुमम् । वस्त्रं भूषादिकं यच्च सर्वमेव प्रदापयेत् ॥६६॥
ततो विप्रं सपत्नीकं गन्ध-पुष्पैरलंकृतम् । कर्णाङ्गुलीयाभरणैः कण्ठसूत्रैश्च काञ्चनैः ॥६७॥
उष्णीषमुत्तरीयं च चोलकं परिधाय च । स्थापयेत् सुखशय्यायां लक्ष्मीनारायणाग्रतः॥६८॥
कुङ्कुमैः पुष्पमालाभिर्हरिं लक्ष्मीं समर्चयेत् । पूजयेल्लोकपालांश्च ग्रहान् देवीं विनायकम् ॥६९॥
उत्तराभिमुखो भूत्वा गृहीत्वा कुसुमाञ्जलिम् । उच्चारयेदिमं मन्त्रं विप्रस्य पुरतः स्थितः ॥७०॥
यथा कृष्ण! त्वदीयास्ति शय्या क्षीरोदसागरे । तथा भूयादशून्येयं मम जन्मनि जन्मनि ॥७१॥

पर्ने हो त्यो त्यहीं राखोस् ॥ ६४ ॥ त्यस शय्यामा लक्ष्मी सहित सबै गहनाले युक्त शङ्ख, चक्र, गदा, पद्म र पीत वस्त्रादिले पनि युक्त भएका सुवर्णका हरि भगवान् बनाई थापोस् ॥ ६५ ॥ स्वास्नी मानिसका शय्यामा गाजल, अलक्त, अबीर राखेर वस्त्र-भूषण आदि जो हुन् ती देओस् ॥ ६६ ॥ त्यसपछि पत्नीसहित ब्राह्मणलाई चन्दन फूलले अलङ्कृत गराई कानका भूषण र औंठी इत्यादि आभरणहरू तथा सुवर्णका कंठसूत्रले पनि शोभित गराओस् ॥ ६७ ॥ पगरी, दुपट्टा, चोला इत्यादि पहिराएर सुख-शय्यामा लक्ष्मी-नारायणका अगाड़ि बसालोस ॥ ६८ ॥ कुंकुम र फूल-मालाहरूले पनि हरि र लक्ष्मीको पूजन गरी लोकपाल, ग्रह, देवी र विनायकहरूको पनि पूजा गरोस् ॥ ६९ ॥ उत्तराभिमुख भई हातमा फूल लिएर ब्राह्मणका अगाड़ि बसी यो मन्त्र पढोस् ॥ ७० ॥ हे कृष्ण ! क्षीरसागरमा जस्तो हजूरको शय्या छ त्यस्तै यो मेरो शय्या जन्म जन्ममा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एवं पुष्पाञ्जलिं विप्रे प्रतिमायां हरेः क्षिपेत्। ततः सोपस्करं शय्यादानं सङ्कल्पपूर्वकम् ॥७२॥
दद्याद् व्रतोपदेष्ट्रे च गुरवे ब्रह्मवादिने। गृहाण ब्राह्मणैनां त्वं को ददातीति कीर्तयन् ॥७३॥
आन्दोलयेद् द्विजं लक्ष्मीं हरिं च शयने स्थितम्। ततः प्रदक्षिणीकृत्य प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥७४॥
सर्वोपस्करणैर्युक्तं प्रदद्यादतिसुन्दरम्। शय्यायां सुखसुप्त्यर्थं गृहं च विभवे सति ॥७५॥
जीवमानः स्वहस्तेन यदि शय्यां ददाति यः। स जीवश्च वृषोत्सर्गं पर्वणी [?] षु समाचरेत् ॥७६॥
इयमेकस्य दातव्या बहूनां न कदाचन। सा विभक्ता च विक्रीता दातारं पातयत्यधः ॥७७॥
पात्रे प्रदाय शयनं वाञ्छितं फलमाप्नुयात्। पिता च दाता तनयः परत्रेह च मोदते ॥७८॥

पनि शून्य नहोस् ॥ ७१ ॥ यस्ता प्रकारले पुष्पाञ्जलि गरेर ब्राह्मणका उपर र हरिका प्रतिमामा पनि चढाओस् र सङ्कल्पपूर्वक सामग्री सहित शय्यादान गरोस् ॥ ७२ ॥ व्रतहरू उपदेश गर्ने ब्रह्मवादी गुरुलाई दिएर भनोस्—हे ब्राह्मण ! तपाईं यो शय्या ग्रहण गर्नुहोस। को दिन्छ ? यसो भन्दै विप्रले लेओस ॥ ७३ ॥ शय्यामा बसेका द्विज हरि र लक्ष्मीलाई आन्दालन (हल्लाओस) र प्रदक्षिणा गरी प्रणाम गरेर विसर्जन गरोस धन धेरै भए सबै सामग्रीले युक्त अतिसुन्दर शय्यामा सुखपूर्वक सुत्न घर पनि देओस् ॥ ७५ ॥ पुरुषले जीवित छँदै आफ्ना हातद्वारा शय्यादान गरोस्। फेरि पर्वमा वृषोत्सर्ग पनि गरोस् ॥ ७६ ॥ एउटै ब्राह्मणलाई शय्या दिनू; धेरैलाई कदापि नदिनू। त्यो शय्या भाग लाएर बाँड़ियो र वेचियो भने दातालाई अधःपतन (नरकमा) गिराउँछ ॥ ७७ ॥ पात्रमा शय्यादान दिएर वांछित फल पाउँदछ। पिता परलोकमा र दाता ...

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वेचियो भने दातालाई अधःपतन (नरकमा) गिराउँछ ॥ ७७ ॥ पात्रमा शय्यादान दिएर वाञ्छित फल पाउँदछ ।

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुरन्दरगृहे दिव्ये सूर्यपुत्रालयेऽपि च । उपतिष्ठेन्न सन्देहः शय्यादानप्रभावतः ॥७९॥
विमानवरमारूढः सेव्यमानोऽप्सरोगणैः । आभूतसम्प्लवं यावत् तिष्ठत्यातङ्कवर्जितः ॥८०॥
सर्वतीर्थेषु यत् पुण्यं सर्वपर्वदिनेषु च । तेभ्यश्चाप्यधिकं पुण्यं शय्यादानोद्भवं भवेत् ॥८१॥
एवं दत्वा सुतः शय्यां पद्दानं प्रदापयेत् । तच्छृणुष्व मयाख्यातं यथावत् कथयामि ते ॥८२॥
छत्रोपानहवस्त्राणि मुद्रिकां च कमण्डलुः । आसनं पञ्चपात्राणि पदं पञ्चविधं स्मृतम् ॥८३॥
दण्डेन ताम्रपात्रेण ह्यामान्नैर्भोजनैरपि । अथयज्ञोपवीतैश्च पदं सम्पूर्णतां व्रजेत् ॥८४॥
त्रयोदशपदानीत्थं यथाशक्त्या विधाय च । त्रयोदशेभ्यो विप्रेभ्यः प्रदद्याद् द्वादशेऽहनि ॥८५॥

यस लोकमा खुशी हुन्छन् ॥ ७८ ॥ शय्यादानका प्रभावले दिव्य इन्द्रका घरमा र यमराजका घरमा पनि त्यसको फल उपस्थित हुन्छ यसमा सन्देह छैन ॥ ७९ ॥ श्रेष्ठ विमानमा चढेको छँदो अप्सरागणले सेवा गरिएको पीड़ा रहित भएर महाप्रलय पर्यन्त स्थित रहन्छ ॥ ८० ॥ सबै तीर्थमा र सबै पर्व दिनमा जो पुण्य हुन्छ त्यसभन्दा पनि अधिक शय्यादानबाट उत्पन्न भएको पुण्य जान्नु ॥ ८१ ॥ यस्ता प्रकारले शय्या र पददान देओस् ; जो कि यथावत् तिमीलाई बताउँदछु सुन ॥ ८२ ॥ छाता, जुत्ता, वस्त्र, औंठी, कमण्डलु, आसन र पञ्चपात्र यी पाँच प्रकारका पददान कहिए ॥ ८३ ॥ दण्ड, ताम्रपात्र, काँचो अन्न, भोजन, अर्थ (धनादि) र जनै यी सबै मिलाउनाले पददान पूर्ण हुन्छ ॥ ८४ ॥ यस प्रकार यथाशक्ति तेह्र पददान तयार गरेर बाह्रौं दिन तेह्र ब्राह्मणलाई देओस् ॥ ८५ ॥ यो पददान गर्नाले धार्मिक जन सद्गतिमा प्राप्त हुन्छन् । यम-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनेन पददानेन धार्मिका यान्ति सद्गतिम्। यममार्गगतानां च पददानं सुखप्रदम् ॥८६॥
आतपस्तत्र वै रौद्रो दह्यते येन मानवः। छत्रदानेन सुच्छाया जायते तस्य मूर्द्धनि ॥८७॥
अतिसङ्कटसङ्कीर्णे यमलोकस्य वर्त्मनि। अश्वारूढाश्च ते यान्ति ददन्ते यद्वुउपानहौ ॥८८॥
शीतोष्णवातदुःखानि तत्र घोराणि खेचर! वस्त्रदानप्रभावेण सुखं निस्तरते पथि ॥८९॥
यमदूता महारौद्राः करालाः कृष्णपिङ्गलाः। न पीडयन्ति तं मार्गे मुद्रिकायाः प्रदानतः ॥९०॥
बहुघर्मसमाकीर्णे निर्वाते तोयवर्जिते। कमण्डलुप्रदानेन तृषितः पिबते जलम् ॥९१॥
मृतोद्देशेन यो दद्यादुदपात्रं च ताम्रजम्। प्रपादानसहस्रस्य यत्फलं सोऽश्नुते ध्रुवम् ॥९२॥

मार्गमा गएकालाई पनि पददान सुखद.यक हुन्छ ॥ ८६ ॥ त्यहाँ निश्चय भयङ्कर घाम छ ; जुन घामले मनुष्य भस्म हुन्छन् र छाता दान दिनाले त्यस प्रेतका मस्तकमा सुन्दर छाया हुन्छ ॥ ८७ ॥ अति सङ्कटले घेरिएका यमलोकका मार्गमा ती मनुष्य घोड़ा चढेर जान्छन् जसको यहाँ उपानह (जुत्ता वा खराऊ) दान भएको छ ॥ ८८ ॥ हे गरुड ! त्यहाँ चिसो र तातो वायुद्वारा घोर दुःख हुन्छ तर वस्त्र दानका प्रभावले गरीकन मनुष्य सुखपूर्वक पार हुनसक्तछ ॥ ८९ ॥ यमराजका दूत महारौद्र भयङ्कर कृष्ण पिङ्गल वर्णका छन् परन्तु औंठी दानका प्रभावले बाटोमा त्यसलाई पीड़ा गर्दैनन् ॥ ९० ॥ धेरै घामले युक्त वायु र जलरहित यम-मार्गमा कमण्डलु दान दिनाले प्यासो प्रेत जल पिउन पाउँछ ॥ ९१ ॥ मृत व्यक्तिका उद्देश्यले जो ताँबाका जल-पात्रमा जल भरेर दिन्छ, त्यसले निश्चय हजारौं प्रपा (तलाऊ) दानको फल पाउँदछ ॥ ९२ ॥ आसन र भोजन असल

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

उद्देश्यले जो ताँबाका जल-पात्रमा जल भरेर दिन्छ, त्यसले विशेष तृप्ति पाउँदछ (...) ... फल पाउँदछ ॥ ९२ ॥ आसन र भोजन असल
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

आसनं भोजनं चैव दत्ते सम्यग् द्विजातये । सुखेन भुङ्क्ते पाथेयं पथि गच्छञ्छनैः शनैः ॥९३॥
एवं सपिण्डनदिने दत्वा दानं विधानतः । बहून् सम्भोजयेद् विप्रान् यः श्वपाकादिकानपि ॥९४॥
ततः सपिण्डनादूर्ध्वमर्वाक् संवत्सरादपि । प्रतिमासं प्रदातव्यो जलकुम्भः सपिण्डकः ॥९५॥
कृतस्य करणं नास्ति प्रेतकार्यादृते खग ! प्रेतार्थं तु पुनः कुर्यादक्षय्यतृप्तिहेतवे ॥९६॥
अतो विशेषं वक्ष्यामि मासिकस्याब्दिकस्य च । पाक्षिकस्य विशेषं च विशेषतिथिषु मृते ॥९७॥
पौर्णमास्यां मृतो यस्तु चतुर्थी तस्य ऊनिका । चतुर्थ्यां तु मृतो यस्तु नवमी तस्य ऊनिका ॥९८॥
नवम्यां तु मृतो यस्तु रिक्ता तस्य चतुर्दशी । इत्येवं पाक्षिकं श्राद्धं कुर्याद् विंशत्तमे दिने ॥९९॥

प्रकारले द्विजातिलाई दिए, बाटामा विस्तार-विस्तार जाने भएको छँदो परलोकका बाटाको खाजा (उक्त दान) सुखपूर्वक भोग गर्दछ ॥ ९३ ॥ यस प्रकारले सपिण्डन दिनमा विधिपूर्वक दान दिएर धेरै ब्राह्मणलाई भोजन गराई चाण्डालादिलाई पनि खुवाओस् ॥ ९४ ॥ सपिण्डन गरीसकेपछि सम्वत्सरदेखि पहिलेसम्म मैहा-मैहामा पिण्डले सहित जलकुम्भ देओस् (पिंड दिने चाहिं देशान्तरको चलन हो) ॥ ९५ ॥ हे गरुड़ ! प्रेतकार्य छोडेर एकचोटि गरिएको कार्य पुनः गरिंदैन, प्रेतको निमित्त ता फेरि गरोस् , अक्षय्य तृप्ति होस् भन्नाका निमित्त ॥ ९६ ॥ अतः मासिक र वार्षिकको पनि विशेष बताउँदछु । फेरि पाक्षिक र विशेष तिथिमा मरेको पनि विशेष बताउँदछु ॥ ९७ ॥ पौर्णमासीमा जो मऱ्यो चतुर्थी ऊनिका कहिन्छ अर्थात् त्यसको पाक्षिक श्राद्ध चतुर्थीमा जो मऱ्यो त्यसको नवमी ऊनिका श्राद्ध हो ॥ ९८ ॥ नवमीमा जो मऱ्यो त्यसको रिक्ता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एक एव यदा मासः संक्रान्तिद्वयसंयुतः। मासद्वयगतं श्राद्धं मलमासे हि शस्यते ॥१००॥
एकस्मिन् मासि मासौ द्वौ यदि स्यातां तयोर्द्वयोः। तावेव पक्षौ ता एव तिथयस्त्रिंशदेव हि ॥१०१॥
तिथ्यर्धे प्रथमे पूर्वो द्वितीयाऽर्धे तदुत्तरः। मासादिति बुधैश्चिन्त्यौ मलमासस्य मध्यगौ॥१०२॥
असंक्रान्ते च कर्त्तव्यं सपिण्डकरणं खग! तथैव मासिकं श्राद्धं वार्षिकं प्रथमं तथा ॥१०३॥
संवत्सरस्य मध्ये तु यदि स्यादधिमासकः। तदा त्रयोदशे मासि क्रिया प्रेतस्य वार्षिकी ॥१०४॥
पिण्डवर्ज्यमसंक्रान्ते संक्रान्ते पिण्डसंयुतम्। प्रतिसंवत्सरं श्राद्धमेवं मासद्वयेऽपि च ॥१०५॥

चतुर्दशी पाक्षिक तिथि हो। यस प्रकार बीसौं दिनमा पाक्षिक श्राद्ध गरोस्॥ ९९ ॥ यदि एउटै महीना दुई संक्रान्तिले युक्त भएको छ भने दुवै महीनाका श्राद्ध मलमासमा कहिएको छ ॥ १०० ॥ एकै महीनामा दुई महीना पर्न गए ती दुवै महीनामा दुवै पक्षका तीस तिथि जान्नू अर्थात् पन्ध्र-पन्ध्र दिनका तिथिलाई तीस-तीस तिथि जान्नू ॥ १०१ ॥ जो मलमासका तिथ्यर्ध अर्थात् कृष्णपक्षमा मऱ्यो भने त्यसको सम्वत्सरमा पूर्व मैह्ना ग्रहण गर्नु, जो द्वितीय तिथ्यर्धमा अर्थात् शुक्लपक्षमा मऱ्यो त्यसको संवत्सर श्राद्धमा अगाड़िको मैह्ना ग्रहण गर्नु ॥ १०२ ॥ हे गरुड! संक्रान्तिमा सपिंडीकरण नगर्नु, त्यस्तै—मासिक, वार्षिक र प्रथम श्राद्ध पनि संक्रान्तिमा नगर्नु ॥ १०३ ॥ सम्वत्सरका मध्यमा अधिक मास पर्न गयो भने तेह्रौं महीनामा प्रेतको वार्षिकी क्रिया जान्नू ॥ १०४ ॥ संक्रान्ति रहित भएको महीनामा पिंड रहित र संक्रान्ति सहित भएका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एवं संवत्सरे पूर्णे वार्षिकं श्राद्धमाचरेत्। तस्मिन्नपि विशेषेण भोजनीया द्विजातयः ॥१०६॥
कुर्यात् संवत्सरादूर्ध्वं श्राद्धे पिण्डत्रयं सदा। एकोद्दिष्टं न कर्तव्यं तेन स्यात् पितृघातकः॥१०७॥
तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं गजच्छायं च पैतृकम्। अब्दमध्ये न कुर्वीत ग्रहणे न युगादिषु ॥१०८॥
यदा पुत्रेण वै कार्यं गयाश्राद्धं खगेश्वर!। तदा संवत्सरादूर्ध्वं कर्तव्यं पितृभक्तितः ॥१०९॥
गयाश्राद्धात् प्रमुच्यन्ते पितरो भवसागरात्। गदाधरानुग्रहेण ते यान्ति परमां गतिम् ॥११०॥
तुलसीमञ्जरीभिश्च पूजयेद् विष्णुपादुकाम्। तस्यालवादितीर्थेषु पिण्डान् दद्याद्‌यथाक्रमम् ॥१११॥

महीनामा पिंड सहित हरेक सम्वत्सरमा श्राद्ध गरोस्। यस्तै मासद्वय (मलमास) मा पनि जान्नू ॥ १०५ ॥ यस्ता प्रकारले सम्वत्सर पूर्ण भएमा वार्षिक श्राद्ध गरोस्, त्यसमा पनि विशेष गरेर द्विजातिलाई भोजन गराओस् ॥ १०६ ॥ सम्वत्सर पछाड़ि सधैं श्राद्धमा तीन पिंड देओस्। सम्वत्सरदेखि पहिले एकोद्दिष्ट श्राद्ध नगर्नू, गर्नाले पितृ-घातक हुन्छ ॥ १०७ ॥ तीर्थश्राद्ध, गयाश्राद्ध, गजच्छाय, पितृ सम्बन्धी कार्य वर्ष दिनभित्र नगरोस्। ग्रहणमा र युगादिमा पनि श्राद्धादि नगरोस ॥ १०८ ॥ हे गरुड! पुत्रले गयाश्राद्ध गर्ने निश्चय गऱ्यो भने सम्वत्सर बितेपछि पितृमा भक्ति राखेर गयाश्राद्ध गरोस् ॥ १०९ ॥ गयाश्राद्ध गर्नाले पितृहरू भवसागरदेखि छुट्छन्। गदाधर भगवान्‌का अनुग्रहले गरिकन ती पितृहरू परम गतिमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ११० ॥ तुलसीका मञ्जरीहरूले विष्णु-पादुकाको पूजा गरेर तुलसीका आलवादि तीर्थमा यथा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उद्धरेत् सप्तगोत्राणि कुलमेकोत्तरं शतम् । शमीपत्रप्रमाणेन पिण्डं दद्याद् गयाशिरे ॥११२॥
गयामुपेत्य यः श्राद्धं करोति कुलनन्दनः । सफलं तस्य तज्जन्म जायते पितृतुष्टिदम् ॥११३॥
श्रूयते चापि पितृभिर्गीता गाथा खगेश्वर ! । इक्ष्वाकोर्मनुपुत्रस्य कलापोपवने सुरैः ॥११४॥
अपि नस्ते भविष्यन्ति कुले सन्मार्गशालिनः । गयामुपेत्य ये पिण्डान् दास्यन्त्यस्माकमादरात् ॥११५॥
एवमामुष्मिकीं तार्क्ष्य ! यः करोति क्रियां सुतः । स स्यात् सुखी भवेन्मुक्तः कौशिकस्यात्मजा यथा ॥११६॥
भरद्वाजात्मजाः सप्त भुक्त्वा जन्मपरम्पराम् । कृत्वापि गोवधं तार्क्ष्य ! मुक्ताः पितृप्रसादतः ॥११७॥
सप्त व्याधा दशार्णेषु मृगाः कालञ्जरे गिरौ । चक्रवाकाः शरद्वीपे हंसाः सरसि मानसे ॥११८॥

क्रमले पिण्डदान गरोस् ॥ १११ ॥ जो गयाका शिरमा शमी-पत्रका प्रमाणले पिण्ड दिन्छ, त्यसका सात गोत्र र एक उत्तर सय अर्थात् १०१ कुलको उद्धार हुन्छ ॥ ११२ ॥ कुलमा आनन्द दिने भएको जो पुरुष गयामा गएर श्राद्ध गर्दछ, पितृलाई सन्तोष दिने भएको त्यस पुरुषको जन्म सफल हुन्छ ॥ ११३ ॥ हे गरुड़ ! कलाप गाउँका बगैचामा इक्ष्वाकु मनु-पुत्रका पितृहरूले गाइएको गाथा (कथा) सुनिन्छ ॥ ११४ ॥ हाम्रा कुलमा सन्मार्गशील भएका पुरुष हुनेछन् ; ती गयामा गएर हामीलाई आदरपूर्वक पिण्ड दिनेछन् ॥ ११५ ॥ हे गरुड़ ! यस्ता प्रकारले जो पुत्र आमुष्मिकी (यस लोकमा हुने) क्रिया गर्दछ, त्यो सुखी र मुक्त हुनेछ—कौशिकका पुत्र जसरी मुक्त भए ॥ ११६ ॥ भरद्वाजका सात छोरा, जन्म परम्परा भोग गरी, गोवध गरेर पनि पितृ-प्रसादले मुक्त भए ॥ ११७ ॥ दशार्णदेशका सात व्याधा कालिञ्जर पर्वतमा मृग, शर-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

छोरा, जन्म परम्परा भोग गरी, गोवध गरेर पनि पितृप्रसादले मुक्त भए ॥ ११७ ॥ दशार्णदेशका सात व्याधा कालिञ्जर पर्वतमा मृग, शर-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

तेऽपि जाता कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः । पितृभक्त्या च ते सर्वे गता मुक्तिं द्विजात्मजाः॥११९॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन पितृभक्तो भवेन्नरः । इह लोके परे वापि पितृभक्त्या सुखी भवेत् ॥१२०॥
एतत् तार्क्ष्य! मयाऽऽख्यातं सर्वमेवौर्ध्वदैहिकम्। पुत्रवाञ्छाप्रदं पुण्यं पितुर्मुक्तिप्रदायकम् ॥१२१॥
निर्धनोऽपि नरः कश्चित् यः शृणोति कथामिमाम्। सोऽपि पापविनिर्मुक्तो दानस्य फलमाप्नुयात्॥१२२॥
विधिना कुरुते यस्तु श्राद्धं दानं मयोदितम् । शृणुयाद् गारुडं चापि शृणु तस्यापि यत् फलम्॥१२३॥
पिता ददाति सत्पुत्रान् गोधनानि पितामहः । धनदाता भवेत् सोऽपि यस्तस्य प्रपितामहः ॥१२४॥

द्वीपमा चक्रवाक, मानसरोवरमा हाँस ॥ ११८ ॥ ती पछि कुरुक्षेत्रमा वेदमा पारङ्गत भएका ब्राह्मण हुँदा भए। पितृ-भक्तिले गरिकन ती सबै ब्राह्मणका पुत्र मुक्त हुँदा भए ॥ ११९ ॥ तस्मात् सर्वप्रयत्नले मनुष्य पितृ-भक्त हओस्। यस लोकमा होस् या परलोकमा होस् पितृमा भक्ति राख्नाले मनुष्य सुखी हुन्छ ॥ १२० ॥ हे गरुड! मैले सम्पूर्ण पुत्रले चिताएको दिने भएको पवित्र पितालाई मुक्ति दिने यस्तो और्ध्वदैहिक क्रिया बताएँ ॥ १२१ ॥ जो कोही निर्धन मनुष्य पनि यो कथा सुन्दछ; त्यो पनि पापबाट छुटेर दान गरेको फल पाउँदछ ॥ १२२ ॥ मैले कहिएको श्राद्ध-दान जो विधिपूर्वक गर्दछ र गरुड पुराण पनि सुन्दछ, त्यसको फल पनि सुन— ॥ १२३ ॥ पिताले सत्पुत्र दिन्छन् र गाई, धन पितामहले दिन्छन्, त्यसका प्रपितामह पनि धनदाता हुन्छन् ॥ १२४ ॥ त्यसका वृद्धप्रपितामहले सम्पूर्ण अन्नादि दिन्छन्। श्राद्ध गर्नाले ती

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दद्याद् विपुलमन्नाद्यं वृद्धस्तु प्रपितामहः । तृप्ताः श्राद्धेन ते सर्वे दत्वा पुत्रस्य वाञ्छितम्॥१२५॥
गच्छन्ति धर्ममार्गैश्च धर्मराजस्य मन्दिरम् । तत्र धर्मसभायां ते तिष्ठन्ति परमादरात् ॥१२६॥
सूत उवाच—एवं श्रीविष्णुना प्रोक्तमौर्ध्वदानसमुद्भवम् । श्रुत्वा माहात्म्यमतुलं गरुडो हर्षमागतः ॥१२७॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे सपिण्डनादिसर्वकर्मनिरूपणं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

★

सबै तृप्त भएका छँदा पुत्रले चिताएको वस्तु दिन्छन् ॥ १२५ ॥ सबै पितृहरू धर्ममार्गले धर्मराजका मन्दिरमा जान्छन् र धर्मराजका सभामा सब परम आदरले उस्न पाउँदछन् ॥ १२६ ॥ सूतजी भन्दछन्—यस्ता प्रकारले श्रीविष्णु भगवान्ले बताइएको और्ध्वदैहिक क्रिया र दान गर्दा भएको अतुल माहात्म्य सुनेर गरुड़जी बड़ो आनन्दमा प्राप्त हुँदा भए ॥ १२७ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषयां त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषया त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चतुर्दशोऽध्यायः

गरुड उवाच-यमलोक कियन्मात्रः कीदृशः केन निर्मितः। सभा च कीदृशी तस्यां धर्म आस्ते च कैः सह॥१॥
ये धर्ममार्गैर्गच्छन्ति धार्मिका धर्ममन्दिरम्। तान् धर्मानपि मार्गांश्च ममाख्याहि दयानिधे ॥२॥
भगवानुवाच-शृणु तार्क्ष्य! प्रवक्ष्यामि यद्गम्यं नारदादिभिः। तद्धर्मनगरं दिव्यं महापुण्यैरवाप्यते ॥३॥
याम्यनैर्ऋतयोर्मध्ये पुरं वैवस्वतस्य यत्। सर्वं वज्रमयं दिव्यमभेद्यं तत्सुरासुरैः ॥४॥
चतुरस्रं चतुर्द्वार - मुच्चप्राकारवेष्टितम्। योजनानां सहस्रं हि प्रमाणेन तदुच्यते ॥५॥

गरुडजी भन्दछन्—हे भगवन्! यमलोक कस्तो छ? कत्रो छ? सभा कस्तो छ? त्यस सभामा धर्म कसका साथ बस्तछन्? ॥ १ ॥ जो धार्मिक जन धर्म मार्गले धर्मराजका मन्दिरमा जान्छन्; ती धर्मात्मा र धर्ममार्ग पनि हे दयानिधे! मलाई आज्ञा हओस्॥ २ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गरिबक्सिन्छ—हे गरुड! नारदादि देवर्षिहरूले जानमा योग्य भएको दिव्य धर्मराजको शहर तिमीलाई बताउँदछु सुन। त्यो दिव्य धर्म-नगर महापुण्यले मात्र पाइन्छ ॥ ३ ॥ दक्षिण र नैर्ऋत्य दिशाका माझ वैवस्वतको जो पुर (शहर) छ त्यो सम्पूर्ण वज्रमय र दिव्य भई देवता एवं दैत्यले पनि अभेद्य (भत्काउनामा अशक्य) छ ॥ ४ ॥ चार कुना भएको चार ढोका भएको उच्च प्राकार (परखाल) ले घेरिएको चार हजार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्मिन् पुरेऽस्ति सुभगं चित्रगुप्तस्य मन्दिरम् । पञ्चविंशति - संख्याकैर्योजनैर्विस्तृतायतम् ॥६॥
दशोच्छ्रितं महादिव्यं लौहप्राकारवेष्टितम् । प्रतोलीशत - सञ्चारं पताका - ध्वजभूषितम् ॥७॥
विमानगण - सङ्कीर्णं गीतवादित्रनादितम् । चित्रितं चित्रकुशलैर्निर्मितं देवशिल्पिभिः ॥८॥
उद्यानोपवनै रम्यं नानाविहगकूजितम् । गन्धर्वैरप्सरोभिश्च समन्तात् परिवारितम् ॥९॥
तत्सभायां चित्रगुप्तः स्वासने परमाद्भुते । संस्थितो गणयेदायुर्मानुषाणां यथातथम् ॥१०॥
न मुह्यति कथञ्चित् स सुकृते दुष्कृतेऽपि वा । यद् येनोपार्जितं कर्म शुभं वा यदि वाऽशुभम् ॥११॥
तत्सर्वं भुञ्जते यत्र चित्रगुप्तस्य शासनात् । चित्रगुप्तालयात् प्राच्यां ज्वरस्यास्ति महागृहम् ॥१२॥

कोश प्रमाण भएको त्यो शहर छ ॥ ५ ॥ त्यस शहरमा अतिसुन्दर सय कोश फैलिएको चित्रगुप्तको मन्दिर छ ॥ ६ ॥ दश योजन (४० कोश) अग्लो महादिव्य सुन्दर फलामका प्राकारले वेष्टित र घुम्न फिर्न सैकडौं गल्ली भएको पताका र ध्वजाले शोभित भएको त्यो शहर छ ॥ ७ ॥ विमानका समूहले व्याप्त, नाच-गानले शब्दायमान भएको फेरि चतुर चित्रकार द्वारा चित्रित र देवताका शिल्पीहरूले बनाइएको ॥ ८ ॥ फेरि बगैचा र फूलबारीहरूले सुन्दर अनेक प्रकारका पक्षीहरूले शब्दायमान गन्धर्व र अप्सराहरूले चारैतर्फबाट शोभायमान भएको यस्तो शहर छ ॥ ९ ॥ त्यस सभामा चित्रगुप्त परम अद्भुत आफ्ना आसनमा बसेर मनुष्यहरूको आयु यथार्थ गन्दछन् ॥ १० ॥ ती चित्रगुप्त कहिल्यै पनि

Nepal Sanskrit University, Valmeeki Campus, Kathmandu

॥९॥ त्यस सभामा चित्रगुप्त परम अद्भुत आसन ... मन्दछन् ॥१०॥ ती चित्रगुप्त कहिल्यै पनि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

दक्षिणस्यां च शूलस्य लूताविस्फोटयोस्तथा। पश्चिमे कालपाशस्य ह्यजीर्णस्यारुचेस्तथा ॥१३॥
उदीच्यां राजरोगोस्ति पाण्डुरोगस्तथैव च। ऐशान्यां तु शिरोर्तिः स्यादाग्नेयामस्ति मूर्छना ॥१४॥
अतिसारो नैर्ऋते तु वायव्यां शीतदाहकौ। एवमादिभिरन्यैश्च व्याधिभिः परिवारितः ॥१५॥
लिखते चित्रगुप्तस्तु मानुषाणां शुभाशुभम्। चित्रगुप्तालयादग्रे योजनानां च विंशतिः ॥१६॥
पुरमध्ये महादिव्यं धर्मराजस्य मन्दिरम्। अस्ति रत्नमयं दिव्यं विद्युज्ज्वालार्कवर्चसम् ॥१७॥
द्विशतं योजनानां च विस्तारायामतः स्फुटम्। पञ्चाशच्च प्रमाणेन योजनानां समुच्छ्रितम् ॥१८॥
धृतं स्तम्भसहस्रैश्च वैदूर्यमणिमण्डितम्। काञ्चनालङ्कृतं नाना हर्म्यप्रासादसंकुलम् ॥१९॥

भोग गर्दछ। चित्रगुप्तका घरदेखि पूर्व दिशामा ज्वरको ठूलो घर छ ॥ १२ ॥ दक्षिण दिशामा शूल र लूता विस्फोटको घर छ। दक्षिण दिशामा कालपाश र अजीर्ण अरुचिको घर जान्नु ॥ १३ ॥ उत्तर दिशामा राजरोग र पाण्डुरोगको घर छ। ईशानमा शिर-पीडा र आग्नेयमा मूर्च्छाको घर छ ॥ १४ ॥ नैर्ऋत्य दिशामा अतिसार र वायव्यमा शीतदाहको घर छ। यस्तै अनेक प्रकारका रोगले घेरिएको छ ॥ १५ ॥ चित्रगुप्त मनुष्यहरूका शुभ-अशुभ कर्म सब लेख्तछन्। चित्रगुप्तका घरदेखि अगाड़ि शहर मध्यमा बीस योजन (८० कोश) फैलिएको धर्मराजको दिव्य मन्दिर छ फेरि कस्तो भने रत्नमय भई बिजुली, ज्वाला एवं सूर्यको जस्तो तेज भएको धर्मराजको घर छ ॥ १६ ॥ १७ ॥ लम्बाई चौड़ाइमा दुइ सय योजन (८०० कोश) को छ। पचास योजन (२०० कोश) अग्लो छ ॥ १८ ॥ हजारौं स्तम्भहरूले धारण गरिएको वैदूर्य मणिले भूषित भएको सुवर्णले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शारदाभ्रनिभं रुक्मकलशैः सुमनोहरम् । चित्रस्फटिकसोपानं वज्रकुट्टिमशोभितम् ॥२०॥
मुक्ताजालगवाक्षं च पताकाध्वजभूषितम् । घण्टानकनिनादाढ्यं हेमतोरणमण्डितम् ॥२१॥
नानाश्चर्यमयं स्वर्णकपाट - शतसंकुलम् । नानाद्रुमलतागुल्मैर्निष्कण्टैः सुविराजितम् ॥२२॥
एवमादिभिरन्यैश्च भूषणैर्भूषितं सदा । आत्मयोगप्रभावैश्च निर्मितं विश्वकर्मणा ॥२३॥
तस्मिन्नस्ति सभा दिव्या शतयोजनमायता । अर्कप्रकाशा भ्राजिष्णुः सर्वतः कामरूपिणी ॥२४॥
नातिशीता न चात्युष्णा मनसोऽत्यन्तहर्षिणी । न शोको न जरा तस्यां क्षुत्पिपासे न चाप्रियम् ॥२५॥

अलङ्कृत गरिएका अनेक प्रकारका हर्म्य र प्रासादले युक्त भएको 'हर्म्यादि धनिनां वासः प्रासादो देवभूभुजाम्'—इत्यमरः ॥ १९ ॥ शरत्काल-को मेघ समान सुवर्णका कलशहरूले सुमनोहर र चित्र-विचित्र स्फटिकका सिंढी भएको ॥ २० ॥ मोतिका आँखीझ्याल भएको, ध्वजा-पताकाले भूषित घण्टा र नगराका शब्दहरूले युक्त भएको, सुबर्णका तोरणले शोभित भएको त्यहाँ धर्मराजको मन्दिर छ ॥ २१ ॥ अनेक प्रकारका आश्चर्यले युक्त भएको फेरि सयकडौं सुवर्णका कपाट (ढोका) ले युक्त भएको र काँढा रहित अनेक प्रकारका वृक्ष, लता-गुल्महरूले बिराजित भएको यस्तो धर्मराजको घर छ ॥ २२ ॥ अरू पनि अनेक प्रकारका भूषणहरूले सधैं भूषित छ र विश्वकर्माले आफ्ना योगका प्रभावद्वारा बनाएको हो ॥ २३ ॥ त्यहाँ शतयोजन (४०० कोश) फैलिएको सूर्यको जस्तै प्रकाश भएको र चारैतर्फ कामरूप भएको यस्तो दिव्य सभा छ ॥ २४ ॥ अत्यन्त

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ २३ ॥ त्यहाँ शतयोजन (४०० कोश) फैलिएको ... भएको यस्तो दिव्य सभा छ ॥ २४ ॥ अत्यन्त

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDE

सर्वे कामाः स्थिता यस्यां ये दिव्या ये च मानुषाः। रसवच्च प्रभूतं च भक्ष्यं भोज्यं च सर्वशः ॥२६॥
रसयन्ति च तोयानि शीतात्युष्णानि चैव हि। पुण्याः शब्दादयस्तस्यां नित्यकामफलद्रुमाः ॥२७॥
असंबाधा च सा तार्क्ष्य रम्या कामगता सभा। दीर्घकालं तपस्तप्त्वा निर्मिता विश्वकर्मणा ॥२८॥
तामुग्रतपसो यान्ति सुव्रताः सत्यवादिनः। शान्ताः संन्यासिनः सिद्धाः पूताः पूतेन कर्मणा॥२९॥
सर्वे भास्वरदेहास्तेऽलङ्कृता विरजोऽम्बराः। स्वकृतैः कर्मभिः पुण्यैस्तत्र तिष्ठन्ति भूषिताः ॥३०॥
तस्यां स धर्मो भगवानासनेऽनुपमे शुभे। दशयोजनविस्तीर्णे सर्वरत्नैः सुमण्डिते ॥३१॥

दिव्य र मनुष्यका सबै कामना पनि त्यस सभामा स्थित छन्; स्वादिष्ट धेरै भोजन सर्वत्र स्थित छ ॥ २६ ॥ चिसो र तातो दुवै प्रकारको खूब मीठो जल र पवित्र शब्दहरू; फेरि सधैँ इच्छा पूर्ण गर्ने भएका वृक्षहरू पनि त्यस सभामा वर्तमान छन् ॥ २७ ॥ हे गरुड ! यो सभा सधैँ बाधा रहित राम्रा कामनाहरू दिने भएको छ फेरि धेरै कालसम्म तपस्या गरेर विश्वकर्माले निर्माण गरिएको हो ॥ २८ ॥ उग्र तपस्या गर्ने योगीहरू र उत्तम व्रत गर्नेहरू तथा सत्यवादीहरू शान्त स्वभाव भएका साधुजन, संन्यासीहरू र पवित्र कर्मले पवित्र भएका सिद्धजन यी सबै त्यस सभामा जान्छन् ॥ २९ ॥ सबै तेजोमय शरीर भएका अलंकार गरिएका निर्मल वस्त्र धारण गरेका र आफूले गरेका पुण्य कर्मद्वारा सभामा भूषित भएर रहन्छन् ॥ ३० ॥ त्यस सभामा धर्म भगवान् दश योजन (४० कोश) फैलिएको, सबै रत्नहरूले मण्डित उपमा रहित शुभ आसनमा बसेका सज्जनहरूमा श्रेष्ठ, छाताले शोभित भएको छ मस्तक जसका यस्ता, कुण्डलले अलङ्कृत गरिएका श्रीमान् ठूला मुकुटले शोभित भएका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

उपविष्ट सतां श्रेष्ठश्छत्रशोभितमस्तकः । कुण्डलालङ्कृतः श्रीमान् महामुकुटमण्डितः ॥३२॥
सर्वालङ्कारसंयुक्तो नील - मेघ - समप्रभः । बालव्यजन - हस्ताभिरप्सरोभिश्च वीजितः ॥३३॥
गन्धर्वाणां समूहाश्च सङ्घशश्चाप्सरोगणाः । गीतवादित्रनृत्याद्यैः परितः सेवयन्ति तम् ॥३४॥
मृत्युना पाशहस्तेन कालेन च बलीयसा । चित्रगुप्तेन चित्रेण कृतान्तेन निषेवितः ॥३५॥
पाश - दण्डधरैरुग्रै - र्निदेशवशवर्तिभिः । आत्मतुल्यबलैर्नानासुभटैः परिवारितः ॥३६॥
अग्निष्वात्ताश्च पितरः सोमपाश्चोष्मपाश्च ये । स्वधावन्तो बर्हिषदो मूर्ताऽमूर्ताश्च ये खग! ॥३७॥
अर्यमाद्याः पितृगणा मूर्तिमन्तस्तथा परे । सर्वे ते मुनिभिः सार्धं धर्मराजमुपागते ॥३८॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ फेरि सबै अलङ्कारले युक्त भएका, नीला मेघको जस्तो कान्ति भएका, चमर र पङ्खा हातमा छन् जसका यस्ता अप्सराहरू द्वारा हावा हाँकिएका ॥ ३३ ॥ गन्धर्वहरूका र अप्सराहरूका समूहले नाच गान द्वारा चारैतर्फबाट धर्मराजको सेवा गरिइरहन्छ ॥ ३४ ॥ पाश हातमा छ जसका यस्ता बलवान् काल र चित्ररूप भएका चित्रगुप्तले पनि सेवा गरिएका ॥ ३५ ॥ पाश र दण्ड धारण गरेका, आज्ञाका वशमा चल्ने भएका, उग्र आत्मतुल्य बल भएका अनेक प्रकारका गणहरूले घेरिएका ॥ ३६ ॥ अग्निष्वात्त पितृहरू सोमपा, उष्मपा, स्वधावन्त र बर्हिषद् हे गरुड ! मूर्त, अमूर्त अर्यमा आदि पितृगण तथा सबै मुनिहरूका साथ बसेर धर्मराजको सेवा गर्दछन् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अत्रि, वशिष्ठ; पुलह, क्रतु दक्ष, अङ्गिरा, जामदग्न्य, भृगु, पुलस्त्य, नारद । यी र अरू पनि धेरै ऋषि-मुनिहरू धर्मराजका सभासद छन् । तिनीहरूका नाम र कर्महरूले पनि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दक्ष, अङ्गिरा, जामदग्न्य, भृगु, पुलस्त्य, नारद । यी र अरू पनि धेरै ऋषि-मुनिहरू धर्मराजका सभासद छन् । तिनीहरूका नाम र कर्महरूले पनि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

अत्रिर्वसिष्ठः पुलहो दक्षः क्रतुरथाङ्गिराः । जामदग्न्यो भृगुश्चैव पुलस्त्यागस्त्यनारदाः ॥३९॥
एते चान्ये च बहवः पितृराजसभासदः । न शक्याः परिसंख्यातुं नामभिः कर्मभिस्तथा ॥४०॥
व्याख्याभिर्धर्मशास्त्राणां निर्णतारो यथातथम् । सेवन्ते धर्मराजं ते शासनात् परमेष्ठिनः ॥४१॥
राजानः सूर्यवंशीयाः सोमवंश्यास्तथापरे । सभायां धर्मराजं ते धर्मज्ञाः पर्युपासते ॥४२॥
मनुर्दिलीपो मान्धाता सगरश्च भगीरथः । अम्बरीषोऽनरण्यश्च मुचुकुन्दो निमिः पृथुः ॥४३॥
ययातिर्नहुषः पुरुर्दुष्यन्तश्च शिबिर्नलः । भरतः शन्तनुः पाण्डुः सहस्राजुर्न एव च ॥४४॥
एते राजर्षयः पुण्याः कीर्तिमन्तो बहुश्रुताः । इष्ट्वाऽश्वमेधैर्बहुभिर्जाता धर्मसभासदः ॥४५॥
सभायां धर्मराजस्य धर्म एव प्रवर्तते । न तत्र पक्षपातोऽस्ति नानृतं न च मत्सरः ॥४६॥

गनाउनाका निमित्त शक्यछैन ॥ ३९ ॥ ४० ॥ धर्मशास्त्रका व्याख्यानहरूले यथार्थ निर्णय गर्ने भएका पुरुषहरू परमेष्ठीका आज्ञाले धर्मराजको सेवा गर्दछन् ॥ ४१ ॥ सूर्यवंशीय राजाहरू तथा चन्द्रवंशीय राजाहरू र अरू धर्म जान्ने व्यक्तिहरू पनि सभामा धर्मराजको सेवा गर्दछन् ॥ ४२ ॥ मनु, दिलीप, मान्धाता, सगर, भगीरथ, अम्बरीष, अनरण्य, मुचुकुन्द, निमि, पृथु, ययाति, नहुष, पुरु, दुष्यन्त, शिवि, नल, भरत, शन्तनु, पाण्डु र सहस्रार्जुन पवित्र कीर्तिमान् बहुश्रुत आदि राजर्षिहरू धेरै अश्वमेध यज्ञ गर्नाले धर्मराजका सभासद हुँदाभए ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ धर्मराजका सभामा धर्म नै प्रवृत्त हुन्छ; त्यहाँ पक्षपात भूठो र मत्सर पनि छैन ॥ ४६ ॥ सबै सत्य र शास्त्र जान्ने धर्म परायण हुनाले त्यस सभामा सधैं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सभ्याः सर्वे शास्त्रविदः सर्वे धर्मपरायणाः। तस्यां सभायां सततं वैवस्वतमुपासते ॥४७॥
ईदृशी सा सभा तार्क्ष्य! धर्मराज-महात्मनः। न तां पश्यन्ति ये पापा दक्षिणेन यथा गताः ॥४८॥
धर्मराजपुरे गन्तुं चतुर्मार्गा भवन्ति च। पापिनां गमने पूर्वं स तु ते परिकीर्तितः ॥४९॥
पूर्वादिभिस्त्रिभिर्मार्गैः ये गता धर्ममन्दिरे। ते हि सुकृतिनः पुण्यैस्तस्यां गच्छन्ति तान् शृणु॥५०॥
पूर्वमार्गस्तु तत्रैकः सर्वभोगसमन्वितः। पारिजाततरुच्छायाच्छादितो रत्नमण्डितः ॥५१॥
विमानगण - सङ्कीर्णो हंसावलिविराजितः। विद्रुमाराम - सङ्कीर्णपीयूषद्रव - संयुतः ॥५२॥
तेन ब्रह्मर्षयो यान्ति पुण्या राजर्षयोऽमलाः। अप्सरोगण - गन्धर्व - विद्याधर - महोरगाः ॥५३॥

धर्मराजको सेवा गर्दछन् ॥ ४७ ॥ हे गरुड! धर्मराज महात्माको यस्तो सभा छ—दक्षिण मार्गले गएका पापीहरू त्यस सभालाई देख्दैनन् ॥ ४८ ॥ धर्मराजका नगरमा जाने चार मार्ग छन्—पहिले नै पापीहरूको गमन तिमीलाई बताइसकें ॥ ४९ ॥ पूर्वादि तीन मार्गले जो धर्मराजका मन्दिरमा जान्छन्; ती पुण्यात्मा पुण्यका प्रभावले त्यस सभामा जान्छन् ॥ ५० ॥ ती मार्गमध्ये सबै भोगले युक्त एक पूर्व मार्ग छ; त्यो पारिजात वृक्षका छायाले ढाकिएको रत्नहरूले शोभित भएको छ ॥ ५१ ॥ विमानका समूहले भरिएको, हंसका पंक्ति विराजमान भएको, मूँगाका बगैचाले भरिएको र अमृत जस्तै जलले सिंचिएको ॥ ५२ ॥ यस्तो मार्गले ब्रह्मर्षिहरू र पवित्र निर्मल राजर्षिहरू जान्छन्। त्यही मार्गले अप्सरागण, गन्धर्व, विद्याधर, महोरग (ठूला सर्प) जान्छन् ॥ ५३ ॥ तथा अरू जो देवताको आराधना गर्न र शिवजीको भक्ति गर्नामा तत्पर

Nepal Sanskrit University, Valmeeki Campus, Kathmandu

अप्सरागण, गन्धर्व, विद्याधर, महोरग (ठूला सर्प) जान्छन् ॥ ५३ ॥ तथा अरू जो देवताको आराधना गर्न र शिवजीको भक्ति गर्नामा तत्पर

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIB

देवताराधकश्चान्ये शिवभक्ति - परायणाः । ग्रीष्मे प्रपा-दानरता माघे काष्ठप्रदायिनः ॥५४॥
विश्रायन्ति च वर्षासु विरक्तान् दानमानतः । दुःखितस्यामृतं ब्रूते ददते ह्याश्रमं तु ये ॥५५॥
सत्यधर्मरता ये च क्रोधलोभविवर्जिताः । पितृमातृषु ये भक्ता गुरुशुश्रूषणे रताः ॥५६॥
भूमिदा गृहदा गोदा विद्यादानप्रदायकाः । पुराण - वक्तृ श्रोतारः पारायणपरायणाः ॥५७॥
एते सुकृतिनश्चान्ये पूर्वद्वारे विशन्ति च । यान्ति धर्मसभायां ते सुशीलाः शुद्धबुद्धयः ॥५८॥
द्वितीयस्तूत्तरो मार्गो महारथशतैर्वृतः । नरयान - समायुक्तो हरिचन्दन-मण्डितः ॥५९॥
हंस - सारस - संकीर्ण - श्चक्रवाकोपशोभितः । अमृत-द्रव - सम्पूर्णस्तत्र भाति सरोवरः ॥६०॥

भएका—ग्रीष्म ऋतुमा तलाउ खनाएर पानी पिलाउन तत्पर भएका र माघमा काठ दिएर आगो तपाउने यस्ता व्यक्ति पूर्व मार्गले जान्छन् ॥ ५४ ॥ वर्षा ऋतुमा जो दान र मानले विरक्तलाई विश्राम गराउँछन् ; दुःखितलाई जो अमृत समान वचन बोल्दछन् र जो आश्रय दिन्छन् ती पूर्व मार्गबाट जान्छन् ।। ५५ ।। जो सत्य धर्ममा लागेका छन् र जो क्रोध एवं लोभ रहित छन् तथा जो माता-पिताको भक्ति गर्दछन् र गुरुको शुश्रूषा गर्नामा तत्पर छन्, भूमि दिने, गाई दिने, घर दिने र विद्या दान दिने, पुराण भन्ने र सुन्ने फेरि पारायण गर्नमा तत्पर भएका ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ पुण्यशाली र अरू पनि पूर्व द्वार भएर प्रवेश गर्दछन् । सुशील र शुद्ध बुद्धि भएका व्यक्तिहरू पनि धर्मराजका सभामा प्राप्त हुन्छन् ॥ ५८ ॥ दोस्रो उत्तरको मार्ग धेरै महारथहरूले घेरिएको, पालकीहरूले युक्त भएको, हरि-चन्दनले भूषित भएको र हाँस सारसहरूले व्याप्त भएको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनेन वैदिका यान्ति तथाऽभ्यागतपूजकाः । दुर्गाभान्वोश्च ये भक्तास्तीर्थस्नाताश्च पर्वसु ॥६१॥
ये मृता धर्मसंग्रामेऽनशनेन मृताश्च ये । वाराणस्यां गोगृहे च तीर्थतोये मृतास्तु ये ॥६२॥
ब्राह्मणार्थे स्वामिकार्ये तीर्थक्षेत्रेषु ये मृताः । ये मृता देवविध्वंसे योगाभ्यासेन ये मृताः ॥६३॥
सत्पात्रपूजका नित्यं महादानरताश्च ये । प्रविशन्त्युत्तरे द्वारे यान्ति धर्मसभां च ते ॥६४॥
तृतीयः पश्चिमो मार्गो रत्नमन्दिरमण्डितः । सुधारस - सदापूर्ण दीर्घिकाभिर्विराजितः ॥६५॥
ऐरावत - कुलोद्भूत - मत्तमातङ्ग - सङ्कुलः । उच्चैःश्रव - समुत्पन्न - हयरत्नसमन्वितः ॥६६॥

चक्रवाक पक्षीहरूले शोभित र अमृत जलले भरिएको तलाउ त्यहाँ शोभायमान छ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ वैदिक तथा पाहुनाको सेवा, दुर्गा र भानुका भक्त, पर्वमा तीर्थ स्नान गर्ने यस मार्ग द्वारा जान्छन् ॥ ६१ ॥ जो धर्म-युद्धमा मरे, अनशन (लङ्घन) व्रत गरेर जसले प्राण त्यागे, वाराणसीमा गाई-गोठमा, तीर्थका जलमा जो मर्दछन् ॥ ६२ ॥ ब्राह्मणका निमित्त, स्वामीका निमित्त तीर्थक्षेत्रमा जो मर्दछन्, देवताका विध्वंश रोक्नमा जो मरे तथा योगाभ्यास द्वारा जसले प्राण त्यागे ॥ ६३ ॥ जो सधैँ सत्पात्रको पूजा गर्दछन्, जो नित्य महादानमा लागेका छन् ती उत्तर द्वारबाट प्रवेश गरेर धर्मराजका सभामा प्राप्त हुन्छन् ॥ ६४ ॥ तेस्रो पश्चिमको मार्ग छ; त्यो रत्नहरू र मन्दिरहरूले शोभित भएको छ,ँदो अमृतको रसले सधैँ पूर्ण भएका तलाउहरूले शोभायमान छ ॥ ६५ ॥ ऐरावत कुलमा उत्पन्न भएका मत्त हात्तीहरूले व्याप्त भएको र उच्चैःश्रवादेखि उत्पन्न

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MDE

एतेनात्मपरा यान्ति सच्छास्त्रपरिचिन्तकाः । अनन्य विष्णुभक्ताश्च गायत्री मन्त्रजापकाः ॥६७॥
परहिंसा - परद्रव्य - परवाद - पराङ्मुखाः । स्वदारनिरताः सन्तः साग्निका वेदपाठकाः ॥६८॥
ब्रह्मचर्य - व्रतधरा वानप्रस्था - स्तपस्विनः । श्रीपादसंन्यासपराः समलोष्टाश्मकाञ्चनाः ॥६९॥
ज्ञानवैराग्यसम्पन्नाः सर्वभूतहिते रताः । शिव - विष्णु - व्रतकराः ब्रह्मकर्मसमर्पकाः ॥७०॥
ऋणैस्त्रिभिर्विनिर्मुक्ताः पञ्चयज्ञरताः सदा । पितॄणां श्राद्धदातारः काले सन्ध्यामुपासकाः ॥७१॥
नीचसङ्गविनिर्मुक्ताः सत्सङ्गतिपरायणाः । एतेऽप्सरोगणैर्युक्ता विमानवरसंस्थिताः ॥७२॥

केवल विष्णुको मात्र भक्ति गर्ने भएका र गायत्री मन्त्रको जप गर्नेहरू पनि यस मार्गले जान्छन् ॥ ६७ ॥ अर्काको हिंसा, अर्काको द्रव्य र अर्काको झगड़ा यीदेखि परै रहने भएका, आफ्नी स्त्रीसँग मात्र भोग गर्ने भएका सज्जन, अग्निहोत्र वेदपाठीहरू र ब्रह्मचर्य धारण गर्ने भएका वानप्रस्थी तपस्वीहरू र श्रीपाद संन्यासमा लागेका, माटाको डल्लो ढुङ्गो र सुवर्णलाई बराबर सम्झने भएका, ज्ञान वैराग्यले सम्पन्न भएका र समस्त भूत प्राणीको हित गर्नामा तत्पर भएका, शिव-विष्णुको व्रत गर्ने भएका, कर्म जति ब्रह्ममा समर्पण गर्ने भएका, तीन प्रकारका ऋणबाट छुटेका, सधैँ पाँच यज्ञ गर्नामा तत्पर भएका, पितृहरूलाई पिण्ड दिने भएका, वेलामा सन्ध्या गर्ने भएका नीचका सङ्गतलाई छाड़ेका यी सबै अप्सरागणले युक्त भएका श्रेष्ठ विमानमा बसी सबै धर्मराजका मन्दिरमा जाने पश्चिम द्वार भएर धर्मराजका सभा बीच प्रवेश गर्दछन् ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सुधापानं प्रकुर्वन्वो यान्ति ते धर्ममन्दिरम् । विशन्ति पश्चिमेद्वारे यान्ति धर्मसभान्तरे ॥७३॥
यमस्तानागतान् दृष्ट्वा स्वागतं वदते मुहुः । समुत्थानं च कुरुते तेषां गच्छति सम्मुखम् ॥७४॥
तदा चतुर्भुजो भूत्वा शङ्खचक्रगदासिभृत् । पुण्यकर्मरतादां च स्नेहान् मित्रवदाचरेत् ॥७५॥
सिंहासनं च ददते नमस्कारं करोति च । पादार्घं कुरुते पश्चात् पूजने चन्दनादिभिः ॥७६॥
नमस्कुर्वन्तु भोः सभ्या ज्ञानिनं परमादरात् । एष मे मण्डलं भित्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ॥७७॥
भो भो बुद्धिमतां श्रेष्ठः नरकक्लेशभीरवः । भवद्भिः साधितं पुण्यैर्देवत्वं सुखदायकम् ॥७८॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ यमराज ती धर्मात्मा पुरुषहरू आएका देखेर बारम्बार स्वागत भन्दै अभ्युत्थान गरेर तिनका सम्मुख जान्छन् ॥ ७४ ॥ त्यस बखत चतुर्भुज भएर शङ्ख, चक्र, गदा र तलवार धारण गर्ने भएका छँदा पुण्यकर्ममा रत भएका पुरुषहरूमा प्रेमले मित्रको जस्तो आचरण गर्दछन् ॥ ७५ ॥ सिंहासन दिन्छन् र नमस्कार गरी पादार्घ गरेर चन्दन आदिले पूजा गर्दछन् ॥ ७६ ॥ "हे सभाका जन हो! परम आदरले यस्ता ज्ञानीहरूलाई नमस्कार गर्नुहओस् । यस्ता ज्ञानी मेरा मण्डललाई फोरेर ब्रह्मलोक जानुहुनेछ ॥ ७७ ॥ भो भो बुद्धिमान्हरूमा श्रेष्ठ! नरकका कष्टहरूले डराउने भएका जन हो! तपाईंहरूले पुण्यकर्म द्वारा सुख दिने देवत्व सिद्ध गर्नुभयो ॥ ७८ ॥ दुर्लभ मनुष्यत्व पाएर जो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

यस्ता ज्ञानीहरूलाई नमस्कार गर्नुहोस्। यस्ता ज्ञानी मेरो मण्डललाई फोरेर ब्रह्मलोक जानुहुन्छ ॥ ७७ ॥ भो भो बुद्धिमान्हरूमा श्रेष्ठ ! नरकका कष्टहरूले डराउने भएका जन हो ! तपाईंहरूले पुण्यकर्म द्वारा सुख दिने देवत्व सिद्ध गर्नुभयो ॥ ७८ ॥ दुर्लभ मनुष्यत्व पाएर जो
१८

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मानुषं दुर्लभं प्राप्य नित्यं यस्तु न साधयेत् । स याति नरकं घोरं कोऽन्यस्तस्माद्‌चेतनः ॥७९॥
अस्थिरेण शरीरेण योऽस्थिरैश्च धनादिभिः । सञ्चिनोति स्थिरं धर्मं स एको बुद्धिमान् नरः ॥८०॥
तस्मात् सर्व - प्रयत्नेन कर्तव्यो धर्मसञ्चयः । गच्छध्वं पुण्यवत्स्थानं सर्वभोगसमन्वितम् ॥८१॥
इति धर्मं वचः श्रुत्वा तं प्रणम्य सभां च ताम् । अमरैः पूज्यमानास्ते स्तूयमाना मुनीश्वरैः ॥८२॥
विमानगणसंकीर्णाः प्रयान्ति परमं पदम् । केचिद्‌धर्मसभायां हि तिष्ठन्ति परमादरात् ॥८३॥
उषित्वा तत्र कल्पान्तं भुक्त्वा भोगानमानुषान् । प्राप्नोति पुण्यशेषेण मानुष्यं पुण्यदर्शनम् ॥८४॥

अस्थिर धनादिले जो स्थिर धर्म संग्रह गर्दछ, त्यही एक मनुष्य बुद्धिमान् कहिन्छ ॥ ८० ॥ तस्मात् सबै प्रयत्न गरेर धर्म सञ्चय गर्नु र सबै भोगले युक्त भएका पुण्यवान्हरूका स्थानमा जानुहवोस्" ॥ ८१ ॥ यस्ता धर्मराजका वचन सुनेर ती धर्मराज र सभालाई पनि प्रणाम गरेर देवताहरूले पूजा गरिएका र मुनीश्वरहरूले स्तुति गरिएका विमानका समूहले व्याप्त भएका छँदा ती धर्मात्माहरू परमपदमा जान्छन्। कोही ता धर्मराजका सभामा परम आदर पाएर रहन्छन् ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ त्यहाँ कल्पका अन्तसम्म बसेर दिव्य भोग भोगी पुण्य समाप्त भएपछि पवित्र दर्शन छ जसका यस्ता ती जीव मनुष्यका शरीरमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ८४ ॥ महाधनी, सबै जान्ने र सबै शास्त्रमा चतुर भएका छँदा फेरि आत्मचिन्तनको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

महाधनी च सर्वज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः। पुनः स्वात्मविचारेण ततो याति परां गतिम्॥८५॥
एतत्ते कथितं सर्वं त्वया पृष्टं यमालयम्। इदं शृण्वन् नरो भक्त्या धर्मराजसभां व्रजेत्॥८६॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे धर्मराजनगरनिरूपणं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

★

बिचारले श्रेष्ठ गतिमा प्राप्त हुन्छन् अर्थात् मुक्त हुन्छन् ॥ ८५ ॥ हे गरुड ! तिमीले सोधिएको यमराजको मन्दिरको सबै बयान बताएँ। भक्ति-पूर्वक यो सुन्ने भएको मनुष्य पनि धर्मराजका सभामा जान्छ ॥ ८६ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां धर्मराजनगरनिरूपण नाम चौधौं अध्याय समाप्त भयो ॥ १४ ॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ पञ्चदशोऽध्यायः

गरुड़ उवाच–धर्मात्मा स्वर्गतिं भुक्त्वा जायते विमले कुले। अतस्तस्य समुत्पत्तिं जननी जठरे वद ॥१॥
यथाविचारं कुरुते देहेऽस्मिन् सुकृती जनः। तथाऽहं श्रोतुमिच्छामि वद मे करुणानिधे ! ॥२॥
भगवानुवाच–साधु पृष्टं त्वया तार्क्ष्य ! परं गोप्यं वदामि ते। यस्य विज्ञानमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रजायते ॥३॥
वक्ष्यामि च शरीरस्य स्वरूपं पारमार्थिकम्। ब्रह्माण्डगुणसम्पन्नं योगिनां धारणास्पदम् ॥४॥
षट्‌चक्रचिन्तनं यस्मिन् यथा कुर्वन्ति योगिनः। ब्रह्मरन्ध्रं चिदानन्दरूपध्यानं तथा शृणु ॥५॥

गरुड भन्दछन्–'धर्मात्मा पुरुष स्वर्गको गति भोगेर निर्मल कुलमा उत्पन्न हुन्छन्' यस कारण आमाका पेटमा त्यसको उत्पत्ति कसरी हुन्छ ? त्यो मलाई वताइवक्सियोस् ॥ १ ॥ यस देहमा पुण्यवान् जन जस्तो विचार गर्दछन् त्यस्तै म सुन्न इच्छा गर्दछु। हे करुणानिधे ! मेरा उपर कृपा गरेर वताइवक्सियोस् ॥ २ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गरिवक्सिन्छ—हे गरुड ! यो असल कुरा सोध्यौ परम गोप्य तिमीलाई म वताउँदछु—जुन कुरा जान्नाले मात्रै सर्वज्ञत्व प्राप्त हुन्छ ॥ ३ ॥ शरीरको पारमार्थिक स्वरूप वताउँदछु—कस्तो छ भने ब्रह्माण्डका गुणले युक्त भएको योगीहरूको धारणास्पद (धारण गर्ने ठाउँ) छु ॥ ४ ॥ योगीहरू जुन प्रकारले जसमा षट्‌चक्रको चिन्तन गर्दछन् त्यो सुन–ब्रह्मरन्ध्रमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुचीनां श्रीमतां गेहे जायते सुकृती यथा। तथा विधानं नियमं तत् पित्रोः कथयामि ते॥६॥
ऋतुकाले तु नारीणां त्यजेद् दिनचतुष्टयम्। तावन्नालोकयेद् वक्त्रं पापं वपुषि सम्भवेत् ॥७॥
स्नात्वा सचैलं सा नारी चतुर्थेऽहनि शुध्यति। सप्ताहात् पितृदेवानां भवेद् योग्या व्रतार्चने ॥८॥
सप्ताहमध्ये यो गर्भः स भवेन् मलिनाशयः। प्रायशः सम्भवन्त्यत्र पुत्रात्वष्टाहमध्यतः ॥९॥
युग्मासु पुत्रा जायन्ते स्त्रियोऽयुग्मासु रात्रिषु। पूर्वसप्तकमुत्सृज्य तस्माद् युग्मासु संविशेत् ॥१०॥
षोडशस्तु निशाः स्त्रीणां सामान्याः समुदाहृताः। या वै चतुर्दशी रात्रिर्गर्भस्तिष्ठति तत्र वै ॥११॥

चिदानन्द रूपको ध्यान गर्दछन् ॥ ५ ॥ पुण्यवान् शुद्ध व्यक्तिहरूका र श्रीमान्का घरमा जुन प्रकारले उत्पन्न हुन्छन्, त्यस प्रकारको विधान र त्यसका बाबु-आमाको नियम तिमीलाई बताउँदछु ॥ ६ ॥ ऋतुकालमा नारीका चार दिन त्यागोस्। त्यति चार दिन नारीका शरीरमा पाप (इन्द्रको ब्रह्महत्या) बसेको हुनाले त्यसको मुख पनि नहेरोस् ॥ ७ ॥ नारी लगाएका वस्त्र सहित स्नान गरेर चौथा दिन शुद्ध हुन्छे। सात दिन बितेपछि पितृ र देवताको व्रत र पूजा गर्नामा योग्य हुन्छे ॥ ८ ॥ सात दिन भित्र जुन गर्भ रहन्छ, त्यो मलिन बुद्धि भएको हुन्छ। प्रायः यहाँ आठ दिनका मध्यमा पुत्र हुन्छन् ॥ ६ ॥ जोड़ी रातमा स्त्री सम्भोग गर्‍यो भने पुत्र उत्पन्न हुन्छन् र बिजोर रात्रिमा गमन गर्‍यो भने कन्या हुन्छन् (यस कारण छोराको इच्छा गर्ने व्यक्तिले) पहिलो सात रात छाडेर जोर रातमा स्त्रीप्रसङ्ग गरोस् ॥ १० ॥ स्त्रीहरूका सोह्र ऋतुका रात सामान्य कहिएका छन्, जो चौधौं रात हो त्यसमा गर्भ रह्यो भने ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गुणभाग्यनिधिः पुत्रस्तदा जायेत धार्मिकः। सा निशा प्राकृतैर्जीवैर्न लभ्येत कदाचन ॥१२॥
पञ्चमेऽहनि नारीणां कार्यं मधुरभोजनम्। कटु क्षारं च तीक्ष्णं च त्याज्यमुष्णं च दूरतः॥१३॥
तत् क्षेत्रमौषधीपात्रं बीजं चाप्यमृतायनम्। तस्मिन्नुप्त्वा नरः स्वामी सम्यक् फलमवाप्नुयात्॥१४॥
ताम्बूल-पुष्प-श्रीखण्डैः संयुक्तः शुचिवस्त्रभृत्। धर्ममादाय मनसि सुतल्पं संविशेत् पुमान्॥१५॥
निषेकसमये यादृङ्नरचित्तविकल्पना। तादृक् स्वभावसम्भूतिर्जन्तुर्विशति कुक्षिगः ॥१६॥
चैतन्यं बीजभूतं हि नित्यं शुक्रेऽप्यवस्थितम्। कामश्चित्तं च शुक्रं च यदा ह्येकत्वमाप्नुयात्॥१७॥
तदा द्रवमवाप्नोति योषिद्गर्भाशये नरः। शुक्रशोणितसंयोगात् पिण्डोत्पत्तिः प्रजायते॥१८॥

साधारण जीवहरूलाई त्यो रात्रि कदापि पाइँदैन ॥ १२ ॥ पाँचौं दिनमा नारीहरूलाई मधुर (मीठो, गुलियो) भोजन गराओस् र टर्रो, नुनीलो पीरो, तीतो, तातो चाहिं टाढैदेखि त्यागिदेओस् ॥ १३ ॥ त्यो खेतरूप स्त्री औषधीको पात्र हो। त्यस स्त्रीरूप खेतमा अमृत समानको बीज (वीर्य) छरेर पतिस्वरूप पुरुष असल फल पाउँदछ ॥ १४ ॥ पान, फूल र श्रीखण्डले युक्त भएको शुद्ध वस्त्र धारण गरी मनमा धर्म चिताएर असल शय्यामा स्त्रीका साथ सुतोस् ॥ १५ ॥ वीर्य निषेकसमयमा अर्थात् स्त्रीका योनिमा वीर्य छोड्दा जस्तो मनुष्यका चित्तको कल्पना हुन्छ त्यस्तै स्वभाव भएको जन्तु कुक्षिमा प्रवेश गर्दछ ॥ १६ ॥ जीवस्वरूप चैतन्य सधैं वीर्यमा बसेको छ। काम, चित्त र शुक्र जब एकत्वमा प्राप्त हुन्छन् ; त्यस बखत मनुष्य स्त्रीका गर्भाशयमा द्रवावस्थामा प्राप्त हुन्छ र वीर्य तथा रुधिरका संयोगले पिण्ड उत्पन्न हुन्छ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गर्भमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परमानन्ददः पुत्रो भवेद्ग गर्भगतः कृती । भवन्ति तस्य निखिलाः क्रियाः पुंसवनादिकाः॥१९॥
जन्म प्राप्नोति पुण्यात्मा ग्रहेषूच्चगतेषु च । तज्जन्मसमये विप्रा प्राप्नुवन्ति धनं बहु ॥२०॥
विद्याविनयसम्पन्नो वर्धते पितृवेश्मनि । सतां सङ्गेन स भवेत् सर्वागमविशारदः ॥२१॥
दिव्याङ्गनादिभोक्ता स्यात् तारुण्ये दानवान् धनी । पूर्वं कृततपस्तीर्थ - महापुण्य - फलोदयात् ॥२२॥
ततश्च यतते नित्यमात्मानात्मविचारणे । अध्यारोपापवादाभ्यां कुरुते ब्रह्मचिन्तनम् ॥२३॥
अस्यासङ्गावबोधाय ब्रह्मणो - ऽन्वयकारिणः । क्षित्याद्यनात्मवर्गस्य गुणांस्ते कथयाम्यहम् ॥२४॥
क्षितिर्वारि हविर्भोक्ता वायुराकाश एव च । स्थूलभूता इमे प्रोक्ताः पिण्डोऽयं पाञ्चभौतिकः॥२५॥

रहेको पुण्यात्मा पुत्र परम आनन्द दिने हुन्छ । त्यसका समस्त पुंसवनादिक क्रिया पनि हुन्छन् ॥ १६ ॥ पुण्यात्मा; ग्रहहरू उच्च भएका वखत जन्म पाउँदछ र त्यसका जन्म समयमा ब्राह्मणहरू धेरै धन पाउँदछन् ॥ २० ॥ विद्या र विनयले युक्त भएको त्यो पुरुष पिताका घरमा बढ्दछ र सज्जनहरूका सङ्गले गर्दा त्यो सबै शास्त्रमा चतुर हुन्छ ॥ २१ ॥ पूर्वजन्ममा गरेका तप, तीर्थ र महापुण्यहरूको फलोदय हुनाले तारुण्यावस्थामा त्यो दयावान् धनी र दिव्य स्त्रीहरू भोग गर्ने हुन्छ ॥ २२ ॥ त्यसपछि आत्मा र अनात्माका विचारमा सधैं यत्न गर्दछ र अध्यारोप र अपवाद द्वारा ब्रह्मको चिन्तन गर्दछ ॥ २३ ॥ क्षित्यादिका साथ अन्वय गर्ने भएका ब्रह्मलाई सङ्ग रहित जान्नाका निमित्त क्षित्यादि अनात्म जो पञ्च-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

द्वारा ब्रह्मको चिन्तन गर्दछ ॥ २३ ॥ क्षित्यादिका साथ ... आत्माका निमित्त क्षित्यादि अनात्म जो पञ्च-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MDF

त्वगस्थिनाड्यो रोमाणि मांसं चैव खगेश्वर ! एते पञ्चगुणा भूमेर्मया ते परिकीर्तितः ॥२६॥
लाला मूत्रं तथा शुक्रं मज्जा रक्तं च पञ्चमम् । अपां पञ्च गुणाः प्रोक्तास्तेजसोविनिशामय॥२७॥
क्षुधा तृष्णा तथाऽऽलस्यं निद्रा कान्तिस्तथैव च । तेजः पञ्चगुणं तार्क्ष्य ! प्रोक्तं सर्वत्र योगिभिः॥२८॥
आकुञ्चनं धावनं च लङ्घनं च प्रसारणम् । चेष्टितं चेति पञ्चैव गुणा वायोः प्रकीर्तिताः॥२९॥
घोषश्चिन्ता च शून्यत्वं मोहचिन्ता च संशयः । आकाशस्य गुणाः पञ्च ज्ञातव्यास्ते प्रयत्नतः॥३०॥
मनो - बुद्धि - रहङ्कारश्चित्तं चेति चतुष्टयम् । अन्तःकरणमुद्दिष्टं पूर्वकर्माधिवासितम् ॥३१॥

भूतबाट बनियो ॥ २५ ॥ छाला, हाड़, नाड़ी, रऊँ र मासु यी पृथिवीका पाँच गुण हे गरुड ! मैले तिमीलाई बताएँ ॥ २६ ॥ राल, मूत्र, वीर्य बोसो र रगत यी जलका पाँच गुण कहिए । तेजका गुण पनि सुन ॥ २७ ॥ हे गरुड ! भोक, प्यास, आलस्य, निद्रा र कान्ति यी तेजका पाँच गुण सर्वत्र योगीहरूले कहेका छन् ॥ २८ ॥ खुम्च्याउनु, दौड़नु, नाघ्नु, पसार्नु र चेष्टा गर्नु यी पाँच गुण वायुका कहिए ॥ २९ ॥ शब्द, चिन्ता शून्यत्व, मोह र सन्देह यी आकाशका पाँच गुण तिमीले प्रयत्नपूर्वक जान्नामा योग्य छन् ॥ ३० ॥ मन, बुद्धि, अहङ्कार, चित्त यी चार र अन्तः-करण पनि पूर्वजन्मका कर्महरू द्वारा अधिवासित वासना युक्त छन् ॥ ३१ ॥ कान, छाला, आँखा, जिब्रो र नाक यी ज्ञानेन्द्रिय हुन् । वाक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

श्रोत्रं त्वक्चक्षुषी जिह्वा घ्राणं ज्ञानेन्द्रियाणि च । वाक्पाणिपादपायूपस्थानि कर्मेन्द्रियाणि च॥३२॥
दिग्वातार्क - प्रचेतोऽश्वि - वह्नीन्द्रोपेन्द्र-मित्रकाः । ज्ञानकर्मेन्द्रियाणां च देवताः परिकीर्तिताः ॥३३॥
इडा च पिङ्गला चैव सुषुम्नाख्या तृतीयका । गान्धारी गजजिह्वा च पूषा चैव यशस्विनी॥३४॥
अलम्बुषा कुहूश्चापि शङ्खिनी दशमी तथा । पिण्डमध्ये स्थिता ह्येता प्रधाना दशनाडिकाः॥३५॥
प्राणोऽपानः समानाख्य उदानो व्यान एव च । नागः कूर्मश्च कृकलो देवदत्तो धनञ्जयः ॥३६॥
हृदि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिमण्डले । उदानः कण्ठदेशे स्याद् व्यानः सर्वशरीरगः ॥३७॥
उद्गारे नाग आख्यातः कूर्म उन्मीलने स्मृतः । कृकलः क्षुत्करो ज्ञेयो देवदत्तो विजृम्भणे ॥३८॥

पाणि, पाद, गुदा र लिङ्ग यो कर्मेन्द्रिय हुन् ।। ३२ ॥ दिशा, वायु, सूर्य, प्रचेता, अश्विनीकुमार, अग्नि, इन्द्र, उपेन्द्र र मित्र यी ज्ञानेन्द्रिय तथा कर्मेन्द्रियका देवता कहिए ।। ३३ ॥ इड़ा, पिङ्गला र सुषुम्ना नाम गरिएकी तेस्रो गान्धारी, गजजिह्वा, पूषा, यशस्विनी, अलम्बुषा, कुहू र शङ्खिनी यी प्रधान दश नाडी पिण्ड मध्यमा स्थित छन् ।। ३४ ॥ ३५ ॥ प्राण, अपान, समान, उदान, व्यान, नाग, कूर्म, कृकल, देवदत्त र धनञ्जय यी वायु शरीरमा स्थित छन् ।। ३६ ॥ हृदयमा प्राण, गुदामा अपान, नाभिमण्डलमा समान, कण्ठदेशमा उदान र सर्वशरीरमा व्यान स्थित छ ।। ३७ ॥ उद्गार (उगेल्नु) मा नाग कहियो; उन्मीलन अर्थात् हेर्दामा कूर्म सम्झियो; क्षुत्कर गराउने (भोक लगाउने वा छिंका लगाउने कृकल नामक वायु कहियो; विजृम्भण (हाई गर्दा) मा देवदत्त कहियो ।। ३८ ।। सर्वव्यापी धनञ्जय वायु मृत व्यक्तिलाई पनि किञ्चित् काल छाड्दैन। फेरि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

न जहाति मृतं वापि सर्वव्यापी धनञ्जयः। कवलैर्भुक्तमन्नं हि पुष्टिदं सर्वदेहिनाम् ॥३९॥
नयते व्यानको वायुः सारांशं सर्वनाडिषु। आहारो भुक्तमात्रो हि वायुना क्रियते द्विधा ॥४०॥
संप्रविश्य गुदे सम्यक् पृथगन्नं पृथक् जलम्। ऊर्ध्वमग्ने कृत्वा कृत्वान्नं च जलोपरि ॥४१॥
अग्नेश्चाधः स्वयं प्राणः स्थित्वाग्निं धमते शनैः। वायुना ध्मायमानोऽग्निः पृथक् किट्टं पृथग् रसम् ॥४२॥
कुरुते व्यानको वायुर्विष्वक्सम्प्रापयेद्र रसम्। द्वारैर्द्वादशभिर्भिन्नं किट्टं देहाद् बहिः स्रवेत् ॥४३॥
कर्णाऽक्षिनासिकाजिह्वा दन्ताः नाभिर्नखा गुदम्। गुह्यं शिरा वपुर्लोम मलस्थानानि चक्षते ॥४४॥

गाँसद्वारा खाइएको अन्न सबै प्राणीहरूको पुष्टि दिने हो ॥ ३९ ॥ व्यान वायु खाएका अन्नको सारांश सबै नाडीमा पुऱ्याउँदछ। भुक्त मात्र अन्नादिक वायुले दुई भाग गरिदिन्छ ॥ ४० ॥ गुदामा असल प्रकारले वायु प्रवेश गर्दछ र अन्न-जल अलग-अलग गराउँदछ। अग्निका उपर जल र जलका उपर अन्न गरेर ॥ ४१ ॥ अग्निका मनि स्वयं प्राणवायु बसेर अग्निलाई विस्तार-विस्तार फुक्दछ। वायुले फुकिएको अग्नि मल र रसलाई अलग गर्दछ ॥ ४२ ॥ व्यान वायु सब शरीरमा रस पुऱ्याउँदछ र बाह्र द्वारबाट वायुले भिन्न गरिएको मल शरीरबाट बाहिर निकाल्दछ ॥ ४३ ॥ कान, आँखा, नाक, जिब्रो, दाँत, नाभि, नङ, गुदा, लिङ्ग र शिरा (पश्चाद्ग्रीवा शिरा मन्या नाडी तु धमनिः शिरा—इत्यमरः) रौं यो मलस्थान कहिएका छन् ॥ ४४ ॥ यस्ता प्रकारले सबै वायु आफ्ना-आफ्ना कर्ममा प्रवृत्त हुन्छन्। जस्तै—मनुष्यहरू सूर्यको प्रकाश पाएर आफ्ना

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एवं सर्वे प्रवर्तन्ते स्वस्वकर्मणि वायवः । उपलभ्यात्मनः सत्तां सूर्यालोकं यथा जनाः ॥४५॥
इदानीं नरदेहस्य शृणु रूपद्वयं खग ! व्यावहारिकमेकं च द्वितीयं पारमार्थिकम् ॥४६॥
तिस्रः कोट्योऽर्धकोटी च रोमाणि व्यावहारिके । सप्तलक्षाणि केशाः स्युर्नखाः प्रोक्तास्तु विंशतिः ॥४७॥
द्वात्रिंशद् दशनाः प्रोक्ताः सामान्याद् विनतासुत ! मांसं पलसहस्रं तु रक्तं पलशतं स्मृतम् ॥४८॥
पलानि दश मेदस्तु त्वक्पलानि च सप्ततिः । पलद्वादशकं मज्जा महारक्तं पलत्रयम् ॥४९॥
शुक्रं द्विकुडवं ज्ञेयं कुडवं शोणितं स्मृतम् । षष्ट्युत्तरं च त्रिशतमस्थ्नां देहे प्रकीर्तितम् ॥५०॥
नाड्यः स्थूलाश्च सूक्ष्माश्च कोटिशः परिकीर्तिताः । पित्तं पलानि पञ्चाशत् तदर्धं श्लेष्मणस्तथा ॥५१॥

सत्तामा प्रवृत्त हुन्छन् ॥ ४५ ॥ हे गरुड ! यस बखत नर देहका दुई रूप सुन—एक व्यावहारिक र दोस्रो पारमार्थिक हो ॥ ४६ ॥ व्यावहारिक शरीरमा साढे तीन करोड़ रौं, सात लाख केश र बीस नङ कहिएका छन् ॥ ४७ ॥ हे गरुड ! सामान्यमा मनुष्यका बत्तीस दाँत कहिए । हजार पल (४००० तोला) मासु र पलशत (४०० तोला) रगत कहिएको छ ॥ ४८ ॥ दश पल बोसो, ७० पल छाला र बाह्र पल मासी तथा तीन पल महारक्त व्यावहारिक शरीरमा छ ॥ ४९ ॥ शरीरमा दुई कुड़व वीर्य जान्नू ; शोणित एक कुड़व जान्नू—यो स्त्रीका शरीरमा पनि कहियो फेरि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDE

सततं जायमानं तु विण्मूत्रं चाप्रमाणतः। एतद्गुणसमायुक्तं शरीरं व्यावहारिकम् ॥५२॥
भुवनानि च सर्वाणि पर्वतद्वीपसागराः। आदित्याद्या ग्रहाः सन्ति शरीरे पारमार्थिके ॥५३॥
पारमार्थिकदेहे हि षट्चक्राणि भवन्ति हि। ब्रह्माण्डे ये गुणाः प्रोक्तास्तेऽप्यस्मिन्नेव संस्थिताः॥५४॥
तानहं ते प्रवक्ष्यामि योगिनां धारणास्पदान्। येषां भावनया जन्तुर्भवेद्वै राजरूपभाक् ॥५५॥
पादाधस्तात् तलं ज्ञेयं पादोर्ध्वं वितलं तथा। जानुनोः सुतलं विद्धि सक्थिदेशे महातलम् ॥५६॥
तलातलं सक्थिमूले गुह्यदेशे रसातलम्। पातालं कटिसंस्थं च सप्तलोकाः प्रकीर्तिताः ॥५७॥

पल कफ कहियो ॥ ५१ ॥ सधैं उत्पन्न हुने विष्टा र मूत्रको ता केही प्रमाण छैन। यी सब गुणले युक्त भएको व्यावहारिक शरीर हो ॥ ५२ ॥ सब भुवन, पर्वत, द्वीप, सागर र आदित्य आदि ग्रह यी सब पारमार्थिक शरीरमा बसेका छन् ॥ ५३ ॥ पारमार्थिक देहमा षट् चक्र हुन्छन्। ब्रह्माण्डमा जो गुण कहिए ती सब शरीरमा अर्थात् व्यावहारिक शरीरमा स्थित छन ॥ ५४ ॥ योगीहरूका धारणाका स्थान स्वरूप भएका ती सब गुण म तिमीलाई बताउँदछु—जसको भावना गर्दा जन्तु बिराट रूपकन प्राप्त गर्दछ ॥ ५५ ॥ अब विराट् स्वरूपको वर्णन गरिन्छ—पाउदेखि मनि तल लोक जान्नू; पाउदेखि माथि वितल लोक र घुँडामा सुतल; जाँघ र तिघ्रामा महातल एवं तिघ्राका जोर्नीमा तलातल; गुह्यदेशमा रसातल फेरि कटि प्रदेशमा पाताल लोक छ। यी सात लोक कहिए ।५६॥ ५७॥ नाभि मध्यमा भूलोक र त्यसदेखि मास्तिर भुवर्लोक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भूर्लोकं नाभिमध्ये तु भुवर्लोकं तदूर्ध्वके। स्वर्लोकं हृदये विद्यात् कण्ठदेशे महस्तथा ॥५८॥
जनलोकं वक्त्रदेशे तपोलोकं ललाटके। सत्यलोकं ब्रह्मरन्ध्रे भुवनानि चतुर्दश ॥५९॥
त्रिकोणे संस्थितो मेरुरधः कोणे च मन्दरः। दक्षकोणे च कैलाशो वामकोणे हिमालयः ॥६०॥
निषधश्चोर्ध्वरेखायां दक्षायां गन्धमादनः। रमणो वामरेखायां सप्तैते कुलपर्वताः ॥६१॥
अस्थिस्थाने भवेज्जम्बूः शाको मज्जासु संस्थितः। कुशद्वीपः स्थितो मांसे क्रौञ्चद्वीपः शिरासु च ॥६२॥
त्वचायां शाल्मलीद्वीपो गोमेदो रोमसञ्चये। नखस्थं पुष्करं विद्यात् सागरास्तदनन्तरम् ॥६३॥
क्षारोदो हि भवेन्मूत्रे क्षीरे क्षीरोदसागरः। सुरोदधिः श्लेष्मसंस्थो मज्जायां घृतसागरः॥६४॥

स्वर्लोक चाहिं हृदयमा जान, कण्ठदेशमा महर्लोक विचार गर ॥ ५८ ॥ मुख प्रदेशमा जनलोक, ललाटमा तपोलोक र ब्रह्मरन्ध्रमा सत्यलोक थी १४ भुवन कहिए ॥ ५९ ॥ त्रिकोणमा मेरु पर्वत, अधःकोणमा मन्दराचल, दक्षिण कोणमा कैलाश, वाम कोणमा हिमालय पर्वत छन् ॥ ६० ॥ ऊर्ध्व रेखामा निषध पर्वत; दक्षिण रेखामा गन्धमादन र वामरेखामा रमणाचल यी सात कुल पर्वत विराट् स्वरूप भगवान्‌का शरीरमा कहिए ॥ ६१ ॥ हाड्का स्थानमा जम्बूद्वीप छ- मज्जा स्थानमा शाकद्वीप छ र मासुमा कुशद्वीप. नाडीमा क्रौञ्चद्वीप, छालामा शाल्मलीद्वीप, रोमसमूहमा गोमेदद्वीप र नङ स्थित पुष्करद्वीप जान। यसपछि समुद्र पनि सुन ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ मूत्रमा क्षार समुद्र; दूधमा दूधको समुद्र, कफमा मदिराको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ६२ ॥ हाड़को स्थानमा जम्बूद्वीप छ- मज्जा स्थानमा शाकद्वीप छ र मासुमा कुशद्वीप. नाडीमा क्रौञ्चद्वीप, छालामा शाल्मलीद्वीप, रोमसमूहमा गोमेदद्वीप र नङ स्थित पुष्करद्वीप जान। यसपछि समुद्र पनि सुन ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ मूत्रमा क्षार समुद्र; दूधमा दूधको समुद्र, कफमा मदिराको

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रसोदधिं रसे विद्याच्छोणिते दधिसागरः। स्वादूदो लम्बिकास्थाने जानीयाद् विनतासुत ॥६५॥
नादचक्रे स्थितः सूर्यो विन्दुचक्रे च चन्द्रमाः। लोचनस्थः कुजो ज्ञेयो हृदये ज्ञः प्रकीर्तितः ॥६६॥
विष्णुस्थाने गुरुं विद्याच्छुक्रे शुक्रो व्यवस्थितः। नाभिस्थाने स्थितो मन्दो मुखे राहुः प्रकीर्तितः॥६७॥
वायुस्थाने स्थितः केतु शरीरे ग्रहमण्डलम्। एवं सर्वस्वरूपेण चिन्तयेदात्मनस्तनुम् ॥६८॥
सदा प्रभातसमये बद्धपद्मासनः स्थितः। षट्चक्रचिन्तनं कुर्याद् यथोक्तमजपाक्रमम् ॥६९॥
अजपानाम गायत्री मुनीनां मोक्षदायिनी। अस्याः सङ्कल्पमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥७०॥
शृणु तार्क्ष्य! प्रवक्ष्येऽहमजपाक्रममुत्तमम्। यं कृत्वा सर्वदा जीवो जीवभावं विमुञ्चति ॥७१॥

कण्ठ भित्र छ त्यस स्थानमा जान ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ नादचक्रमा सूर्य स्थित छन् र विन्दुचक्रमा चन्द्रमा, लोचनस्थ मङ्गल जान्नू र हृदयमा बुध कहिएका छन् ॥ ६६ ॥ विष्णु स्थानमा नाभिमण्डल गुरु जान; वीर्य स्थानमा शुक्र बसेका जान ; नाभि स्थानमा शनैश्चर र मुखमा राहु कहिएका छन् ॥ ६७ ॥ वायु स्थानमा केतु स्थित छ। यस प्रकार शरीरमा ग्रह-मण्डल जान्नू। यस्ता प्रकारले आफ्ना शरीरको चिन्तन गरोस् ॥ ६८ ॥ सधैँ प्रभात समयमा पद्मासन बाँधेर स्थित भएको हुँदो षट्चक्रको र अजपा गायत्रीका क्रमको चिन्तन गरोसू ॥ ६९ ॥ मुनिहरूलाई मोक्ष दिने भएकी अजपा नाम गरिएकी गायत्री छन् तिनको जप गर्दछु भनी सङ्कल्प गर्नाले मात्र पनि सबै पापदेखि छुट्तछ ॥ ७० ॥ हे गरुड! सुन—अजपा गायत्रीको उत्तम क्रम बताउँदछु जुन कर्म गरेर जीव सधैँ जीव भावलाई छोड्दछ ॥ ७१ ॥ मूलाधार, स्वाधिष्ठान, मणिपूरक, अनाहत, विशुद्धाख्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मूलाधारं स्वधिष्ठानं मणिपूरकमेव च। अनाहतं विशुद्धाख्यमाज्ञाषट्चक्रमुच्यते ॥७२॥
मूलाधारे लिङ्गदेशे नाभ्यां हृदि च कण्ठगे। भ्रुवोर्मध्ये ब्रह्मरन्ध्रे क्रमाच्चक्राणि चिन्तयेत् ॥७३॥
आधारं तु चतुर्दलानलसमं वासान्तवर्णाश्रयं स्वाधिष्ठानमपि प्रभाकरसमं बालान्तषट्पत्रकम् ॥
रक्ताभं मणिपूरकं दशदलं जाड्यं फकारान्तकं पत्रैर्द्वादशभिरनाहतपुरं हैमं कठान्तावृतम् ॥७४॥
पत्रैः सस्वरषोडशैः शशधरज्योतिर्विशुद्धाम्बुजं हंसेत्यक्षरयुग्मकं द्वयदलं रक्ताभमात्राम्बुजम् ॥
तस्मादूर्ध्वगतं प्रभासितमिदं पद्मं सहस्रच्छदं सत्यानन्दमयं सदाशिवमयं ज्योतिर्मयं शाश्वतम् ॥७५॥

र आज्ञा यी षट्चक्र कहिएका छन् ॥ ७२ ॥ मूलाधारमा, लिङ्गदेशमा. नाभिमा· हृदयमा. कण्ठमा. दुइ भ्रूका मध्यमा र ब्रह्मरन्ध्रमा क्रमले चक्रहरूको चिन्तन गरोस् ॥ ७३ ॥ (अव षट्चक्र यस्तो छ र यसरी चिन्तन गर्नुपर्दछ भन्ने वर्णन गरिन्छ)॥ आधार स्थान कमलका चार पातले युक्त भएको अग्निको जस्तो कान्ति भएको व देखि ससम्मका वर्णहरूवा॰ो आश्रय भएको छ। स्वाधिष्ठान पनि सूर्यका जस्तो कान्ति भएको व देखि ल सम्मका वर्णहरूले आश्रित भएर कमलका ६ पत्रले युक्त भएको छ ॥ रगतको जस्तो आभा भएको मणिपूरक स्थान कमलका दस पातले युक्त भएको छँदो ड देखि फसम्मका वर्णहरूले आश्रित गरिएको छ; कमलका वाह्र पातले युक्त भएको अनाहत स्थान सुवर्णको जस्तो कान्ति भएको छँदो क इखि ठ सम्मका वर्णहरूले युक्त भएको छ ॥ ७४ ॥ अच् (अ इ उ ऋ लृ ए ऐ ओ औ) अक्षरले सहित भएको सोह्र पातले युक्त

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

छँदो क इखि ठ सम्मका वर्णहरूले युक्त भएको छ ॥ ७४ ॥ अब (...) अक्षरले सहित भएको सोह्र पातले युक्त

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDM

गणेशं च विधिं विष्णुं शिवं जीवं गुरुं ततः । व्यापकं च परं ब्रह्म क्रमाच्चक्रेषु चिन्तयेत् ॥७६॥
एकविंशत्सहस्राणि षट्शतान्यधिकानि च । अहोरात्रेण श्वासस्य गतिः सूक्ष्मा स्मृता बुधैः॥७७॥
हकारेण बहिर्याति सकारेण विशेत् पुनः । हंसो हंसेति मन्त्रेण जीवो जपति तत्त्वतः ॥७८॥
षट्शतं गणनाथाय षट्सहस्रं तु वेधसे । षट्सहस्रं च हरये षट्सहस्रं हराय च ॥७९॥
जीवात्मने सहस्रं च सहस्रं गुरवे तथा । चिदात्मने सहस्रं च जपसंख्यां निवेदयेत् ॥८०॥
एतांश्चक्रगतान् ब्रह्ममयूखान् मुनयोऽमरान् । सत्सम्प्रदाय - वेत्तार - श्चिन्वयन्त्यरुणादयः ॥८१॥

अक्षर स्थित भएको छ । त्यसदेखि माथितर प्राप्त भएपछि सेता कान्तिले युक्त भएको आज्ञा स्थान कमलका हजार पातले युक्त भई सत्य आनन्द स्वरूप भएर शिवमय, ज्योतिर्मय (ज्योतिस्वरूप) छ; त्यसको योगीहरू सधैँ ध्यान गर्छन् ॥ ७५ ॥ गणेश. ब्रह्मा. विष्णु. शिव. गुरु र व्यापक परब्रह्म पनि क्रमैले चक्रहरूमा चिन्तन गरोस् ॥ ७६ ॥ रात-दिन श्वासको सूक्ष्म गति २१६०० एक्काइस हजार छ सय पण्डितहरूले कहेका छन् ॥ ७७ ॥ हकार उच्चारण गर्नाले श्वास बाहिर निस्कन्छ फेरि सकारले भित्र प्रवेश गर्दछ । 'हंसः हंसः' यस मन्त्रले जीव तत्त्वपूर्वक जप गर्दछ ॥ ७८ ॥ छ सय जप गणेशलाई निवेदन गरोस् ; छ हजार हरिलाई. छ हजार शिवलाई. जीवात्मालाई एक हजार त्यस्तै गुरुलाई पनि एक हजार. फेरि चैतन्यरूप आत्मालाई एक हजार यस प्रकार सबैलाई जप संख्या निवेदन गरोस् ॥ ७९ ॥ ८० ॥ सत्सम्प्रदाय जान्ने भएका अरुणादि मुनिहरू चक्रमा प्राप्त भएका ब्रह्मका किरणकन चिन्तन गर्दछन् ॥ ८१ ॥ शुक आदि गरिएका मुनिहरू पनि शिष्यहरूलाई उपदेश गर्दछन् यसकारण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुक्रादयोऽपि मुनयः शिष्यानुपदिशन्ति च । अतः प्रवृत्तिं महतां ध्यात्वा ध्यायेत् सदा बुधः ॥८२॥
कृत्वा च मानसीं पूजां सर्वचक्रेष्वनन्यधीः । ततो गुरूपदेशेन गायत्रीमजपां जपेत् ॥८३॥
अधोमुखे ततो रन्ध्रे सहस्रदलपङ्कजे । हंसगं श्रीगुरुं ध्यायेद् वराभयकराम्बुजम् ॥८४॥
क्षालितं चिन्तयेद् देहं तत्पादामृतधारया । पञ्चोपचारैः सम्पूज्य प्रणमेत् तत्स्तवेन च ॥८५॥
ततः कुण्डलिनीं ध्यायेदारोहादवरोधतः । षट्चक्रकृतसञ्चारां सार्धत्रिवलयां स्थिताम् ॥८६॥
ततो ध्यायेत् सुषुम्नाख्यं धामरन्ध्राद्बहिर्गतम् । तथा तेन गता यान्ति तद् विष्णोः परमं पदम् ॥८७॥

बुधजनले ठूलाको प्रवृत्ति विचार गरेर सधैं ध्यान गरोस् ॥ ८२ ॥ एकाग्र चित्त भएको छँदो सबै चक्रमा नानसीपूजा गरोस् । त्यहाँदेखि उप्रान्त गुरुका उपदेशद्वारा अजपा गायत्री जप गरोस् ॥ ८३ ॥ ब्रह्मरन्ध्रमा स्थित अधोमुख भएका हजार पातले युक्त कमलमा वर. अभय छन् कमल-रूपी हातमा जसका यस्ता हंस मन्त्रभा प्राप्त भएका श्रीगुरुको ध्यान गरोस् ॥ ८४ ॥ गुरुका चरणामृतरूपी धाराले धोइएका आफ्ना शरीरको चिन्तन गरोस् र पञ्चोपचारले पूजा गरेर उनका स्तोत्रले प्रणाम गरोस् ॥ ८५ ॥ त्यहाँदेखि उप्रान्त षट्-चक्रमा घुम-फिर गर्ने साढे तीन वलयमा स्थित भएकी कुण्डलिनीको श्वास चढाउनु र उतार्नुका क्रमले ध्यान गरोस् ॥ ८६ ॥ ब्रह्मरन्ध्रदेखि गएका सुषुम्ना नाम भएका धामको ध्यान गरोस् त्यस मार्गले गएका जीव परमपदमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ८७ ॥ मैले चिन्तना गरिएका स्वयंज्योति. सनातन. सदा आनन्द स्वरूपको ब्राह्ममुहूर्तमा ध्यान

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्थित भएको कुण्डलिनीको श्वास चढाउनु र उतार्नुका क्रमले ध्यान गरोस् ॥ ८६ ॥ ब्रह्मरन्ध्रदेखि गएका सुषुम्ना नाम भएका धामको ध्यान गरोस्
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
त्यस मार्गले गएका जीव परमपदमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ८७ ॥ मैले चिन्तना गरिएका स्वयंज्योति, सनातन, सदा आनन्द स्वरूपको ब्राह्ममुहूर्तमा ध्यान

ततो मच्चिन्तितं रूपं स्वयं ज्योतिः सनातनम् । सदानन्दं सदा ध्यायेन्मुहूर्ते ब्राह्मसंज्ञके ॥८८॥
एवं गुरूपदेशेन मनो निश्चलतां नयेत् । न तु स्वेन प्रयत्नेन तद्द् विना पतनं भवेत् ॥८९॥
अन्तर्यागं विधायैवं बहिर्यागं समाचरेत् । स्नानसन्ध्यादिकं कृत्वा कुर्याद्धरिहरार्चनम् ॥९०॥
देहाभिमानिनामन्तर्मुखीवृत्तिर्न जायते । अतस्तेषां तु मद्भक्तिः सुकरा मोक्षदायिनी ॥९१॥
तपोयोगादयो मोक्षमार्गाः सन्ति तथापि च । समोचनस्तु मद्भक्तिमार्गः संसरतामिह ॥९२॥
ब्रह्मादिभिश्च सर्वज्ञैरयमेव विनिश्चितः । त्रिवारं वेदशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ॥९३॥

गरोस् ॥८८॥ यस्ता प्रकारले गुरुका उपदेशद्वारा मन निश्चल गराओस् आफै जान्ने नवनोस् । गुरु विना प्रयत्न गरे पतन हुन्छ अर्थात् पुनर्जन्म हुन्छ ॥८९॥ यस्ताप्रकारले अन्तर्याग गरेर वहिर्याग (यज्ञ) गरोस् । स्नान सन्ध्या आदि गरेर हरिको पूजा गरोस् बहिर्याग यही हो ॥९०॥ देहाभिमानी पुरुषलाई अन्तर्मुखी वृत्ति हुँदैन यस कारण तिमीलाई मुक्ति दिने मेरो भक्ति सुकर छ ॥ ९१ ॥ यद्यपि तप, योग आदि मोक्षमार्ग छन् तथापि यस संसारमा आउने-जाने भएका पुरुषलाई मेरा भक्तिको मार्ग नै असल छ ॥ ९२ ॥ ब्रह्मा आदि सर्वज्ञहरूले तीनचोटि वेदशास्त्र पुनः पुनः विचार गरेर यही निश्चय गरे ॥ ९३ ॥ यज्ञादि र श्रेष्ठ धर्महरू चित्त शुद्धिकारक छन् तापनि मेरो भक्ति फलरूपा छन् । ती भक्तिलाई पाएर मनुष्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यज्ञादयोऽपि सद्धर्माश्चित्त - शोधनकारकाः । फलरूपा च मद्भक्तिस्तां लब्ध्वा नावसीदति ॥९४॥
एवमाचरणं तार्क्ष्य! करोति सुकृती नरः । संयोगेन च मद्भक्त्या मोक्षं याति सनातनम् ॥९५॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे सुकृतिजनजन्माचरणनिरूपणं नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

★

कदापि दुःखी हुँदैन ॥ ९४ ॥ हे गरुड ! यस्तो आचरण पुण्यात्मा मनुष्य गर्दछ र मेरा भक्तिका संयोगले सनातन (अविनाशी) मोक्ष प्राप्त गर्दछ ॥ ९५ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपाली भाषायां पञ्चदशोऽध्याय समाप्त ॥१५॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

षोडशोऽध्यायः

गरुड उवाच-श्रुता मया दयासिन्धो ! ह्यज्ञानाज्जीवसंसृतिः । अधुना श्रोतुमिच्छामि मोक्षोपायं सनातनम् ॥१॥
भगवन् देवदेवेश शरणागतवत्सल ! असारे घोर - संसारे सर्वदुःखमलीमसे ॥२॥
नानाविधशरीरस्था ह्यनन्ता जीवराशयः । जायन्ते च म्रियन्ते च तेषामन्तो न विद्यते ॥३॥
सदा दुःखातुरा एव न सुखी विद्यते क्वचित् । केनोपायेन मोक्षेश ! मुच्यन्ते वद मे प्रभो ! ॥४॥
भगवानुवाच-शृणु तार्क्ष्य ! प्रवक्ष्यामि यन्मां त्वं परिपृच्छसि । यस्य श्रवणमात्रेण संसारान्मुच्यते नरः॥५॥

गरुडले सोधे—हे दयासिन्धो ! अज्ञानले जीवको संसृति (संसार) मैले सुनें—अब म सनातन (अविनाशी) मोक्षको उपाय सुन्नाको इच्छा गर्दछु ॥ १ ॥ हे भगवन् ! हे देव-देव ! हे ईश ! हे शरणागतवत्सल ! सबै दुःखले मैलो भएको साररहित घोर संसारमा नाना प्रकारका शरीरमा स्थित अनन्त जीवका समूह उत्पन्न हुन्छन् र मर्छन् पनि; तिनको अन्त्य नै छैन ॥ २ ॥ ३ ॥ हे मोक्षेश ! सधैं मनुष्य दुःखले आतुर भएका छन्—कहीं कोही सुखी छैन, हे प्रभो ! कुन उपायले ती संसारबाट छुट्तछन् त्यो मलाई बताइबक्सियोस् ॥ ४ ॥ भगवान् आज्ञा गरिबक्सिन्छ—हे गरुड ! जो तिमी मसँग सोद्धछौ त्यो बताउँदछु सुन—जसका श्रवणमात्रले मनुष्य संसारदेखि छुट्तछ ॥ ५ ॥ परब्रह्म स्वरूप

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अस्ति देवः परब्रह्मस्वरूपी निष्कलः शिवः। सर्वज्ञः सवकर्ता च सर्वेशो निर्मलोऽद्वयः ॥६॥
स्वयं ज्योतिरनाद्यन्तो निर्विकारः परात्परः। निर्गुणः सच्चिदानन्दस्तदंशाज्जीवसंज्ञकः ॥७॥
अनाद्यविद्योपहताद्‌ यथाग्नौ विस्फुलिङ्गकाः। देहाद्युपाधि-सम्भिन्नास्ते कर्मभिरनादिभिः ॥८॥
सुख-दुःख-प्रदैः पुण्य-पापरूपैर्नियन्त्रिताः। तत्तज्जातियुतं देहमायुर्भोगं च कर्मजम् ॥९॥
प्रतिजन्म प्रपद्यन्ते तेषामपि परं पुनः। ससूक्ष्मलिङ्गशारीरमामोक्षादक्षरं खग! ॥१०॥
स्थावराः कृमयश्चाब्जाः पक्षिणः पशवो नराः। धार्मिकास्त्रिदशास्तद्वन्मोक्षिणश्च यथाक्रमम् ॥११॥

कलारहित, कल्याणकारक, सर्वज्ञ, सबैका कर्ता, सबैका मालिक, निर्मल र अद्वय देव छन् ॥ ६ ॥ स्वयं ज्योति आदि-अन्तरहित, विकाररहि परभन्दा पनि पर, निगुण सच्चित् आनन्द स्वरूप ब्रह्म छन्; तिनको अंश जीव नामक हो ॥ ७ ॥ अनादि अविद्याले उपहत भएका जीव अनादि कर्महरूद्वारा देहादि उपाधिले भिन्न हुन्छन्। जस्तै—अग्निका स्फुलिङ्ग (झिल्का) अग्निका समूहदेखि पृथक् हुन्छन् त्यस्तै जीव पनि ब्रह्मदेखि भिन्न भएको हो, वस्तुतः जीव पनि ब्रह्मै हो ॥ ८ ॥ सुख र दुःख दिने भएका पाप र पुण्य कर्मले बाँधिएका जीव पुण्य-पापरूप जातिले युक्त भएको देह र कर्मद्वारा उत्पन्न भएका आयु भोग्दछन् ॥ ९ ॥ तो जीवहरूको परम्पराले पुनः पुनः जन्म भइरहन्छ। हे गरुड! मोक्ष नहुञ्जेलसम्म सूक्ष्मसहित लिङ्ग शरीर अविनाशी जान ॥ १० ॥ स्थावरहरू, कीराहरू, पन्छीहरू, बाख्रा आदि गरिएका पशुहरू र मनुष्यहरू धार्मिक देवताहरू र त्यस्तै मोक्ष प्राप्त गर्ने पुरुषहरू पनि यो सबै क्रमैले मुक्ति प्राप्त गर्ने हुन्छन् ॥ ११ ॥ हजारौंचोटि चार प्रकारका शरीर धरण गर्दै छोड्दै; पुण्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

र त्यस्तै मोक्ष प्राप्त गर्ने पुरुषहरू पनि यी सबै [illegible] प्रकारका शरीर धारण गर्दै छोड्दै; पुण्य

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MHRD

चतुर्विधशरीराणि धृत्वा मुक्त्वा सहस्रशः । सुकृतान्मानवो भूत्वा ज्ञानी चेन्मोक्षमाप्नुयात् ॥१२॥
चतुरशीतिलक्षेषु शरीरेषु शरीरिणाम् । न मानुषं विनाऽन्यत्र तत्त्वज्ञानं तु लभ्यते ॥१३॥
अत्र जन्मसहस्राणां सहस्रैरपि कोटिभिः । कदाचिल्लभते जन्तुर्मानुष्यं पुण्यसञ्चयात् ॥१४॥
सोपानभूतं मोक्षस्य मानुष्यं प्राप्य दुर्लभम् । यस्तारयति नात्मानं तस्मात् पापतरोऽत्र कः ॥१५॥
नरः प्राप्योत्तमं जन्म लब्ध्वा चेन्द्रियसौष्ठवम् । न वेत्त्यात्महितं यस्तु स भवेद् ब्रह्मघातकः ॥१६॥
विना देहेन कस्यापि पुरुषार्थो न विद्यते । तस्माद् देहं धनं रक्षेत् पुण्यकर्माणि साधयेत् ॥१७॥
रक्षयेत् सर्वदात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् । रक्षणे यत्नमातिष्ठेज्जीवन् भद्राणि पश्यति ॥१८॥

कर्मले मनुष्य भएर ज्ञानी भयो भने मोक्ष पाउँदछ ॥ १२ ॥ देहधारीहरूका चौरासी लाख ८४००००० शरीरमा मनुष्य शरीरलाई छाडेर अरु शरीरमा तत्त्वज्ञानको लाभ हुँदैन ॥ १३ ॥ यहाँ हजारका पनि हजार, करोड़ौं जन्ममा धेरै पुण्य एकत्रित हुँदा कदाचित् जन्तु मनुष्य शरीर पाउँदछ ॥१४॥ मोक्षको सिंढी स्वरूप दुर्लभ मनुष्य शरीर पाएर जो आफ्नो आत्मालाई तार्दैन त्यसदेखि अतिशय अधिक पापी कुन होला ? ॥१५॥ मनुष्यले सबैभन्दा उत्तम अर्थात् मनुष्य जन्म पाई सुन्दर इन्द्रिय लाभ गरेर जो आत्माको हित गर्दैन त्यो ब्रह्मघातक हुन्छ ॥ १६ ॥ शरीर विना कसैको पनि पुरुषार्थ हुँदैन तस्मात् देह र धनको रक्षा गरेर पुण्यकर्महरू साधन गरोस् ॥ १७ ॥ सधैं आत्माको रक्षा गरोस् । आत्मा सबैको पात्र हो, आत्माको रक्षा गर्नामा यत्न गरोस् । प्राण धारण गर्ने भएको छँदौं अनेक कल्याण देख्तछ ॥ १८ ॥ बार-बार गाउँ, खेत, धन, घर र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुनर्ग्रामः पुनः क्षेत्रं पुनर्वित्तं पुनर्गृहम् । पुनः शुभाशुभं कर्म न शरीरं पुनः पुनः ॥१९॥
शरीररक्षणोपायाः क्रियन्ते सर्वदा बुधैः । नेच्छन्ति च पुनस्त्यागमपि कुष्ठादिरोगिणः ॥२०॥
तद्गोपितं स्याद्ध धर्मार्थं धर्मो ज्ञानार्थमेव च । ज्ञानं तु ध्यानयोगार्थमचिरात् प्रविमुच्यते ॥२१॥
आत्मैव यदि नात्मानमहितेभ्यो निवारयेत् । कोऽन्यो हितकरस्तस्मादात्मानं तारयिष्यति ॥२२॥
इहैव नरकव्याधेश्चिकित्सा न करोति यः । गत्वा निरौषधं देशं व्याधिस्थः किं करिष्यति ॥२३॥
व्याघ्रीवास्ते जरा चायुर्याति भिन्नघटाम्बुवत् । निघ्नन्ति रिपुवद्ध रोगास्तस्माच्छ्रेयः समभ्यसेत् ॥२४॥
यावन्नाश्रयते दुःखं यावन्नायान्ति चापदः । यावन्नेन्द्रियवैकल्यं तावच्छ्रेयः समभ्यसेत् ॥२५॥

शुभाशुभ कम हुन्छन् तर बार-बार मनुष्य शरीर हुँदैन ॥ १९ ॥ सधैँ पण्डितहरू द्वारा शरीर रक्षाका उपायहरू गरिन्छन् । कुष्ठादि रोगीहरू पनि शरीर त्याग्नाको इच्छा गर्दैनन् ॥ २० ॥ यस कारण रक्षा गरिएको शरीर धर्मका निमित्त हुन्छ । धर्म ज्ञानका निमित्त; ज्ञान ध्यान र योगका निमित्त हुन्छ र चाँडै मुक्त हुन्छ ॥ २१ ॥ आत्माले नै अहित देखेर पनि आत्मालाई हटाउँदैन भने त्यसको हित गर्ने अरु को हुन्छ अर्थात् कोही पनि हुँदैन । यस कारण कसले अर्काको हित गराउँदछ ? कसैले पनि गराउँदैन ॥ २२ ॥ यसै लोकमा नै जो नरकरूपी रोगको औषधी गर्दैन भने रोगी जन्तु औषधि नभएका देशमा गएर के गर्दछ अर्थात् केही पनि गर्नसक्तैन ॥ २३ ॥ बाघिनी समानको बुढ्याइँ छ, फुटेका गाग्राको पानी झ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDE

यावत् तिष्ठति देहोऽयं तावत् तत्त्वं समभ्यसेत् । सन्दीप्तकोणभवने कूपं खनति दुर्मतिः ॥२६॥
कालो न ज्ञायते नाना कार्यैः संसारसम्भवैः । सुखं दुःखं जनो हन्त न वेत्ति हितमात्मनः ॥२७॥
जातानार्तान् मृतानापद्ग्रस्तान् दृष्ट्वा च दुखितान् । लोको मोहसुरां पीत्वा न बिभेति कदाचन ॥२८॥
सम्पदः स्वप्नसंकाशा यौवनं कुसुमोपमम् । तडिच्चपलमायुष्यं कस्य स्याज्ज्ञानतो धृतिः ॥२९॥
शतं जीवितमत्यल्पं निद्रालस्यैस्तदर्धकम् । बाल्यरोगजरादुःखैरल्पं तदपि निष्फलम् ॥३०॥
प्रारब्धव्ये निरुद्योगो जागर्तव्ये प्रसुप्तकः । विश्वस्तव्यो भयस्थाने हा नरः को न हन्यते ॥३१॥

गर्दैन, जहिलेसम्म आपत्ति आउँदैन, जहिलेसम्म इन्द्रिय बिग्रँदैनन् त्यतिञ्जेलसम्ममा नै आफ्ना कल्याणको अभ्यास गरोस् ॥ २५ ॥ जहिलेसम्म यो देह रहन्छ त्यतिञ्जेलसम्म तत्त्वको अभ्यास गरोस् । घरका कुनामा आगो लागेपछि कुआँ खन्ने मूर्ख हो ॥ २६ ॥ संसारमा उत्पन्न भएका अनेक प्रकारका कामहरू या कार्यहरूले काल जानिंदैन (हन्त इति खेदे) यो बड़ो खेदको कुरा छ कि मनुष्य सुख दुःख र आफ्नो हित पनि जान्दैन ॥ २७ ॥ पैदा भएका, पीड़ित भएका, मरेका, आपत्हरूले घेरिएका र दुःखीहरूलाई पनि देखेर यो लोक (संसार) मोहरूपी मदिरा पिएर कसैदेखि कहीं पनि डराउँदैन ॥ २८ ॥ सम्पत्तिहरू स्वप्नमा देखेका जस्ता छन्, यौवन फूल समान छ र आयु विजुली चम्के जस्तै चञ्चल छ। यो जान्ने भएका कुन पुरुषको धैर्य रहनेछ ॥ २९ ॥ पहिले सय वर्ष बाँच्नु पनि अति थोरै छ। त्यसमा पनि निद्रा आलस्यमा आधा बित्तछ। बाल्यावस्थाका रोगले र बुढ्याइँका दुःखहरूले अल्प भएको आयु त्यो पनि निष्फल छ ॥ ३० ॥ प्रारब्ध कर्म अर्थात् मोक्षको उपाय आरम्भ गर्नु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तोयफेनसमे देहे जीवेनाक्रम्य संस्थिते। अनित्य प्रियसंवासे कथं तिष्ठति निर्भयः ॥३२॥
अहिते हितसंज्ञः स्यादध्रुवे ध्रुवसंज्ञकः। अनर्थे चार्थविज्ञानः स्वमर्थं यो न वेत्ति सः ॥३३॥
पश्यन्नपि प्रस्खलति शृण्वन्नपि न बुद्ध्यति। पठन्नपि न जानाति देवमायाविमोहितः ॥३४॥
तन्निमज्जज्जगदिदं गम्भीरे कालसागरे। मृत्युरोगजराग्राहैन कश्चिदपि बुद्ध्यते ॥३५॥
प्रतिक्षणमयं कालः क्षीयमाणे न लक्ष्यते। आमकुम्भ इवाम्भस्थो विशीर्णो न विभाव्यते ॥३६॥

योग्य हुनेमा चाहिं उद्योग रहित हुने ; ब्रह्मका चिन्तनमा जाग्नु योग्य भएमा चाहिं त्यसमा सुत्ने भएका फेरि भयको स्थान जो संसार छ त्यसमा विश्वास गर्ने भएका यस्ता मनुष्य आश्चर्य छ कि यमराजद्वारा को मारिंदैन अर्थात् सबै मारिन्छन् ॥ ३१ ॥ जीवले आक्रमण गरेर स्थित भएका पानीका फींज जस्तो क्षणमा नाश हुने देह पाई, अनित्य अर्थात् सधैं नरहने प्यारा वस्तुका सहवासमा निर्भर भएर कसरी स्थित रहन्छ ॥ ३२ ॥ अहित (परिणाममा विष तुल्य) मा जो हित सम्झन्छ, अध्रुव (देहादिमा) ध्रुव अर्थात् सत्य मान्दछ, अनर्थ (झूठो आदि जो पन्द्रह अनर्थको मूल धन हो त्यस) मा मेरो धन यै हो भनेर विचार गर्ने यस्तो मनुष्य आफ्नो अर्थ मुक्ति साधन जान्दैन ॥ ३३ ॥ आत्मज्ञान भएपछि मोक्ष हुन्छ भन्ने यो बात जान्दाजान्दै पनि मोक्ष-मार्गदेखि भ्रष्ट हुन्छ। दैवका मायाले मोहित भएको मनुष्य सुन्ने छँदो पनि बुझ्दैन र पढ्ने भएको छँदो पनि जान्दैन ॥ ३४ ॥ यो जगत् मरण, रोग, जरारूपी ग्राहहरूले गहिरा कालरूपी समुद्रमा डुबाएको छँदो कोही पनि जान्दैनन् ॥ ३५ ॥ क्षण-क्षणमा नष्ट हुने काल जानिंदैन जस्तै—काँचा माटाका गाग्रामा हालेको जल कहाँबाट चुह्यो भन्ने थाहा पाउनसकिन्न ॥ ३६ ॥ समर्थवान् पुरुषले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

...जगत् मरण, रोग, जरारूपी ग्राहहरूले गहिरा कालरूपी समुद्रमा डुबाएको जुन्दो कोही पनि जान्दैनन् ॥ ३५ ॥ क्षण-क्षणमा
नष्ट हुने काल जान्दिैन जस्तै—काँचा माटाको गाग्रामा हालेको जल कहाँबाट चुह्यो भन्ने थाहा पाउनसकिन्न ॥ ३६ ॥ समर्थवान् पुरुषले

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

युज्यते वेष्टनं वायोराकाशस्य च खण्डनम् । ग्रन्थनं च तरङ्गाणामास्था नायुषि युज्यते ॥३७॥
पृथिवी दह्यते येन मेरुश्चापि विशीर्यते । शुष्यते सागरजलं शरीरस्य च का कथा ॥३८॥
अपत्यं मे कलत्रं मे धनं मे बान्धवाश्च मे । जल्पन्तमिति मर्त्याजं हन्ति कालवृको बलात् ॥३९॥
इदं कृतमिदं कार्यमिदमिन्यत् कृताकृतम् । एवमीहासमायुक्तं कृतान्तः कुरुते वशम् ॥४०॥
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् । न हि मृत्युः प्रतीक्षेत कृतं वाप्यथवाऽकृतम् ॥४१॥
जरादर्शितपन्थानं प्रचण्ड-व्याधिसैनिकम् । मृत्युशत्रुमधिष्ठोऽसि त्रातारं किं न पश्यति ॥४२॥

बायुलाई बाँध्न सक्तछ, आकाशलाई खण्डन गर्न र तरङ्गहरूको गाँठो पार्न सक्तछ परन्तु जाने भएको आयुमा स्थिरता गर्न सक्तैन ॥ ३७ ॥ जुन कालले गर्दा पृथिवी डढेर जान्छिन्, सुमेरु पर्वत नष्ट-भ्रष्ट हुन्छ र समुद्रको जल सुकेर जान्छ भने शरीरको के कुरा गर्नु ॥ ३८ ॥ मेरा छोरा-नाति छन्, मेरी स्वास्नी छ, मेरो धन छ, मेरा भाई बन्धुहरू छन् यसो भन्ने मनुष्यरूपी बाखो कालरूपी ब्वाँसाद्वारा बलपूर्वक मारिन्छ ॥ ३९ ॥ यो कार्य गरियो, यो गर्न योग्य छ, यो कार्य गरियो अथवा गरिएन—यस्ता प्रकारका चेष्टाले युक्त भएका मानिसलाई यमराज वश गर्दछन् ॥ ४० ॥ भोलि गर्ने काम आजै गरोस् र मध्याह्न बाद गर्ने मध्याह्नभन्दा पहिले नै गरोस् । मृत्यु—यसले कार्य गऱ्यो यसले गरेको छैन भनेर प्रतीक्षा गर्दैन अर्थात् पर्खंदैन ॥ ४१ ॥ बुढ्याइँले देखाइएको छ मार्ग जसका यस्तो र प्रचण्ड रोग छन् सेना जसका यस्तो मृत्युरूपी शत्रुले दबाइएको तँ रक्षा गर्ने परमेश्वरलाई किन देख्तैनस् ॥ ४२ ॥ तृष्णारूपी सियाले छेड़िएको र विषयरूपी पानी सिंचिएको राग-द्वेषरूपी आगामा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तृष्णासूचीविनिर्भिन्नं सिक्तं विषयसर्पिषा। रागद्वेषानले पक्वं मृत्युरश्नाति मानवम् ॥४३॥
बालांश्च यौवनस्थांश्च वृद्धान् गर्भगतानपि। सर्वानाविशते मृत्युरेवं भूतमिदं जगत् ॥४४॥
स्वदेहमपि जीवोऽयं मुक्त्वा याति यमालयम्। स्त्री-मातृ-पितृ-पुत्रादिसम्बन्धः केन हेतुना ॥४५॥
दुःखमूलं हि संसारः स यस्यास्ति स दुःखितः। तस्य त्यागः कृतो येन स सुखी नापरः क्वचित् ॥४६॥
प्रभवं सर्वदुःखानामालयं सकलापदाम्। आश्रमं सर्वपापानां संसारं वर्जयेत् क्षणात् ॥४७॥
लौहदारुमयैः पाशैः पुमान् बद्धो विमुच्यते। पुत्रदारमयैः पाशैर्मुच्यते न कदाचन ॥४८॥
यावन्तः कुरुते जन्तुः सम्बन्धान्मनसः प्रियान्। तावन्तोऽस्य निखन्यन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥४९॥

पकाइएको मानिसलाई मृत्युले खान्छ ॥ ४३ ॥ बालक, जवान, वुढा र गर्भमा स्थित भएका जति हुन् सबैका उपर मृत्यु प्रवेश गर्दछ—यो जगत्को यही स्वरूप छ ॥ ४४ ॥ यो जीव जुन आफ्नो शरीरलाई भोग गरेर यमराजका घरमा जान्छ भने स्वास्नी, बाबु-आमा छोरा-छोरी आदिको सम्बन्ध ता के भन्नू ॥ ४५ ॥ दुःख मूल यो ससार जसको छ सो दुःखी हो। त्यो ससारको जसले त्याग गर्‍यो त्यो सुखी हो अरु सुखी होइनन् ॥ ४६ ॥ यो संसार सब दु-खहरूका उत्पत्तिको स्थान हो र सम्पूर्ण आपद्हरूको घर हौं तथा सबै पापहरूको आश्रय हो, यस कारण क्षणभरमै ससार त्यागोस ॥ ४७ ॥ फलामका पाश (डोरी) ले बाँधिएको मानिस कदाचित् छुट्तछ परन्तु स्वास्नी-छोरा-छोरीरूपी पाशले बाँधिएको कदापि छुट्दैन ॥ ४८ ॥ जन्तु जति मनका प्याराको सम्बन्ध गर्दछ त्यति नै शोकरूपी कीलाहरू जन्तुका हृदयमा गाडिन्छन् ॥ ४९ ॥ वञ्चित

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

वञ्चिताशेषवित्तैस्तौर्नित्यं लोको विनाशितः। हा हन्त विषयाहारैर्देहस्थेन्द्रियतस्करैः ॥५०॥
मांसलुब्धो यथा मत्स्यो लोहशङ्कुं न पश्यति। सुखलुब्धस्तथा देही यमबाधा न पश्यति ॥५१॥
हिताहितं न जानन्तो नित्यमुन्मार्गगामिनः। कुक्षिपूरणनिष्ठा ये ते नरा नारकाः खग ! ॥५२॥
निद्रादिमैथुनाहाराः सर्वेषां प्राणिना समाः। ज्ञानवान् मानवः प्रोक्तो ज्ञानहीनः पशुः स्मृतः॥५३॥
प्रभाते मलमूत्राभ्यां क्षुत्-तृड्भ्य मध्यगे रवौ। रात्रौ मदननिद्राभ्यां बाध्यन्ते मूढमानवाः ॥५४॥
स्वदेह-धन-दारादि-निरताः सर्वजन्तवः। जायन्ते च म्रियन्ते च हा हन्ताज्ञानमोहिताः॥५५॥
तस्मात् सङ्गः सदा त्याज्यः सर्वस्त्यक्तु न शक्यते। महद्भिः सह कर्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥५६॥

(छल स्वरूप) छन् सम्पूर्ण सम्पत्ति जसका यस्ता फेरि विषयरूप आहार भएका, देहमा बसेका इन्द्रियरूपी तस्करहरूले यो लोक सधैं नष्ट भइरहेको छ। यही आश्चर्य युक्त दुःखको कुरा छ ॥ ५० ॥ मासुमा लोभिएको माछो जस्तै फलामको बल्छी देख्दैन, त्यस्तै सुखमा लोभिएको देही यम बाधाकन देख्दैन ॥ ५१ ॥ हे गरुड ! हित अहित नजान्ने भएका सधैं कुमार्गगामी भएका फेरि पेट भर्नामा लागेका जो मनुष्य हुन् ती नरक जाने हुन् ॥ ५२ ॥ निद्रादि मैथुन र आहार सबै प्राणीमा बराबर छन्, तिनमा ज्ञानवान् चाहिं मनुष्य कहिन्छ। ज्ञानहीन भएको पशु समान हो ॥ ५३ ॥ बिहान मल-मूत्रहरूले, मध्याह्नमा भोक-प्यासले र रात्रिमा कामदेव र निद्राले मूढ मानिस बाँधिन्छन् ॥ ५४ ॥ आफ्नो शरीर धन, स्त्री आदिमा लागेका सब जन्तुहरू अज्ञानले मोहित भएका छँदा पैदा हुन्छन् र मर्दछन् पनि ॥ ५५ ॥ यस कारण सङ्ग सदा त्याग्नू योग्य छ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सत्सङ्गश्च विवेकश्च निर्मलं नयनद्वयम् । यस्य नास्ति नरः सोऽन्धः कथं न स्यादमार्गगः॥५७॥
स्व-स्व-वर्णाश्रमाचार-निरताः सर्वमानवाः । न जानन्ति परं धर्मं वृथा नश्यन्ति दाम्भिकाः ॥५८॥
क्रियायासकराः केचिद्‌ व्रत-चर्यादिसंयुताः । अज्ञानसंवृतात्मानः सञ्चरन्ति प्रतारकाः ॥५९॥
नाममात्रेण सन्तुष्टाः कर्मकाण्डरता नराः । मन्त्रोच्चारणहोमाद्यैर्भ्रामिताः क्रतुविस्तरैः ॥६०॥
एकभुक्तोपवासाद्यैर्नियमैः कायशोषणैः । मूढाः परोक्षमिच्छन्ति मम मायाविमोहिताः ॥६१॥
देहदण्डनमात्रेण का मुक्तिरविवेकिनाम् । वल्मीकताडनादेव मृतः कुत्र महोरगः ॥६२॥

सबै त्याग्न नसके पनि ठूलाको सङ्ग गर्नु योग्य छ । सज्जन सङ्ग औषधि हुन् ॥ ५६ ॥ सत्सङ्ग र विवेक यी दुई निमल नेत्र हुन् ; जसका यी दुई नेत्र छैनन् त्यो मनुष्य अन्धो हो । अन्धो भएपछि कुमार्गगामी किन हुँदैन ? अवश्य हुन्छ ॥ ५७ ॥ सबै मानिस आफ्ना-आफ्ना वर्ण आश्रम तथा आचारमा लागेका छँदा परमार्थ साधन गर्ने धर्म जान्दैनन् र मोक्ष नपाउनाले दाम्भिकहरू वृथा नष्ट हुन्छन् ॥ ५८ ॥ कर्ममा परिश्रम गर्ने कोही छन्, कोही व्रत, पूजा आदिले युक्त भएका छन्, कोही अज्ञानले संवृत (ढाकिएका) आत्मा हुने ठगिएका छँदा घुमोरहेका छन् ॥ ५९ ॥ नाममात्रले सन्तुष्ट भएका कोही कर्मकाण्डमा लागेका छन् र कोही मन्त्रोच्चारण होम आदि यज्ञ-विस्तारले घुमाइएका छन् ॥ ६० ॥ एकचोटि भोजन गरेर उपवास आदिले शरीर सुकाउने नियम द्वारा मेरा मायाले मोह भएका मनुष्य परोक्ष (ब्रह्मज्ञान) को इच्छा गर्दछन् ॥ ६१ ॥ शरीर-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

जटाभाराजिनैर्युक्ता दाम्भिका भेषधारिणः । भ्रमन्ति ज्ञानिवल्लोके भ्रामयन्ति जनानपि ॥६३॥
संसारजसुखासक्तं ब्रह्मज्ञोऽस्मीति वादिनम् । कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं तं त्यजेदन्त्यजं यथा ॥६४॥
गृहारण्यसमालोके गतव्रीडा दिगम्बराः । चरन्ति गर्दभाद्याश्च विरक्तास्ते भवन्ति किम् ॥६५॥
मृद्भस्मोद्धूलनादेव मुक्ताः स्युर्यदि मानवाः । मृद्भस्मवासी नित्यं श्वा स किं मुक्तो भविष्यति॥६६॥
तृणपर्णोदकाहाराः सततं वनवासिनः । जम्बूकाखुमृगाद्याश्च तापसास्ते भवन्ति किम्॥६७॥
आजन्ममरणान्तं च गङ्गादितटनिष्ठिताः । मण्डूकमत्स्यप्रमुखा योगिनस्ते भवन्ति किम् ॥६८॥

मर्दन । मतलब यो हो कि शरीरलाई दण्ड दिनाले मात्र मोक्ष हुँदैन ॥ ६२ ॥ जटाको भार एवं मृगचर्मले युक्त भएका योगीको भेष धारण गर्ने भएका दाम्भिकहरू लोकमा ज्ञानीका झैं भ्रमण गर्दछन् र जनलाई भ्रमित गराउँदछन् ॥ ६३ ॥ संसारमा हुने सुखमा आसक्त भएको म ब्रह्मज्ञ हुँ भन्ने कर्म तथा ब्रह्म दुवैदेखि भ्रष्ट भएकालाई, चाण्डाललाई त्यागे झैं त्यागोस् ॥६४॥ घरमा एकनास भएर रहने, जङ्गलमा जस्तै अर्थात् लोकमा निर्लज्ज भएर दिगम्बर भई गदहा आदिका झैं घुम्ने भएका पनि विरक्त हुन्छन् र अर्थात् हुँदैनन् ॥६५॥ माटो, खरानी, धूलो शरीरमा घस्नाले नै मानिस मुक्त हुन्छन् भने माटो खरानीमा सधैं बस्ने कुकुर मुक्त हुन्छ के ? ॥ ६६ ॥ घाँस-पात र पानीको मात्र सधैं आहार गरेर वनमा रहनाले मात्र तपस्वी हुन्छन् भने श्याल, मूसा, मृग आदि पनि तपस्वी भए के ? ॥ ६७ ॥ जन्मदेखि लिएर मरण पर्यन्त गङ्गा आदि नदीका तटमा बसेर मात्र योगी हुन्छन् भने भ्यागुता, माछा आदि योगी हुन् के ? ॥ ६८ ॥ शोलाको आहार गर्नाले मात्र र पृथ्वीको जल नपिउनाले मात्र मानिस व्रती हुन्छन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पारावताः शिलाहाराः कदाचिदपि चातकाः । न पिबन्ति महीतोयं व्रतिनस्ते भवन्ति किम् ॥६९॥
तस्मादित्यादिकं कर्म लोकरञ्जनकारकम् । मोक्षस्य कारणं साक्षात् तत्त्वज्ञानं खगेश्वर !॥७०॥
षड्दर्शनमहाकूपे पतिताः पशवः खग ! परमार्थं न जानन्ति पशुपाशनियन्त्रिताः ॥७१॥
वेदशास्त्रार्णवे घोरे उह्यमाना इतस्ततः । षडूर्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठन्ति हि कुतार्किकाः ॥७२॥
वेदागमपुराणज्ञः परमार्थं न वेत्ति यः । विडम्बकस्य तस्यैव तत्सर्वं काकभाषितम् ॥७३॥
इदं ज्ञातमिदं ज्ञेयमिति चिन्तासमाकुलाः । पठन्त्यहर्निशं शास्त्रं परतत्त्वपराङ्मुखाः ॥७४॥
वाक्यछन्दो निबन्धेन काव्यालङ्कारशोभिताः । चिन्तया दुःखिता मूढास्तिष्ठन्ति व्याकुलेन्द्रियाः ॥७५॥

भने परेवा चातक पक्षी व्रती होइनन् के ? ॥ ६९ ॥ हे गरुड ! तस्मात् यी सब कर्म लोकरञ्जक हुन् ; मोक्षको साक्षात् कारण ता तत्त्वज्ञान हो ॥ ७० ॥ हे गरुड ! षट्दर्शनरूप महाकूपमा परेका पशुहरू पशुपाशले बाँधिएका हुँदा परमार्थ जान्दैनन् ॥ ७१ ॥ वेद शास्त्रार्थरूप घोर समुद्रमा परेर यता-उता घुम्ने भएका शोकादि छ प्रकारका तरङ्ग रोक्नलाई व्याकुल भई कुतार्किक भएर रहन्छन् अर्थात् परमार्थ तत्त्व जान्दैनन् ॥ ७२ ॥ वेद, आगम र पुराण जान्ने भई जो परमार्थ जान्दैन; लोक-विडम्बक (ठग्ने) त्यसले बोलेको सबै कागले बोले समान व्यर्थ हो ॥ ७३ ॥ यो ज्ञान हो, यो जान्ने योग्य विषय हो—यस चिन्तामा व्याकुल भएका, परमतत्त्वदेखि मुख फर्काएका रात-दिन शास्त्र पढ्दछन् ॥ ७४ ॥ वाक्य छन्द र निबन्धद्वारा काव्य अलङ्कारले शोभित भएका, चिन्ताले दुःखित भएका मूर्ख भई व्याकुल इन्द्रिय भएर स्थित रहन्छन् ॥ ७५ ॥ परब्रह्म प्राप्त गर्ने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

अन्यथा परमं तत्त्वं जनाः क्लिश्यन्ति चान्यथा । अन्यथा शास्त्रसद्भावो व्याख्यां कुर्वन्ति चान्यथा॥७६॥
कथयन्त्युन्मनीभावं स्वयं नानुभवन्ति च । अहङ्काररताः केचिद् उपदेशादिवर्जिताः ॥७७॥
पठन्ति वेदशास्त्राणि बोधयन्ति परस्परम् । न जानन्ति परं तत्त्वं दर्वी पाकरसं यथा ॥७८॥
शिरो वहति पुष्पाणि गन्धं जानाति नासिका। पठन्ति वेदशास्त्राणि दुर्लभो भावबोधकः ॥७९॥
तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वा मूढः शास्त्रेषु मुह्यति । गोपः कुक्षिगते छागे कूपे पश्यति दुर्मतिः ॥८०॥
संसार-मोह-नाशाय शब्दबोधो न हि क्षमः । न निवर्तेत तिमिरं कदाचिद् दीपवार्तया ॥८१॥

मार्ग अर्को छ तर जनहरू अर्कै मार्गमा लागेर ब्रह्म प्राप्त गर्न सकेनौं भनेर पिरिन्छन् । शास्त्रको सद्भाव अर्क छ, व्याख्या अर्कै गर्दछन् ॥ ७६ ॥ कोही अहङ्कारले चूर भएका गुरुका सत्-उपदेश रहित अर्थात् हामी स्वयं गोठ बसी भैंसीको दूध खाएर पण्डित भएका 'अब हामी कोसित पढ्न जान्छौं र हामीलाई पढाउने को छ ?' भन्ने अहङ्कार गर्ने भएका उपशम मुद्राद्वारा परब्रह्मत्त्व बताउँदछन् तर स्वयं अनुभव गर्न जान्दैनन् ॥ ७७ ॥ वेदशास्त्र पढ्दछन् र परस्पर बोध पनि गराउँछन् परन्तु परमतत्त्व जान्दैनन् । जस्तै—डाडू-पन्यूँ दाल-भातको रस जान्दैनन् ॥ ७८ ॥ शिरले फूल धारण गर्दछ तर गन्ध चाहिं नाकले जान्दछ । त्यस्तै सबै वेद-शास्त्र पढ्दछन् तर भाव बोध गराउने दुर्लभ छन् ॥ ७९ ॥ आफ्ना शरीरमा रहेको तत्त्वज्ञान नजानी मूर्ख शास्त्रमा मोह हुन्छ । जस्तै—खराब बुद्धि भएको गोप आफ्ना काखीमा बाखाको पाठो राखेर कूपमा हेर्दछ ॥ ८० ॥ संसारको अज्ञान नाश गर्न शब्द-ज्ञान समर्थ छैन । जस्तै—'बत्ती बाल' भन्ने वार्ताले मात्र कदापि अन्धकार हट्तैन ॥ ८१ ॥ श्रेष्ठ बुद्धि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्रज्ञाहीनस्य पठनं यथान्धस्य च दर्पणम् । अतः प्रज्ञावतां शास्त्रं तत्त्वज्ञानस्य लक्षणम् ॥८२॥
इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयं सर्वं तु श्रोतुमिच्छति । दिव्यवर्षसहस्रायुः शास्त्रान्तं नैव गच्छति ॥८३॥
अनेकानि च शास्त्राणि स्वल्पायुर्विघ्नकोटयः । तस्मात् सारं विजानीयात् क्षीरं हंस इवाम्भसि ॥८४॥
अभ्यस्य वेदशास्त्राणि तत्त्वं ज्ञात्वाऽथ बुद्धिमान् । पलालमिव धान्यार्थी सर्वशास्त्राणि सन्त्यजेत् ॥८५॥
यथाऽमृतेन तृप्तस्य नाहारेण प्रयोजनम् । तत्त्वज्ञस्य तथा तार्क्ष्य ! न शास्त्रेण प्रयोजनम्॥८६॥
न वेदाध्ययनान् मुक्तिर्न शास्त्रपठनादपि । ज्ञनादेव हि कैवल्यं नान्यथा विनतात्मज ! ॥८७॥

रहित भएकाले पढ्नु, जस्तै—अन्धोले ऐना हेर्नु हो । यस कारण तत् बुद्धि भएकाले पढिएको शास्त्र तत्त्वज्ञानको लक्षण हो ॥ ८२ ॥ यो ज्ञान हो र यो जान्ने योग्य विषय हो भनेर सबैको सुन्नाको इच्छा हुन्छ; तर देवताको हजार वर्षको आयुको आयु भए तापनि शास्त्रका अन्त्यमा पुग्न सक्दैन ॥ ८३ ॥ अनेक शास्त्रहरू छन्, आयु थोरै छ र विघ्न करोडौं छन् यस कारण सबै शास्त्रको सार जानोस् । जस्तै—पानीमा मिलाएको दूध मात्र हाँसले खान्छ पानी छोडिदिन्छ ॥ ४४ ॥ बुद्धिमान् पुरुषले वेदशास्त्रको अभ्यास गरी तत्त्व जानेर सबै शास्त्र छाडिदिन्छन् । जस्तै—खेतीवालहरू धान जति निकालेर पराल छाडिदिन्छन् ॥ ८५ ॥ जस्तै अमृतले तृप्त भएका पुरुषलाई आहारको प्रयोजन रहँदैन, त्यस्तै हे गरुड ! तत्त्वज्ञान भएकालाई शास्त्रको केही प्रयोजन रहँदैन ॥ ८६ ॥ वेद पढ्नाले मात्र मुक्ति हुँदैन, हे विनताका छोरा गरुड ! ज्ञान द्वारा नै कैवल्य मुक्ति हुन्छ. विना ज्ञान मुक्ति हुँदैन ॥ ८७ ॥ आश्रम मुक्तिको कारण छैन र दर्शन पनि कारए छैन, त्यस्तै सबै धर्म कारण छैनन्, केवल ज्ञान मात्र कारण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अहं ब्रह्म परं धाम ब्रह्माऽहं परमं पदम् । एवं समीक्ष्य चात्मानमात्मन्याधाय निष्कले ॥१०७॥
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन् मामनुस्मरन् । यः प्रयाति त्यजन् देहं स याति परमां गतिम् ॥१०८॥
न यत्र दाम्भिका यान्ति ज्ञानवैराग्यवर्जिताः । सुधियस्तां गतिं यान्ति तानहं कथयामि ते ॥१०९॥

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ।
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥११०॥

ज्ञानह्रदे सत्यजले रागद्वेषमलापहे । यः स्नाति मानसे तीर्थे स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥१११॥
प्रौढं वैराग्यमास्थाय भजते मामनन्यभाक् । पूर्णदृष्टिः प्रसन्नात्मा स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥११२॥

कर्ममा लगाओस् ॥ १०६ ॥ परमधाम ब्रह्म मै हुँ, परमपदरूप ब्रह्म पनि मै हुँ । यस्तो देखेर निरुपाधि आत्मामा मन लगाएर ब्रह्मको धारणा मरोस् ॥ १०७ ॥ ॐ यस एकाक्षर ब्रह्मको उच्चारण गर्न भएको छुँदो जो देह त्याग गरेर जान्छ. त्यो श्रेष्ठ गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ १०८ ॥ ज्ञान वैराग्य रहित दाम्भिकहरू जहाँ जाँदैनन् , त्यस गतिमा ज्ञानीहरू जान्छन् , त्यो गति म तिमीलाई बताउँदछु ॥ १०९ ॥ मान र मोहले रहित भएका सङ्ग र दोष जितेका आत्मविद्यामा सधैं लागेका विशेष गरेर दूर भएको छ अभिलाषा जसका सुख-दुःख, भोक-प्यास इत्यादि नाम छ जसका यस्ता द्वन्द्वहरूले छोड़िएका यस्ता ज्ञानी मनुष्यहरू अविनाशी पदमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ११० ॥ ज्ञानरूप तलाउ भएका र राग द्वेषरूप मल नष्ट गर्ने सत्यरूप जल भएको यस्तो मानस-तीर्थमा जो स्नान गर्दछ, त्यो निश्चय मोक्ष पाउँदछ ॥ १११ ॥ प्रौढ वैराग्य लिएर जो अरुको भजन नगर्ने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वं विज्ञेयं श्रीगुरोर्मुखात्। सुखेन मुच्यते जन्तुर्घोरसंसारबन्धनात् ॥१०१॥
तत्त्वज्ञस्यान्तिमं कृत्यं शृणु वक्ष्यामि तेऽधुना। येन मोक्षमवाप्नोति ब्रह्मनिर्वाणसंज्ञकम् ॥१०२॥
अन्तकाले तु पुरुष आगते गतसाध्वसः। छिन्द्यादसङ्गशस्त्रेण स्पृहां देहेऽनु ये च तम् ॥१०३॥
गृहात् प्रव्रजितो धीरः पुण्यतीर्थजलाप्लुतः। शुचौ विविक्त आसीनो विधिवत् कल्पितासने ॥१०४॥
अभ्यसेन् मनसा शुद्धं त्रिवृद्ब्रह्माक्षरं परम्। मनो यच्छेज्जितश्वासो ब्रह्मबीजमविस्मरन् ॥१०५॥
नियच्छेद् विषयेभ्योऽक्षान् मनसा बुद्धिसारथीः। मनः कर्मभिराक्षिप्तं शुभार्थे धारयेद् धिया ॥१०६॥

भएको--मोक्षरूपी वृक्षका छायाको आश्रय गरोस् ॥ १०० ॥ तस्मात् ज्ञानद्वारा श्रीगुरुका मुखदेखि आत्मतत्त्व जानी सुखपूर्वक घोर संसारको बन्धनबाट छुट्तछ ।।१०१।। तत्त्व जान्ने पुरुषको अब अन्तिम कृत्य तिमीलाई बताउँदछु सुन--जुनद्वारा मोक्ष र निर्वाण संज्ञक ब्रह्म प्राप्त गर्दछ ॥ १०२ ॥ अन्तकालमा पुरुष मृत्युका भयदेखि शून्य भएर असङ्गरूपी शस्त्रले देहको सुखादि इच्छा काटिदेओस्। देहका अनुगामी जो स्त्री-पुत्रादि छन् तिनमा प्रेम रहित होस् ॥ १०३ ॥ घरदेखि संन्यासी भएर निस्किएको पुण्य तीर्थका जलमा स्नान गरेको छँदो धीर पुरुष जो छ सो शुद्ध र एकान्त स्थानमा विधिपूर्वक बनाइएका आसनमा अर्थात् कुश, मृग-चर्म वा वस्त्रहरू ओछ्याइएर बनाइएका आसनमा बसोस् ॥ १०४ ॥ शुद्ध त्रिवृत अर्थात् अकार उकार मकार रूप अक्षर जो परब्रह्म हुन् तिनको मनले अभ्यास गरोस् र श्वास रोकेर ब्रह्मबीज स्मरण गर्ने भएको छँदो मनलाई रोकोस ॥ १०५ ॥ बुद्धि-सारथी भएको मनले इन्द्रियलाई विषयदेखि रोकोस्। कर्महरूले प्रेरणा गरिएको मन बुद्धिद्वारा शुभ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यावत् कर्मणि दीयन्ते यावत् संसारवासना । यावदिन्द्रियचापल्यं तावत् तत्त्वकथा कुतः ॥९५॥
यावद्देहाभिमानश्च ममता यावदेव हि । यावत् प्रयत्नवेगोऽस्ति यावत् सङ्कल्पकल्पना ॥९६॥
यावन्नो मानसस्थैर्यं न यावच्छास्त्रचिन्तनम् । यावन्न गुरुकारुण्यं तावत् तत्त्वकथा कुतः ॥९७॥
तावत् तपो व्रतं तीर्थं जपहोमार्चनादिकम् । वेदशास्त्रागमकथा यावत् तत्त्वं न विन्दति ॥९८॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन सर्वावस्थासु सर्वदा । तत्त्वनिष्ठो भवेत् तार्क्ष्य! यदीच्छेन्मोक्षमात्मनः ॥९९॥
धर्मज्ञानप्रसूनस्य स्वर्गमोक्षफलस्य च । तापत्रयादिसन्तप्तश्छायां मोक्षतरोः श्रयेत् ॥१००॥

निमित्त जान्नू । अध्यात्म विद्यादेखि अरु शिल्प-नैपुण्य अर्थात् घर इत्यादि बनाउनमा चतुर हुनु चाहिं विद्या हो ॥ ९४ ॥ जहिलेसम्म कर्मको प्रवृत्ति रहन्छ, जहिलेसम्म संसारको वासना रहन्छ र जहिलेसम्म इन्द्रिय चञ्चल रहन्छन् त्यतिञ्जेल तत्त्वको कथा कहाँ हुन्छ? अर्थात् कहीं हुँदैन ॥ ९५ ॥ जैह्लेसम्म देहमा अभिमान रहन्छ, जैह्लेसम्म ममता रहन्छ, जैह्लेसम्म प्रयत्नको वेग रहन्छ र जैह्लेसम्म सङ्कल्पको कल्पना रहन्छ ॥ ९६ ॥ जैह्लेसम्म मनको स्थिरता हुँदैन, जैह्लेसम्म शास्त्रहरूको चिन्तन गर्दैन र जैह्लेसम्म गुरुको करुणा हुँदैन त्यतिञ्जेलसम्म तत्त्वको कथा कहाँबाट हुन्छ ? हुँदैन ॥ ९७ ॥ त्यतिञ्जेलसम्म तपस्या, व्रत, तीर्थ, जप, होम र देवताको पूजा आदि वेद, शास्त्र, आगमको कथा गरोस्— जैह्लेसम्म तत्त्व लाभ गर्दैन ।' ९८ ॥ यस कारण सबै प्रयत्न द्वारा सबै अवस्थामा सधैं हे गरुड ! तत्त्व-निष्ठ होस्—यदि आफ्नो मोक्षको इच्छा गर्दछ भने ॥ ९९ ॥ आध्यात्मिक, आधिदैविक र आधिभौतिक यी तीन तापले तापिएको मनुष्य धर्म र ज्ञान फूल भएको, स्वर्ग र मोक्ष फल

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नाश्रमः कारणं मुक्तेर्दर्शनानि न कारणम् । तथैव सर्वकर्माणि ज्ञानमेव हि कारणम् ॥८८॥
मुक्तिदा गुरुवागेका विद्या सर्वा विडम्बिका । काष्ठभारसहस्रेषु ह्येकं सञ्जीवनं परम् ॥८९॥
अद्वैतं हि शिवं प्रोक्तं क्रियायासविवर्जितम् । गुरुवक्त्रेण लभ्येत नाधीतागमकोटिभिः ॥९०॥
आगमोक्तं विवेकोत्थं द्विधा ज्ञानं प्रचक्षते । शब्द-ब्रह्मागममयं परब्रह्म-विवेकजम् ॥९१॥
अद्वैतं केचिदिच्छन्ति द्वैतमिच्छन्ति चापरे । समं तत्त्वं न जानन्ति द्वैताद्वैतविवर्जितम् ॥९२॥
द्वे पदे बन्धमोक्षाय ममेति न ममेति च । ममेति बध्यते जन्तुर्न ममेति प्रमुच्यते ॥९३॥
तत्कर्म यन्न बन्धाय सा विद्या या विमुक्तिदा । आयासायापरं कर्म विद्यान्या शिल्पनैपुणम् ॥९४॥

छ ॥ ८८ ॥ एकै गुरु-वचन मुक्ति दिने छ, अरु सबै विद्या विडम्बिका हुन् । हज्जारौं काष्ठभारमा एकै सञ्जीवनी बूटी प्राणदायक हुनाले श्रेष्ठ छ ॥ ८९ ॥ क्रियामा परिश्रम रहित गुरुका मुखदेखि पाएको अद्वैत मार्ग कल्याणकारक कहियो, पढिएका करोडौं शास्त्रले पनि त्यो अद्वैत पाइँदैन ॥ ९० ॥ ज्ञान दुई प्रकारको कहियो–एक आगममा कहिएको र दोस्रो विवेकबाट उत्पन्न भएको । आगममय ज्ञान शब्द ब्रह्म हो र विवेकबाट उत्पन्न भएको परब्रह्म हो ॥ ९१ ॥ कोही अद्वैतको इच्छा गर्दछन्, अरु द्वैतको इच्छा गर्दछन् र द्वैत अद्वैत रहित समतत्त्व चाहिं जान्दैनन् ॥ ९२ ॥ मेरो छ र मेरो छैन भन्नू यी दुई वाक्य बन्ध मोक्षका निमित्त जान्नू । यो मेरो भन्यो भने जन्तु संसारमा बाँधियो । मेरो छैन भनी भित्री मनले भन्यो भने संसारदेखि छुट्तछ ॥ ९३ ॥ त्यो कर्म हो जो बन्धनका निमित्त हुँदैन, त्यही विद्या हो मुक्ति दिनेवाली हो, अन्य कर्म परिश्रमका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

त्यक्त्वा गृहं च यस्तीर्थे निवसेन् मरणोत्सुकः । म्रियते मुक्तिक्षेत्रेषु स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥११३॥
अयोध्या मथुरा माया काशी काञ्ची अवन्तिका । पुरी द्वारावत ज्ञेयाः सप्तैता मोक्षदायिकाः ॥११४॥
इति ते कथितं तार्क्ष्य ! मोक्षधर्म सनातनम् । ज्ञानवैराग्यसहितं श्रुत्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥११५॥
मोक्षं गच्छन्ति तत्त्वज्ञा धार्मिकाः स्वर्गतिं नराः । पापिनो दुर्गतिं यान्ति संसरन्ति खगादयः ॥११६॥
इत्येवं सर्वशास्त्राणां सारोद्धारो निरूपितः । मया ते षोडशाध्यायैः किं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥११७॥
सूत उवाच-एवं श्रुत्वा वचो राजन् गरुडो भगवन्मुखात् । कृताञ्जलिरुवाचेदं तं प्रणम्य मुहुर्मुहुः ॥११८॥

भएको छँदो मलाई भजन गर्दछ त्यो पूर्ण दृष्टि भएको प्रसन्न आत्मा भएको छँदो मोक्ष पाउँदछ ॥ ११२ ॥ जो घर त्यागेर मरणोत्सुक भई तीर्थमा गएर वास गरी मुक्ति-क्षेत्रमा मर्दछ. त्यो मोक्ष पाउँदछ ॥ ११३ ॥ अयोध्या १ मथुरा २ माया ३ काशी ४ काञ्ची ५ अवन्तिका ६ द्वारावती ७ यी सात पुरी मोक्ष दिने वाला छन् ॥ ११४ ॥ हे गरुड ! मैले तिमीलाई सनातन मोक्ष धर्म बताएँ जसले ज्ञान वैराग्य सहित भई सुन्दछ त्यसले मोक्ष पाउँदछ ॥ ११५ ॥ तत्त्व जान्ने भएका पुरुष मोक्ष हुन्छन् र धर्म गर्ने भएका मनुष्य स्वर्ग जान्छन् । पापीहरू दुर्गतिमा प्राप्त हुन्छन् र पक्षी-हरू यहीं जन्मन्छन् यहीं मर्दछन् ॥ ११६ ॥ यस्ता प्रकारले सब शास्त्रहरूको मैले सोह्र अध्याय द्वारा निरूपण गरें । अब के सुन्नाको इच्छा गर्दछौ ॥ ११७ ॥ सूतजी भन्दछन्--हे राजन् ! भगवान्का मुखदेखि निस्केका यस्ता वचन सुनेर हात जोडी बार-बार प्रणाम गर्दै गरुडजी भगवान्सित

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गरुड उवाच-भगवन् देवदेवेश ! श्रावयित्वा वचोऽमृतम् । तारितोऽहं त्वया नाथ, भवसागरतः प्रभो! ॥११९॥
स्थितोऽस्मि गतसंदेहः कृतार्थोऽस्मि मन संशयः । इत्युक्त्वा गरुडस्तूष्णीं स्थित्वा ध्यानपरोऽभवत् ॥१२०॥
स्मरणाद्दुर्गतिहर्ता पूजनयज्ञेन सद्गतेर्दाता । यः परया निजभक्त्या ददाति मुक्तिं स मां पातु ॥१२१॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे भगवद्गरुडसंवादे मोक्षधर्मनिरूपणं नाम षोढशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

★

विन्ति गर्दा भए ॥ ११८ ॥ हे भगवन् ! हे देवदेवेश ! हे प्रभो ! हजूरले मलाई अमृतरूप वचन सुनाएर भवसागरबाट तारिबक्सियो ॥ ११९॥ अब सन्देह रहित म स्थित छु र कृतार्थ भएँ यसमा सन्देह छैन । यसो भनी चुपचाप बसेर ध्यान गर्नामा तत्पर हुँदा भए ॥ १२० ॥ स्मरण गर्नाले दुर्गति हरण गर्ने भएका पूजनरूप यज्ञले सद्गति दिने भएका जो हरि भगवान् आफ्ना परम भक्तिद्वारा मुक्ति दिन्छन् । यस्ता हरि भगवान् मलाई रक्षा गरुन् ॥ १२१ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषयां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ माहात्म्य

भगवानुवाच-इत्याख्यातं मया तार्क्ष्य! सर्वमेवोर्ध्वदैहिकम्। दशाहाभ्यन्तरे श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१॥
इदं चामुष्मिकं कर्म पितृमुक्तिप्रदायकम्। पुत्रवाञ्छितदं चैव परत्रेह सुखप्रदम् ॥२॥
इदं कर्म न कुर्वन्ति ये नास्तिक - नराधमाः। तेषां जलमपेयं स्यात् सुरातुल्यं न संशयः ॥३॥
देवताः पितरश्चैव नैव पश्यन्ति तद्गृहम्। भवन्ति तेषां कोपेन पुत्राः पौत्राश्च दुर्गतः ॥४॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—हे गरुड! मनुष्यको मृत्यु भएउपरान्त गर्नुपर्ने सम्पूर्ण और्ध्वदैहिक क्रिया यस्ता प्रकारले गर्नुपर्दछ भनी मैले व्याख्यान गरें। यो गरुड पुराण (बन्धुको मृत्यु भएका) १० दिन भित्र सुन्नाले मनुष्य सम्पूर्ण पापदेखि रहित हुन्छ ॥ १ ॥ यस लोकमा गरिने जो कर्म हो सो पितृहरूलाई मोक्षदायक छ। छोराले इच्छापूर्ण फल प्राप्त गर्दछ औ यस लोक र परलोक दुबै लोकमा सुखदायक छ ॥ २ ॥ जो नास्तिक अधम मनुष्य यो पितृ-कर्म गर्दैनन्, तिनीहरूका हातको जलमात्र पनि पिउन हुँदैन किनकि रक्सी समान हुन्छ ॥ ३ ॥ देवता र पितृहरू पनि त्यसको घर हेर्दैनन् र उनीहरूका क्रोधले गर्दा क्रिया नगर्ने छोरा-नातिहरू पनि दुर्गति (महादुःखी, काना, लूला-लंगड़ा इत्यादि) भएर जन्मन्छन् ॥ ४ ॥ ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, चाण्डाल या जोसुकै जाति होस तापनि प्रेत अर्थात् बाबु-आमा र बन्धुवर्गादिको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चैवेतरेऽपि च। ते चाण्डालसमा ज्ञेया सर्वे प्रेतक्रियां विना ॥५॥
प्रेतकल्पमिदं पुण्यं शृणोति श्रावयेच्च यः। उभौ तौ पापनिर्मुक्तौ दुर्गतिं नैव गच्छतः ॥६॥
माता-पित्रोश्च मरणे सौपर्णं शृणुते तु यः। पितरौ मुक्तिमापन्नौ सुतः सन्ततिवान् भवेत् ॥७॥
न श्रुतं गारुडं येन गयाश्राद्धं च नो कृतम्। वृषोत्सर्गः कृतो नैव न च मासिकवार्षिके ॥८॥
स कथं कथ्यते पुत्रः कथं मुच्येद् ऋणत्रयात्। मातरं पितरं चैव कथं तारयितुं क्षमः ॥९॥

क्रिया गर्दैनन् भने तिनीहरू पतिताधम चाण्डालभन्दा पनि पतित जान्नू ॥ ५ ॥ यो पुण्यदायक प्रेतकल्प जो सुनाउँदछ वा जो पण्डित पुत्रादि क्रिया-कर्ता सुन्दछ, ती दुवै थरि पापदेखि मोक्ष भएका छँदा कहिल्यै पनि दुर्गतिमा पर्दैनन् ॥ ६ ॥ माता-पिताको मृत्यु भएमा जो सुपर्णा पुत्र सम्बन्धी याने गरुडपुराण सुन्दछ, त्यसका पिता-माताहरू मुक्ति प्राप्त गर्दछन्। त्यो क्रिया गर्ने पुत्र पनि सन्तानले युक्त याने ऐश्वर्यवान् हुनेछ ॥ ७ ॥ जसले पितृ-उद्धारका निमित्त गरुडपुराण सुनेन र गयाश्राद्ध पनि गरेन, वृषोत्सर्ग पनि गर्दै गरेन औ मासिक श्राद्ध, वार्षिक श्राद्ध पनि गरिएन भने ॥ ८ ॥ त्यो कसरी (फलानाको) पुत्र हो भनेर भन्नू ! फेरि त्यस्तो अधम देव, पितृ, ऋषि यी तीन ऋणबाट कसरी मुक्त हुन्छ? माता-पिताकन तार्न पनि (लौ भन त) त्यो कुन हिसावले समर्थ भयो ? ॥ ९ ॥ तसर्थ लाखौं यत्न गरेर पनि गरुडपुराण अवश्य त्यसले सुन्नै-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मात्ता-पिताकन तार्न पनि (लौ भन त) त्यो ... गरेर पनि गरुडपुराण अवश्य त्यसले सुन्नै-
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

क्षुत्क्षामकण्ठो नृपतिः श्रमसन्ताप-मूर्च्छितः। जलाशयं समासाद्य साश्व एव व्यगाहत ॥२४॥
पपौ तदुदकं शीतं पद्मगन्धादिवासितम्। ततोऽवतीर्य सलिलाद्विश्रमो बभ्रुवाहनः ॥२५॥
ददर्शाग्रे च न्यग्रोधं तच्छायं सुमनोहरम्। महाविटपविस्तीर्णं पक्षिसङ्घनिनादितम् ॥२६॥
वनस्य तस्य सर्वस्य महाकेतुमिव स्थितम्। मूलं तस्य समासाद्य निषसाद महीपतिः ॥२७॥
अथ प्रेतं ददर्शासौ क्षुत्तृड्भ्यां व्याकुलेन्द्रियम्। उत्कचं मलिनं कुब्जं निर्मांसं भीमदर्शनम् ॥२८॥
तं दृष्ट्वा विकृतं घोरं विस्मितो बभ्रुवाहनः। प्रेतोऽपि दृष्ट्वा तं घोरामटवीमागतं नृपम् ॥२९॥

अर्क वनमा प्रवेश गर्दा भए ॥ २३ ॥ भोकले सुकेको छ कण्ठ जसका यस्ता फेरि परिश्रमका सन्तापले मूर्छित भएका राजा जलाशयमा पुगेर अश्वसहित स्नान गर्दा भए ॥ २४ ॥ पद्मादिक पुष्पहरूका गन्धले सुगन्धित भएको शीतल जल पिउँदा भए। फेरि ती बभ्रुवाहन राजा जलबाट बाहिर निस्केर विश्राम गर्दा भए ॥ २५ ॥ अगाडि सुन्दर छाया भएको र हाँगाहरू फैलिएको तथा पक्षीहरूका सङ्घले शब्दायमान भएको यस्तो वरको वृक्ष देख्ता भए ॥ २६ ॥ त्यो वृक्ष सबैभन्दा अग्लो हुनाले जङ्गलको पताका समान स्थित त्यस वृक्षका मूलका नजीकै गएर ती राजा बसे ॥ २७ ॥ त्यहाँदेखि उप्रान्त भोक-प्यासले व्याकुल इन्द्रिय भएको, ठाडा रोम भएको, मैलो (ठसठसी गह्वाउने) कुब्जो, मासु नभएको भयङ्कर प्रेतलाई ती राजाले देखे ॥ २८ ॥ त्यसको घोर भयङ्कर विकृत रूप देखेर राजा छक्क परे। प्रेत पनि घोर वनमा आएका ती राजालाई देखेर

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यज्वा दानपतिः श्रीमान् ब्रह्मण्यः साधुवत्सलः । शीलाचारगुणोपेतो दयादाक्षिण्यसंयुतः ॥१८॥
पालयामास धर्मेण प्रजाः पुत्रानिवौरसान् । क्षात्रधर्मरतो नित्यं स दण्ड्यान् दण्डयन्नृपः ॥१९॥
स कदाचिन्महाबाहुः ससैन्यो मृगयां गतः । वनं विवेश गहनं नानावृक्षसमन्वितम् ॥२०॥
नानामृगगणाकीर्णं नानापक्षिनिनादितम् । वनमध्ये तदा राजा मृगं दूरादपश्यत ॥२१॥
तेन विद्धो मृगोऽतीव बाणेन सुदृढेन च । बाणमादाय तं तस्य वनेऽदर्शनमेयिवान् ॥२२॥
कक्षेण रुधिरार्द्रेण स राजानुजगाम तम् । ततो मृगप्रसंगेन वनमन्यद् विवेश सः ॥२३॥

थिए भने विधिवत् यज्ञ गर्ने, दान दिनामा मुख्य, ब्राह्मणहरूका भक्त, साधुहरूका प्यारा, शील स्वभाव आचार र दया दाक्षिण्यले युक्त भएका छँदा धर्मपूर्वक प्रजाहरूलाई औरस पुत्र झैं पालन गर्दा भए। फेरि दण्ड दिनामा योग्य भएकालाई दण्ड दिएर सधैं क्षत्रिय धर्ममा तत्पर ती राजा बभ्रुवाहन राज्य गरेर बसेका थिए ॥ १८ ॥ १९ ॥ ती दीर्घबाहु भएका राजा कदाचित् सैन्य लिएर शिकार खेल्नका निमित्त अनेक प्रकारका वृक्षले युक्त भएका गहन वनमा प्रवेश गर्दा भए ॥ २० ॥ अनेक प्रकारका मृगगणले भरिएको फेरि नाना प्रकारका पक्षीहरूले शब्दायमान भएको वन थियो। त्यस बखत टाढैबाट राजाले वनका मध्यमा मृग देख्ता भए ॥ २१ ॥ अति तीक्ष्ण दृढ पुष्ट बाणद्वारा राजाले हानिएको मृग राजाको बाण लिएर वनमा अदृश्य भयो ॥ २२ ॥ रगतले भिजेको घाँस हेर्दै ती राजा मृगका पछाडि जाँदा भए। त्यहाँदेखि मृगका प्रसंगले ती राजा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

पौत्रस्य स्पर्शनान् मर्त्यो मुच्यते च ऋणत्रयात् । लोकानन्त्येद्दिवः प्राप्तिः पुत्र-पौत्र-प्रपौत्रकैः ॥१२॥
ब्राह्मोढापुत्रोन्नयति संगृहीतस्त्वधो नयेत् । एवं ज्ञात्वा खगश्रेष्ठ हीनजातिसुतां त्यजेत् ॥१३॥
सवर्णेभ्यः सवर्णासु ये पुत्रा औरसाः खग । त एव श्राद्धदानेन पितॄणां स्वर्गहेतवः ॥१४॥
श्राद्धेन पुत्रदत्तेन स्वर्यातीति किमुच्यते । प्रेतोऽपि परदत्तेन गतः स्वर्गमथ श्रृणु ॥१५॥
अत्रैवोदाहरिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । और्ध्वदैहिकदानस्य परं माहात्म्यसूचकम् ॥१६॥
पुरा त्रेतायुगे ताक्ष्र्य राजाऽऽसीत् बभ्रुवाहनः । महोदये पुरे रम्ये धर्मनिष्ठो महाबलः ॥१७॥

छन् । अतः पुत्रको मुख देखेर पितृऋणबाट छुट्तछ ॥ ११ ॥ नातीको शरीर छुनाले नै मनुष्य तीन ऋणबाट छुट्तछ । फेरि पुत्र, पौत्र, प्रपौत्र-द्वारा यमलोकादि नाघेर स्वर्ग प्राप्त गर्न सकिन्छ ॥ १२ ॥ ब्राह्म विवाह गरेकी स्त्रीबाट उत्पन्न भएको ब्राह्मोढा पुत्र कहिन्छ । त्यसले मास्तिर अर्थात् स्वर्ग लोकमा पुऱ्याउँदछ । सङ्गृहीता स्त्री अर्थात् ल्याइते स्त्रीबाट उत्पन्न भएको पुत्रले नरक पुऱ्याउँदछ । यस्तो जानेर हे गरुड ! हीन जातिकी कन्या त्यागोस् ॥ १३ ॥ हे गरुड ! सवर्ण स्त्रीमा सवर्ण पतिबाट जो औरस पुत्र उत्पन्न हुन्छन्, तिनै पुत्रहरूले श्राद्ध दानादि गरेको पितृहरूलाई पुग्नामा कारण बन्दछ ॥ १४ ॥ आफ्ना पुत्रले श्राद्धादि गर्दा पितृहरू स्वर्ग जान्छन् भन्ने कुरा त के भनूँ, प्रेत अर्कैले क्रियादि गर्दा स्वर्ग गएको कथा तिमीलाई कहन्छु सुन ॥ १५ ॥ यसै कुरामा और्ध्वदैहिक क्रियाको श्रेष्ठ माहात्म्य सूचक सानो इतिहासको म दृष्टान्त दिन्छु ॥ १६ ॥ हे गरुड ! पहिले त्रेता युगमा सुन्दर महोदय नगरमा महाबलवान् धर्मनिष्ठ बभ्रुवाहन नाम गरिएका राजा थिए ॥ १७ ॥ राजा कस्ता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दुर्गतिः कथिता पूर्वमपुत्राणां च पापिनाम् । पुत्रिणां धार्मिकाणां तु न कदाचित् खगेश्वर ॥६॥
पुत्रजन्मनिरोधः स्याद् यदि केनापि कर्मणा । तदा कश्चिदुपायेन पुत्रोत्पत्तिं प्रसाधयेत् ॥७॥
हरिवंशकथां श्रुत्वा शतचण्डी - विधानतः । भक्त्या श्रीशिवमाराध्य पुत्रमुत्पादयेत् सुधीः ॥८॥
पुन्नाम्नो नरकाद् यस्मात् पितरं त्रायते सुतः । तस्मात् पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयम्भुना ॥९॥
एकोऽपि पुत्रो धर्मात्मा सर्वं तारयते कुलम् । पुत्रेण लोकाञ्जयति श्रुतिरेषा सनातनी ॥१०॥
इति वेदैरपि प्रोक्तं पुत्रमाहात्म्यमुत्तमम् । तस्मात् पुत्रमुखं दृष्ट्वा मुच्यते पैतृकादृणात् ॥११॥

तिमीले मनुष्यहरूका हितका निमित्त असल कुरा सोध्यौ, सावधान भएर सुन—म तिमीलाई सबै बताउँदछु ॥ ५ ॥ हे गरुड ! अपुत्री र पापी-हरूको दुर्गति पहिले कहियो । पुत्रवान् र धार्मिक पुरुषहरूको दुर्गति कदाचित् हुँदैन ॥ ६ ॥ पूर्वजन्मका अथवा यस जन्मका कुनै कर्मद्वारा पुत्र पैदा भएन भने, उपायद्वारा पुत्रोत्पत्ति हुने साधन गरोस् ॥ ७ ॥ (अब पुत्रोत्पत्तिको साधन बताइन्छ) । हरिवंशको कथा सुनेर अथवा विधान-पूर्वक शतचण्डी पाठ गराएर अथवा भक्तिपूर्वक श्रीशिवको आराधना गरेर पनि विद्वान्ले पुत्र पैदा गरोस् ॥ ८ ॥ छोरो जन्मनासाथ पितृहरू 'पुन्नाम' नाउँ गरिएका नरकबाट रक्षित हुने भएकोले स्वयं स्वयम्भू मनुले छोरालाई पुत्र भनेर कहेका छन् ॥ ९ ॥ यौटै धर्मात्मा पुत्र पैदा भए सम्पूर्ण कुल तार्दछ, पुत्र जन्मनाले लोक जित्दछ, यो सनातन श्रुतिले कहेको छ ॥ १० ॥ यस कारण वेदहरूले पनि पुत्रको माहात्म्य बताएका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ सप्तमोऽध्यायः

सूत उवाच—इति श्रुत्वा तु गरुडः कम्पितोऽश्वत्थपत्रवत् । जनानामुपकारार्थं पुनः पप्रच्छ केशवम् ॥१॥
गरुड उवाच-कृत्वा पापानि मनुजाः प्रमादाद् बुद्धितोऽपि वा । न यान्ति यातनां याम्याः केनोपायेन कथ्यताम् २
संसारार्णवमग्नानां नराणां दीनचेतसाम् । पापोपहतबुद्धीनां विषयोपहतात्मनाम् ॥३॥
उद्धारार्थं वद स्वामिन् पुराणार्थं विनिश्चयम् । उपायं येन मनुजाः सद्गतिं यान्ति माधव ॥४॥
भगवानुवाच-साधु पृष्टं त्वया तार्क्ष्य मानुषाणां हिताय वै । शृणुष्वावहितो भूत्वा सर्वं ते कथयाम्यहम् ॥५॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ तत्सत् ॥ सूतजी भन्नुहुन्छ—हे शौनकादि हो ! यस्तो डरलाग्दो कुरा सुनेर पीपलका पात झैं काँपिएका गरुड़जी मनुष्यादिहरूको उपकार गर्नाका निमित्त केशव भगवान्सँग फेरि सोद्धा भए ॥ १ ॥ गरुड़जी सोद्धछन्—हे भगवन् ! प्रमाद (यति पाप गरीकन मलाई के होला भनी गर्ना) ले अथवा बुद्धिपूर्वक मनुष्यहरूले अनेक प्रकारका पाप गरेर कुन उपायले यमराजका यातना (दुःख) मा प्राप्त हुँदैनन् त्यो उपाय बताइबक्सियोस् ॥ २ ॥ संसाररूपी समुद्रमा डुबेका, दुःखी चित्त भएका, पापले नष्ट बुद्धि भएका, विषयमा डुबेको छ आत्मा जसका यस्ता पुरुषहरूका उद्धारका निमित्त हे स्वामिन् ! पुराणहरूका अर्थले निश्चय गरिएको उपाय बताउनुहवस् । हे माधव ! जुन उपायले मनुष्यहरू सद्गतिमा प्राप्त हुन्छन् , त्यो उपाय पनि बताइबक्सियोस् ॥ ३ ॥ ४ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गरिबक्सिन्छ—हे गरुड़जी !

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जातीशतेषु लभते भुवि मानुषत्वं तत्रापि दुर्लभतरं खलु भो द्विजत्वम् ।
यस्तन्न पालयति लालयतीन्द्रियाणि तस्यामृतं क्षरति हस्तगतं प्रमादात् ॥४१॥
मृत्युं प्राप्य महद्दुःखं नरकं याति पूर्ववत् । एवं गतागतैः कर्मपाशैर्बद्धाश्च पापिनः ॥४२॥
कदापि न विरज्यन्ते मम मायाविमोहिताः । इति ते कथिता तार्क्ष्य पापीनां नारकी गतिः ॥४३॥
अन्त्येष्टिकर्महीनानां किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥४४॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे पापिजन्मादि दुःखनिरूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

★

पनि द्विजत्व पाउनु ता अति कठिन कहिएको छ—हे गरुडजी ! द्विजत्व पाएर जो आत्मज्ञान द्वारा रक्षा गर्दैनन् केवल इन्द्रिय मात्र पालन गर्दछन्, तिनका हातमा प्राप्त भएको अमृत समान तारुण्य पनि प्रमादवश नष्ट भएर जान्छ ॥ ४१ ॥ त्यै रोगले ठूलो दुःख पाएर मर्दछ र पहिलेकै समान नरकमा पर्दछ ॥ ४२ ॥ यस्ता प्रकारले जाने-आउने कर्मरूपी डोरीले बाँधिएका पापीहरू मेरा मायाले मोहित भएका छँदा कहिल्यै पनि वैरागी हुँदैनन् ॥ ४३ ॥ हे गरुडजी ! अन्त्येष्टि कर्मले हीन भएका पापीहरूको नरक सम्बन्धी गति तिमीलाई मैले सुनाएँ । अब के गुन्नाको इच्छा गर्दछौ ॥ ४४ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शास्त्रवत् पुरुषाणां च द्वेष्टा स्यात् कामलम्पटः । दृष्ट्वा स्त्रियं देवमायां तद्भावैरजितेन्द्रियः ॥३५॥
प्रलोभितः पतत्यन्धे तमस्यग्नौ पतङ्गवत् । अलब्धेप्सितो ज्ञानादिद्धमन्युः शुचार्पितः ॥३६॥

कुरङ्ग - मातङ्ग - पतङ्ग - भृङ्ग मीनाहताः पञ्चभिरेव पञ्च ।
एकः प्रमादी स कथं न हन्यते यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥३७॥

सह देहेत मानेन वर्धमानेन मन्युना । करोति विग्रहं कामी कामिष्वन्ताय चात्मनः ॥३८॥
बलाधिकैः स हन्येत गजैरन्यैर्गजो यथा । एवं यो विषयासक्तो नरत्वमति दुर्लभम् ॥३९॥
वृथा नाशयते मूढस्तस्मात् पापीतरो हि कः । ततस्तां वृद्धतां प्राप्य महाव्याधिसमाकुलः ॥४०॥

पतङ्ग परे झैं महामोहरूपी अन्धकारमा पर्दछ ॥ ३५ ॥ आफूले चाहेको नपाउनाले, अज्ञानवश शरीरका साथ बढ्ने रीस तथा शोकको वशीभूत हुन्छ ॥ ३६ ॥ मृग; हात्ती, पतङ्ग (पुतली). भमरा र माछा यी पाँच जीव एक-एक नै इन्द्रियका वशमा पर्नाले मर्दछन् भने, त्यो प्रमादी पुरुष पाँच इन्द्रियद्वारा पाँचै इन्द्रियको विषय सेवन गर्ने किन मारिंदैन ? अवश्य मारिन्छ ॥ ३७ ॥ र त्यो कामी पुरुष आफ्नू नाशका निमित्त झगड़ा आरम्भ गर्ने भएको छँदो प्रबल हात्तीहरूले जसरी निर्बल हात्ती मारिन्छ, त्यै हिसाबले कामी पुरुष द्वारा त्यो पनि मारिन्छ ॥ ३८ ॥ यस्ता प्रकारले मूढ पुरुष विषयमा आसक्त भएर आफ्नो अति दुर्लभ मनुष्य योनिलाई व्यर्थ नाश गर्दछ, त्यस भन्दा अधिक पापी संसारमा कुन होला ॥ ३९ ॥ त्यहाँ उप्रान्त वृद्धावस्थामा पुगेर ठूलो रोगले आकुल भएको हुन्छ ॥ ४० ॥ पशु आदि अनन्त जातिमा मनुष्य जाति दुर्लभ छ । त्यसमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जातीशतेषु लभते भुवि मानुषत्वं तत्रापि दुर्लभतरं खलु भो द्विजत्वम् ।
यस्तन्न पालयति लालयतीन्द्रियाणि तस्यामृतं क्षरति हस्तगतं प्रमादात् ॥४१॥
मृत्युं प्राप्य महद्दुःखं नरकं याति पूर्ववत् । एवं गतागतैः कर्मपाशैर्बद्धाश्च पापिनः ॥४२॥
कदापि न विरज्यन्ते मम मायाविमोहिताः । इति ते कथिता तार्क्ष्य पापीनां नारकी गतिः ॥४३॥
अन्त्येष्टिकर्महीनानां किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥४४॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे पापिजन्मादि दुःखनिरूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

★

पनि द्विजत्व पाउनु ता अति कठिन कहिएको छ—हे गरुडजी ! द्विजत्व पाएर जो आत्मज्ञान द्वारा रक्षा गर्दैनन् केवल इन्द्रिय मात्र पालन गर्दछन्, तिनका हातमा प्राप्त भएको अमृत समान तारुण्य पनि प्रमादवश नष्ट भएर जान्छ ॥ ४१ ॥ त्यै रोगले ठूलो दुःख पाएर मर्दछ र पहिलेकै समान नरकमा पर्दछ ॥ ४२ ॥ यस्ता प्रकारले जाने-आउने कर्मरूपी डोरीले बाँधिएका पापीहरू मेरा मायाले मोहित भएका छँदा कहिल्यै पनि वैरागी हुँदैनन् ॥ ४३ ॥ हे गरुडजी ! अन्त्येष्टि कर्मले हीन भएका पापीहरूको नरक सम्बन्धी गति तिमीलाई मैले सुनाएँ। अब के गुन्नाको इच्छा गर्दछौ ॥ ४४ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शास्त्रवत् पुरुषाणां च द्वेष्टा स्यात् कामलम्पटः । दृष्ट्वा स्त्रियं देवमायां तद्भावैरजितेन्द्रियः ॥३५॥
प्रलोभितः पतत्यन्धे तमस्यग्नौ पतङ्गवत् । अलब्धेप्सितो ज्ञानादिद्धमन्युः शुचार्पितः ॥३६॥

कुरङ्ग - मातङ्ग - पतङ्ग - भृङ्ग मीनाहताः पञ्चभिरेव पञ्च ।
एकः प्रमादी स कथं न हन्यते यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥३७॥

सह देहेत मानेन वर्धमानेन मन्युना । करोति विग्रहं कामी कामिष्वन्ताय चात्मनः ॥३८॥
बलाधिकैः स हन्येत गजैरन्यैर्गजो यथा । एवं यो विषयासक्तो नरत्वमति दुर्लभम् ॥३९॥
वृथा नाशयते मूढस्तस्मात् पापीतरो हि कः । ततस्तां वृद्धतां प्राप्य महाव्याधिसमाकुलः ॥४०॥

पतङ्ग परे झैं महामोहरूपी अन्धकारमा पर्दछ ॥ ३५ ॥ आफूले चाहेको नपाउनाले, अज्ञानवश शरीरका साथ बढ्ने रीस तथा शोकको वशीभूत हुन्छ ॥ ३६ ॥ मृग; हात्ती, पतङ्ग (पुतली). भमरा र माछा यी पाँच जीव एक-एक नै इन्द्रियका वशमा पर्नाले मर्दछन् भने, त्यो प्रमादी पुरुष पाँच इन्द्रियद्वारा पाँचै इन्द्रियको विषय सेवन गर्नै किन मारिंदैन ? अवश्य मारिन्छ ॥ ३७ ॥ र त्यो कामी पुरुष आफ्नू नाशका निमित्त झगड़ा आरम्भ गर्नै भएको छँदो प्रबल हात्तीहरूले जसरी निर्बल हात्ती मारिन्छ, त्यै हिसावले कामी पुरुष द्वारा त्यो पनि मारिन्छ ॥ ३८ ॥ यस्ता प्रकारले मूढ पुरुष विषयमा आसक्त भएर आफ्नो अति दुर्लभ मनुष्य योनिलाई व्यर्थ नाश गर्दछ, त्यस भन्दा अधिक पापी संसारमा कुन होला ॥ ३९ ॥ त्यहाँ उप्रान्त वृद्धावस्थामा पुगेर ठूलो रोगले आकुल भएको हुन्छ ॥ ४० ॥ पशु आदि अनन्त जातिमा मनुष्य जाति दुर्लभ छ । त्यसमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तदैव वैष्णवी माया मोहयत्येव पूरुषम् । स तदा मायया स्पृष्टो न किञ्चित् वदते यशः ॥२९॥
शैशवादिभवं दुःखं पराधीनतयाऽश्नुते । परच्छन्दं न विदुषा पुष्यमाणो जनेन सः ॥३०॥
अनभिप्रेतमापन्नः प्रत्याख्यातुमनीश्वरः । शायितोऽशुचिपर्यङ्के जन्तुस्वेदजदूषिते ॥३१॥
नेशः कण्डूयनेऽङ्गानामासनोत्थानचेष्टते । तुदन्त्यामत्वचं दंशा मशका मत्कुणादयः ॥३२॥
रुदन्तं विगतज्ञानं कृमयः कृमिकं यथा । इत्येवं शैशवं भुक्त्वा दुःखं पौगण्डमेव च ॥३३॥
ततो यौवनमासाद्य याति सम्पदमासुरीम् । तदा दुर्व्यसनासक्तो नीचसङ्गपरायणः ॥३४॥

बोल्न सक्तैन र बाल्यावस्थाका सबै दुःख पराधीन भएर भोग्दछ ॥ २९ ॥ अर्काको अभिप्राय नजान्ने जनले पालन-पोषण गरिएको छँदी इच्छा विरुद्ध वस्तु पाए पनि हटाउन असमर्थ रहन्छ ॥ ३० ॥ पसीनाबाट उत्पन्न हुने जम्रा, उडुस इत्यादिले दूषित मल-मूत्रले अपवित्र, खाटमा सुताइएको बालक, कीराबाट तथा मल-मूत्रको सम्बन्धले उठेका अंगहरूको चिलाउने निवारण गर्न र उठ-बस गर्न पनि समर्थ हुँदैन ॥ ३१ ॥ डाँस, मास, उडुस इत्यादिले नष्ट ज्ञान भएर रुने बालकका कलिला छालामा टोक्दछन् । जस्तै—कीराहरू कृमिक (?) लाई खान्छन् ॥ ३२ ॥ यस्ता प्रकारले बाल्यावस्थाको दुःख भोग गरेर पुनः पौगण्डावस्थाको दुःख भोग्दछ, त्यहाँदेखि उप्रान्त यौवनावस्था प्राप्त गरेर आसुरी सम्पत्तिमा गाड्रिन्छ अर्थात् असुर झैं उन्मत्त बन्छ ॥ ३३ ॥ यौवनावस्था आएपछि दुर्व्यसनमा आसक्त भएको नीचको सङ्गत गर्न तत्पर, शास्त्र-पुराण तथा सज्जनहरूको द्वेष गर्ने, काममा लम्पट बन्दछ ॥ ३४ ॥ देवमाया स्त्रीहरूलाई देखेर तिनका हाव-भाव-कटाक्षहरूले वशीभूत भई लोभिएर अग्निमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सज्जनहरूको द्वेष गर्ने, काममा लम्पट बन्दछ ।। ३४ ।। [illegible] -कटाक्षहरूले वशीभूत भई लोभिएर अग्निमा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

यत्र यातस्य मे पापकर्मणा दुर्गतिर्भवेत् । तस्मादत्र महद्दुःखे स्थितोऽपि विगतक्लमः ॥२३॥
उद्धरिष्यामि संसारादात्मानं ते पदाश्रयः । एवं कृतमतिर्गर्भे दशमास्यः स्तुवन्नृषिः ॥२४॥
भगवानुवाच-सद्यः क्षिपत्यवाचीनः प्रसूत्यै सूतिमारुतः । नेतावसृष्टः सहसा कृत्वा वाक्शिर आतुरः॥२५॥
विनिष्क्रामति कृच्छ्रेण निरुच्छ्वासो हतस्मृतिः । पतितो भुवि विण्मूत्रे विष्ठाभूरिव चेष्टते ॥२६॥
रोरूयति गते ज्ञाने विपरीतां गतिं गतः । गर्भे व्याधौ श्मशाने च पुराणे या मतिर्भवेत् ॥२७॥
सा यदि स्थिरतां याति को न मुच्येत बन्धनात् । यदा गर्भात् बहिर्याति कर्मभोगादनन्तरम् ॥२८॥

हजुरका चरणको आश्रय गरेर संसारबाट आत्माको उद्धार गर्नेछु । २३ ॥ श्रीभगवान् गरुडलाई आज्ञा गर्नुहुन्छ—गर्भमा यस प्रकार सद्बुद्धि आउनाले दस महीनासम्म स्तुति गर्ने भएको ऋषि (तत्वज्ञानी) प्रसूतिका निमित्त सुत्केरी वायुले त्यसै क्षणमा प्रेरणा गरिन्छ ॥ २४ ॥ त्यस वायुले घचेड्िएको प्राणी सहसा तलतिर शिर गरी दुःखले श्वास रोकिएर अघिको ज्ञान नष्ट भएको छँदो आतुर भएर बाहिर निस्कन्छ ॥ २५ ॥ पृथ्वीमा आएर विष्ठा मूत्रमा पतित भएको छँदो विष्ठामा उत्पन्न भएका कीरा झैं चेष्टा गर्दछ । ज्ञान गए (नष्ट भए) छँदा विपरीत गतिमा प्राप्त भएको छँदो बारम्बार रुन शुरू गर्दछ ॥ २६ ॥ गर्भमा, रोग लागेका बखत, श्मशानमा र पुराण सुन्दामा जस्तो बुद्धि रहन्छ, त्यै बुद्धि सधैं स्थिर भएर रहे, संसाररूपी बन्धनबाट को छुट्ने थिएन अर्थात् सबै छुट्ने थिए ॥ २७ ॥ पुण्य-पापादि कर्म भोगेपछि आमाका पेटमा दस महीना बसेर जब बाहिर निस्कन्छ; त्यसै बखत वैष्णवी मायाले पुरुषलाई मोहित गराउँदछिन् ॥ २८ ॥ वैष्णवी मायाले ढाकिएको छँदो विवश भएर केही

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व्रजामि शरणं विष्णुं शरणागतवत्सलम् । त्वन्मायामोहितो देहे तथा पुत्रकलत्रके ॥१७॥
अहं ममाभिमानेन गतोऽहं गाथ संसृतिम् । कृतं परिजनत्यार्थे मया कर्म शुभाशुभम् ॥१८॥
एकाकी तेन दग्धोऽह गतास्ते फलभोगिनः । यदि योन्याः प्रमुच्येऽह तत्स्मरिष्ये पदं तव ॥१९॥
तमुपायं करिष्यामि येन मुक्तिं व्रजाम्यहम् । विण्मूत्रकूपे पतितो दग्धोऽहं जठराग्निना ॥२०॥
इच्छन्नितो विवसितुं कदा निर्यास्यते बहिः । येनेदृशं मे विज्ञानं दत्तं दीनदयालुना ॥२१॥
तमेव शरणं यामि पुनर्मे माऽस्तु संसृतिः । न च निर्गन्तुमिच्छामि बहिर्गर्भात् कदाचन ॥२२॥

'पुत्रमा 'म मेरा' यस अभिमानले संसारमा प्राप्त भएँ ॥ १७ ॥ कुटुम्ब पालन-पोषणका निमित्त मैले शुभ अशुभ कर्म गरें, त्यस कर्मले गर्दा म एक्लै डढाइँदो भएँ. कुटुम्बोहरू फल मात्र भोग्दा भए ॥ १८ ॥ यदि यस योनिबाट छुट्न पाएँ भनें हे भगवन् ! तपाईंका पाउको अवश्य स्मरण गर्नेछु; त्यही उपाय गर्नेछु जसबाट मुक्ति मिल्दछ ॥ १९ ॥ विष्ठा मूत्रका कुआमा परेको म बाहिर निस्कनाको इच्छा गर्ने भएको छुँदो जठराग्निले पोलिई रहेको छु। हे भगवन् ! कहिले बाहिर निकाली बक्सिन्छ ॥ २० ॥ दुःखीका उपर दयालु भएका जुन भगवान्ले मलाई यस्तो ज्ञान दिनुभयो तिनै भगवान्का शरणमा जान्छु, जसद्वारा फेरि संसारमा जन्म नहोस् (यस्ता प्रकारले गर्भमा स्तुति गर्दछ) ॥ २१ ॥ यस गर्भदेखि कहिल्यै पनि बाहिर निस्कनाको इच्छा गर्दिन, जहाँ गएर पाप कर्मले मेरो दुर्गति हुनेछ ॥ २२ ॥ यसै कारण यहाँ ठूला दुःखमा परेको छु तापनि खेदरहित छु।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

बाहिर निस्कनाको इच्छा गर्दिन, जहाँ गएर ... यहाँ ठूला दुःखमा परेको छु तापनि खेदरहित छु।
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

उल्बेन संवृतस्तस्मिन्नन्त्रैश्च बहिरावृतः। आस्ते कृत्वा शिरः कुक्षौ भुग्नपृष्ठशिरोधरः ॥१२॥
अकल्पः स्वाङ्गचेष्टायां शकुन्त इव पञ्जरे। तत्र लब्धस्मृतिर्दैवात्कर्म जन्मशतोद्भवम् ॥१३॥
स्मरन् दीर्घमनुच्छ्वासं शर्म किं नाम विन्दते। नाथमान ऋषिर्भीतः सप्तवध्रिः कृताञ्जलिः ॥१४॥
स्तुवीत तं विक्लवया वाचा येनोदरेऽर्पितः। आरभ्य सप्तमान्मासाल्लब्धबोधोऽपि वेपितः ॥१५॥
जीव उवाच—नैकत्रास्ते सूतिवातैर्विष्ठाभूरिव सोदर। श्रीपतिं जगदाधारमशुभक्षयकारकम् ॥१६॥

रसले छोइएको छँदो सर्वाङ्गमा अति कष्ट पाउँछ र बाहिर निस्कनाको इच्छा गरे पनि जरायु र आन्द्राले बेरिएको छँदो अति दुःख भोग्दछ ॥११॥ पिठिऊँ र ग्रीवा टेढो भएको बालक आमाका दाहिने कोखामा शिर राखेर चेष्टा गर्नामा असमर्थ भई गर्भाशयमा बास गर्दछ। जस्तै—पिंजड़ाको शुघा केही चेष्टा गर्न सक्दैन ॥ १२ ॥ त्यहाँ दैवात् ज्ञान प्राप्त हुन्छ र सय जन्मसम्मको कर्म स्मरण गरी स्वाँ-स्वाँ गरेर लामू सास फेर्दछ। यस कारण के त्यहाँ सुख पाइन्छ ? अर्थात् निश्चय पाइँदैन ॥ १३ ॥ जुन भगवान्ले पेटमा राखे तिनैद्वारा आशीर्वाद पाएर तत्त्वदर्शी भए तापनि सात धातुले बाँधिई हात जोडेर टुटे-फुटेका बचनले भगवान्को स्तुति गर्दछ। (नाथमान इत्यत्र) 'आशिषि नाथ इति वक्तव्य'मित्यात्मनेपदम् एतेन याचमान उपतप्यमानो वेत्यसङ्गतम्) ॥ १४ ॥ सातौं महीनादेखि लिएर ज्ञान प्राप्त भए तापनि प्रसूति वायुले कँपाइएको छँदो विष्ठामा उत्पन्न भएका कीराको सहोदर भाई जस्तो भएर एक ठाउँमा बस्न पाउँदैन र ॥ १५ ॥ जीब भन्दछ—लक्ष्मीका पति, जगत्का आधार स्वरूप, अशुभ पापादि नाश गर्ने, शरणागतका प्रिय विष्णुभगवान्का शरणमा जान्छु ॥ १६ ॥ हे नाथ ! हजूरका मायाले मोहित भएको (म) देहमा तथा स्त्री-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कललं त्वेकरात्रेण पञ्चरात्रेण बुद्बुदम् । दशाहेन तु कर्कन्धूः पेश्यण्डं वा ततः परम् ॥६॥
मासेन तु शिरो द्वाभ्यां बाह्वङ्गाद्यङ्गविग्रहः । नखलोमास्थिचर्माणि लिङ्गच्छिद्रोद्भवस्त्रिभिः ॥७॥
चतुर्भिर्धातवस्सप्त पञ्चभिः क्षुत्तृडुद्भवः । षड्भिर्जरायुणा वीतः कुक्षौभ्राम्यति दक्षिणे ॥८॥
मातुर्जग्धान्नपानाद्यैरेधद्धातुरसम्मते । शेते विण्मूत्रयोर्गर्ते स जन्तुर्जन्तुसम्भवे ॥९॥
कृमिभिः क्षतसर्वाङ्गः सौकुमार्यात् प्रतिक्षणम् । मूर्च्छामाप्नोत्युरुक्लेशैस्तत्रत्यैः क्षुधितैर्मुहुः ॥१०॥
कटु - तीक्ष्णोष्ण - लवण-रूक्षाम्लादिभिरुल्बणैः । मातृभुक्तैरुपस्पृष्टः सर्वाङ्गोत्थितवेदनः ॥११॥

पुरुषका वीर्यरूपी कणमा आश्रित भएको छँदो स्त्रीका पेटमा प्रवेश गर्दछ ॥ ५ ॥ स्त्रीका पेटमा प्रवेश भएको जीव एक रातमा कलल, पाँच रातमा बुद्बुद् (गोलाकार) बन्दछ । दस दिनमा बयर सदृश र त्यहाँबाट मासुको पिण्ड बन्दछ ॥ ६ ॥ एक महीनामा शिर बन्दछ । दुइ महीनामा हात र अङ्गको विग्रह अर्थात् अरु तत्तत् अङ्गको विभाग हुन्छ । तीन महीनामा नङ, रोम, हाड-छाला, लिङ्ग-छिद्र आदि बन्दछन् ॥ ७ ॥ चार महीनामा सात धातु र पाँचौं महीनामा भोक-प्यासको उत्पत्ति हुन्छ र छ महीनामा जरायुले युक्त भई माताका दाहिने कोखामा घुम्न थाल्दछ ॥ ८ ॥ आमाले खाइएका अन्न पानादि द्वारा बढेका छन् सात धातु जसका यस्तो जन्तु असम्मति अर्थात् जसबाट दुर्गन्ध आउँदछ, त्यसमा जन्तुको उत्पत्ति सम्भव छ । यस्ता विष्ठा मूत्रको गड्हामा सुत्तछ ॥ ९ ॥ सुकुमार हुनाले विष्ठा मूत्रका गड्हामा बसेका भोका कीरा-हरुले खाइएको मानिस बारम्बार क्षण-क्षणमा अतिशय पीडा परी मूर्च्छित हुन्छ ॥ १० ॥ आमाले खाएको तीतो-पीरो, नुनीलो, रूखो अमिलाको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

त्यसमा जन्तुको उत्पत्ति सम्भव छ। यस्ता विष्ठा मूत्रको गड्हामा सुत्तछ ॥ ९ ॥ सुकुमार हुनाले विष्ठा मूत्रका गड्हामा बसेका भोका कीरा-हरूले खाइएको मानिस बारम्बार क्षण-क्षणमा अतिशय पीडा परी मूर्छित हुन्छ ॥ १० ॥ आमाले खाएको तीतो-पीरो, नुनीलो, रूखो अमिलाको

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

षष्ठोऽध्यायः

गरुड उवाच–कथमुत्पद्यते मातुर्जठरे नरकाऽऽगतः। गर्भादिदुःखं यद्भुङ्क्ते तन्मे कथय केशव ! ॥१॥
विष्णुरुवाच–स्त्रीपुंसोस्तु प्रसंगेन निरुद्धे शुक्रशोणिते। यथाऽयं जायते मर्त्यस्तथा वक्ष्याम्यहं तव ॥२॥
ऋतुमध्ये हि पापानां देहोत्पत्ति प्रजायते। इन्द्रस्य ब्रह्महत्यास्ति यस्मिन् तस्मिन् दिनत्रये॥३॥
प्रथमेऽहनि चाण्डाली द्वितीये ब्रह्मघातिनी। तृतीये रजकी ह्येता नरकागतमातरः ॥४॥
कर्मणा दैवनेत्रेण जन्तुर्देहोपपत्तये। स्त्रियाः प्रविष्ट उदरं पुंसो रेतः कणाश्रयः ॥५॥

गरुडले सोधे–हे भगवन्! नरकबाट आएको जीव आमाका पेटमा कसरी उत्पन्न भई गर्भादि कष्ट भोग्दछ? यो सबै मलाई आज्ञा गरिबक्सियोस् ॥ १ ॥ भगवान् भन्नुहुन्छ–स्त्री-पुरुषका प्रसंगले वीर्य र रज स्त्रीका पेटमा एकत्रित भएर जसरी मनुष्य बन्दछ, त्यो सबै म तिमीलाई बताउँछु, सुन ॥ २ ॥ स्त्रीका ऋतु (रजस्वला) मध्येका तीन दिन भित्रै अर्थात् 'इन्द्रको ब्रह्महत्याको पाप स्त्रीका शरीरमा रजस्वला भएका दिनदेखि तीन दिनसम्म रहन्छ, तीनैमा' पापीहरूको शरीरोत्पत्ति हुन्छ ॥ ३ ॥ रजोदर्शन भएका पहिला दिन स्त्री चाण्डाली, दोस्रा दिन ब्रह्मघातिनी र तेस्रा दिन धोबिनी समान हुन्छे। यिनै स्त्रीहरू नरकबाट आउनेका आमा हुन्छन् ॥ ४ ॥ जीव प्रारब्ध कर्मवश देह प्राप्तिका निम्ति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रीपुंसोस्तु प्रसङ्गेन भूत्वा गर्भे क्रमादसौ । गर्भादिमरणान्तं च प्राप्य दुःखं म्रियेत् पुनः ॥५३॥
समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते सर्वदेहिनाम् । एवं प्रवर्तितं चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधम् ॥५४॥
घटीयन्त्रं यथा मर्त्या भ्रमन्ति मम मायया । भूमौ कदाचिन्नरके कर्मपाशपमावृताः ॥५५॥
अदत्तदानाच्च भवेद्दरिद्रो दरिद्रभावाच्च करोति पापम् । पापप्रभावान्नरकं प्रयाति पुनर्दरिद्री पुनरेव पापी॥५६॥
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् । नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ॥५७॥

इति श्रीसारोद्धारे गरुडपुराणे पापचिह्न निरूपणं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

*

प्यासको दुःख भोगेर पाप-पुण्य बराबर भएपछि मनुष्य जन्म पाउँछ ॥ ५२ ॥ स्त्री-पुरुषका प्रसंगले क्रमैले गर्भमा जीव भएर गर्भदेखि लिएर मरण पर्यन्त दुःख पाएर पुनः मर्दछ ॥ ५३ ॥ सब देहधारीहरूको उत्पत्ति र विनाश, चक्र घुमे झैं गरेर चार प्रकारका भूतग्राम (जरायुज, अण्डज, उद्भिज, स्वेदज) मा उत्पत्ति र मरणरूपी चक्र घुमिरहेको छ ॥ ५४ ॥ मेरो मायाद्वारा कर्म-पाशले बाँधिएका मनुष्यरूपी जीव घड़ी चले झैं गरेर कहिले नरकमा र कहिले भूमिमा घुमीरहेका छन् ॥ ५५ ॥ दान नदिनाले दरिद्री हुन्छ र दरिद्री भएपछि पाप गर्दछ, पापका प्रभावले नरकमा जान्छ र बारम्बार दरिद्री र पापी हुन्छ ॥ ५६ ॥ आफूले गरिएको शुभाशुभ जस्तोसुकै कर्म होस् अवश्य भोग गर्नुपर्छ, नभोगी करोड़ौं कल्पसम्म पनि (आफूले गरेको कर्म) नष्ट हुँदैन ॥ ५७ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वयमेव च यो दत्वा स्वयमेवापकर्षति । स पापी नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ॥४६॥
दत्वा वृत्तिं भूमिदानं यत्नतः परिपालयेत् । न रक्षति हरेद्‌ यस्तु स पङ्गुः श्वाभिजायते ॥४७॥
विप्रस्य वृत्तिकरणे लक्षधेनुफलं लभेत् । विप्रस्य वृत्तिहरणान्मर्कटः श्वा कपिर्भवेत् ॥४८॥
एवमादीनि चिह्नानि योनयश्च खगेश्वर ! स्वकर्मनिहिता लोके दृश्यन्तेऽत्र शरीरिणाम् ॥४९॥
एवं दुष्कर्मकर्तारो भुक्त्वा निरययातनाम् । जायन्ते पापशेषेण प्रोक्तास्वेतासु योनिषु ॥५०॥
ततो जन्मसहस्रेषु प्राप्य तिर्यक्छरीरताम् । दुःखानि भारवहनोद्भवादीनि लभन्ति ते ॥५१॥
पक्षिदुःखं ततो भुक्त्वा वृष्टिशीतातपोद्भवम् । मानुषं लभते पश्चात् समी भूते शुभाशुभे ॥५२॥

वर्षसम्म विष्ठाको कीरा भएर जन्मन्छ ॥ ४५ ॥ जो आफूले दिएको आफैले खोसेर लिन्छ त्यो पापी प्रलय कालपर्यन्त नरकमा वास गर्दछ ॥ ४६ ॥ वृत्ति (जीविका) लगाइदिएर भूमि-दान दिएर यत्नपूर्वक पालन गरोस् । जो रक्षा गर्दैन र आफैं लुटेर लिन्छ त्यो लँगड़ो कुकुर भएर जन्मन्छ ॥ ४७ ॥ ब्राह्मणको जीविका लगाइदिनाले लाख गाई दान गरेको फल मिल्दछ र ब्राह्मणको वृत्ति हरण गर्नाले कुकुर, वानर भई जन्मन्छ ॥ ४८ ॥ हे खगेश्वर ! देहधारीहरूका आफ्ना कर्मले गरिएका यस्ता चिह्न र यस्ता योनिसमेत यस लोकमा देखिन्छ ॥ ४९ ॥ यस्ता प्रकारले खराब कर्म गर्ने पापी नरकको दुःख भोगेर बाँकी रहेका पापले कथित योनिमा जन्म लिन्छन् ॥५०॥ त्यहाँ उप्रान्त हजारौं जन्मसम्म पशु-पक्षीको जन्म पाएर त्यहाँपछि भारी बोक्ने ऊँट गधा इत्यादिको शरीर पाएर दुःख भोग्दछन् ॥ ५१ ॥ तदनन्तर पक्षीको जस्तो अर्थात् वर्षा, ठण्डा, घाम, भोक,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्त्रीपुंसोस्तु प्रसङ्गेन भूत्वा गर्भे क्रमादसौ । गर्भादिमरणान्तं च प्राप्य दुःखं म्रियेत् पुनः ॥५३॥
समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते सर्वदेहिनाम् । एवं प्रवर्तितं चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधम् ॥५४॥
घटीयन्त्रं यथा मर्त्या भ्रमन्ति मम मायया । भूमौ कदाचिन्नरके कर्मपाशपमावृताः ॥५५॥
अदत्तदानाच्च भवेद्दरिद्रो दरिद्रभावाच्च करोति पापम् । पापप्रभावान्नरकं प्रयाति पुनर्दरिद्री पुनरेव पापी ॥५६॥
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् । नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ॥५७॥

इति श्रीसारोद्धारे गरुडपुराणे पापचिह्न निरूपणं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

प्यासको दुःख भोगेर पाप-पुण्य बराबर भएपछि मनुष्य जन्म पाउँछ ॥ ५२ ॥ स्त्री-पुरुषका प्रसंगले क्रमैले गर्भमा जीव भएर गर्भदेखि लिएर मरण पर्यन्त दुःख पाएर पुनः मर्दछ ॥ ५३ ॥ सब देहधारीहरूको उत्पत्ति र विनाश, चक्र घुमे झैं गरेर चार प्रकारका भूतग्राम (जरायुज, अण्डज, उद्भिज, स्वेदज) मा उत्पत्ति र मरणरूपी चक्र घुमिरहेको छ ॥ ५४ ॥ मेरो मायाद्वारा कर्म-पाशले बाँधिएका मनुष्यरूपी जीव घड़ी चले झैं गरेर कहिले नरकमा र कहिले भूमिमा घुमीरहेका छन् ॥ ५५ ॥ दान नदिनाले दरिद्री हुन्छ र दरिद्री भएपछि पाप गर्दछ, पापका प्रभावले नरकमा जान्छ र वारम्बार दरिद्री र पापी हुन्छ ॥ ५६ ॥ आफूले गरिएकों शुभाशुभ जस्तोसुकै कर्म होस् अवश्य भोग गर्नुपर्छ, नभोगी करोड़ौं कल्पसम्म पनि (आफूले गरेको कर्म) नष्ट हुँदैन ॥ ५७ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स्वयमेव च यो दत्वा स्वयमेवापकर्षति । स पापी नरकं यानि यावदाभूतसंप्लवम् ॥४६॥
दत्वा वृत्तिं भूमिदानं यत्नतः परिपालयेत् । न रक्षति हरेद् यस्तु स पङ्गुः श्वाभिजायते ॥४७॥
विप्रस्य वृत्तिकरणे लक्षधेनुफलं लभेत् । विप्रस्य वृत्तिहरणान्मर्कटः श्वा कपिर्भवेत् ॥४८॥
एवमादीनि चिह्नानि योनयश्च खगेश्वर ! स्वकर्मनिहिता लोके दृश्यन्तेऽत्र शरीरिणाम् ॥४९॥
एवं दुष्कर्मकर्तारो भुक्त्वा निरययातनाम् । जायन्ते पापशेषेण प्रोक्तास्वेतासु योनिषु ॥५०॥
ततो जन्मसहस्रेषु प्राप्य तिर्यक्छरीरताम् । दुःखानि भारवहनोद्भवादीनि लभन्ति ते ॥५१॥
पक्षिदुःखं ततो भुक्त्वा वृष्टिशीतातपोद्भवम् । मानुषं लभते पश्चात् समी भूते शुभाशुभे ॥५२॥

वर्षसम्म विष्ठाको कीरा भएर जन्मन्छ ॥ ४५ ॥ जो आफूले दिएको आफैले खोसेर लिन्छ त्यो पापी प्रलय कालपर्यन्त नरकमा वास गर्दछ ॥ ४६ ॥ वृत्ति (जीविका) लगाइदिएर भूमि-दान दिएर यत्नपूर्वक पालन गरोस् । जो रक्षा गर्दैन र आफैं लुटेर लिन्छ त्यो लँगड़ो कुकुर भएर जन्मन्छ ॥ ४७ ॥ ब्राह्मणको जीविका लगाइदिनाले लाख गाई दान गरेको फल मिल्दछ र ब्राह्मणको वृत्ति हरण गर्नाले कुकुर, वानर भई जन्मन्छ ॥ ४८ ॥ हे खगेश्वर ! देहधारीहरूका आफ्ना कर्मले गरिएका यस्ता चिह्न र यस्ता योनिसमेत यस लोकमा देखिन्छ ॥ ४९ ॥ यस्ता प्रकारले खराब कर्म गर्ने पापी नरकको दुःख भोगेर बाँकी रहेका पापले कथित योनिमा जन्म लिन्छन् ॥५०॥ त्यहाँ उप्रान्त हजारौं जन्मसम्म पशु-पक्षीको जन्म पाएर त्यहाँपछि भारी बोक्ने ऊँट गधा इत्यादिको शरीर पाएर दुःख भोग्दछन् ॥ ५१ ॥ तदनन्तर पक्षीको जस्तो अर्थात् वर्षा, ठण्डा, घाम, भोक,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लोहचूर्णाश्मचूर्णं च विषं च जरयेन्नरः । ब्रह्मस्वं त्रिषु लोकेषु कः पुमाञ्जरयिष्यति ॥३९॥
ब्रह्मस्वरसपुष्टानि वाहनानि बलानि च । युद्धकाले विशीर्यन्ते सैकताः सेतवो यथा ॥४०॥
देवद्रव्यापभोगेन ब्रह्मस्वहरणेन च । कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥४१॥
स्वमाश्रितं परित्यज्य वेदशास्त्रपरायणम् । अन्येभ्यो दीयते दानं कथ्यतेऽयमतिक्रमः ॥४२॥
ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते । ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य न हि भस्मनि हूयते ॥४३॥
अतिक्रमे कृते तार्क्ष्य ! भुक्त्वा च नरकान् क्रमात् । जन्मान्धः सन् दरिद्रः स्यान्न दाता किंतु याचकः॥४४॥
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च वसुन्धराम् । षष्ठिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः ॥४५॥

फलामको चूर्ण, पत्थरको चूर्ण एवं विष पचाउला परन्तु ब्राह्मणको धन तीन लोकमा को पचाउन सक्ला ? ॥ ३९ ॥ ब्राह्मणको धनले पुष्ट भएका वाहन र सैन्य युद्धकालमा नष्ट हुन्छन् । जस्तै—बालुवाको पूल हावा लाग्दैमा पनि नष्ट हुन्छ ॥ ४० ॥ देवताको द्रव्य भोग गर्नाले, ब्राह्मणको धन हरण गर्नाले र ब्राह्मणको अतिक्रम गर्नाले पनि कुल अकुल (नष्ट) भएर जान्छ ॥ ४१ ॥ अतिक्रमको अर्थ बताउँछन्— वेद शास्त्र जान्ने, आफूलाई आश्रय गरेर बसेका ब्राह्मणलाई छोडेर अरूलाई जो दान दिइन्छ त्यही अतिक्रम कहिन्छ ॥ ४२ ॥ वेद रहित ब्राह्मणको अतिक्रम हुँदैन, किनकि बल्दो अग्नि छोडेर भस्ममा कहीं होम गरिँदैन ॥ ४३ ॥ हे गरुडजी ! ब्राह्मणको अतिक्रमण गरेमा क्रमैले नरकहरूको भोग गरेर जन्मैदेखि अन्धो भई दरिद्र हुन्छ, दाता हुँदैन किन्तु मागी खाने भिखारी हुन्छ ॥ ४४ ॥ आफूले वा अर्काले दिएको भूमि जो हरण गर्दछ त्यो ६०००० साठी हजार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

मृतस्यैकादशाहं तु भुञ्जानः श्वाऽभिजायते । लभेद्देवलको विप्रो योनिं कुक्कुटसंज्ञकाम् ॥३२॥
द्रव्यार्थं देवपूजां तु यः करोति द्विजाधमः । स वै देवलको नाम हव्यकव्येषु गर्हितः ॥३३॥
महापातकजान् घोरान्नरकान् प्राप्य दारुणान् । कर्मक्षये प्रजायन्ते महापातकिनस्त्विह ॥३४॥
खरोष्ट्रमहिषीणां हि ब्रह्महा योनिमृच्छति । वृकश्वानशृगालानां सुरापा यान्ति योनिषु ॥३५॥
कृमिकीटपतङ्गत्वं स्वर्णस्तेयी समाप्नुयात् । तृणगुल्मलतात्वं च क्रमशो गुरुतल्पगः ॥३६॥
परस्य योषितं हत्वा न्यासापहरणेन च । ब्रह्मस्वहरणाच्चैव जायते ब्रह्मराक्षसः ॥३७॥
ब्रह्मस्वं प्रणयात् भुक्तं दहत्यासप्तमं कुलम् । बलात्कारेण चौर्येण दहत्याचन्द्रतारकम् ॥३८॥

र पूजाहारी ब्राह्मण कुखुरो भई जन्मन्छ ॥ ३२ ॥ ब्राह्मण भएर अधम द्रव्यका निमित्त जो देवताको पूजा गर्दछ, देव पितृ कार्यमा निन्दित 'देवलक' भनिन्छ ॥ ३३ ॥ महापातक कर्मले घोर भयङ्कर नरकमा प्राप्त भई कर्म क्षय भएमा महापातकीहरू यस लोकमा जन्मन्छन् ॥ ३४ ॥ ब्रह्महत्या गर्ने गदहा, ऊँट र भैंको योनिमा प्राप्त हुन्छ । मदिरा पिउने ब्वाँसो, कुकुर र शृगाल यनिमा प्राप्त हुन्छ ॥ ३५ ॥ सुवर्ण चोर्ने कृमि (विष्टाको कीरो) कीट (सामान्य कीरो) पतङ्ग (पुतली) हुन्छ । गुरु-पत्नीसँग जाने क्रमैले तृण, गुल्म 'ठुटो' लहरा हुन्छ ॥ ३६ ॥ अर्काको स्वास्नी हरण गर्ने, नासो पचाउने, ब्रह्मस्व हरण गर्ने ब्रह्मराक्षस हुन्छ ॥ ३७ ॥ कपटरूपी प्रेमले खाइएको ब्रह्मस्वले सात कुलसम्म डढाउँदछ । कूट-पीट गरी बलपूर्वक र चोरी गरेर खाइएको ब्रह्मस्वले जहिलेसम्म चन्द्र-तारा रहन्छन् तेतिञ्जेलसम्म जलाउँदछ ॥ ३८ ॥ पचाउने मनुष्यले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

श्वश्रोर्गालिप्रदा नारी नित्यं कलहकारिणी । सा जलौका च यूका स्याद्भर्तारं भर्त्सते च या॥२६॥
स्वपतिं च परित्यज्य परपुंसानुवर्तिनी । वल्गुली गृहगोधा स्याद् द्विमुखी वाऽथ सर्पिणी ॥२७॥
यः स्वगोत्रोपघाती च स्वगोत्रस्त्रीनिषेवणात् । तरक्षुः शल्लको भूत्वा ऋक्षयोनिषु जायते ॥२८॥
तापसी गमनात् कामी भवेन्मरुपिशाचकः । अप्राप्तयौवनासङ्गाद् भवेदजगरो वने ॥२९॥
गुरुदाराभिलाषी च कृकलासो भवेन्नरः । राज्ञीं गत्वा भवेद् दुष्टो मित्रपत्नी च गर्दभः ॥३०॥
गुदगो विड्वराहः स्याद् वृषः स्याद् वृषलीपतिः । महाकामी भवेद् यस्तु स्यादश्वः कामलम्पटः॥३१॥

भाइ दिदी-बहिनीसँग वैरभाव राख्ने, हजार योनिसम्म गर्भैमा विनष्ट भएर तुहुने हुन्छन् ॥ २५ ॥ सासु-ससुरालाई गाली गर्ने, नित्य झगडा गरिरहने, धम्की देखाएर पतिलाई डराउने यस्ती स्त्री जुको र जुम्रो हुन्छे ॥ २६ ॥ आफ्ना पतिलाई छोडेर पर-पुरुषसँग प्रेम गर्ने स्त्री छेपारी माउसुली अथवा दुइ मुख भएकी सर्पिणी हुन्छे ॥ २७ ॥ जो सगोत्रा स्त्रीलाई राखेर आफ्नो गोत्र नाश गर्दछन् ती चितुवा, गैंडा र भालूका योनिमा प्राप्त हुन्छन् ॥ २८ ॥ तापसी स्त्रीमा गमन गर्ने मरुदेशको पिशाच हुन्छ । अप्राप्त यौवना बाल स्त्रीमा संगम गर्ने अजीगर हुन्छ ॥ २९ ॥ गुरु-पत्नीमा भोग गर्ने छेपारो हुन्छ—'सरटः कृकलासः स्यादित्यमरः' राजपत्नीमा गमन गर्ने दुष्ट र मित्र-पत्नीमा गमन गर्ने गधा हुन्छ ॥ ३० ॥ गुदा गमन गर्ने सुँगुर, वृषली गमन गर्ने गोरु र स्त्रीमा लम्पट हुने महाकामी घोडा हुन्छ ॥ ३१ ॥ मरेका घरमा पधारौंका दिन भोजन गर्ने कुकुर

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

अयाज्ययाजको विप्रः स भवेद् ग्रामसूकरः । खरो वै बहुयाजित्वात् काको निर्मन्त्रभोजनात् ॥१९॥
पात्रे विद्यामदाता च बलीवर्दो भवेद् द्विजः । गुरुसेवामकर्ता च शिष्यः स्याद् गोखरः पशुः ॥२०॥
गुरुं हुंकृत्य तुंकृत्य विप्रं निर्जित्य वादतः । अरण्ये निर्जले देशे जायते ब्रह्मराक्षसः ॥२१॥
प्रतिश्रुतं द्विजे दानमदत्वा जम्बुको भवेत् । सतामसत्कारकरः फेत्कारोऽग्निमुखो भवेत् ॥२२॥
मित्रध्रुग् गिरिगृध्रः स्यादुलूकः क्रयवञ्चनात् । वर्णाश्रमपरीवादात् कपोतो जायते वने ॥२३॥
आशाछेदकरो यस्तु स्नेहच्छेदकरस्तु यः । यो द्वेषात् स्त्रीपरित्यागी चक्रवाकश्चिरं भवेत् ॥२४॥
मातृ-पितृ-गुरुद्वेषी भगिनी-भ्रातृ-वैरकृत् । गर्भे योनौ विनष्टः स्याद् यावद्योनिसहस्रशः ॥२५॥

गर्ने ब्राह्मण गाउँको सूकर हुन्छन् । धेरै यजमानी गर्ने पुरोहित ब्राह्मण गधा हुन्छ । बिना निमन्त्रणको भोजन गर्ने काग हुन्छ ॥ १९ ॥ असल शिष्यलाई विद्या नदिने ब्राह्मण साँढे हुन्छ । गुरुको सेवा नगर्ने शिष्य पशु योनिमा उत्पन्न हुन्छ ॥ २० ॥ गुरुलाई हुँ तुँ गरेर जवाफ दिने, झगडा गरेर ब्राह्मणलाई जित्ने जल नभएका जंगलमा ब्रह्मराक्षस हुन्छ ॥ २१ ॥ ब्राह्मणलाई दिन्छु भनी नदिने श्याल हुन्छ । सज्जनको सेवा नगर्ने फ्याउरो हुन्छ ॥ २२ ॥ मित्रद्रोही पर्वतको गिद्ध तथा धोखा दिएर किन-बेच गर्ने लाटोकोसेरो, वर्णाश्रम धर्मको निन्दा गर्ने वनमा परेवा हुन्छ ॥ २३ ॥ आशा नाश गरिदिने, स्नेहच्छेद गर्ने, रीसले स्त्री त्याग्ने यी मनुष्य धेरै कालसम्म चखेवा हुन्छन् ॥ २४ ॥ बाबु-आमा र गुरुको द्वेष गर्ने; दाज्यू-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अन्नहर्ता भवेदाखुः शलभो धान्यहारकः। चातको जलहर्ता स्याद् विषहर्ता च वृश्चिकः॥१२॥
शाकं पत्रं शिखी हृत्वा गन्धान् छुछुन्दरी शुभान्। मधु दंशः पलं गृध्रो लवणं च पिपीलिका ॥१३॥
ताम्बूल-फल पुष्पादिहर्ता स्याद्वानरो वने। उपानत्तृणकार्पासहर्ता स्यान् मेषयोनिषु ॥१४॥
यश्च रौद्रोपजीवी च मार्गे सार्थान् विलुम्पति। मृगयाव्यसनी यस्तु छागः स्याद्वधिकगृहे ॥१५॥
यो मृतो विषपानेन कृष्णसर्पो भवेद् गिरौ। निरङ्कुशस्वभावः स्यात् कुञ्जरो निर्जने वने ॥१६॥
वैश्वदेवमकर्तारः सर्वभक्षाश्च ये द्विजाः। अपरीक्षितभोक्तारो व्याघ्रः स्युर्निर्जने वने॥१७॥
गायत्रीं न स्मरेद् यस्तु यो न सन्ध्यामुपासते। अन्तर्दुष्टो बहिः साधुः स भवेद् ब्राह्मणो वकः॥१८॥

निधेन हुन्छ ॥११॥ अन्न चोर्ने सूसो र धानको चोरी गर्ने सलह हुन्छ। जल हरण गर्ने काकाकुल; विष चोरी गर्ने मनुष्य बिच्छी हुन्छ॥१२॥ साग-पात चोरे मयूर हुन्छ, असल गन्ध चोरे छुछुन्द्रो हुन्छ। मधु चोरी गरे डाँस र मासु चोरी गरे गिद्ध तथा नून चोरी गरे कमिला हुन्छ॥ १३॥ पान, फल-फूल चोरी गरे वानर र जुत्ता, तृण, कपास चोरी गर्ने भेड़ो हुन्छ॥१४॥ हिंसा बृत्तिले बाँच्ने, तीर्थयात्रीको धन चोरेर आजीविका गर्ने शिकार खेलेर जीविका गर्ने मनुष्य कसाईका घर बाखो भएर जन्मन्छन्॥१५॥ विष पिएर मर्ने पर्वतमा कालो सर्प हुन्छ। सधैं उद्दण्ड स्वभावको मानिस निर्जन वनमा हात्ती हुन्छ॥१६॥ बलि-वैश्वदेव नगर्ने; बिना विचारी सब चीज खाने ब्राह्मणादि निर्जन वनमा व्याघ्रहुन्छन्॥१७॥ गायत्रीको स्मरण नगर्ने; सन्ध्याको उपासना नगर्ने, बाहिर स्वच्छ स्वभाव हृदयमा भने दुष्ट भाव भएका ब्राह्मणादि बकुल्ला हुन्छन् ॥ १८ ॥ शूद्रका घर यज्ञ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0 In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MDT

अदत्वा मिष्टमश्नाति स भवेद् गलगण्डवान्। श्राद्धेऽन्नमशुचिं दत्वा श्वित्रकुष्ठी प्रजायते ॥६॥
गुरोर्गर्वेणावमानादपस्मारी भवेन्नरः। निन्दको वेदशास्त्राणां पाण्डुरोगी भवेद्ध्रुवम् ॥७॥
कूटसाक्षी भवेन्मूकः काणः स्यात् पंक्तिभेदकः। अनोष्ठः स्याद् विवाहघ्नः जन्मान्धः पुस्तकं हरेत् ॥८॥
गोब्राह्मणपदाघातात् खञ्जः पङ्गुश्च जायते। गद्गदोऽनृतवादी स्यात् तच्छ्रोतावधिरोभवेत् ॥९॥
गरदः स्याज्जडोन्मत्तः खल्वाटोऽग्निप्रदायकः। दुर्भगः पलविक्रेता रोगवान् परमांसभुक् ॥१०॥
हीनजातौ प्रजायेत रत्नानामपहारकः। कुनखो स्वर्णहर्ता स्याद्धातुमात्रहरोऽधनः ॥११॥

पुलिन्द (किराँत) हुन्छ। सगोत्रा स्त्रीसँग गमन गर्ने नपुंसक र गुरुपत्नी राख्ने चर्मरोगी हुन्छ ॥ ४ ॥ मासु खाने रक्ताङ्ग रोगी हुन्छ र मदिरा प्यूनेको काला या कैला दाँत हुन्छन्। चञ्चलताले अभक्ष्य भक्षण गर्ने ब्राह्मण ठूलो पेट भएको हुन्छ ॥ ५ ॥ मीठो चीज नबाँड़ी एक्लै खाने गधा हुन्छ। श्राद्धमा अशुद्ध अन्न दिने कुष्ठी भएर जन्मन्छ ॥ ६ ॥ घमण्डले गुरुको निन्दा गर्ने छारे रोगी हुन्छ। वेद शास्त्र आदिको निन्दक पाण्डुरोगी हुन्छ ॥ ७ ॥ झूठो साक्षी बक्ने लाटो हुन्छ। पंक्तिभेद (समान पंक्तिमै) ऊँच-नीच गर्ने कानो हुन्छ; तैयार भएको विवाह बिगार्ने ओठ नभएको खूँड़े हुन्छ। पुस्तक चोर्ने जन्मदेखि नै अन्धो भएर जन्मन्छ ॥ ८ ॥ गौ र ब्राह्मणलाई लात्तीले हान्ने खँजाहा लँगड़ो हुन्छ; मिथ्या बोल्ने भकभके हुन्छ। असत्य कुरा सुन्ने बहिरो हुन्छ ॥ ९ ॥ विष दिने जड़ बौलाहा हुन्छ, कसैलाई आगो सल्काउने तालु खुइलिएको हुन्छ। मासु बेच्ने अभागो र अर्काको मासु खाने रोगी हुन्छ ॥ १० ॥ रत्नहरू चोर्ने नीच जातिमा उत्पन्न हुन्छ; सुवर्णस्तेयी कुनखी र धातु स्वर्णादि मात्र चोर्ने

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पञ्चमोऽध्यायः

गरुड उवाच-येन येन च पापेन यद्‌यच्चिह्नं प्रजायते । यां यां योनिं च गच्छन्ति तन्मे कथय केशव ॥१॥
भगवानुवाच-यैः पापैर्यान्ति यां योनिं पापिनो नरकागताः। येन पापेन यच्चिह्नं जायते मम तच्छृणु ॥२॥
ब्रह्महा क्षयरोगी स्याद्‌ गोघ्नः स्यात् कुब्जको जडः। कन्याघाती भवेत् कुष्ठी त्रयश्चाण्डालयोनिषु ॥३॥
स्त्रीघाती गर्भपाती च पुलिन्दो रोगवान् भवेत्। अगम्यगमनात् षण्ढो दुश्चर्मा गुरुतल्पगः ॥४॥
मांसभोक्तातिरक्ताङ्गः श्यामदन्तस्तु मद्यपः। अभक्ष्यभक्षको लौल्याद्‌ ब्राह्मणः स्यान्महोदरः॥५॥

हरिः ॐ तत्सत् ॥ श्रीभगवान्‌सँग गरुड प्रश्न गर्दछन्—हे केशव ! जुन-जुन पाप गर्नाले मनुष्यादि योनिमा जो-जो चिह्न लिएर जन्म हुन्छ या जो जो योनिमा हुन्छ, त्यो कुरा मलाई आज्ञा हवस् ॥ १ ॥ गरुडको यस्तो प्रश्न सुनी श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—हे गरुडजी ! नरकबाट आएका पापीहरू जुन-जुन पापले जुन-जुन योनिमा जान्छन् औ जुन पापले जो चिह्न हुन्छ सो कुरा (मबाट) सुन ॥ २ ॥ ब्रह्महत्या गर्ने क्षय (सुके) रोगी, गाई मार्ने कूँजो र जड़ (अज्ञानी पशु समान), कन्या मार्ने कोढी—यी तीनै अर्थात् ब्रह्मघाती, गोघाती र कन्याघाती चाण्डाल योनिमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ३ ॥ (यहाँ ब्राह्मणादि पनि क्षयरोगी, कूँजा कोढी देखिन्छन् त भने—तिनीहरूले अज्ञानले मारेछन् या केही [illegible]को लेख पनि रहेछ भन्ने जानिन्छ; जस्तै—गाई बाँधेको मारौं भन्ने मन नथए तापनि दाम्लैमा मर्‍यो इत्यादि)। स्त्रीघात र गर्भपात गर्ने रोगी

Nepal Sanskrit University, Valmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MDF

एताः सर्वाः परिभ्रम्य ततो यान्ति मनुष्यताम् । मानुषेऽपि श्वपाकेषु जायन्ते नरकागताः ॥६३॥
तत्रापि पापचिह्नैस्ते भवन्ति बहुदुःखिताः । गलत्कुष्ठाश्च जन्मान्धा महारोगसमाकुलाः ॥६४॥
भवन्त्येवं नरा नार्यः पापचिह्नोपलक्षिताः ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नरकप्रदपापचिह्ननिरूपणं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥

*

लहरा; लहराकै भेद वल्ली, पर्वत, घाँस यी सबै स्थावर भनी कहिन्छन् । यी महा अज्ञानले ढाकिएका जड़ हुन् ॥ ६१ ॥ (यो स्थावर योनि पनि भोग गरिसकेपछि) साना-साना कीरा हुन्छन् ; त्यसपछि पशु चौपाया हुन्छन्; तहाँपछि चरा-चुरुङ्गी र तहाँपछि जलचर अर्थात् ग्राह माछा जल-जन्तु आदि हुन्छन् । (ज्यादा के विस्तार गरौं गरुडजी !) सो स्थावरादि बाहेक योनिका संसर्गले उत्पन्न हुने कीट इत्यादि चौरासी लाख दे५योनि छन् ॥ ६२ ॥ सो ती पापीहरू यी सबै स्थावर र जंगमादि ८४ लाख योनिमा एक-एक गरों घुमिसकेर त्यहाँदेखि उप्रान्त मात्र यों मनुष्य योनि पाउँदछन् । मनुष्य योनिमा पनि नरकबाट आएका चाण्डाल योनिमा जन्मन्छन् । सो चाण्डालादि योनि पाइकन पनि पाप चिह्न लिएर जन्मेका हुनाले गरीब, रोगी इत्यादि भई खूब दुःख पाउँदछन् ॥ ६३ ॥ जस्तै—कोही कुष्ठ भई अंग प्रत्यंग सडेर झर्न लागेका, कोही जन्मैदेखि अन्धा, कोई महारोग अर्थात् क्षय राजयक्ष्मा इत्यादिले युक्त भएका हुन्छन् अर्थात् स्वास्नीमानिस हुन् या लोग्नेमानिस हुन् ती पापका चिह्नले युक्त हुन्छन् ॥ ६४ ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धारमा नरक निरूपण वर्णन भएको चतुर्थ अध्याय समाप्त भयो ॥

*

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कथञ्चित् पुनरुत्थाय प्रलपन्तिषु दीनवत् । विवशा उच्छ्वसन्तश्च ते वक्तुमपि नाशकन् ॥५७॥
इत्येवं बहुशस्ताक्ष्र्य ! यातनाः पापिनां स्मृताः । किमेतैर्विस्तरात् प्रोक्तैः सर्वशास्त्रेषु भाषितैः ॥५८॥
एवं वै क्लिश्यमानास्ते नरा नार्यः सहस्रशः । पच्यन्ते नरके घोरे यावदाभूतसंप्लवम् ॥५९॥
तस्याक्षयं फलं भुक्त्वा तत्रैवोत्पद्यते पुनः । यमाज्ञया महीं प्राप्य भवन्ति स्थावरादयः ।६०॥
वृक्ष-गुल्म-लता-वल्ली-गिरयश्च तृणानि च । स्थावरा इति विख्याता महामोहसमावृताः ॥६१॥
कीटाश्च पशवश्चैव पक्षिणश्च जलेचराः । चतुरशीतिलक्षेषु कथिता देवयोनयः ॥६२॥

त्यो पाकेको तेल पिउनाले मात्र आन्द्राहरू डढेका ती पापीहरू खस्न लाग्दछन् ॥ ५६ ॥ (अवश्य पाप नभोगी धर नपाउनाले र केही गरे पनि नमर्नै भोग शरीर भएकाले) कथञ्चित् फेरि उठेर अत्यन्त दुःखी झैं विलाप गर्नलाग्दछन् । फेरि विवश भएका अतएव स्वाँ-स्वाँ गरी लामो सास फेर्नै ती पापीहरू बोल्न पनि सक्दैनन् ॥ ५७ ॥ यस्ता प्रकारका पापीहरूका नरक यातना अनगिन्ती छन् । हे गरुड़जी ! एक-एक विस्तार गरी नरकमा हुने पापीहरूको दुःख बताएर के काम ! फेरि बताइछोड़ौं भने पनि सबै शास्त्रमा ता कहिएकै छ ॥ ५८ ॥ ती हजारौं पापीहरु लोग्ने-मानिस या स्वास्नीमानिश पीडित भएर जहिलेसम्म प्राणीहरु डुब्दैनन् अर्थात् महाप्रलय हुँदैन तैलेसम्म घोर नरकमा पकाइन्छन् ॥ ५९ ॥ यस्ता प्रकारले सो पापको अक्षय फल भोगी कथञ्चित् क्षय गराएर फेरि ती पापीहरुले नारकी शरीर पाई त्यहीं नरकैमा उत्पन्न हुनुपर्दछ । त्यहाँपछि यही मृत्युलोकमा आएर स्थावर अर्थात् रूख, पात, लहरा इत्यादि हुन्छन् ॥ ६० ॥ सो यिनै स्थावरका भेद देखाइन्छन्—रूख, रूखकै भेद तथा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MDF

न शृण्वन्ति हितं वाक्यं शास्त्रवार्तां कदापि न। आत्मसम्भाविताः स्तब्धा मूढा पण्डितमानिनः॥११॥
एते चान्ये च बहवः पापिष्ठा धर्मवर्जिताः। गच्छन्ति यममार्गे हि रोदमाना दिवानिशम्॥१२॥
यमदूतैस्ताड्यमाना यान्ति वैतरणीं प्रति। तस्यां पतन्ति ये पापास्तानहं कथयामि ते॥१३॥
मातरं येऽवमन्यन्ते पितरं गुरुमेव च। आचार्यं चापि पूज्यञ्च तस्यां मज्जन्ति ते नराः॥१४॥
पतिव्रतां साधुशीलां कुलीनां विनयान्विताम्। स्त्रियं त्यजन्ति ये द्वेषाद् वैतरण्यां पतन्ति ते॥१५॥
सतां गुणसहस्रेषु दोषानारोपयन्ति ये। तेष्ववज्ञां च कुर्वन्ति वैतरण्यां पतन्ति ते॥१६॥

कुरा नसुन्ने, कहिल्यै पनि शास्त्रको कुरा नगर्ने, आफैलाई ठूलो सम्झने (घमण्डी) स्तब्ध, मूर्ख छन् तापनि हामी पण्डित हौं भन्ने घमण्ड भएका ॥ ११ ॥ यी सब र अरु पनि जो धर्मले रहित भएका अत्यन्त पापी छन् तिनीहरू रात-दिन रुने भएका छँदा यम-मार्गमा जान्छन् ॥ १२ ॥ जो पापीहरू यमदूतले कुटिएका छँदा वैतरणी नदीमा जान्छन्। जो वैतरणी नदीमा खस्दछन् हे गरुडजी! त्यो कुरा तिमीलाई बताउँदछु ॥ १३ ॥ माता-पिता तथा गुरु-प्रोहित अन्य पूज्य मानिस यिनलाई जो अनादर गर्दछन् ती पापी मानिसहरू तिनै वैतरणी नदीमा डुब्दछन् ॥ १४ ॥ पतिव्रता असल स्वभाव भएकी, असल कुलकी, नम्रताले युक्त भएकी यस्ती स्त्रीलाई जो द्वेषले त्याग गर्दछन् ती नरहरू वैतरणी नदीमा खस्तछन् ॥ १५ ॥ विद्वान् (सज्जन) व्यक्तिका हजारौं गुणमा जो अनेक दोष लाउँदछन् र सज्जन मान्यजनको जो अपमान गर्दछन्, ती पापीहरू अवश्य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ब्राह्मणाय प्रतिश्रुत्य यथार्थं न ददाति यः। आहूय नास्ति यो ब्रूयात्तयोर्वासश्च सन्ततम् ॥१७॥
स्वयं दत्ताऽपहर्ता च दानं दत्त्वाऽनुतापकः। परवृत्तिहरश्चैव दाने दत्ते निवारकः ॥१८॥
यज्ञविध्वंसकश्चैव कथाभङ्गकरश्च यः। क्षेत्रसीमाहरश्चैव यश्च गोचरकर्षकः ॥१९॥
ब्राह्मणो रसविक्रेता यदि स्याद्वृषलीपतिः। वेदोक्तयज्ञादन्यत्र स्वात्मार्थं पशुमारकः ॥२०॥
ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टो मांस भोक्ता च मद्यपः। उच्छृङ्खलस्वभावो यः शास्त्राध्ययनवर्जितः ॥२१॥
वेदाक्षरं पठेच्छूद्रः कापिलं यः पयः पिबेत्। धारयेद् ब्रह्मसूत्रं च भवेद्वा ब्राह्मणीपतिः ॥२२॥

नरकगामी हुनेछन् ॥ १६ ॥ कोही ब्राह्मणलाई 'यति दिन्छु' भनी प्रतिज्ञा गरेर यथार्थ दिँदैन ओ दिन्छु भनी बोलाएर छैन जा भनी जो जवाब दिन्छ तो दुवैको निरन्तर वैतरणीमा वास हुन्छ ॥ १७ ॥ पहिले आफैले दिई फेरि हरण गर्ने र दान दिइसकेपछि पछुताऊ गर्ने, फेरि अर्काको जीविकाको बाटो हरण गरिदिने, दान दिन लागेमा 'यतिको दिनु हुँदैन' भनी हटाउने ॥ १८ ॥ यज्ञ हुनलागेको ध्वंस गराउने र कथा हुनलागेकोमा भङ्ग गरिदिने, खेतको सीमा (साँद) बढाउने र गाई-चरन मिच्ने अर्थात् गोचरन हरण गर्ने ॥ १६ ॥ फेरि ब्राह्मण भएर रस (दूध दही मह) इत्यादि बेच्ने। यदि त्यसमा पनि वृषलीपति (शूद्रा आदि स्वास्नी भएको) होस् फेरि वेदले 'यज्ञ गर्दा पशु मार्नु' भनेकोमा यज्ञादि बाहेक आफैले खानाका निमित्त पशु मार्ने ॥ २० ॥ आफ्नू ब्रह्मकर्म, वेदाध्ययन, यज्ञकर्मादिले रहित अर्थात् हद्द भ्रष्ट भएको, मासु खाने र मदिरा पिउने, उद्दण्ड स्वभाव भएको र जो शास्त्र भने पढ्दै नपढेको ॥ २१ ॥ द्विज …

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

राजभार्याभिलाषी च परदारापहारकः । कन्यायां कामुकश्चैव सतीनां दूषकश्च यः ॥२३॥
एते चान्ये च बहवो निषिद्धाचरणोत्सुकाः । विहितत्यागिनो मूढा वैतरण्यां पतन्ति ते ॥२४॥
सर्वं मार्गमतिक्रम्य यान्ति पापा यमालये । पुनर्यमाज्ञयाऽऽगत्य दूतास्तस्यां क्षिपन्ति तान् ॥२५॥
या वै धुरन्धरा सर्वधौरेयाणां खगाधिप ! अतस्तस्यां प्रक्षिपन्ति वैतरण्यां च पापिनः ॥२६॥
कृष्णा गौर्यदि नो दत्ता नोर्ध्वदेहक्रियाः कृताः । तस्यां भुक्त्वा महद्दुःखं यान्ति वृक्षं तटोद्भवम् ॥२७॥

जनै लगाउने अथवा शूद्रले ब्राह्मणी स्वास्नी राखोस् ॥ २२ ॥ अथवा राजपत्नी रानीहरूमा कामको अभिलाषी, अर्काकी स्वास्नी जारी गरी हरण गर्ने । फेरि कन्या (बालिका केटी) मा गमनको इच्छा गर्ने (कामदेव जगाउन खोज्ने) पतिव्रता स्वास्नीमानिसलाई भ्रष्ट गराउने ॥ २३ ॥ जो यो पापी हुन् ती सबै र अन्य शास्त्र; गुरुहरूले यो काम गर्नुहुँदैन भनेको त्यै काम गर्नलाई खुरुन्धार गर्ने यस्ता धेरै पापीहरू मूर्खताले शास्त्र विहित कर्म त्याग गर्ने भएका छँदा वैतरणी नदीमा पतित हुन्छन् ॥ २४ ॥ यस्ता हिसाबले पूर्वोक्त नरकमार्ग सबै उल्लङ्घन गरी पापीहरू यमालय जान्छन् । तहाँ गई फेरि यमराजका आज्ञाले आएपछि दूतहरू तिनै वैतरणी नदीमा तीं पापीलाई फ्याँकिदिन्छन् । पहिले कहिएका तामिस्र, अन्धतामिस्र, रौरव इत्यादि ॥ २५॥ मुख्य नरकहरू मध्ये तिनमा पनि मुख्य धुरन्धर अत्यन्त कष्टदायक जो नरक छन् हे गरुडजी ! यिनै नरकमा दूतहरूले लगी हाल्दछन् । फेरि त्यहाँदेखि पनि ती पापीकन उनै वैतरणी नदीमा लगी हाल्दछन् ॥ २६ ॥ मृत्युलोकमा छँदा जसले काली गाई दान गरेन औ जसको मरेपछि गर्नुपर्ने क्रिया भएको छैन, ती पापीहरू वैतरणी नदीमा हुने भारी-भारी अनेक दुःख भोग गरी त्यै नदीका किनारमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ब्राह्मणाय प्रतिश्रुत्य यथार्थं न ददाति यः । आहूय नास्ति यो ब्रूयात्तयोर्वासश्च सन्ततम् ॥१७॥
स्वयं दत्ताऽपहर्ता च दानं दत्त्वाऽनुतापकः । परवृत्तिहरश्चैव दाने दत्ते निवारकः ॥१८॥
यज्ञविध्वंसकश्चैव कथाभङ्गकरश्च यः । क्षेत्रसीमाहरश्चैव यश्च गोचरकर्षकः ॥१९॥
ब्राह्मणो रसविक्रेता यदि स्याद्वृषलीपतिः । वेदोक्तयज्ञादन्यत्र स्वात्मार्थं पशुमारकः ॥२०॥
ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टो मांस भोक्ता च मद्यपः । उच्छृङ्खलस्वभावो यः शास्त्राध्ययनवर्जितः ॥२१॥
वेदाक्षरं पठेच्छूद्रः कापिलं यः पयः पिबेत् । धारयेद् ब्रह्मसूत्रं च भवेद्वा ब्राह्मणीपतिः ॥२२॥

नरकगामी हुनेछन् ॥ १६ ॥ कोही ब्राह्मणलाई 'यति दिन्छु' भनी प्रतिज्ञा गरेर यथार्थ दिंदैन श्रो दिन्छु भनी बोलाएर छैन जा भनी जो जवाब दिन्छ ती दुवैको निरन्तर वैतरणीमा वास हुन्छ ॥ १७ ॥ पहिले आफैले दिई फेरि हरण गर्ने र दान दिइसकेपछि पछुताऊ गर्ने, फेरि अर्काको जीविकाको बाटो हरण गरिदिने, दान दिन लागेमा 'यतिको दिनु हुँदैन' भनी हटाउने ॥ १८ ॥ यज्ञ हुनलागेको ध्वंस गराउने र कथा हुनलागेकोमा भङ्ग गरिदिने, खेतको सीमा (साँद) बढाउने र गाई-चरन मिच्ने अर्थात् गोचरन हरण गर्ने ॥ १६ ॥ फेरि ब्राह्मण भएर रस (दूध दही मह) इत्यादि बेच्ने । यदि त्यसमा पनि वृषलीपति (शूद्रा आदि स्वास्नी भएको) होस् फेरि वेदले 'यज्ञ गर्दा पशु मार्नु' भनेकोमा यज्ञादि बाहेक आफैले खानाका निमित्त पशु मार्ने ॥ २० ॥ आफ्नू ब्रह्मकर्म, वेदाध्ययन, यज्ञकर्मादिले रहित अर्थात् हद्द भ्रष्ट भएको, मासु खाने र मदिरा पिउने, उद्दण्ड स्वभाव भएको र जो शास्त्र भने पढ्दै नपढेको ॥ २१ ॥ [illegible]

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

राजभार्याभिलाषी च परदारापहारकः। कन्यायां कामुकश्चैव सतीनां दूषकश्च यः ॥२३॥
एते चान्ये च बहवो निषिद्धाचरणोत्सुकाः। विहितत्यागिनो मूढा वैतरण्यां पतन्ति ते ॥२४॥
सर्वं मार्गमतिक्रम्य यान्ति पापा यमालये। पुनर्यमाज्ञयाऽऽगत्य दूतास्तस्यां क्षिपन्ति तान्॥२५॥
या वै धुरन्धरा सर्वधौरेयाणां खगाधिप ! अतस्तस्यां प्रक्षिपन्ति वैतरण्यां च पापिनः ॥२६॥
कृष्णा गौर्यदि नो दत्ता नोर्ध्वदेहक्रियाः कृताः। तस्यां भुक्त्वा महद्दुःखं यान्ति वृक्षं तटोद्भवम्॥२७॥

जनै लगाउने अथवा शूद्रले ब्राह्मणी स्वास्नी राखोस् ॥ २२ ॥ अथवा राजपत्नी रानीहरूमा कामको अभिलाषी, अर्काकी स्वास्नी जारी गरी हरण गर्ने। फेरि कन्या (बालिका केटी) मा गमनको इच्छा गर्ने (कामदेव जगाउन खोज्ने) पतिव्रता स्वास्नीमानिसलाई भ्रष्ट गराउने ॥ २३ ॥ जो यी पापी हुन् तीं सबै र अन्य शास्त्र; गुरुहरूले यो काम गर्नुहुँदैन भनेकों त्यै काम गर्नलाई खुरुन्धार गर्ने यस्ता धेरै पापीहरू मूर्खताले शास्त्र विहित कर्म त्याग गर्ने भएका छँदा वैतरणी नदीमा पतित हुन्छन् ॥ २४ ॥ यस्ता हिसावले पूर्वोक्त नरकमार्ग सबै उल्लङ्घन गरी पापीहरू यमालय जान्छन्। तहाँ गई फेरि यमराजका आज्ञाले आएपछि दूतहरू तिनै वैतरणी नदीमा तीं पापीलाई फ्याँकिदिन्छन्। पहिले कहिएका तामिस्र, अन्धतामिस्र, रौरव इत्यादि ॥ २५॥ मुख्य नरकहरू मध्ये तिनभा पनि मुख्य धुरन्धर अत्यन्त कष्टदायक जो नरक छन् हे गरुडजी ! यिनै नरकमा दूतहरूले लगी हाल्दछन्। फेरि त्यहाँदेखि पनि ती पापीकन उनै वैतरणी नदीमा लगी हाल्दछन् ॥ २६ ॥ मृत्युलोकमा छँदा जसले काली गाई दान गरेन श्रौ जसको मरेपछि गर्नुपर्ने क्रिया भएको छैन, ती पापीहरू वैतरणी नदीमा हुने भारी-भारी अनेक दुःख भोग गरी त्यै नदीका किनारमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कूटसाक्ष्यप्रदातारः कूटधर्मपरायणाः । छलेनार्जनसंसक्ताश्चौर्यवृत्त्या च जीविनः ॥२८॥
छेदयन्त्यतिवृक्षांश्च वनाऽऽरामविभञ्जकाः । व्रतं तीर्थं परित्यज्य विधवाशीलनाशकाः ॥२९॥
भर्तारं दूषयेन्नारी परं मनसि धारयेत् । इत्याद्याः शाल्मलीवृक्षे भुञ्जते बहुताडनम् ॥३०॥
ताडनात्पतितान् दूताः क्षिपन्ति नरकेषु तान् । पतन्ति तेषु ये पापास्तानहं कथयामि ते ॥३१॥
नास्तिका भिन्नमर्यादाः कदर्या विषयात्मकाः । दाम्भिकाश्च कृतघ्नाश्च ते वै नरकगामिनः ॥३२॥
कूपानां च तडागानां वापीनां देवसद्मनाम् । प्रजागृहाणां भेत्तारस्ते वै नरकगामिनः ॥३३॥

वृक्ष हुनाकन जान्छन् ॥ २७ ॥ कूट गवाही दिन सुरिने अर्थात् भूठो साक्षी वक्ने किनकि—भूठै धर्ममा शिपालु, छलले ठगेर कमाउनमा खूब लागेका, चोरी गरेर नै जीविका चलाउने ॥ २८ ॥ जो धेरै वृक्ष कटाउँछन्—वन बगैँचा तोड़ी (फाँड़ी) दिन्छन् र व्रत तीर्थलाई एकदम छोड़ी विधवाको शील नाश गर्नँ अर्थात् तिनमा गमन गर्नँ ॥ २९ ॥ फेरि स्वास्नीमानिस भएर पनि आफ्ना लोग्नेलाई दोष लगाई पर-पुरुषकन मनमा चिताउने इत्यादि कहि नसकिने पापीहरू शाल्मली वृक्षमा अत्यन्त ताडना भोग गर्दछन् ॥ ३० ॥ हिर्काउनाले खसेका पापीहरूकन दूतले लगी नरकमा हाल्दछन् । तिनै पापीहरू जो नरकमा पर्दछन् जो चुटिनाले खस्तछन् तिनकन तिमीलाई बताउँछु ॥ ३१ ॥ नास्तिक (परलोकमा ईश्वर छैन भन्ने) मति भएका शास्त्र-मर्यादा तोड़ने र कृपण, विषय सुखमा लागू भएका, दुष्ट बुद्धि ठग्नामा चतुरा र कृतघ्न—गरेका उपकारका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MDF

विसृज्याश्नन्ति ये दाराञ्छिशून्भृत्यांस्तथा गुरून् । उत्सृज्य पितृदेवेज्यां ते वै नरकगामिनः ॥३४॥
शङ्कुभिः सेतुभिः काष्ठैः पाषाणैः कण्टकैस्तथा । ये मार्गमुपरुन्धन्ति ते वै नरकगामिनः ॥३५॥
शिवं शिवां हरिं सूर्यं गणेशं सद्गुरुं बुधम् । न पूजयन्ति ये मन्दास्ते वै नरकगामिनः ॥३६॥
आरोप्य दासीं शयने विप्रो गच्छेदधोगतिम् । प्रजानुत्पाद्य शूद्रायां ब्रह्मण्यादेव हीयते ॥३७॥
न नमस्कारयोग्यो हि स कदापि द्विजोऽधमः । न पूजयन्ति ये मूढास्ते वै नरकगामिनः ॥३८॥
ब्राह्मणानाञ्च कलहं गोयुद्धं कलहप्रियाः । न वर्ज्जन्त्यनुमोदन्ते ते वै नरकगामिनः ॥३९॥

देवताहरूका मन्दिर, फेरि राजा भई प्रजाको घर तोड्ने यस्ता पापीहरू निश्चय नरकगामी हुन्छन् ॥ ३३ ॥ जो स्वास्नी, बालक, आफूले पालेका अर्थात् नोकर र फेरि गुरु अर्थात् बडा माता-पिता आदिकन त्याग गरी; देवतालाई होम र पितृलाई तर्पणादि समेत नगरी खान्छन्; ती पापीहरू निश्चय नरकगामी हुन्छन् ॥ ३४ ॥ कीलाहरूले, 'चढ़ने-उत्रने' पुलले, काठहरूले, ढुंगाहरूले, काँढ़ा आदिले जो बाटो रोक्दछन् ती पापीहरू अवश्य नरक जान्छन् ॥ ३५ ॥ जो मूर्खहरू श्रीशङ्करजी श्रीपार्वतीजी, श्रीविष्णु भगवान् श्रीगणेशजी र असल गुरु एवं पण्डितको पूजा गर्दैनन् ती पापी अवश्य नरकगामी हुन्छन् ॥ ३६ ॥ कमारीलाई पलङ्गमा राखेर (कामदेव प्रचार गर्नाले) ब्राह्मण अधोगतिमा जान्छ। शूद्रा स्त्रीमा छोरा-छोरी समेत जन्माएछ भने ता ब्राह्मणत्व अर्थात् ब्राह्मणपनादेखि नै छुट्तछ ॥ ३७ ॥ त्यस्तो अधम ब्राह्मण कहिल्यै पनि ढोग्न लायक छैन ॥ एवम्—[यस्ता पापी व्यक्ति जो पूजनीयको पूजा गर्दैनन् ती 'निश्चय नरकगामी जान्नू] ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणहरूको झगडा भयो, गाईहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कूटसाक्ष्यप्रदातारः कूटधर्मपरायणाः । छलेनार्जनसंसक्ताश्चौर्यवृत्त्या च जीविनः ॥२८॥
छेदयन्त्यतिवृक्षांश्च वनाऽऽरामविभञ्जकाः । व्रतं तीर्थं परित्यज्य विधवाशीलनाशकाः ॥२९॥
भर्तारं दूषयेन्नारी परं मनसि धारयेत् । इत्याद्याः शाल्मलीवृक्षे भुञ्जते बहुताडनम् ॥३०॥
ताडनात्पतितान् दूताः क्षिपन्ति नरकेषु तान् । पतन्ति तेषु ये पापास्तानहं कथयामि ते ॥३१॥
नास्तिका भिन्नमर्यादाः कदर्या विषयात्मकाः । दाम्भिकाश्च कृतघ्नाश्च ते वै नरकगामिनः ॥३२॥
कूपानां च तडागानां वापीनां देवसद्मनाम् । प्रजागृहाणां भेत्तारस्ते वै नरकगामिनः ॥३३॥

वृक्ष हुनाकन जान्छन् ॥ २७ ॥ कूट गवाही दिन सुरिने अर्थात् झूठो साक्षी वक्ने किनकि—झूठै धर्ममा शिपालु, छलले ठगेर कमाउनमा खूब लागेका, चोरी गरेर नै जीविका चलाउने ॥ २८ ॥ जो धेरै वृक्ष कटाउँछन्—वन बगैँचा तोड़ी (फाँड़ी) दिन्छन् र व्रत तीर्थलाई एकदम छोड़ी विधवाको शील नाश गर्नें अर्थात् तिनमा गमन गर्नें ॥ २९ ॥ फेरि स्वास्नीमानिस भएर पनि आफ्ना लोग्नेलाई दोष लगाई पर-पुरुषकन मनमा चिताउने इत्यादि कहि नसकिने पापीहरू शाल्मली वृक्षमा अत्यन्त ताडना भोग गर्दछन् ॥ ३० ॥ हिर्काउनाले खसेका पापीहरूकन दूतले लगी नरकमा हाल्दछन् । तिनै पापीहरू जो नरकमा पर्दछन् जो चुटिनाले खस्तछन् तिनकन तिमीलाई बताउँछु ॥ ३१ ॥ नास्तिक (परलोकमा ईश्वर छैन भन्ने) मति भएका शास्त्र-मर्यादा तोड़ने र कृपण, विषय सुखमा लागू भएका, दुष्ट बुद्धि ठग्नामा चतुरा र कृतघ्न—गरेका उपकारका [illegible] ॥ ३२ ॥ फेरि कुवा, तलाउ, वापी (भित्र जाने सीँढी भएका कुवा)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri, Funding: MoE-IP

विसृज्याश्नन्ति ये दाराञ्छिशून्भृत्यांस्तथा गुरून् । उत्सृज्य पितृदेवेज्यां ते वै नरकगामिनः ॥३४॥
शङ्कुभिः सेतुभिः काष्ठैः पाषाणैः कण्टकैस्तथा । ये मार्गमुपरुन्धन्ति ते वै नरकगामिनः ॥३५॥
शिवं शिवां हरिं सूर्यं गणेशं सद्गुरुं बुधम् । न पूजयन्ति ये मन्दास्ते वै नरकगामिनः ॥३६॥
आरोप्य दासीं शयने विप्रो गच्छेदधोगतिम् । प्रजानुत्पाद्य शूद्रायां ब्रह्मण्यादेव हीयते ॥३७॥
न नमस्कारयोग्यो हि स कदापि द्विजोऽधमः । न पूजयन्ति ये मूढास्ते वै नरकगामिनः ॥३८॥
ब्राह्मणानाञ्च कलहं गोयुद्धं कलहप्रियाः । न वर्जन्त्यनुमोदन्ते ते वै नरकगामिनः ॥३९॥

देवताहरूका मन्दिर, फेरि राजा भई प्रजाको घर तोड्ने यस्ता पापीहरू निश्चय नरकगामी हुन्छन् ॥ ३३ ॥ जो स्वास्नी, बालक, आफूले पालेका अर्थात् नोकर र फेरि गुरु अर्थात् बडा माता-पिता आदिकन त्याग गरी; देवतालाई होम र पितृलाई तर्पणादि समेत नगरी खान्छन् ; ती पापीहरू निश्चय नरकगामी हुन्छन् ॥ ३४ ॥ कीलाहरूले, 'चढ्ने-उत्रने' पुलले, काठहरूले, ढुंगाहरूले, काँढ़ा आदिले जो बाटो रोक्दछन् ती पापीहरू अवश्य नरक जान्छन् ॥ ३५ ॥ जो मूर्खहरू श्रीशङ्करजी श्रीपार्वतीजी, श्रीविष्णु भगवान् श्रीगणेशजी र असल गुरु एवं पण्डितको पूजा गर्दैनन् ती पापी अवश्य नरकगामी हुन्छन् ॥ ३६ ॥ कमारीलाई पलङ्गमा राखेर (कामदेव प्रचार गर्नाले) ब्राह्मण अधोगतिमा जान्छ। शूद्रा स्त्रीमा छोरा-छोरी समेत जन्माएछ भने ता ब्राह्मणत्व अर्थात् ब्राह्मणपनादेखि नै छुट्तछ ॥ ३७ ॥ त्यस्तो अधम ब्राह्मण कहिल्यै पनि ढोग्न लायक छैन ॥ एवम्—[यस्ता पापी व्यक्ति जों पूजनीयको पूजा गर्दैनन् ती निश्चय नरकगामी जान्नू] ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणहरूको झगडा भयो, गाईहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अनन्य-शरण-स्त्रीणामृतु-काल-व्यतिक्रमम्। ये प्रकुर्वन्ति विद्वेषात् ते वै नरकगामिनः ॥४०॥
येऽपि गच्छन्ति कामान्धा नरा नारीं रजस्वलाम्। पर्वस्वप्सु दिवा श्राद्धे ते वै नरकगामिनः ॥४१॥
ये शारीरं मलं वह्नौ प्रक्षिपन्ति जलेऽपि च। आरामे पथि गोष्ठे वा ते वै नरकगामिनः ॥४२॥
शस्त्राणां ये च कर्तारः शराणां धनुषां तथा। विक्रेतारश्च ये तेषां ते वै नरकगामिनः ॥४३॥
चर्मविक्रयिणो वैश्याः केशविक्रेयकाः स्त्रियः। विषविक्रयिणः सर्वे ते वै नरकगामिनः ॥४४॥

जुझेको भयो, झगडा भएमा नै खुशी हुने, त्यस्ता वखतमा नछुट्याई झन् 'श्याबास' भन्दै खुशी हुने जो हुन् ती पापीहरूनिश्चय नरकगामी जान्नू ॥ ३९ ॥ फेरि लोग्ने भईकन आफूभन्दा अर्को शरण नभएका स्वास्नीमानिसको रजस्वलाकाल बिताइदिनु अर्थात् नछुने भएर शुद्ध भइसकेकी स्वास्नीसँग सम्भोग नगरेर जो वैरभाव इत्यादि गर्दछन् ती पापीहरू निश्चय नरकमा जान्छन् ॥ ४० ॥ जो कामदेवले अन्धा भएका मानिस रजस्वला भएकी स्वास्नीमानिससँग जान्छन् फेरि कोही पर्वमा 'ग्रहण इत्यादिमा, पानीमा अथवा दिउँसै अथवा श्राद्धकर्ता या श्राद्ध-भोजी श्राद्धका दिनमा स्त्रीगमन गर्दछन तिनीहरू अवश्य नरकमा पर्दछन् ॥ ४१ ॥ जो मनुष्य शरीरबाट निस्किएको मल-विष्ठा, मूत्र, राल-सिंघान आदि आगामा या पानीमा अथवा बगैचामा, बाटामा वा गोठमा त्याग गर्दछन् ती पापी निश्चय नरक जान्छन् ॥ ४२ ॥ जो तरवार इत्यादि हतियार धनु शरहरू बनाउँछन् र बेच्तछन् ती निश्चय नरकमा जान्छन् ॥ ४३ ॥ वैश्य भएर छालाको व्यापार गर्ने, त्यस्तै केश बेच्ने, व्यभिचारिणी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

हतियार धनु शरहरू बनाउँछन् र बेच्तछन् ती निश्चय नरकमा जान्छन् ॥ ४३ ॥ वैश्य भएर छालाको व्यापार गर्ने, त्यस्तै केश बेच्ने, व्यभिचारिणी

अनाथं नानुकम्पन्ति ये सतां द्वेषकारकाः । विनापराधं दण्डयन्ति ते वै नरकगामिनः ॥४५॥
आशया समनुप्राप्तान् ब्राह्मणानर्थिनो गृहे । न भोजयन्ति पाकेऽपि ते वै नरकगामिनः ॥४६॥
सर्वभूतेष्वविश्वस्तास्तथा तेषु विनिर्दयाः । सर्वभूतेषु जिह्मा ये ते वै नरकगामिनः ॥४७॥
नियमान् समुपादाय ये पश्चादजितेन्द्रियाः । विप्लापयन्ति तान् भूयस्ते वै नरकगामिनः ॥४८॥
अध्यात्मविद्यादातारं नैव मन्यन्ति ये गुरुम् । तथा पुराणवक्तारं ते वै नरकगामिनः ॥४९॥
मित्रद्रोहकरा ये च प्रीतिच्छेदकराश्च ये । आशाच्छेदकरा ये च ते वै नरकगामिनः ॥५०॥

स्वास्नीमानिस; जुनसुकै जात भए पनि विष बेच्ने यी सबै निश्चय नरक जान्छन् ॥ ४४ ॥ जो दुःखी अनाथकन दया गर्दैनन्; जो सज्जनहरूको द्वेष गर्दछन् । जो विना कसूर दण्ड दिन्छन् ती पापी निश्चय नरकमा जान्छन् ॥ ४५ ॥ कोही चाडबाडमा इत्यादिमा खान पाइन्छ कि भनी आशाले आएका ब्राह्मण या कोही माग्नेहरूकन खानेकुरा तैयार भएमा पनि जो भोजन गराउँदैनन् त्यस्ता अधम व्यक्ति निश्चय नरकमा जान्छन् ॥ ४६ ॥ सम्पूर्ण प्राणीहरू अर्थात् कसैमा विश्वास नभएका र त्यस्तै अर्थात् सम्पूर्ण प्राणीमा कत्ति दया नभएका औ सम्पूर्ण प्राणीमा कुटिल भएका पापी नरकगामी हुन् ॥ ४७ ॥ पहिले नियमहरूलाई लिई अर्थात् सन्ध्या यज्ञादि औ मासु खानेछैन- रण्डीबाजी गर्नेछैन भन्ने इत्यादि प्रतिज्ञा गरी जो पछाडि इन्द्रियका वशमा परी सोही काम गरेर फेरि ती नियम भङ्ग गर्ने यस्ता पापीहरू अवश्य नरकमा जान्छन् ॥ ४८ ॥ जो ब्रह्मज्ञान दिने र पुराण सुनाउने गुरुकन मान गर्दैनन् ती पापीहरू अवश्य नरकमा जान्छन् ॥ ४९ ॥ जो मित्रता गरेर पछि उसैसँग द्रोह गर्दछ; जो प्रीति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विवाहं देवयात्रां च तीर्थे सार्थान्विलुम्पति । स वसेन्नरके घोरे तस्मान्नावर्तनं पुनः ॥५१॥
अग्निं दद्यान् महापापी गृहे ग्रामे तथा वने । स नीतो यमदूतैश्च वह्निकुण्डेषु पच्यते ॥५२॥
अग्निना दग्धगात्रोऽसौ यदा छायां प्रयाचते । नीयते च तदा दूतैरसिपत्रवनान्तरे ॥५३॥
खड्गतीक्ष्णैश्च तत्पत्रैर्गात्रच्छेदो यदा भवेत् । तदोचुः शीतलच्छाये सुखनिद्रां कुरुष्व भो ॥५४॥
पानीयं पातुमिच्छन् वै तृषार्तो यदि याचते । पानार्थं तैलमत्युष्णं तदा दूतैः प्रदीयते ॥५५॥
पीयतां भुज्यतां पानमन्नमूचुस्तदेति ते । पीतमात्रेण तेनैव दग्धान्त्रा निपतन्ति ते ॥५६॥

तोड़्दछ, जो आशा देखाई निराश गराउँछ त्यस्तो पापी निश्चय नरकगामी हुन्छ ॥ ५० ॥ जो विवाह गर्दा देवताको दर्शन गर्न जाँदा, तीर्थ गर्दा (मद्दत पुऱ्याई जान लागेका) साथीहरूकन छुटाइदिन्छ त्यस्तो पापी घोर नरकमा पर्दछ। फेरि त्यो नरकवास छोडी मनुष्यादि योनिमा आउन पाउँदैन ॥ ५१ ॥ जो कसैका घर गाउँ वा वनमा डढेलो लगाइदिन्छ त्यस्तो महापापी यमदूतले लगिएर अग्निकुण्डमा पिल्स्याइन्छ ॥ ५२ ॥ जब आगाले शरीर ढढिएको छँदो कहीं छाया मात्र लाग्दछ ता त्यस्तो पापो त्यस बखतमा दूतहरुले असिपत्र वन नामक नरकमा लगिन्छ ॥ ५३ ॥ त्यो वनमा तरवारजस्ता तीखा धार भएका ती वृक्षका पातहरूले जब पापीको शरीर टुक्रा टुक्रा हुनलाग्दछ तब दूतहरू—'हे पापी! हामीले तँलाई शीतल छाया भएका वनमा ल्याएका छौं; यहाँ मजासँग सुत्न त' भन्दछन् ॥ ५४ ॥ जब पापी प्यासले व्याकुल भई पानी पिउन माग्दछ तर त्यस बखत दूतहरूले 'लौ पी' भनी खूब तताएको तेल दिन्छन् ॥ ५५ ॥ त्यस बेला ती दूतहरू लौ पानी पिउ, लौ अन्न खाऊ भनी भन्दछन् ...

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ब्रह्मघ्नाश्च सुरापाश्च गोघ्ना वा बालघातकाः । स्त्रीघाती गर्भपाती च ये च प्रच्छन्नपापिनः ॥५॥
ये हरन्ति गुरोर्द्रव्यं देवद्रव्यं द्विजस्य वा । स्त्रीद्रव्यहारिणो ये च बालद्रव्यहराश्च ये ॥६॥
ये ऋणं न प्रयच्छन्ति ये वै न्यासापहारकाः । विश्वासघातका ये च सविषान्नेन मारकाः ॥७॥
दोषग्राही गुणश्लाघी गुणवत्सु समत्सराः । नीचानुरागिणो मूढाः सत्सङ्गतिपराङ्मुखाः ॥८॥
तीर्थ-सज्जन-सत्कर्म-गुरु-देव-विनिन्दकाः । पुराण-वेद-मीमांसा-न्याय-वेदान्तदूषकाः ॥९॥
हर्षिता दुःखितं दृष्ट्वा हर्षिते दुःखदायकाः । दुःखवाक्यस्य वक्तारो दुष्टचित्ताश्च ये सदा ॥१०॥

ब्राह्मण मार्ने, मदिरा (जाँड़ रक्सी) प्यूने, गाई मार्ने अथवा बालक मार्ने, स्त्री मार्ने, गर्भ तुहाउने औ जो गुप्त पाप गर्दछन् ॥ ५ ॥ जो गुरुको धन चोरी गर्दछन् अथवा देवताको धन अथवा ब्राह्मणको धन वा स्वास्नीमानिसको पेवा अथवा बालकहरूो धन हरण गर्ने ॥ ६ ॥ जो ऋण लिएको नतिर्ने, नासो राखेको पचाइदिने औ विश्वासघात गर्ने । त्यस्तै खानेकुरामा विष मिलाई खवाएर मार्ने ॥ ७ ॥ अर्काका दोष कुकर्मलाई लिएर चल्ने, गुणलाई दोष गराउने, गुणीजनको डाही गर्ने, नीचा जातसँग प्रीति गर्ने, सत्सङ्ग गर्नू भनेमा मुखै फिराउने यस्ता मूढहरु ॥ ८ ॥ फेरि तीर्थ सज्जन, शुभ-कर्म, गुरु, देवताको खूब निन्दा गर्ने र पुराण, वेद, मीमांसा, न्याय, वेदान्त, धर्मशास्त्र आदिको खूब निन्दा या खण्डन गर्ने ॥ ९ ॥ दुःखी मानिसलाई देखेर खुशी हुने, खुशी भएकालाई कष्ट दिने, कुवाच्य (गाली) बक्ने र सधैँ दुष्ट चित्त भएका ॥ १० ॥ हित र धर्मादिको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चतुर्थोऽध्यायः

गरुड उवाच–कैर्गच्छन्ति महामार्गे वैतरण्यां पतन्ति कैः। कैः पापैर्नरके यान्ति तन्मे कथय केशव! ॥१॥
श्रीभगवानुवाच-सदैवाकर्मनिरताः शुभकर्मपराङ्मुखाः । नरकान्नरकं यान्ति दुःखाद्दुःखं भयाद्भयम् ॥२॥
धर्मराजपुरे यान्ति त्रिभिर्द्वारैस्तु धार्मिकाः । पापास्तु दक्षिणद्वारमार्गेणैव व्रजन्ति तत् ॥३॥
अस्मिन्नेव महादुःखे मार्गे वैतरणी नदी । तत्र ये पापिनो यान्ति तानहं कथयामि ते ॥४॥

हरिः ॐ तत्सत् । गरुडजी प्रश्न गर्नुहुन्छ—कुन पापले पापीहरू महामार्गमा जान्छन् ? कुनले वैतरणी नदीमा खस्दछन् ? कुन दोषले नरकमा जान्छन् ? हे प्रभो ! त्यो कुरा मलाई आज्ञा हवस् ॥ १ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—हे गरुडजी ! हरदम कुकर्ममा लागेका शुभ कर्म भन्दा मुख फिराउने यस्ता पापीहरू एक तरफको दुःख भोग गरी अर्कोमा; त्यसमा भोग गरी फेरि अर्कोमा एवं नरकदेखि नरक; फेरि कस्ता भने पैह्ला नरकभन्दा झन्-झन् दोब्बर दुःख भएका; भयदेखि पनि दोब्बर भय भएका नरकहरूमा घुमिरहन्छन् ॥ २ ॥ धर्म गर्नेहरू त पूर्व, पश्चिम, उत्तर यी तीन दिशाका बाटाले कर्मानुसार धर्मराजका नगरमा जान्छन् । पापी जति सब दक्षिण दिशाका मार्गले यमराजको पुरी नरकतिर जान्छन् ॥ ३ ॥ यसै मार्गमा भारी कष्ट दिने वैतरणी नामकी नदी आउँदछिन् ! त्यहाँ जो पापीहरू जान्छन् त्यो कुरा म तिमीलाई बताउँदछु ॥४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

अधस्तान् नरलोकस्य यावतीर्यातनादयः । क्रमशः समनुक्रम्य पुनरत्राव्रजेच्छुचिः ॥७१॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे यमयातनानिरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥३॥

★

आखिरी ठाम अन्धतामिस्र नामको नरकमा पर्दछ ॥ ७० ॥ यो मृत्युलोकको तल्लो भागमा जति यम-यातनादि छन् ती सबै एक-एक गरी भोगिसकेर पापो पुरुष पवित्र भई फेरि यसै लोकमा आउन पाउँदछ ॥ ७१ ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धारमा यमयातना वर्णन भएको तृतीय अध्याय समाप्त भयो ॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एतेषु पतिता मूढाः पापिष्ठा धर्मवर्जिताः । तत्र कुञ्जन्ति कल्पान्ते तास्ता नरकयातनाः ॥६५॥
यास्तामिस्रान्धतामिस्रा रौरवाद्याश्च यातनाः । भुङ्क्ते नरो वा नारी वा मिथः सङ्गेन निर्मिताः ॥६६॥
एवं कुटुम्बं बिभ्राण उदरम्भर एव वा । विसृज्येहोभयं प्रेत्य भुङ्क्ते तत्फलमीदृशम् ॥६७॥
एकः प्रपद्यते ध्वान्तं हित्वेदं स्वं कलेवरम् । कुशलेतरपाथेयो भूतद्रोहेण यद्भृतम् ॥६८॥
दैवेनासादितं तस्य शमले निरये पुमान् । भुङ्क्ते कुटुम्बपोषस्य हृतद्रव्य इवातुरः ॥६९॥
केवलेन ह्यधर्मेण कुटुम्बभरणोत्सुकः । याति जीवोऽन्धतामिस्रं चरमं तमसः पदम् ॥७०॥

कल्पान्त सम्म ती नरकमा हरएक नरकका भिन्न-भिन्न अनेक यातना भोग गर्दछन् ॥ ६५ ॥ जो तामिस्र, अन्धतामस्र, रौरव इत्यादि नरकका यातना छन् ती सब परस्पर सङ्गमले निर्मित; स्त्री-पुरुष दुवैले भोग्नुगर्छ ॥ ६६ ॥ यस्ता प्रकारले जाहान या पेटमात्र भर्ने मानिस यहाँका स्त्री आदि र शरीर समेत दुवै त्याग गरी सो पापको यस्तो फलकन भोग गर्दछ ॥ ६७ ॥ जो पाप कमाउने शरीर हो सो यहीं त्याग गरी अर्को शरीर लिन्छ । जो प्राणी-द्रोह गरी (प्राणी मारी) जीविका गर्दछ, त्यसले बाटो खर्च (मरेपछि) अमङ्गल अर्थात् नरक जाने बाटो लिएको हो ॥ ६८ ॥ त्यो कस्तो यातना भोग गर्दछ भने दैवले त्यसको सब धर्मादि हरण गरियो । त्यो पापी जहान पालनेवालाको धन चोरी भएर (आपत्तिमा परे) नर जस्तै आतुर भई शमल नामका नरकको यातना भोग गर्दछ ॥ ६९ ॥ खाली अधर्मले नै जहान पालनमा लागु भएका पापी जीव तमस नरकको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नरका दुःखबहुलास्तस्य वृक्षसमीपतः । तेष्वस्ति यन्महद्दुःखं तद्वाचामप्यगोचरम् ॥५९॥
चतुराशीतिलक्षाणि नरकाः सन्ति खेचर ! तेषां मध्ये घोरतमा धौरेयास्त्वेकविंशतिः ॥६०॥
तामिस्रो लोहशङ्कुश्च महारौरवशाल्मली । रौरवः कुड्मलः कालसूत्रकः पूतिमृत्तिकाः ॥६१॥
सङ्घातो लोहितोदश्च सविषः सम्प्रतापनः । महानिरयकाकोलौ सञ्जीवनमहापथौ ॥६२॥
अवीचिरन्धतामिस्रः कुम्भीपाकस्तथैव च । सम्प्रतापन - नामैकस्तपनस्त्वेकविंशतिः ॥६३॥
नाना पीडामयाः सर्वे नानाभेदैः प्रकल्पिताः । नाना पाकविपाकाश्च किङ्करैर्घैरधिष्ठिताः ॥६४॥

त्यो शाल्मली वृक्षका नगीचमा अत्यन्त दुःखदायी नरकहरू यति छन् भन्ने ठेकाना छैन तापनि जो त्यो वृक्ष मनि यातना दिइन्छ । त्यो यातनाको महादुःख ता मुखले मात्र पनि भनिनसक्नु छ ॥ ५९ ॥ त्यहाँ चौरासी लाख नरक छन् । हे गरुडजी ! तिनमध्ये घोर अत्यन्त कष्ट पाइने २१ नरक छन् ॥ ६० ॥ तिनको नाम—१ तामिस्र, २ लोहशंकु, ३ महारौरव, ४ शाल्मली, ५ रौरव, ६ कुड्मल, ७ कालसूत्रक, ८ पूतिमृत्तिका ॥ ६१ ॥ ९ सङ्घात, १० लोहितोद, ११ सविष, १२ सम्प्रतापन- १३ महानिरय, १४ काकोल, १५ सञ्जीवन, १६ महापथ ॥ ६२ ॥ १७ अवीची, १८ अन्ध-तामिस्र, १९ कुम्भीपाक यी उन्नाइस नरक भए । फेरि बीसौं सन्तापन नामको यौटा र एक्काइसौं तपन नामको अर्को गर्दा जस्मा २१ कठिन नरक छन् ॥ ६३ ॥ (पापीहरूको किसिम-किसिमका पापको भेद विचार गरी सोही मुताबिक) नाना भेदले बनाइएका अनेक कष्टयुक्त भएका आफ्ना कर्मको पाप कर्म विपाक फल पाइने तमाम दूतगणले घेरिएका यी एक्काइस नरक हुन् ॥ ६४ ॥ यी नरकमा खसेका धर्मरहित मूर्ख पापिष्ठहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

केचिद् घृतमये पाके तैलपाके तथापरे। कटाहक्षिप्तबटवत् प्रक्षिप्यन्ते यतस्ततः ॥५२॥
केचिन् मत्तगजेन्द्राणां क्षिप्यन्ते पुरतः पथि। बद्ध्वा हस्तौ च पादौ च क्रियन्ते केऽप्यधोमुखाः॥५३॥
क्षिप्यन्ते केऽपि कूपेषु पात्यन्ते केऽपि पर्वतात्। निमग्नाः कृमिकुण्डेषु तुद्यन्ते कृमिभिः परे ॥५४॥
वज्रतुण्डैर्महाकाकैर्गृध्रैरामिषगृध्नुभिः। निष्कृष्यन्ते शिरोदेशे नेत्रे वाऽऽस्ये च चञ्चुभिः॥५५॥
ऋणं वै प्रार्थयन्त्यन्ये देहि देहि धनं मम। यमलोके मया दृष्टो धनं मे भक्षितं त्वया ॥५६॥
एवं विवदमानानां पापानां नरकालये। छित्वा संदंशकैर्दूता मांसखण्डान् ददन्ति च ॥५७॥
एवं सन्ताड्य तान् दूताः संकृष्य यमशासनात्। तामिस्रादिषु घोरेषु क्षिप्यन्ते नरकेषु च ॥५८॥

हरुले चारैतिरबाट घेरएर अघुल्टा जोरी फलाम तताए झैं तताइन्छन् ॥ ५१ ॥ कोही तातेको घिउमा, कोही तेलका कराहीमा पकाएका बारा झैं यताउति (वल्टाई पल्टाई) पकाइन्छन् ॥ ५२ ॥ कोही मत्त हात्तीका अगाड़ि बाटामा लगेर फ्याँकिन्छन्। कोही हात-खुट्टा बाँधी ऊँधो मुण्टो लगाएर टाँगिन्छन् ॥ ५३ ॥ कोही कुआँमा हालिन्छन्; कोही पहाड़बाट खसाइन्छन्। कोही कीराहरुका कुण्डमा डुबेका छँदा कीराहरुले लुछिन्छन् ॥ ५४ ॥ कसैको ता वज्रजस्तो चुचो भएका महाकाक तथा मासु लुछ्न सिपालु गिद्धहरुले चुच्चाद्वारा आँखा झिकिन्छन्; मुख र शिरमा ठुङिन्छन् ॥ ५५ ॥ कसैका साहूहरु ऋण दिएका जब माग्छन्; कोही मैले धरोट राखेको मेरो धन दे। तैंले मेरो धन खाएको थिइस् सो अहिले यमलोकमा देखिइस् ॥ ५६ ॥ यस्ता प्रकारले भन्दै परस्पर झगड़ा गर्न पापीहरुको नरकालयमा 'क्वै नहुँदा' दूतहरुले मासुका टुक्राहरू सनासोले लुछी दिनलाग्छन् ॥ ५७ ॥ यस्ता प्रकारले दूतहरू ती पापीकन यम-शासनादेशि खिंचेर तामिस्र आदि घोर नरकमा लगेर हाल्दछन् ॥ ५८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

लुछी दिनलाग्छन् ॥ ५७ ॥ यस्ता प्रकारले दूतहरु ... आदि घोर नरकमा लगेर हाल्दछन् ॥ ५८ ॥
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDE

एवमुक्त्वा तु ते दूता निर्दयं ताडयन्ति तान् । ज्वलदङ्गारसदृशाः पतितास्ताडनादधः ॥४६॥
पतनात् तस्य पत्रैश्च गात्रच्छेदो भवेत्ततः । तानधः पतितान् श्वानो भक्षयन्ति रुदन्ति ते ॥४७॥
रुदन्तस्ते ततो दूतैर्मुखमापूर्य रेणुभिः । निबद्ध्य विविधैः पाशैर्हन्यन्ते केऽपि मुद्गरैः ॥४८॥
पापिनः केऽपि भिद्यन्ते क्रकचैः काष्ठवद् द्विधा । क्षिप्त्वा चान्ये धरापृष्ठे कुठारैः खण्डशः कृताः ॥४९॥
अर्धं खात्वाऽवटे केचिद्भिद्यन्ते मूर्ध्नि सायकैः । अपरे यन्त्रमध्यस्थाः पीड्यन्ते चैक्षुदण्डवत् ॥५०॥
केचित् प्रज्वलमानैस्तु साङ्गारैः परितो भृशम् । उल्मुकैर्वेष्टयित्वा च ध्मायन्ते लौहपिण्डवत् ॥५१॥

मा छँदा उनको गान भजन गरेको भए मात्र) भगवान् हरिले सबैको दुःख हरण गर्छन् तथा रक्षा गर्छन् । हामीहरु ता उनकै आज्ञाले अपराधीहरुलाई दण्ड दिने मात्र हौं ॥ ४५ ॥ यति भनी दूतहरु ती पापीहरुलाई कत्ति दया नगरी खूब हिर्काउँछन् । त्यसरी कुटिनाले रगतले मुछिएर बलेका अङ्गार जस्ता भएका छँदा पापीहरु तल खस्न लाग्दछन् ॥ ४६ ॥ तिनीहरु खस्नाले शाल्मली वृक्षका पात पनि खस्तछन् ; जो खस्नाले पापीको शरीर छिन्न-भिन्न हुनलाग्दछ ॥ ४७ ॥ ती तल खसेका पापीहरुलाई कुकुरहरुले खान लाग्दछन् र पापीहरु रुन्छन् । ती रुन लाग्दा दूतहरुले धूलोले मुख भरिदिन्छन् अनि अनेक प्रकारका डोरी, साङ्ग्लाहरुले बाँधी कोही पापी मुंग्रा आदिले चुटिइन्छन् ॥ ४८ ॥ कसैलाई आराले काठ चिरे झैं दुइ टुक्रा पारेर चिर्दछन् । कोही ता पृथ्वीमा राखिएका छँदा कोदालाले टुक्रा-टुक्रा गरी खनिन्छन् ॥ ४९ ॥ कसैलाई जमीनमा आधा शरीर गाड़ी शिरमा बाणले ताड़ना गर्दछन् । कोही ता कोल्हूमा हालेर ऊखू पेले झैं पेलिइन्छन् ॥ ५० ॥ कोही ता बल्दा कोइला-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भो भो पापा दुराचारा ! किमर्थं दुष्टचेष्टितम् । सुलभानि न दत्तानि जलान्यन्नान्यपि क्वचित् ॥४०॥
ग्रासार्द्धमपि नो दत्तं न श्ववायसयोर्बलिम् । नमस्कृता नातिथयो न कृतं पितृतर्पणम् ॥४१॥
यमस्य चित्रगुप्तस्य न कृतं ध्यानमुत्तमम् । न जपश्च तयोर्मन्त्रो न भवेद्येन यातना ॥४२॥
नापि किञ्चित्कृतं तीर्थं पूजिता नैव देवताः । गृहाश्रमस्थितेनापि हन्तकारोऽपि नोद्धृतः ॥४३॥
शुश्रूषिताश्च नो सन्तो भुङ्क्ष्व पापफलं स्वकम् । यतस्त्वं धर्महीनोऽसि ततः सन्ताड्यसे भृशम्॥४४॥
क्षमाऽपराधं कुरुते भगवान् हरिरीश्वरः । वयं तु सापराधानां दण्डदा हि तदाज्ञया ॥४५॥

शास्ति गरिन्छन् ॥ ३८ ॥ ती पापीहरू हिर्काउनाले नै निश्चेष्टित तथा मूर्च्छित हुन्छन् । यस्ता हिसाबले चेष्टा रहित भएका पापीहरुलाई देखी ती यमराजका दूतहरु भन्न लाग्दछन्—॥ ३९ ॥ अरे अरे ! पापी दुराचारी हो ! केका निमित्त खराब चेष्टा र पाप गर्‍यौ ? कसैसित किन-बेच नगरी पाइने जल अन्नहरु पनि कहिल्यै कसैलाई दिएनौ ॥ ४० ॥ (आफूले खाँदा) न आधा गाँससम्म कसैलाई दियौ, न काक कुकुरलाई नै परसार्‍यौ । 'खान दिनु त के' न अतिथिहरुलाई नमस्कार मात्र गर्‍यौ, न कहिले पितृहरुलाई श्राद्धादिले तृप्त गरायौ ? ॥ ४१ ॥ यमराज तथा चित्रगुप्तको तिमीहरुले भक्तिपूर्वक कहिल्यै ध्यान गरेनौ न ता तिनीहरुको मन्त्र नै जप्यौ । जुन कारण तिमीहरुलाई यातना नहोस् ॥ ४२ ॥ न ता केही तीर्थ नै गर्‍यौ, न ता देवता नै पूज्यौ, गृहस्थी भएर पनि न ता हन्तकार सम्म उच्चारण गर्‍यौ ! तिमीहरुले न ता सज्जनहरुको शुश्रूषा गर्‍यौ ॥ ४३ ॥ यस कारण हे पापी (हो) ! किनभने तँ धर्महीन छस् यसै कारण अत्यन्त कुटिइन्छस् ॥ ४४ ॥ पापीहरुको अपराध ता (मर्त्यलोक-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

३६ गरुडपुराणम्

गर्‍यौ ॥ ४३ ॥ यस कारण हे पापी (हो) ! किनभने तँ धर्महीन छस् यस कारण अत्यन्त कुटिइन्छस् ॥ ४४ ॥ पापीहरुको अपराध ता (मर्त्यलोक-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तत्र वृक्षो महानेको ज्वलदग्निसमप्रभः । पञ्चयोजनविस्तीर्ण एकयोजनमुच्छ्रितः ॥३४॥
तद्वृक्षे शृङ्खलैर्बद्ध्वाऽधोमुखं ताडयन्ति ते । रुदन्ति ज्वलितास्तत्र तेषां त्राता न विद्यते ॥३५॥
तस्मिन् वै शाल्मलीवृक्षे लम्बन्तेऽनेकपापिनः । क्षुत्पिपासापरिश्रान्ता यमदूतैश्च ताडिताः ॥३६॥
क्षमध्वं भोऽपराधं मे कृताञ्जलिपुटा इति । विज्ञापयन्ति तान् दूतान् पापिष्ठान् ते निराश्रयाः॥३७॥
पुनः पुनश्च ते दूतैर्हन्यन्ते लोहयष्टिभिः । मुद्गरैस्तोमरैः कुन्तैर्गदाभिर्मुसलैर्भृशम् ॥३८॥
ताडनाच्चैव निश्चेष्टा मूर्च्छिताश्च भवन्ति ते । तथा निश्चेष्टितान् दृष्ट्वा किंकरास्ते वदन्ति हि ॥३९॥

यमराजको आज्ञा पालन गर्ने प्रचण्ड (अत्यन्त) रिसाहा चण्ड आदि दूतहरू योटा डोरीले तिनीहरूलाई बाँधी नरकतर्फ लैजान्छन् ॥ ३३ ॥ त्यहाँ एक ठूलो दन्किरहेको आगाको जस्तो ज्वाला भएको पाँच योजन 'बीस कोश' फैलिएको र एक योजन 'चार कोश' अग्लो भएको एक वृक्ष छ ॥ ३४ ॥ त्यसै वृक्षमा फलामका साङ्लाले बाँधो ऊँधो मुण्टे झुण्ड्याई ती दूतहरू कुट्न लाग्दछन् । त्यहाँ डढ्नलागेका छँदा ती रुनलाग्दछन्, तर त्यहाँ तिनको रक्षा (खातिर) गर्ने कोही छैन ॥ ३५ ॥ त्यो वृक्षको नाम 'नारक' शाल्मली (शिवाली या सिमर) हो, त्यस शाल्मली वृक्षमा अनेक पापीहरू झुण्ड्याइन्छन्, कस्ता भने—भोक, प्यासले अत्यन्त थाकेका र यमदूतहरूले चुटिएका ॥ ३६ ॥ हात जोरी—हे दूत हो ! मेरो अपराध क्षमा गर्नुहवस् भन्दछन् र ती दूतहरूसित बारम्बार निवेदन गरिरहन्छन्; किनकि तिनीहरू अत्यन्त पापी हुनाले तिनको शरण लिने कोही छैन ॥ ३७ ॥ बारम्बार ती पापीहरू दूतहरूले फलामका लाठी, मुंग्रा, तरवार, कुन्तास्त्र विशेष, गदा, मुसल यी हथियारहरू द्वारा अत्यन्त

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृतानि यानि पापानि युष्माभिः सुबहून्यपि । तानि पापानि दुःखस्य कारणं च न वञ्चना ॥२८॥
मूर्खेऽपि पण्डिते वापि दरिद्रे वा श्रियान्विते । सबले निर्बले वापि समवर्ती यमः स्मृतः ॥२९॥
चित्रगुप्तस्येति वाक्यं श्रुत्वा ते पापिनस्तदा । शोचन्तः स्वानि कर्माणि तूष्णीं तिष्ठन्ति निश्चलाः॥३०॥
धर्मराजोऽपि तान्दृष्ट्वा चोरवन्निश्चलान् स्थितान्। आज्ञापयति पापानां शास्तिं चैव यथोचितम् ॥३१॥
ततस्ते निर्दया दूतास्ताडयित्वा वदन्ति च । गच्छ पापिन्! महाघोरान्नरकानतिभीषणान्॥३२॥
यमाज्ञाकारिणो दूताः प्रचण्डचण्डकादयः । एकपाशेन तान् बद्ध्वा नयन्ति नरकान् प्रति ॥३३॥

॥ २७ ॥ तिमीहरूले अत्यन्त धेरै जो-जो पाप गरेका छौ तिनै पापहरू अहिले तिमीहरूलाई दुःखका कारण भए । सो तिमीहरूलाई हामीले ठगी दुःख दिन लागेका होइनौं ॥ २८ ॥ [यस श्लोकमा 'सुबहून्यपि' यहाँ 'सु' उपसर्ग लगाइकन पनि अपि शब्द दिनाले यो जानिन्छ कि सानो-सानो या थोरै पाप ता प्रायश्चित्त या धेरै धर्म गरेका बलले पनि माफ दिन सकिन्थ्यो, तर अत्यन्त धेरै, धर्मको लेश मात्र पनि तिमीहरूले नगरेकाले आफ्ना कर्मको भोग गर, माफी दिइँदैन भन्ने यस्तो अर्थ जानिन्छ ॥] किनकि (यहाँ कसैलाई पक्षपात गरिंदैन) मूर्ख होस् या पण्डित होस्, गरीब होस् या धनाढ्य होस्, बलियो होस् वा दुब्लो होस् सबैमा यमराज बराबर हुन्छन् भनी कहिएका छन् ॥ २९ ॥ चित्रगुप्तले यति भनेका सुनी ती पापीहरू आफूले गरेका कर्मको पछुताऊ गर्नै भएका छँदा अचल भई चुपचाप बस्तछन् ॥ ३० ॥ चोर झैं निश्चल भएर बसेका ती पापीकन देखेर धर्मराज पनि तिनका कर्मानुसार उचित शास्ति 'यातना' दिनू भनी आज्ञा दिनुहुन्छ ॥ ३१ ॥ आज्ञा पाउनासाथ कानू कोंडीसम्म दया नभएका ती दूतहरू तिनलाई हिर्काउँदै भन्दछन्—अरे पापी ! अति डरलाग्दा महाघोर नरकतिर हिंड ॥ ३२ ॥ यति भन्दै—

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तिनको कर्मानुसार उचित शास्ति 'यातना' दिनू भनी आज्ञा दिनुहुन्छ ॥ ३१ ॥ आज्ञा पाउनासाथ कानू
कोटीसम्म दया नभएका ती दूतहरू तिनलाई छिकोउँदै भन्दछन्—अरे पापी ! अति डरलाग्दा महाघोर नरकतिर हिंड ॥ ३२ ॥ यति भन्दै—

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोऽपि भीषणः । सर्वे दूताश्च गर्जन्ति यमतुल्यास्तदन्तिके ॥२२॥
तान् दृष्ट्वा भयभीतस्तु हाहेति ! वदते खलः । अदत्तदानः पापात्मा कम्पते क्रन्दते पुनः ॥२३॥
ततो वदति तान् सर्वान् क्रन्दमानांश्च पापिनः । शोचन्तः स्वानि कर्माणि चित्रगुप्तो यमाज्ञया ॥२४॥
भो भो पापा ! दुराचारा ! अहङ्कारप्रदूषिताः । किमर्थमर्जितं पापं युष्माभिरविवेकिभिः ॥२५॥
कामक्रोधाद्यदुत्पन्नं संगमे न च पापिनाम् । तत्पापं दुःखदं मूढाः किमर्थं चरितं जनाः ॥२६॥
कृतवन्तः पुरा यूयं पापान्यत्यन्तहर्षिताः । तथैव यातना भोग्याः किमिदानीं पराङ्मुखाः ॥२७॥

यमराजको रूप देख्दछन् ॥ २१ ॥ चित्रगुप्त पनि मृत्यु, ज्वर आदि रोगहरूले युक्त भएका उस्तै भयङ्कर छन् , फेरि सबै यमदूतहरू पनि यमराज तुल्य भएर त्यो पापीका नजीक गर्जन लाग्दछन् ॥ २२ ॥ यस्ता प्रकारले मूर्ख पापी जो छ सो तिनलाई देखेर हा हा ! यस्तो भन्नलाग्दछ । कहिल्यै पनि दान गरेको छैन जसले यस्तो पापी जो छ सो काँप्न लाग्दछ औ बार-बार कराउँदछ ॥ २३ ॥ त्यहाँदेखि यमराजका आज्ञाले कराउने आफूले गरेको कुकर्मकन सम्झने भएका तीं सम्पूर्ण पापीहरूकन चित्रगुप्त आज्ञा गर्दछन् कि ॥ २४ ॥ अरे अरे ! खराब काम गर्ने अहङ्कारले भ्रष्ट भएका पापी हो ! धर्म-अधर्मको विचार नभएका तिमीहरूले के कामका निमित्त पाप कमायौ ? ॥ २५ ॥ हे मूढ जन हो ! मैथुनादि र रीसदेखि फेरि पापीहरूका संगतले जो उत्पन्न भएको पाप हो, सो दुःखदायक हुँन्छ, सो तिमीहरूले केका निमित्त गर्‍यौ ॥ २६ ॥ जस्तै पहिले मनुष्य योनिमा तिमीहरूले अत्यन्त खुशी हुँदै पाप गर्‍यौ, त्यस्तै 'सो कर्मको बदला' अहिले यहाँ यातना भोग्नुपर्दा है पापी हो ! किन मुख फिराउँदछौ ?

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धर्मराजश्चित्रगुप्तः श्रवणा भास्करादयः । कायस्थं तत्र पश्यन्ति पापं पुण्यं च सर्वशः ॥१७॥
एवं सुनिश्चयं कृत्वा पापिनां पातकं यमः । आहूय तान्निजं रूपं दर्शयत्यतिभीषणम् ॥१८॥
पापिष्ठास्ते प्रपश्यन्ति यमरूपं भयङ्करम् । दण्डहस्तं महाकायं महिषोपरि संस्थितम् ॥१९॥
प्रलयाम्बुदनिर्घोषं कज्जलाचलसन्निभम् । विद्युत्प्रभायुधैर्भीमं द्वात्रिंशद्भुजसंयुतम् ॥२०॥
योजनत्रयविस्तारं वापीतुल्यविलोचनम् । दंष्ट्राकरालवदनं रक्ताक्षं दीर्घनासिकम् ॥२१॥

(आख्यानको छन्दले देखाइन्छ) सूर्य, चन्द्रमा, वायु, अग्नि, आकाश, भूमि, जल, हृदय (आत्मा) फेरि धर्मराज, दिन, रात्रि, विहान बेलुकाको सन्ध्या र धर्म यिनीहरू मनुष्यको चरित्र सबै जान्दछन् ॥ १६ ॥ फेरि तिनमध्ये गुप्त देख्नेहरू—धर्मराज, चित्रगुप्त, श्रवणहरू, श्रीसूर्य आदि, यिनीहरू मनुष्यका शरीरमा रहेका (गुप्त) पाप-धर्महरू सबैतिरबाट देख्दछन् ॥ १७ ॥ यस्ता प्रकारले (सबैद्वारा) पापीहरूका पापको अत्यन्त निश्चय गरेर ती पापीहरूलाई बोलाई यमराजले आफ्नू अत्यन्त डरलाग्दो रूप देखाउँछन् ॥ १८ ॥ ती पापीहरू भयङ्कर दण्ड हातमा लिएका ठूलो शरीर भएका राँगामाथि चढ़ेका ॥ १९ ॥ प्रलय कालका मेघको जस्तो शब्द (गर्जना) गर्ने, गाजलको जस्तो आकार भएका, बिजुलीका चमक जस्ता तरवार आदि शस्त्रले संयुक्त, डरलाग्दा बत्तीस हातले युक्त ॥ २० ॥ तीन योजन बाह्र कोशसम्म फैलावट भएका, वापी कुवाँ (विशेष) जस्ता (गहिरा) आँखा भएका, दाह्राहरू बस्तैं, एवं भयङ्कर मुख भएका, राता-राता आँखा भएका, लामू नाक भएका यस्ता

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

कुवाँ (विशेष) जस्ता (गहिरा) आँखा [illegible] रातो-रातो आँखा भएका, लामू नाक भएका यस्ता

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

नरैः प्रच्छन्नमप्रत्यक्षं यत्प्रोक्तं च कृतं च यत्। सर्वमावेदयन्त्येव चित्रगुप्ताय ते च ताः ॥११॥
चरास्ते धर्मराजस्य मनुष्याणां शुभाऽशुभम्। मनोवाक्कायजं कर्म सर्वं जानन्ति तत्त्वतः ॥१२॥
एवं तेषां शक्तिरस्ति मर्त्यामर्त्याधिकारिणाम्। कथयन्ति नृणां कर्म श्रवणाः सत्यवादिनः ॥१३॥
व्रतैर्दानैश्च सत्योक्त्या यस्तोषयति तान् नरः। भवन्ति तस्य ते सौम्याः स्वर्गमोक्षप्रदायिनः ॥१४॥
पापिनां पापकर्माणि ज्ञात्वा ते सत्यवादिनः। धर्मराजपुजः प्रोक्ता जायन्ते दुःखदायिनः ॥१५॥

आदित्यचन्द्रावनिलोऽनलश्च द्यौर्भूमिरापो हृदयं यमश्च।
अहश्च रात्रिश्च उभे च सन्ध्ये धर्मश्च जानाति नरस्य वृत्तम् ॥१६॥

मनुष्य (स्त्री-पुरुष) हरूले गुप्त रूपले गरेको सुवाच्य कुवाच्य बोलेको अर्थात् जो-जो गरेको छ त्यो सबै चित्रगुप्तलाई ती श्रवण-श्रवणीहरूले बिन्तीं चढाइदिन्छन् ॥ ११ ॥ धर्मराजका ती गुप्त सिपाहीहरू पनि मनुष्य (स्त्री-पुरुषहरू सबै) ले मन, वचन र शरीरले गरेको जो-जो शुभाशुभ कर्म हो त्यो सम्पूर्ण तत्त्वपूर्वक जान्दछन् ॥ १२ ॥ किनकि मनुष्य अमनुष्य (दैत्यादि) हरू सबैका अधिकारी भएका तिनीहरूको यस्तो जान्ने शक्ति छ। सत्यवादी श्रवणहरू पनि मनुष्यहरूको हाल यथार्थ बताउँदछन् ॥ १३ ॥ तिनीहरू व्रत गर्नाले, दान दिनाले र सत्य बोल्नाले खुशी हुन्छन्, तसर्थ जसले त्यस्तो गरेको छ त्यसका निमित्त तिनीहरू असल (हितेच्छु) औ स्वर्ग र (कर्मानुसार) मोक्ष पनि दिने हुन्छन् ॥ १४ ॥ तिनै सत्यवादीहरू पापीहरूको पापकर्म जानेर यमलोकमा दुःखदायक हुन्छन् भनी कहिएका छन् ॥ १५ ॥ फेरि मनुष्यको चरित्रका साक्षीहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

स गत्वा चित्रगुप्ताय ब्रूते तस्य शुभाशुभम्। ततस्तं चित्रगुप्तोऽपि यमराजं निवेदयेत् ॥६॥
नास्तिका ये नरास्ताक्ष्र्य ! महापापरताः सदा। तांश्च सर्वान् यथायोग्यं सम्यग्जानाति धर्मराट् ॥७॥
तथापि चित्रगुप्ताय तेषां पापं स पृच्छति। चित्रगुप्तोऽपि सर्वज्ञः श्रवणान् परिपृच्छति ॥८॥
श्रवणः ब्राह्मणः पुत्रा स्वर्भू-पातालचारिणः। दूर-श्रवण-विज्ञाना दूर-दर्शन-चक्षुषः ॥९॥
तेषां पत्न्यस्तथाभूताः श्रवण्यः पृथगाह्वयः। स्त्रीणां विचेष्टितं सर्वं ता विजानन्ति तत्त्वतः ॥१०॥

धर्मध्वज नामको ढोके सधैं यमराजका दरवारको ढोकाको पहरा दिन्छ ॥ ५ ॥ सो ढोकेले गएर चित्रगुप्तलाई भनिदिन्छ। त्यहाँदेखि चित्रगुप्त पनि त्यो सबै कुरा अर्थात् यमराजसँग त्यसको शुभ अशुभ कर्म सबै बिन्ती चढाउँछन्। ६ ॥ हे गरुड ! जुन मनुष्यहरू परलोकमा ईश्वर नै छैन भन्ने तथा महापाप (गोघाती, बालघाती, स्त्री इत्यादि घात गर्ने) मा सधैं लाग्ने भएका छन् तिनीहरू यथायोग्य शुभाशुभ कर्म गर्ने नगर्ने सबैकन धर्मराजजी जान्नुहुन्छ ॥ ७ ॥ तापनि (साफ-साफ इनसाफ गर्नाका निमित्त) धर्मराजजी चित्रगुप्तसित सम्पूर्ण पापकन (यिनको के-के पाप छ भनी) सुध्याउनुहुन्छ। चित्रगुप्तजी आफै सर्वज्ञ छन् तापनि (काइदा मुताबिक) श्रवण नामक धर्माधिकारी ब्रह्मपुत्र गणहरूसँग सोधनी गर्छन् ॥ ८ ॥ ती श्रवणहरू को हुन् र कस्ता छन् भने—तिनीहरू ब्रह्माका पुत्र हुन्। स्वर्ग, मर्त्य, पाताल तीनै लोकमा घुमिरहन्छन्। तिनीहरू टाढैबाट सुन्दछन् र टाढैबाट देख्दछन् ॥ ९ ॥ (पुरुषले गरेको कर्म श्रवणहरूले) र स्त्रीहरूले गरेको सम्पूर्ण कर्म यथार्थ ती श्रवणीहरू जान्दछन् ॥ १० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सुन्दछन् र टाढैबाट देख्दछन् ॥ ९ ॥ (पुरुषले [illegible]) [illegible] कर्न यथार्थ ती श्रवणीहरू जान्दछन् ॥ १० ॥

तृतीयोऽध्यायः

गरुड उवाच-यममार्गमतिक्रम्य गत्वा पापी यमालये । कीदृशी यातनां भुङ्क्ते तन्मे कथय केशव ! ॥१॥
श्रीभगवानुवाच-आद्यन्तं च प्रवक्ष्यामि शृणुष्व विनतात्मज ! कथ्यमानोऽपि नरके त्वं भविष्यसि कम्पितः ॥
चत्वारिंशद्द्वयोजनानि चतुर्युक्तानि काश्यप ! बहुभीतिपुरादग्रे धर्मराजपुरं महत् ॥३॥
हाहाकारसमायुक्तं दृष्ट्वा क्रन्दति पातकी । तत्क्रन्दितं समाकर्ण्य यमस्य पुरचारिणः ॥४॥
गत्वा च तत्र ते सर्वे प्रतीहारं वदन्ति हि । धर्मध्वजः प्रतिहारस्तत्र तिष्ठति सर्वदा ॥५॥

श्री गणेशाय नमः ॥ गरुड़जी प्रश्न गर्दछन्—यममार्गलाई नाघेर गएपछि यमालयमा गएर पापी मनुष्यले कस्तो यातना भोग गर्दछ? हे केशव ! त्यो कुरा मलाई आज्ञा हवस् ॥ १ ॥ त्यो प्रश्न सुनी श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—हे विनता-पुत्र ! सो कुरा म आद्यन्त वर्णन गर्नेछु । तर त्यो नरकको वर्णन गर्दा तिमी पनि (डरले) काँप्न लाग्नेछौ ॥ २ ॥ हे कश्यपवंशीय गरुड़जी ! बहुभीति नामक अत्यन्त डरलाग्दो शहरदेखि अगाड़ि ४४ योजन ठूलो धर्मराज-नगर छ ॥ ३ ॥ जहाँ हाहा मर्‍यौं ! हाहा मर्‍यौं ! भन्ने हाहाकारले युक्त भएको देखी पातकी जो छ सो चिच्याउन लाग्दछ । त्यसले कराएको सुनी यमराजका आठपहरियाहरू गएर यस्तो पापी आइपुग्यो भनी ढोकेलाई सुनाउँछन् ॥ ४ ॥ सो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धर्मराजपुरे सन्ति चतुर्द्वाराणि खेचर ! यत्रायं दक्षिणद्वारमार्गस्ते परिकीर्तितः ॥८५॥
अस्मिन् पथि महाघोरे क्षुत्तृषा-श्रमपीडिताः। यथा यान्ति तथा प्रोक्तं किम्भूयः श्रोतुमिच्छसि॥८६॥

इति श्रीसारोद्धारे गरुडपुराणे यममार्ग निरूपणं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

*

राजका शहरमा चार ढोका छन्—यो दक्षिण मार्गको प्रसंग तिमीलाई बताइयो ॥ ८५ ॥ यस भयङ्कर बाटामा भोक-प्यासले पीड़ित भएर पापीहरू जसरी जान्छन् त्यो पनि कहियो। अब के सुन्नाको इच्छा गर्दछौ भन भनी भगवान्ले गरुड़लाई सोध्नुभएको इत्यादि कथा यस अध्यायमा बिस्तार गरियो ॥ ८६ ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धार गरिएका षोडश अध्याय मध्ये पापीहरूको यमलोक यमलोकको मार्ग निरूपण गरिएको द्वितीय अध्याय समाप्त गरियो।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सम्पूर्णे तु ततो वर्षे शीताढ्यं नगरं व्रजेत्। हिमाच्छतगुणं तत्र महाशीतं पतत्यपि ॥७९॥
शीतार्तः क्षुधितः सोऽपि वीक्षतो हि दशोदिशः। तिष्ठते बान्धवः कोऽपि यो मे दुःखं व्यपोहति।८०॥
किङ्करास्ते वदन्त्यत्र क्व ते पुण्यं हि तादृशम्। भुक्त्वा च वार्षिकं पिण्डं धैर्यमालभते पुनः ॥८१॥
ततः संवत्सरस्यान्ते प्रत्यासन्ने यमालये। बहुभीतिपुरे गत्वा हस्तमात्रं समुत्सृजेत् ॥८२॥
अंगुष्ठमात्रो वायुश्च कर्मभोगाय खेचर! यातनादेहमासाद्य सह याम्यैः प्रयाति च ॥८३॥
और्ध्वदैहिकदानानि यैर्न दत्तानि काश्यप! एवं कष्टेन ते यान्ति गृहीत्वा दृढबन्धनैः ॥८४॥

वर्ष दिन पुरा भएमा शीताढ्य नामक शहरमा पुग्दछ, त्यहाँ हिउँभन्दा सय गुना वढता शीत पर्दछ ॥ ७९ ॥ भोक-प्यासले पीडित भएको छँदो त्यो प्रेत दश दिशामा हेर्न थाल्दछ। यहाँ कोही बान्धव बसेको छ कि जो मेरो दुःख नाश गरिदेला ॥ ८० ॥ यमका दूतहरू भन्दछन्—कहाँ तेरो यस्तो पुण्य छ र यस दुःखबाट छुटकारा पाउन सक्छस्! यस्ता यमदूतका वचन सुनी पीड़ित भएको जीव वार्षिक पिण्ड खाएर केही धैर्य पाउँछ ॥ ८१ ॥ वर्षका अन्त्यमा यमलोकका नजीकै बहुभीति नगरमा पुगेर पहिलेको हस्तमात्र शरीरलाई त्याग्दछ ॥ ८२ ॥ हे गरुड़जी! कर्म भोग्नाका निमित्त अंगुष्ठ मात्रको वायुरूपी शरीर पाएर यमदूतहरूसंग यमलोक जान्छ। ॥ ८३ ॥ हे काश्यपजी! जसले मर्नै बखतमा औंर्ध्वदैहिक दान दिएको छैन, धर्म-सञ्चय पनि गरेको छैन यस कारण यमदूतका दृढ बन्धनले बाँधिएको छँदो बहुत दुःख भोग्दछ ॥ ८४ ॥ हे खेचर! धर्म-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तत्पुरं तु व्यतिक्रम्य दुःखदं पुरमृच्छति । महद्दुःखमवाप्नोति खे गच्छन् खेचरेश्वर ! ॥७२॥
मास्यष्टमे प्रदत्तं यत् पिण्डं भुक्त्वा प्रसर्पति । नवमे मासि सम्पूर्णे नानाक्रन्दपुरं व्रजेत् ॥७३॥
नानाक्रन्दगणान् दृष्ट्वा क्रन्दमानान् सुदारुणान् । स्वयं च शून्यहृदयः समाक्रन्दति दुःखितः ॥७४॥
विहाय तत्पुरं प्रेतस्तर्जितो यमकिङ्करैः । सुतप्तभवनं गच्छेद्दशमे मासि कृच्छ्रतः ॥७५॥
पिण्डदानं जलं तत्र भुक्त्वाऽपि न सुखी भवेत् । मासि चैकादशे पूर्णे पुरं रौद्रं स गच्छति ॥७६॥
दशैकमासिकं तत्र भुङ्क्ते दत्तं सुतादिभिः । सार्द्धे चैकादशे मासि पयोवर्षणमृच्छति ॥७७॥
मेघास्तत्र प्रवर्षन्ति प्रेतानां दुःखदायकाः । न्यूनाब्दिकं च यच्छ्राद्धे तत्र भुङ्क्ते स दुःखितः॥७८॥

…रुड़जी ! त्यस नगरलाई नाघेर दुःखद शहरमा पुग्दछ । त्यहाँ आकाश मार्गले हिंड़ने भएको छँदो ठूलो दुःख पाउँदछ ॥ ७२ ॥ आठौं महीनामा दिएको पिण्ड·पानी खाएर नवौं महीना पूर्ण भएमा नानाक्रन्द पुरमा पुग्दछ ॥ ७३ ॥ त्यहाँ अनेक प्रकारले रुने कराउने भएका पापीहरूको गति देखेर आफू पनि वेहोश भएको छँदो दुःखी भएर कराउन लाग्दछ ॥ ७४ ॥ यमका दूतले तर्जना गरिएको प्रेत त्यस शहरलाई छोडेर दसौं महीनामा दुःखपूर्वक सुयप्तभवन नाम गरिएको शहरमा पुग्दछ ॥ ७५ ॥ त्यहाँ पिण्ड-पानी खाएर पनि सुखी र तृप्त हुँदैन, एघारौं महीना पूर्ण भएमा रौद्र-पुरमा पुग्दछ ॥ ७६ ॥ त्यहाँ एघारौं महीनामा छोरा-नातीले दिएको पिण्डादि खाएर साढे एघार महीनामा पयोवर्षण नगरमा पुग्दछ ॥ ७७ ॥ त्यहाँ प्रेतहरूलाई दुःख दिने भएका मेघहरू वर्षन्छन । त्यस शहरमा बसेको छँदो न्यूनाब्दिक श्राद्धका पिण्डादि दुःखपूर्वक खान्छ ॥ ७८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दानं वितरणं प्रोक्तं मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः । इयं सा तीर्यते यस्मात् तस्माद्वैतरणी स्मृता ॥६६॥
यदि त्वया प्रदत्ता गौस्तदा नौरुपसर्पति । नान्यथेति वचस्तेषां श्रुत्वा हा दैव! भाषते ॥६७॥
तं दृष्ट्वा क्वथते सा तु तां दृष्ट्वा सोऽतिक्रन्दते । अदत्तदानः पापात्मा यस्यामेव निमज्जति ॥६८॥
तन्मुखे कण्टकं दत्त्वा दूतैराकाशसंस्थितैः । बडिशेन यथा मत्स्यस्तथा पारं प्रणीयते ॥६९॥
षाण्मासिकं च यत्पिण्डं तत्र भुक्त्वा प्रसर्पति । मार्गे स विलपन् याति बुभुक्षापीडितो भृशम् ॥७०॥
सप्तमे मासि सम्प्राप्ते पुरं बह्वापदं व्रजेत् । तत्र भुङ्क्ते प्रदत्तं यत्सप्तमे मासि पुत्रकैः ॥७१॥

वैतरणी भनी राखेका हुन् (वै निश्चयेन दानादेव तीर्यते सा वैतरणी) ॥ ६६ ॥ यदि तैँले गाई दान गरेको छस् भने थो नाऊ चल्दछ (वैतरणी तार्न सक्दछौं) अन्यथा (दिएको छैन भने) सक्तैनौं । यस्ता तिनीहरुका वचन सुनेर 'हा दैव !' भन्न लाग्दछ ॥ ६७ ॥ त्यो पापीकन देखेर ती वैतरणी नदी पाक्न थाल्दछिन् । त्यस्ती नदीलाई देखेर त्यो पापी पनि रुन कराउन लाग्दछ र कहिल्यै दान नदिने भएका पापीलाई तिनै नदीमा लगेर डुबाइदिन्छन् ॥ ६८ ॥ आकाश मार्गले चल्ने भएका यमका दूतहरूले मुखमा काँढा भएको फलाम लगाएर पापीलाई घिसार्दछन्—जस्तै बल्छी लगाएर माछालाई तान्दछन् ॥ ६९ ॥ एवं रीतले पारी पुगेपछि त्यहाँ ६ महीनाको पिण्ड-पानी खाएर बाटामा भोक प्यासले पीड़ित भएको रुँदो विलाप गर्दै अगाडि जान्छ ॥ ७० ॥ सातौं महीनामा बह्वापद नगरमा पुग्दछ र छोरा नातीले दिएको पिण्ड-पानी खान पाउँदछ ॥ ७१ ॥ हे

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चतुर्थमासिकं पिण्डं भुक्त्वा किञ्चित् सुखी भवेत् । ततो याति पुरं प्रेतः क्रौञ्चं मासेऽथ पञ्चमे ॥५९॥
हस्तदत्तं तदा भुङ्क्ते प्रेतः क्रौञ्चपुरे स्थितः । यत्पञ्चमासिकं पिण्डं भुक्त्वा क्रूरपुरं व्रजेत् ॥६०॥
सार्धकैः पञ्चभिर्मासैर्न्यूनषाण्मासिकं व्रजेत् । तत्र दत्तेन पिण्डेन घटेनाप्यायितः स्थितः ॥६१॥
मुहूर्तार्धन्तु विश्रम्य कम्पमानः सुदुःखितः । तत्पुरं तु परित्यज्य तर्जितो यमकिङ्करैः ॥६२॥
प्रयाति चित्रभवनं विचित्रो नाम पार्थिवः । यमस्यैवानुजो भ्राता यत्र राज्यं प्रशास्ति हि ॥६३॥
तं विलोक्य महाकायं यदा भीतः पलायते । तदा सम्मुखमागत्य कैवर्ता इदमब्रुवन् ॥६४॥
वयं ते तर्तुकामाय महावैतरणीं नदीम् । नावमादाय सम्प्राप्ता यदि ते पुण्यमीदृशम् ॥६५॥

खुशी हुन्छ, त्यसपछि पाँचौं महीनामा क्रौञ्चपुरमा पुग्दछ ॥ ५९ ॥ त्वहाँ पुगेको प्रेत आफ्ना हातले दान दिएको मात्र खान पाउँछ, त्यहाँपछि पाँचौं मासिक पिण्ड खाएर क्रूरपुरमा पुग्दछ ॥ ६० ॥ साढे पाँच महीनामा दिएको अन्न-पानी खाएर एक नाए बस्न पाउँदछ ॥ ६१ ॥ त्यहाँ क्षण-भर बसेर यमराजका दूतहरूले ताडित भएर काँप्ने भएको छँदो त्यो शहर छाड़ी अगाडि जान्छ ॥ ६२ ॥ अनि चित्रभवन नाम गरिएको शहरमा पुग्न जान्छ जहाँ यमराजका साक्षात् भाई बिचित्र नाम गरिएका राजा राज्य शासन गर्दछन् ॥ ६३ ॥ ठूलो शरीर भएका ती राजालाई देखेर डरले जब भाग्न खोज्दछ तब त्यस बखत माझीहरू आएर भन्दछन् ॥ ६४ ॥ हे प्रेत हो ! तिमीहरूलाई वैतरणी नदी तार्नाका लागि नौका लिएर आएका छौं, यदि तिमीहरूको यस्तो पुण्य छ भने तार्न सक्छौं ॥ ६५ ॥ दान दिनाले मात्र तरिने हुनाले तत्त्व देख्ने भएका मुनिहरूले यिनको नाम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

जब भाग्न खोज्दछ तब त्यस वखत माझीहरू आएर भन्दछन् ॥ ६४ ॥ हे प्रेत हो ! तिमीहरूलाई वैतरणी नदी तार्नाका लागि नौका लिएर आएका छौं, यदि तिमीहरूको यस्तो पुण्य छ भने तार्न सक्छौं ॥ ६५ ॥ दान दिनाले मात्र तरिने हुनाले तत्त्व देख्ने भएका मुनिहरूले यिनको नाम

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तत्र नाम्नाऽस्ति राजा वै जङ्गमः कालरूपधृक्। तं दृष्ट्वा भयभीतोऽसौ विश्रामे कुरुते मतिम् ॥५२॥
उदकं चान्नसंयुक्तं भुङ्क्ते तत्र पुरे गतः। त्रैपाक्षिके वै यद्दत्तं स तत्पुरमतिक्रमेत् ॥५३॥
ततो नरेन्द्रभवनं प्रेतो याति त्वरान्वितः। वनानि तत्र रौद्राणि दृष्ट्वा क्रन्दति दुःखितः ॥५४॥
निर्घृणैः कृष्यमाणस्तु रुदते च पुनः पुनः। मासद्वयावसाने तु तत्परं व्यथितो व्रजेत् ॥५५॥
भुक्त्वा पिण्डं जलं वस्त्रं दत्तं यद्बान्धवैरितः। कृष्यमाणः पुनः पाशैर्नीयतेऽग्रे च किंकरैः ॥५६॥
मासे तृतीये सम्प्राप्ते प्राप्त गन्धर्वपत्तनम्। तृतीयमासिकं पिण्डं तत्र भुक्त्वा प्रसर्पति ॥५७॥
शैलागमं चतुर्थे च मासि प्राप्नोति वै पुरम्। पाषाणास्तत्र वर्षन्ति प्रेतस्योपरि भूरिशः ॥५८॥

मासिक पिण्ड खाएर सौरिपुरमा जान्छ ॥ ५१ ॥ त्यस सौरि शहरमा कालको जस्तो रूप भएका जङ्गम राजा छन्। तिनलाई देखेर डराएको छँदो विश्राम खोज्दछ ॥ ५२ ॥ पुत्रादिले दिएको त्रैपाक्षिक पिण्ड-पानी खाएर सौरि शहरकन छोड़ी नगेन्द्र शहरमा पुग्दछ ॥ ५३ । अत्यन्त हड़यड़िएको प्रेत त्यहाँ पुगेर भयङ्कर वन देखेर रुन र करावन लाग्दछ ॥ ५४ ॥ निर्दयी यमका दूतले बाँधेर घिच्याइएको छँदो वारम्वार रुन्छ। दुइ महीना बितेपछि त्यस शहरकन छोडेर अगाड़ि लैजान्छन् ॥ ५५ ॥ यहाँ बान्धवहरूले दिएको पिण्ड, वस्त्र लाएर यमका किङ्करले पाशद्वारा बराबर खिचिएको छँदो अगाड़ि लगिन्छ ॥ ५६ ॥ तेस्रा महीनामा गन्धर्व नगरमा पुगेर त्रैमासिक पिण्ड खाएर अगाड़ि हिंड्दछ ॥ ५७ ॥ चौथो महीनामा शैलागम नाम गरिएको शहरमा पुग्दछ। त्यस शहरमा प्रेतका थाप्लामा पत्थर (ढुङ्गा) वर्षन्छन् ॥ ५८ ॥ चतुर्थ मासिक पिण्ड खाएर किञ्चित्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धनानि भृत्य-मित्राणि सर्वं शोचति वै यदा । तदा प्रेतांस्तु तत्रत्याः किंकराश्चेदमब्रुवन् ॥४६॥
क्व धनं क्व सुता जाया क्व सुहृत् क्व च बान्धवाः । स्वकर्मोपार्जितं भोक्ता मूढ ! याहि चिरं पथि ॥४७॥

जानासि सम्बलबलं बलमध्वगानां नो सम्बलाय यतसे परलोकपान्थ !
गन्तव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन मार्गेण यत्र भवति क्रयविक्रयो हि ॥४८॥

आबालख्यातमार्गोऽयं नैव मर्त्य ! श्रुतस्त्वया । पुराणसम्भवं वाक्यं किं द्विजेभ्योऽपि न श्रुतम् ॥४९॥
एवमुक्तस्ततो दूतैस्ताड्यमानाश्च मुद्गरैः । निपतन्नुत्पतन् धावन् पाशैराकृष्यते बलात् ॥५०॥
अत्र दत्तं सुतैः पौत्रैः स्नेहाद् वा कृपयाऽथवा । मासिकं पिण्डमश्नाति ततः सौरिपुरं व्रजेत् ॥५१॥

नोकर-चाकर, धन-धान्य इत्यादि सम्झेर दुःखी हुन्छ त्यस बखत यमका दूतहरू भन्दछन्— ॥ ४६ ॥ हे मूढ ! तेरो धन कहाँ छ ? कहाँ छोरा ? कहाँ स्वास्नी ? कहाँ मित्र र कहाँ दाजु-भाई छन् ? आफूले गरेका कर्मको फल भोग्दै धेरै दिनको लामू बाटो हिंड् ॥ ४७ ॥ बटुवाहरूको सामल (चामल इत्यादि) नै बल हुन्छ भनी जान्दा-जान्दै सामलका निमित्त उद्योग गरिनस् भने हे परलोकको बटुवा ! जुन बाटामा किन्न-बेच्न पनि पाईंदैन त्यही बाटाले निश्चय जानुपर्छ ॥ ४ ॥ बालककालदेखि लिएर प्रसिद्ध यो यमराजको मार्ग यस्तो छ भन्ने वेद, पुराण इतिहास कोही ब्राह्मणका मुखदेखि सुनेको थिइनस् ? अवश्य सुनेको थियो ॥ ४९ ॥ यमका दूतद्वारा यसो भनिएको छँदो फलामका मुशलले हिर्काउँदा दगुर्नै पछारिने र उठ्ने भएको छँदो त्यसलाई बलपूर्वक पाशले बाँधेर लैजान्छन् ॥ ५० ॥ सौम्यपुरमा प्रेम अथवा कृपाले छोरा नातिहरूले दिएको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ब्राह्मणका मुखदेखि सुनेको थिइनस् ? अवश्य सुनेको थियो ॥ ४९ ॥ यमका दूतद्वारा यसो भनिएको छँदो फलामका मुशलले हिर्काउँदा दगुर्न
पछारिने र उठ्ने भएको छँदो त्यसलाई बलपूर्वक पाशले बाँधेर लैजान्छन् ॥ ५० ॥ सौम्यपुरमा प्रेम अथवा कृपाले छोरा नातिहरूले दिएको

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

वैधव्यमासाद्य तपो न सेवितं देहिन् ! क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥४०॥
मासोपवासैर्न विशोषितं मया चान्द्रायणैर्वा नियमैः सविस्तरैः ।
नारीशरीरं बहुदुःखभाजनं लब्धं मया पूर्वकृतैर्विकर्मभिः ॥४१॥
एवं विलप्य बहुशः स स्मरन् पूर्वदैहिकम् । मानुषत्वं मम कुत इति क्रोशन् प्रसर्पति ॥४२॥
दशसप्तदिनान्येको वायुवेगेन गच्छति । अष्टादशे दिने तार्क्ष्य! प्रेतः सौम्यपुरं व्रजेत् ॥४३॥
तस्मिन् पुरवरे रम्ये प्रेतानाञ्च गणो महान् । पुष्पभद्रा नदी तत्र न्यग्रोधः प्रियदर्शनः ॥४४॥
पुरे तत्र स विश्रामं प्राप्यते यमकिंकरैः । दारपुत्रादिकं सौख्यं स्मरते तत्र दुःखितः ॥४५॥

चान्द्रायणादि ठूला-ठूला व्रत गरेर शरीर सुकाएँ, पैह्ले गरेका कुकर्मले स्वास्नीमानिसको शरीररूपी दुःखको भाँड़ो पाएर पनि जान्दा-जान्दै कुकर्म गरें भने हे देहिन् ! तैंले गरेका कुकर्मको फल भोग ॥ ४१ ॥ यस्ता प्रकारले विलाप गरेर पूर्वजन्ममा गरेको कर्म सम्झँदै मैले मनुष्य जन्म पाई के यस्तो कुकर्म गरेंछु भनी रुँदै-कराउँदै प्रेत अगाड़ि हिंड़दछ ॥ ४२ ॥ हे गरुडजी ! सत्र दिनसम्म वायु-वेगले गएर अठारौं दिनमा प्रेत सौम्य-पुरमा पुग्दछ ॥ ४३ ॥ त्यस सुन्दर शहरमा प्रेतै-प्रेतको ठूलो समूह छ; त्यहाँ पुष्पभद्रा नाम भएकी नदी र सुन्दर ठूलो बरको वृक्ष पनि छ ॥ ४४ ॥ त्यस शहरमा यमराजका दूतसँग थोरै विश्राम पाएर घरका स्वास्नी छोरा-छोरीको सुख सम्झँदै अति दुःखी हुन्छ ॥ ४५ ॥ जब आफ्ना घरका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जलाभयो नैव कृतो हि निर्जले मनुष्यहेतोः पशुपक्षिहेतवे ।
गोविप्रवृत्त्यर्थमकारि नाण्वपि देहिन् ! क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥३७॥
न नित्यदानं न गवाह्निकं कृतं न वेदशास्त्रार्थवचः प्रमाणितम् ।
श्रुतं पुराणं न च पूजितो ज्ञो देहिन् ! क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥३८॥
भर्तुर्मया नैव कृतं हितं वचः पातिव्रतं नैव कदापि पालितम् ।
न गौरवं क्वापि कृतं गुरूचितं देहिन् ! क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥३९॥
न धर्मबुद्ध्या पतिरेव सेवितो वह्निप्रवेशो न कृते मृते पतौ ।

जलाशय बनाइयो, न गो-ब्राह्मणका निमित्त थोरै मात्र पनि खर्च गरियो भने हे देहिन् ! तैँले गरेका कर्मको फल भोग गर ॥ ३७ ॥ न नित्यदान नै गरियो. न गाईलाई गोग्रास या घाँस आदि दिइयो, न वेद-शास्त्रका वचन प्रमाण मानेर तदनुसार कर्म गरिए, न पुराण कहिल्यै सुनिए, न ज्ञानीहरूको सेवा गरिस भने हे देहिन् ! तैँले गरेका कर्मको फल भोग ॥ ३८ ॥ (स्वास्नीमानिस पापिनी छ भने त्यो पनि यस प्रकारले विलाप गर्छे) पतिका निमित्त न मैले कहिल्यै हित वचन बोलेँ, न पतिले अह्राएको मानेँ, न पतिव्रता धर्म पालन गरेँ, न सासू ससुरा लोग्नेको सेवा गरेँ, न यिनले भनेको मानेँ भने हे देहिन् ! तैँले गरेका कर्मको फल भोग भन्दछन् ॥ ३९ ॥ न धर्म-बुद्धिले पतिकोँ नै सेवा गरेँ, न पति मरेका बखत अग्निप्रवेश गरेँ, न विधवा भएर तपस्या नै गरेँ भने हे देहिन् ! तैँले गरेका कर्मको फल भोग गर ॥ ४० ॥ न ता महीना-महीना उपवास बसेर न

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

शोचन्तः स्वानि कर्माणि ग्लानि गच्छन्ति जन्तवः। अतीवदुःखसम्पन्नाः प्रयान्ति यममन्दिरम् ॥३२॥
तथापि स व्रजन्मार्गे पुत्र पौत्र इति ब्रुवन्। हाहेति प्ररुदन् नित्यमनुतप्यति मन्दधीः ॥३३॥
महता पुण्ययोगेन मानुषं जन्म लभ्यते। तत्प्राप्य न कृतो धर्मः कीदृशं हि मया कृतम्॥३४॥

मया न दत्तं न हुतं हुताशने तपो न तप्तं त्रिदशा न पूजिताः।
न तीर्थसेवा विहिता विधानतो देहिन्! क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥३५॥
न पूजिता विप्रगणाः सुरापगा न चाश्रिताः सत्पुरुषा न सेविताः।
परोपकारो न कृतः कदाचन देहिन्! क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥३६॥

पुरुषहरू यमलोकतन जान्छन् ॥ ३२ ॥ मन्द बुद्धि भएका पापीहरू बाटामा त्यस्ता दुःख भोग्दै हे पुत्र ! हें नाति ! भन्दै हाहाकार गरी रुने भएका हुँदा पश्चात्ताप गर्दछन् ॥ ३३ ॥ ठूला पुण्य योगले मात्र मनुष्य जन्म पाइन्छ । त्यस्तो जन्म पाइकन मैले धर्म नगरी के गरेछु भन्दै पछितो गर्दछ ॥ ३४ ॥ न दान दिइस्, न अग्निमा होमिस्, न तपस्या गरिस्, न देवताको पूजा गरिस्, न विधिपूर्वक तीर्थ-सेवा गरिस् भने हे देहिन्! तैंले गरेका कर्मदेखि कसरी पार तर्नें ? ॥ ३५ ॥ न कहिल्यै ब्राह्मण पूजित भए, न गङ्गा आदि देव नदी (सेवन) स्नान गरिए, न कहिल्यै सत्पुरुषको संग भयो, न परोपकार गरिस् भने हे देहिन्! तैंले गरेका कर्मको फल भोग गर ॥ ३६ ॥ मनुष्य पशु-पक्षीका निमित्त जल नभएका ठाउँमा न

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आवर्तशतसाहस्रैः पाताले यान्ति पापिनः । क्षणं तिष्ठन्ति पाताले क्षणादुपरिवर्तिनः ॥२५॥
पापिनां पतनायैव निर्मिता सा नदी खग ! । न पारं दृश्यते तस्या दुस्तरा बहुदुःखदा ॥२६॥
एवं बहुविधक्लेशे यममार्गेऽति दुःखदे । क्रोशन्तश्च रुदन्तश्च दुःखिता यान्ति पापिनः ॥२७॥
पाशेन यन्त्रिताः केचित् कृष्यमाणास्तथाङ्कुशैः । शस्त्राग्रैः पृष्ठतः प्रोतैर्नीयमानाश्च पापिनः ॥२८॥
नासाग्रपाशकृष्टाश्च कर्णपाशैस्तथापरे । कालपाशैः कृष्यमाणाः काकैः कृष्यास्तथापरे ॥२९॥
ग्रीवाबाहुषु पादेषु बद्धाः पृष्ठे च शृङ्खलैः । अयोभारञ्च ये केचिद्वहन्तः पथि यान्ति ये ॥३०॥
यमदूतैर्महाघोरैस्ताड्यमानाश्च मुद्गरैः । वमन्तं रुधिरं वक्त्रात् तदेवाश्नन्ति ते पुनः ॥३१॥

माथि आउँछन् ॥ २५ ॥ हे गरुडजी ! पापीलाई हाल्नाका निमित्त ती नदी बनाइएकी हुन् । तिनको पार पनि देखिँदैन; पार तर्न सक्तै नसकिने बहुत दुःखदायी छन् ॥ २६ ॥ यस्ता प्रकारले अति कष्टदायी यमलोकका मार्गमा अनेक प्रकारका क्लेश भोग्दै दुःखी भएर रुँदै कराउँदै पापीहरू जान्छन् ॥ २७ ॥ कोही पाशले बाँधिएका, कोही अंकुशले तानिएका र कोही भालाले उनिएका पापीहरूलाई त्यस बाटामा हिँड़ाउँछन् ॥ २८ ॥ कसैका नाकमा डोरी लाएर तान्दछन् कसैका कानमा कसैलाई कालपाश काकपाश पनि लाएर तान्दछन् ॥ २९ ॥ हात-खुट्टा र गलामा नेल गलफन्दीले बाँधिएका छँदा पिठ्यूँमा फलामको भारी बोकाएर यमलोकको बाटो गरी पापीलाई लैजान्छन् ॥ ३० ॥ ती पापीहरू यमदूतहरूले मुशलद्वारा ताड़ित भएका छँदा मुखबाट रगत वमन गर्दै त्यै खान्छन् ॥ ३१ ॥ आफूले गरेका कार्यको विचार गर्दै अति दुःखी भएका पापी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

कृमिभिः सङ्कुला घोरैः सूचीवक्त्रैः समन्ततः । वज्रतुण्डैर्महागृध्रैर्वायसैः परिवारिता ॥१९॥
शिशुमारैश्च मकरैर्जलौकामत्स्यकच्छपैः । अन्यैर्जलस्थजीवैश्च पूरिता मांसभेदकैः ॥२०॥
पतितास्तत्प्रवाहे च क्रन्दति बहुपापिनः । हा भ्रात ! पुत्र ! तानति प्रलपन्ति मुहुर्मुहुः ॥२१॥
क्षुधितास्तृषिताः पापाः पिबन्ति किल शोणितम् । सा सरिद्रुधिरापूरं वहन्ति फेनिलं बहु ॥२२॥
महाघोरातिगर्ज्जन्ती दुर्निरीक्ष्या भयावहा । तस्या दर्शनमात्रेण पापाः स्युगतचैतनाः ॥२३॥
बहुवृश्चिकसङ्कीर्णा सेविता कृष्णपन्नगैः । तन्मध्ये पतितानाञ्च त्राता कोऽपि न विद्यते ॥२४॥

मुख भएका किराले चारैतर्फबाट घेरिएकी, वज्र जस्ता कठोर चुचा भएका गिद्ध र कागले युक्त भएकी यस्ती वैतरणी नदी छन् ॥ १९ ॥ फेरि तीं नदी शिशुमार मकर (ग्राह) जूका माछा कछुआ र अरु जलमा रहने जीव-जन्तु र मासूका टुक्रा या मासू लुछ्ने जन्तुहरूले पूर्ण भएकी छन् ॥ २० ॥ तनै वैतरणी नदीका प्रवाहमा गिराइएका पापीहरू रुँदै-कराउँदै—हें भाई ! हें पुत्र ! हें बाबू ! यस्ता प्रकारले बारम्बार कराउँदछन् ॥ २१ ॥ पापीहरू भोक-प्यासले पीड़ित भएका छँदा रगत पान गर्दछन्; सो वैतरणी नदी रक्तको भेल फिंजै फिंजले युक्त भएर बगिरहन्छिन् ॥२२॥ महाघोर र अत्यन्त गर्जना गर्नै भएकी देख्तैमा पनि डर लाग्ने भएकी यस्ती वैतरणी छन्। तिनको दर्शन गर्नाले मात्र पनि पापीहरू विह्वल भएर बेहोश हुन्छन् ॥ २३ ॥ धेरै बिच्छीहरूले युक्त भएकी काला सर्पले सेवा गरिएकी यस्ती वैतरणी छन्। तिनका बीचमा पतित भएका पापीहरूको रक्षा गर्नें कोही पनि छैन ॥ २४ ॥ सयकड़ौं हजारौं चोटि डुब्दै भुमरीमा परी पातालमा जान्छन्। एकछिन् पातालमा बसेर फेरि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्षारकर्दमवृष्टिश्च महानिम्नानि च क्वचित् । वप्रप्ररोहणं क्वापि कन्दरासु प्रवेशनम् ॥१३॥
गाढान्धकारस्तत्रास्ति दुःखारोहशिला क्वचित् । पूयशोणितपूर्णाश्च विष्ठापूर्णा ह्रदा क्वचित् ॥१४॥
मार्गमध्यवहाऽत्युग्रा घोरा वैतरणी नदी । सा दृष्टा दुःखदा किंवा यस्या वार्ता भयावहा ॥१५॥
शतयोजनविस्तीर्णा पूयशोणितवाहिनी । अस्थिवृन्दतटा दुर्गा मांसशोणितकर्दमा ॥१६॥
अगाधा दुस्तरा पापैः केशशैवालदुर्गमा । महाग्राह - समाकीर्णा घोरपक्षिशतैर्वृता ॥१७॥
आगतं पापिनं दृष्ट्वा ज्वालाधूमसमाकुला । क्वथते सा नदी तार्क्ष्य! कटाहान्तर्घृतं यथा ॥१८॥

ढुङ्गाको, वज्रको, रगतको, शस्त्र (तरवार इत्यादि) को, तातापानीको ॥ १२ ॥ धूलाको र हिलाको वृष्टि भइरहन्छ । कहीं अति गैह्रामा हिंड़ाउँछन्, कहीं पर्वतमा र कहीं गुफामा प्रवेश गराउँछन् ॥ १३ ॥ त्यस जङ्गलका बाटामा कहीं गाढ (अत्यन्त) अन्धकार छ, कहीं दुःखले पनि चढ़न नसकिने ढुङ्गाका पहरा छन्, कहीं पीप र रगतले परिपूर्ण भएका, कहीं विष्ठाले भरिएका तलाउ छन् ॥ १४॥ त्यसै बाटामा डरलाग्दो भयङ्कर वैतरणी नाम गरिएकी नदी छन् । तिनलाई देख्नु त के सुन्दैमा पनि डरलाग्दछ ॥ १५ ॥ तो वैतरणी नदी ४००० चार हजार कोश फैलिएको पीप र रगत पानी स्वरूपले बहने भएकी, हाड़हरूका किनार भएकी, रगत मासूको हिलो भएकी ॥ १६ ॥ थाहा पाई नसकिने गहिरो भएकी पापीहरूले तर्नामा कठिन भएको, केशका झ्याउले दुर्गम र अनेक प्रकारका ग्राह पक्षीहरूले युक्त भएकी छन् ॥ १७ ॥ पापी आएको देखेर हे गरुड! ती नदी ज्वाला धुआँले युक्त भएकी छँदी पाक्न थाल्दछिन् । जस्तै—तताएको कराही भित्रको घिउ पाक्दछ ॥ १८ ॥ सियो जस्तै तीखा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

सिंहैर्व्याघ्रैः श्वभिर्घोरैर्भक्ष्यते क्वापि पापकृत्। वृश्चिकैर्दश्यते क्वापि क्वचिद्दह्यति वह्निना ॥६॥
ततः क्वचिन् महाघोरमसिपत्रवनं महत्। योजनानां सहस्रे द्वे विस्तारायामतः स्मृतम् ॥७॥
काकोलूक-वट-गृध्र-सरघा-दंशसंकुलम् । सन्दावाग्नि च तत्पत्रैश्छिन्नभिन्नः प्रजायते ॥८॥
क्वचित् पतत्यन्धकूपे विकटात् पर्वतात्क्वचित्। गच्छते क्षुरधारासु शंकूनामुपरि क्वचित् ॥९॥
स्खलत्यन्धे तमस्युग्रे जले निपतति क्वचित्। क्वचित् पङ्के जलौकाढये क्वचित्सन्तप्तकर्दमे ॥१०॥
सन्तप्तबालुकाकीर्णे ध्मातताम्रमये क्वचित्। क्वचिदङ्गारराशौ च महाधूमकुले क्वचित् ॥११॥
क्वचिदङ्गारवृष्टिश्च शिलावृष्टिः सवज्रका। रक्तवृष्टिः शस्त्रवृष्टिः क्वचिदुष्णाम्बुवर्षणम् ॥१२॥

टोकिंदै ॥ ५ ॥ सिंह-व्याघ्रले दारिंदै कहीं कुकुरले टोकिंदै र अग्निले पनि पोलिंदै जान्छ ॥ ६ ॥ त्यहाँदेखि ८००० कोश लामू अति डरलाग्दो असिपत्र नाम भएको अर्थात् पात पनि तरवार जस्ता भएको वन आउँछ ॥ ७ ॥ त्यस जङ्गलमा काग उल्लू चिल (बाज) गिद्ध माहुरी बारुला सधैं बसिरहेका छन्। 'चट-चट' गर्ने डढेलो लागिरहेको छ। तरवार जस्ता पात लागेर शरीर छिन्न-भिन्न गराउँछ ॥ ८ ॥ यमराजका दूतले कहीं अँधेरा कूवामा, कहीं विकट पर्वतबाट खसाल्छन्। कहीं छुराका धारमा र कहीं काँढामा हिंड़ाउँ छन् ॥ ९ ॥ कहीं अँधेरामीं कहीं पानीमा गिराउँदछन्, कहीं जूकाले युक्त भएका हिलामा पापीलाई गाड़दछन् ॥ १० ॥ यमराजका दूतले पापी पुरुषलाई कही तताएका बालुवामा, कहीं ताता फलाममा, कहीं बल्दा कोइलामा र कहीं धुवें-धुवाँले युक्त भएका ठाममा हिंड़ाउँछन् ॥ ११ ॥ पापी पुरुषका उपरमा अग्निको बर्षा तथा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

द्वितीयोऽध्यायः

गरुड उवाच–कीदृशो यमलोकस्य पन्था भवति दुःखदः। तत्र यान्ति यथा पापास्तन्मे कथय केशव ॥१॥
भगवानुवाच-यममार्गं महद्दुःखप्रदं ते कथयाम्यहम्। मम भक्तोऽपि तच्छ्रुत्वा त्वं भविष्यसि कम्पितः ॥२॥
वृक्षच्छाया न तत्रास्ति यत्र विश्रमते नरः। यस्मिन् मार्गे न चान्नाद्यं येन प्राणान् समुद्धरेत् ॥३॥
न जलं दृश्यते क्वापि तृषितोऽतीव यः पिबेत्। तपन्ते द्वादशादित्याः प्रलयान्ते यथा खग ! ॥४॥
तस्मिन् गच्छति पापात्मा शीतवातेन पीडितः। कण्टकैर्विध्यते क्वापि क्वचित्सर्पैर्महाविषैः ॥५॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ तत्सत् ॥ गरुड़जी भन्दछन्—हे भगवन् ! यमलोकको बाटो कस्तो दुःखदायी छ; जहाँ पापीहरू जान्छन् ; यो सबै मलाई आज्ञा हवस् ॥ १ ॥ भगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—यमलोकको बाटो अति दुःखदायी छ; म तिमीलाई भन्दछु—मेरा भक्त छौ तापनि त्यो कष्ट सुनी काँप्न थाल्नेछौ ॥ २ ॥ जुन मार्गमा वृक्षहरूको छाया र विश्राम गर्ने ठाउँ पनि छैन, अन्नादिहरू पनि पाइँदैन त्यस्ता स्थानमा प्राणको उद्धार (रक्षा) गर्न पनि दुर्लभ छ ॥ ३ ॥ हे गरुड़जी ! प्यासले सताइएको छँदो पानी कहीं देख्न पिउन पनि पाउँदैन । जहाँ सधैँ बाह्र सूर्य लागेर प्रलयकाल झैं पोलिरहेका छन् ॥ ४ ॥ पापी कहीं चीसो-चीसो वायुले पीड़ित भएको छँदो कहीं काँढाले घोचिँदै, कहीं विषालु सर्पले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

सौम्यं सौरिपुरं नगेन्द्रभवनं गन्धर्वशैलागमौ । क्रौञ्चं क्रूरपुरं विचित्रभवनं बह्वापदं दुःखदम् ॥
नानाक्रन्दपुरं सुतप्तभवनं रौद्रं पयोवर्षणम् । शीताढ्यं बहुभीतिधर्मभवनं याम्यं पुरं चाग्रतः ॥५९॥
याम्यपाशैर्धृतः पापी हाहेति प्ररुदन् पथि । स्वगृहं तु परित्यज्य पुरं याम्यमनुव्रजेत् ॥६०॥

इति श्रीसारोद्धारे गरुडपुराणे पापीनामैहिकामुष्मिकनिरूपणं नाम प्रथयोऽध्यायः ॥ १ ॥

*

गुण जान्नू । जस्तै—१ सौम्यपुर, २ सौरिपुर, ३ नगेन्द्रभवन, ४ गन्धर्व, ५ शैलागम, ६ क्रौञ्चपुर, ७ क्रूरपुर, ८ विचित्र-भवन, ९ बह्वापद, १० दु:खदपुर, ११ नानाक्रन्दपुर, १२ सुतप्तभवन, १३ रौद्रनगर, १४ पयोवर्षणपुर, १५ शीताढ्यपुर र १६ बहुभीति नगर । यी सोह्र शहर नाघी गएपछि धर्म-भवन अर्थात् यमपुरी आउँछ ॥ ५९ ॥ यस्ता किसिमका नाना दुःखदायी बाटामा हा धिक्कार हा ! यस्ता प्रकारले विलाप गर्दै अत्यन्त रुने भएको यमराजका दूतहरू द्वारा डोरीले बाँधिएकी पापी 'यहाँको' आफ्नू घर सबै हिसावले त्याग गरी अनि यमराजको पुरीमा जान्छ ॥ ६० ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धार गरिएका षोडश अध्याय यध्ये पापीहरूको यमलोक परलोकको दुःख निरूपण गरिएको प्रथम अध्याय समाप्त गरियो ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जानुपादौ तथा द्वाभ्यां दशमेऽह्नि क्षुधा तृषा । पिण्डजं देहमाश्रित्य क्षुधाविष्टस्तृषार्दितः ॥५३॥
एकादशं द्वादशञ्च प्रेतो भुङ्क्ते दिनद्वयम् । त्रयोदशेऽहनि प्रेतो यन्त्रितो यमकिङ्करैः ॥५४॥
तस्मिन् मार्गे व्रजत्येको गृहीत इव मकटः । ॥५५॥
षडशीति सहस्राणि योजननां प्रमाणतः । यममार्गस्य विस्तारो विना वैतरणी खग ! ॥५६॥
अहन्यहनि वै प्रेतो योजनानां शतद्वयम् । चत्वारिंशत् तथा सप्त दिवारात्रेण गच्छति ॥५७॥
अतीत्य क्रमशो मार्गे पुराणीमानि षोडश । प्रयाति धर्मराजस्य भवनं पातकी जनः ॥५८॥

बनिन्छन् ॥ ५२ ॥ घुँड़ा र पाऊ पनि आठौं र नवौं यी दुइ दिनका पिण्डले बन्छन् । यसरी सबै अङ्ग पूर्ण बनिसकेपछि दसौं दिनमा दिएका पिण्डले भोक र प्यास उत्पन्न हुन्छ । यस्ता हिसाबले पिण्डबाट उत्पन्न भएको देह पाई भोकले सताइएको र प्यासले दुःखी भएको प्रेत ॥ ५३ ॥ केवल एघारौं र बाह्रौं यी दुइ दिनमा दिएको पिण्डादि मात्र खान पाउँछ । तेह्रौं दिनका दिन यमराजका सिपाहीहरूले बाँधिएको प्रेत ॥ ५४ ॥ त्यहीं यम-मार्गमा 'कसैले' पक्रिएर हिंड़ाएको एक्लो वानर झैं हिंड़्दछ ॥ ५५ ॥ हे गरुड़जी ! वैतरणी नदी बाहेक ८६ हजार योजन अर्थात् ३४४ हजार कोश यम-मार्गको फैलावट छ भनी प्रमाण द्वारा निश्चय गरिएको छ ॥ ५६ ॥ हररोज प्रेत २०० योजन अर्थात् ८०० कोश त्यस्तै ४७ योजन अर्थात् १८८ कोश जम्मा ५८८ कोश दिन-रात गरेर हिंड़्दछ ॥ ५७ ॥ पातकी जन अर्थात् पापी पुरुष बाटामा क्रमैले (बीचमा परेका) यी १६ शहर नाघेर यमराजको दरबारमा जान्छ ॥ ५८ ॥ अब ती कुन-कुन १६ शहर हुन ; तिनको नाम कहिन्छ । ती शहरहरूका नाम अनुसारको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

भागद्वयं तु देहस्य पुष्टिदं भूतपञ्चके । तृतीयं यमदूतानां चतुर्थं सोपजीवति ॥४८॥
अहोरात्रैश्च नवभिः प्रेतः पिण्डमवाप्नुयात् । जन्तुर्निष्पन्नदेहश्च दशमे बलमाप्नुयात् ॥४९॥
दग्धे देहे पुनर्देहः पिण्डैरुत्पद्यते खग ! । हस्तमात्रः पुमान् येन पथि भुङ्क्ते शुभाशुभम् ॥५०॥
प्रथमेऽहनि यः पिण्डस्तेन मूर्धा प्रजायते । ग्रीवास्कन्धौ द्वितीयेन तृतीयाद्धृदयं भवेत् ॥५१॥
चतुर्थेन भवेत् पृष्ठं पञ्चमान्नाभिरेव च । षष्ठेन च कटी गुह्यं सप्तमात् सक्थिनी* भवेत् ॥५२॥

सो प्रेतले खान पाउँछ ॥ ४८ ॥ नौ रात र नौ दिनसम्म त सो प्रेत पिण्डकन पाउँछ; परन्तु दसौं दिनका श्राद्धले प्राणधारी सबै शरीर बनिसकेको हुँदा बल प्राप्त गर्दछ ॥ ४९ ॥ मरेपछि फेरि कसरी देह प्राप्त हुन्छ भन्छौ भने हे पक्षिराज ! देह दाह गरिसके तापनि फेरि तीनै दिएका पिण्डहरूले देहोत्पत्ति हुन्छ र एक हातमात्रको पुरुष हुन्छ जुन देह पाई बाटामा आफूले गरेक शुभ अशुभ कर्मको भोग गर्दछ ॥ ५० ॥ पिण्डहरूले कसरी शरीर बन्दछ भने—पहिलो दिन दिएको पिण्डले शिर बन्दछ । दोस्रो दिन दिएको जो पिण्ड हो त्यसले गला र काँध बन्दछन् । तेस्रो दिनको पिण्डले हृदय बन्दछ ॥ ५१ ॥ अनि चौथो दिनमा दिएका पिण्डले पिठ्यूँ बन्न जान्छ । पञ्चम अर्थात् पाँचौं दिनमा दिएका पिण्डदेखि नाभि उत्पन्न हुन्छ । छैठा दिनको पिण्डले—कमर, गुह्य, (लिङ्ग, भग, गुदा र सब ठाउँको मासु आदि) बन्छन् । सातौं दिनका पिण्डदेखि जाँघ (अपूर्ण हाड़हरू)

* मूलमा 'सप्तमादस्थिसक्थिनी' यस्तो पाठ उचित छ; किनकि 'भवेताम्' यस्तो क्रियापद हुनुपर्ने ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भुङ्क्ते पिण्डं सुतैर्दत्तं दानं चातुरकालिकम् । तथापि नास्तिकस्ताक्ष्र्य तृप्तिं याति न पातकी ॥४३॥
पापिनां नोपतिष्ठन्ति दानं श्राद्धं जलाञ्जलिः । अतः क्षुद्‌व्याकुला यान्ति पिण्डदानभुजोऽपि ते॥४४॥
भवन्ति प्रेतरूपान्ते पिण्डदानविवर्जिताः । आकल्पं निर्जनारण्ये भ्रमन्ति बहुदुःखिताः ॥४५॥
नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि । अभुक्त्वा यातनां जन्तुर्मानुष्यं लभते न हि ॥४६॥
अतो दद्यात् सुतः पिण्डान् दिनेषु दशसु द्विज । प्रत्यहं ते विभज्यन्ते चतुर्भागैः खगोत्तम ! ॥४७॥

बाँधिएको भोक-प्यासले पीडित भएर रुन लाग्दछ ॥ ४२ ॥ यद्यपि छोराहरूले दिएको पिण्ड औ आतुर कालमा दिएको दान खान पाउँदछ, तथापि नास्तिक हुनाले सो पातकी (पापी पुरुष) तृप्त हुँदैन ॥ ४३ ॥ पापीहरूका निमित्त दिइएको दान, श्राद्ध, जलाञ्जलि, तर्पण यी कुनै कुरा तृप्तिकारक हुँदैनन् । यसै कारणले पिण्ड खान पाए तापनि तृप्ति नभई ती पापीहरू भोक-प्यासले व्याकुल भएर (यम-मार्गमा) जान्छन् ॥ ४४ ॥ जसको पिण्डादि दान हुँदैन, तिनीहरू प्रेत हुन्छन् औ कल्पपर्यन्त कोही नभएका जङ्गलमा अत्यन्त दुःखी भएर घुम्दछन् ॥ ४५ ॥ किनकि आफ्नू सुकृत दुष्कृत जस्तो कर्म भए पनि भोग नसकेसम्म सयकड़ौं कोटिकल्पसम्म पनि कर्म क्षीण हुँदैन । तसर्थ पापीहरूले यमराजको यातना भोग नगरी सकेसम्म केही गरे पनि यो मनुष्य चोला पाइँदैन ॥ ४६ ॥ यस कारण अर्थात् प्रेत भएर बस्न नपरोस् भन्नाका निमित्त हे गरुडजी ! दस दिनसम्म छोराले पिण्डदान गरोस् । ती पिण्डहरू प्रतिदिन चार भाग लगाइन्छन् । हे खगराज ॥ ४७ ॥ ती पिण्डका चार भागमध्ये दुइ भाग पञ्चमहाभूत (पृथ्व्यप्तेजोवाय्वाकाश) लाई जान्छ, जुन पञ्चमहाभूतद्वारा देहको पुष्टि हुन्छ । तेस्रो भाग यमदूतहरूका निमित्त र चौथो भागमात्र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

क्षुत्तृट्परीतोऽर्कदवानलानिलैः सन्तप्यमानः पथि तप्तबालुके ।
कृच्छ्रेण पृष्ठे कशया च ताडितश्चलत्यशक्तोऽपि निराश्रयोदके ॥३८॥
तत्र तत्र पतच्छ्रान्तो मूर्छितः पुनरुत्थितः । यथा पापीयसा नीतस्तमसा यमसादनम् ॥३९॥
त्रिभिर्मुहूर्तैर्द्वाभ्यां वा नीयते तत्र मानवः । प्रदर्शयन्ति दूतास्ता घोरा नरकयातनाः ॥४०॥
मुहूर्तमात्रात् त्वरितं यमं वीक्ष्य भयं पुमान् । यमाज्ञया समं दूतैः पुनरायाति खेचरः ॥४१॥
आगम्य वासनाबद्धो देहमिच्छन् यमानुगैः । धृतः पाशेन रुदति क्षुत्तृड्भ्यां परिपीडितः ॥४२॥

पाप सम्झी पश्चात्ताप गर्दो छँदो ॥ ३७ ॥ भोक-प्यासले व्याकुल, चारैतिर कहीं घाम, कहीं डढेलो, कहीं आँधी बेहरीहरूले पीडित बाटामा तातेका बालुवामा (हिंड्दा) अत्यन्त ताप गर्ने भएको पिठ्यूँमा यमदूतहरूले कोर्राले हिर्काइएको कहीं बस्ने ठाउँ नभएको पानी नभएका ठाउँमा हिंड्नसक्तैन तापनि दुःखले हिंड्दछ (वंशस्थ, इन्द्रछन्द) ॥ ३८ ॥ यसो हुँदा कहीं लड्दै-पड्दै थाकेको मूर्छा खाँदै फेरि उठेका जस्तै अत्यन्त पाप गरिएका अज्ञानताले यमपुरीमा लगिन्छ, त्यस्तै यमदूतहरूले पनि त्यसकन यमपुरीमा लैजान्छन् ॥ ३९ ॥ (सो पापी पुरुष मरेपछि) तीन या दुइ मुहूर्त अर्थात् ४।६ घड़ीले (त्यति समयमा) यमपुरी तर्फ यमदूतहरूले लगिन्छ, अनि दूतहरू त्यसलाई अति घोर नरकका यातनहरू देखाउँदछन् ॥ ४० ॥ अनि मुहूर्त मात्रले भयङ्कर यमराज देखेर (डराउँदै) सो पुरुष यमदूतहरूसँग आकाश-मार्गी भई फेरि सोही मृतस्थानमा आउँदछ ॥ ४१ ॥ त्यहाँ आएर पनि विषयादि वासनाले बाँधिएको आफ्नू शरीरको इच्छा गर्दछ तापनि पछाड़ि लागेका यमदूतहरूले डोरीले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषो हाहा कुर्वन् कलेवरात् । तदैव गृह्यते दूतैर्याम्यैः पश्यन् स्वकं गृहम् ॥३२॥
यातनादेह आवृत्य पाशैर्बध्वा गले बलात् । नयतो दीर्घमध्वानं दण्ड्यं राजभटा यथा ॥३३॥
तस्यैवं नीयमानस्य दूताः सन्तर्जयन्ति च । प्रवदन्ति भयं तीव्रं नरकाणां पुनः पुनः ॥३४॥
शीघ्रं प्रचल दुष्टात्मन् यास्यसि त्वं यमालयम् । कुम्भीपाकादिनरकांस्त्वां नयामोऽद्य मा चिरम्॥३५॥
एवं वाचस्तदा शृण्वन् बन्धूनां रुदितं तथा । उच्चैर्हाहेति विलपंस्ताड्यते यमकिंकरैः ॥३६॥
तयोर्निर्भिन्न - हृदयस्तर्जनैर्जात - वेपथुः । पथि श्वभिर्भक्ष्यमाण आर्तोऽघं स्वमनुस्मरन्॥३७॥

हुन्छन् । सो मृतक तिलकन देखी डरले मुटु कँपाएर गुह्य-मूत छोड्न लाग्दछ ॥ ३१ ॥ अनि हा-हा गर्दै शरीरदेखि छुटेर अङ्गुष्ठ जत्रो भई पुरुष आफ्नू घर हेर्न लाग्ने भएको छँदो यमदूतहरूले पक्रिइन्छ ॥ ३२ ॥ अनि नरक भोग गर्न शरीर पाउँछ । सो शरीर ढाकी जोरसँग पाशोले गला बाँधी लामू बाटो (अर्थात् यममार्ग मा लैजान्छन् । जस्तै राजाका सिपाहीहरूले दण्ड दिनका निम्ति (चोर आदिकन) लैजान्छन् ॥ ३३ ॥ आफूलाई लैजाने भएका दूतहरू डर देखाई नरकको दुःसह भयकन बताउन लाग्दछन् ॥ ३४ ॥ के भने— हे दुष्टात्मन् ! पापी ! चाँड़ों हिंड़, तैंले यमराजका दरबारमा जानुपर्नेछ । (अनि वहाँको हुकुम मुताबिक कुम्भीपाक, रौरव इत्यादि नरकमा लैजान्छौं, ढिलो नगर् ॥ ३५ ॥ ती यम-दूतहरूले त्यसो भनेको र यता आफ्ना बन्धुहरूले रोएको सुनी ठूलो स्वरले हा हा गरी विलाप गर्नलाग्छ, अनि यमदूतहरूले ताड़ना गरिन्छ ॥ ३६ ॥ ती दूतहरूले भग्न हृदय गराइएको डराउनाले काँप्नलागेको, बाटामा कुकुरहरूले (लुछिएको) अत्यन्त दुःखी भई आफूले गरेको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्मिन्नन्तक्षणे तार्क्ष्य ! दैवी दृष्टिः प्रजायते । एकीभूतं जगत्सर्वं न किञ्चिद्वक्तुमीहते ॥२६॥
विकलेन्द्रियसङ्घाते चैतन्ये जडतां गते । प्रचलन्ति ततः प्राणा याम्यैर्निकटवर्तिभिः ॥२७॥
स्वस्थानाच्चलिते श्वासे कल्पाख्यो ह्यातुरक्षणः । शतवृश्चिकदंशस्य या पीडा सानुभूतये ॥२८॥
फेनमुद्गिरते सोऽयं मुखं लालाकुलं भवेत् । अधोद्वारेण गच्छन्ति पापीनां प्राणवायवः ॥२९॥
यमदूतौ तदा प्राप्तौ भीमौ सरभसेक्षणौ । पाशदण्डधरौ नग्नौ दन्तैः कटकटायतौ ॥३०॥
ऊर्ध्वकेशौ काककृष्णौ वक्रतुण्डौ नखायुधौ । स दृष्ट्वा त्रस्तहृदयः शकृन्मूत्रं विमुञ्चति ॥३१॥

वखतमा दिव्यदृष्टि प्राप्त हुन्छ र हे गरुडजी ! सम्पूर्ण जगत्कन एकाकार देख्दछ । (अर्थात् पूर्वजन्मादिमा गरेका पाप-पुण्यको भोग र गर्दै गरेको गर्नुपर्ने इत्यादि सम्पूर्णको समस्त हाल थाहा पाउँछ) तापनि बोल्नमा समर्थ हुँदैन ।। २६ ॥ सम्पूर्ण इन्द्रियहरू टुट्न लागी चैतन्य (होश) हराएर जडता (अज्ञान) प्राप्त भई यमदूतहरू नजीकमा आएपछि प्राणवायुहरू निस्कन लाग्दछन् ॥ २७ ॥ आफ्नो ठाउँ छोड़ी श्वास छुट्न लागेमा अत्यन्त पीड़ित भएका (मुमुर्षू) एक क्षण पनि कल्पसमान ठान्ने भएको छदो शयकडौं विच्छीले एकैचोटि डस्दा हुने पीडा अनुभव गर्दछ ॥ २८ ॥ त्यसो हुँदा सो मृतक फिज उकेल्न लाग्दछ, त्यसको मुखमा राल (सिंघान) भरिएको हुन्छ । पापीहरूका प्राणवायुहरू अधोद्वार (लिङ्ग, भग, गुदा इत्यादि) द्वारा छुट्दछन् ॥ २९ ॥ त्यस बेला अत्यन्त डरलाग्दा चञ्चल नेत्र भएका पाशो र लट्ठी लिएका नाङ्गा दाँत कटकट गर्ने ॥ ३० ॥ ठाड़ा-ठाड़ा केश र कागका जस्ता काला बाङ्गो मुख भएका नङ्ग्राले नै हथियारको काम लिने यमराजका दुइटा दूतहरू आएका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आधिव्याधिसमायुक्तं जीविताशासमुत्सुकम् । कालो बलीयानहिवदज्ञातः प्रतिपद्यते ॥२०॥
तत्राप्यजातनिर्वेदो म्रियमाणः स्वयम्भृतैः । जरयोपात्तवैरूप्यो मरणाभिमुखो गृहे ॥२१॥
आस्तेऽवमत्योपन्यस्तं गृहपाल इवाहरन् । आमया व्यप्रदीप्ताग्निरल्पाहारोऽल्पचेष्टितः ॥२२॥
वायुनोत्क्रमतोत्तारः कफ-संरुद्ध-नाडिकः । कास-श्वासकृतायासः कण्ठे घुरघुरायते ॥२३॥
शयानः परिशोचद्भिः परिवीतः स्वबन्धुभिः । वाच्यमानोऽपि न ब्रूते कालपाशवशं गतः ॥२४॥
एवं कुटुम्बभरणे व्यापृतात्माऽजितेन्द्रियः । म्रियते रुदतां स्वानामुरुवेदनयास्तधीः ॥२५॥

र बाहिरी ज्वरादिले युक्त भएको छँदो धेरै कालसम्म बाँच्नको आशा गर्दछ । तर अज्ञानले युक्त भई बलवान् सर्पले ग्रस्त भए झैं कालका वशमा पर्दछ ॥ २० ॥ त्यति हुँदा पनि आफैंले पालिएका पुत्रादिले पालन-पोषण गर्न लागिएको छँदो बुढ्याइँले कुरूप भइसकेको घरमा (अहिले हो कि मरे भने झैं) मर्न तयार भइसकेको छ तापनि आफ्नो मरण अवस्थाकन जान्दैन ॥ २१ ॥ अनादरले दिएको कुकुरले झैं खाने भएको छँदो रोगले मन्दाग्नि भएको अतएव आहार घटेको छँदो हिंड-डुल गर्ने शक्ति रहित हुनजान्छ ॥ २२ ॥ उत्क्रम वायुले शब्द मन्द भएको, कफले नाडीहरू रोकिएको खोकीद्वारा श्वास खिचिनका निमित्त उद्योग गरिएको (या परिश्रम युक्त) घाँटीमा (घुर घुर गरी) घुरघुराउन लाग्दछ ॥ २३ ॥ अत्यन्त शोक गर्ने बन्धुवर्गले घेरिएर सुतेको छँदो बोलाएक पनि कालपाशका वशमा भएर बोल्नसक्तैन ॥२४॥ यस्ता रीतले जहान पालनका निम्ति उद्योग गर्ने इन्द्रियका वशमा परेको मर्ने वखतका अत्यन्त कष्टले बुद्धि हराएको छँदो आफ्ना बन्धुवर्गले रुँदारुँदै मर्दछ ॥ २५ ॥ सो मरेका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MDI

ये हि पापरतास्ताक्ष्र्य ! दया-धर्मविवर्जिताः । दुष्टसङ्गाश्च सच्छास्त्रसत्सङ्गतिपराङ्मुखाः ॥१४॥
आत्मसम्भाविताः स्तब्धा धन-मान-मदान्विता । आसुरं भावमापन्ना दैवीसम्पद्विवर्जिताः ॥१५॥
अनेक-चित्त-विभ्रान्ता मोह-जाल-समावृताः । प्रसक्ताः कामभोगेषु पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥१६॥
ये नरा दानशीलाश्च ते यान्ति परमां गतिम् । पापशीला नरा यान्ति दुःखेन यमयातनाम् ॥१७॥
पापीनामैहिकं दुःखं यथा भवति तच्छृणु । ततस्ते मरणं प्राप्य यथा गच्छन्ति यातनाम् ॥१८॥
सुकृतं दुष्कृतं वापि भुक्त्वा पूर्वं यथार्जितम् । कर्मयोगात् सदा तस्य कश्चिद् व्याधिः प्रजायते ॥१९॥

गर्दछु, सुन ॥ १३ ॥ हे तार्क्ष्य गरुडजी ! जो नित्य पाप कर्ममा लागेका, दया-धर्म कत्ति नभएका, दुष्टको सङ्गत गर्ने, सत्सङ्गदेखि मन्टो फर्काउने ॥ १४ ॥ आफूभन्दा ठूलो कसैलाई नसम्झने, वज्रस्वाँठ, धन र अहङ्कारका ढुकुटी भएका, राक्षसी मतमा लागेका दैवी सम्पत् (अर्थात् "अभयं सत्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितः ।" इत्यादि गीता १६।१-२-३) ले रहित भएका ॥ १५ ॥ फेरि अनेक 'कुतर्कादि कल्पनाले' चित्त भ्रमित भएका मोहजालमा फँसेका, काम-भोग र [बहुवचनात्] राग-द्वेषमा कम्मर कस्ने यस्ता पुरुषहरू अशुचि नरकमा खस्तछन ॥ १६ ॥ परन्तु जो मनुष्य ज्ञान (धर्म) शील छन् ती ता श्रेष्ठ गतिमा जान्छन् । पाप-कर्ममा लागेकाहरू दुःखसँग यम-यातना भोग्दछन् ॥ १७ ॥ पापीहरूको यस लोकको दुःख जस्तो हुन्छ र मरेपछि जसरी यम-यातना भोग्दछन् सो कुरा पनि सुन ॥१८॥ (यस लोकमा हुने) पूर्वजन्ममा गरेको कर्म पाप होस् या धर्म होस् आफ्ना कर्मका योगले गर्दा यस लोकमा आएपछि कोही व्याधि उत्पन्न हुन्छ ॥ १९ ॥ कस्तो भने आधि-व्याधि अर्थात् मानसिक चिन्तादि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कदाचित् सुखमासीनं वैकुण्ठे श्रीहरिं गुरुम् । विनयावनतो भूत्वा पप्रच्छ विनतासुतः ॥८॥
गरुड उवाच-भक्तिमार्गो बहुविधः कथितो भवता मम । तथा च कथिता देव ! भक्तानां गतिरुत्तमा ॥९॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि यममार्गं भयङ्करम् । त्वद्भक्तिविमुखानां च तत्रैव गमनं श्रुतम् ॥१०॥
सुगमं भगवन्नाम जिह्वा च वशवर्तिनी । तथापि नरकं यान्ति धिग्धिगस्तु नराधमान् ॥११॥
अतो मे भगवन् ब्रूहि पापीनां या गतिर्भवेत् । यममार्गस्य दुःखानि यथा ते प्राप्नुवन्ति वै ॥१२॥
भगवानुवाच-वक्ष्येऽहं शृणु पक्षीन्द्र यममार्गं च येन ये । नरके पापिनो यान्ति शृण्वतामपि भीतिदम् ॥१३॥

निमित्त वर्णन गर्दछु ॥ ७ ॥ कोही बखत आनन्दसँग वैकुण्ठमा बसेका संसारका गुरु श्रीहरि भगवान्सँग विनयले नम्र भएर गरुडजी प्रश्न गर्न लागे ॥ ८ ॥ गरुडजी भन्दछन्—हे नारायण ! हरेक किसिमले हजूरले भक्ति-मार्ग मलाई बुझाउनु भयो, फेरि देव-भक्तहरूको उत्तम गति हुन्छ भन्ने पनि वर्णन गर्नुभयो ॥ ९ ॥ यस बखत भयङ्कर यमराजको मार्गकन सुन्न इच्छा गर्दछु । किनकि हजूरको भक्ति नगर्नेहरूले त्यहीं जानुपर्छ भन्ने सुनिएको छ । (सो कस्तो छ ?) ॥ १० ॥ नरक जानको कारण प्रस्ताव गर्दछन्—(एक दमड़ी खर्च गर्न नपर्ने) सित्तैं मिलेको हरिनाम छ । जिब्रो पनि आफ्नै अधीन छ, तैपनि हरि-नाम-कीर्तन नगरेर नरक जान्छन् (भने) त्यस्ता अधम नरलाई धिक्कार, धिक्कार छ ॥ ११ ॥ हे भगवन् ! यस निमित्त पापीहरूको जुन गति हुन्छ, जुन प्रकारले यम-मार्गको दुःख पाउँछन्, त्यो कुरा मलाई आज्ञा हवस् ॥ १२ ॥ यस्तो प्रश्न सुनी श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—हे पक्षिराज गरुड ! जुन कर्मले जो पापीहरू यम-मार्ग र नरक जान्छन् सो अत्यन्त डरलाग्दो कुरा म वर्णन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सूतके यस्तु गृह्णन्ति तदज्ञानान्न दोषभाक् । दाता दोषमवाप्नोति याचकाय ददन्नपि ॥२५॥
प्रच्छाद्य सूतकं यस्तु ददत्यन्नं द्विजाय च । ज्ञात्वा गृह्णन्ति ये विप्रा दोषभाजस्त एव हि ॥२६॥
तस्मात् सूतकशुद्ध्यर्थं पितुः कुर्यात् सपिण्डनम् । ततः पितृगणैः सार्धं पितृलोकं स गच्छति ॥२७॥
द्वादशाहे त्रिपक्षे वा षण्मासे वत्सरेऽपि वा । सपिण्डीकरणं प्रोक्तं मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥२८॥
मया तु प्रोच्यते तार्क्ष्य ! शास्त्रधर्मानुसारतः । चतुर्णामेव वर्णानां द्वादशाहे सपिण्डनम् ॥२९॥
अत्यल्पात् कलिधर्माणां पुंसां चैवायुषः क्षयात् । अस्थिरत्वाच्छरीरस्य द्वादशाहे प्रशस्यते ॥३०॥
व्रतबन्धोत्सवादीनि व्रतस्योद्यापनानि च । विवाहादिर्भवेन्नैव मृते च गृहमेधिनि ॥३१॥

दिएको ग्रहण गर्ने दोषभागी हुँदैन । सूतकमा याचक (मागी खाने) लाई दिने दाता दोषभागी हुन्छ ॥ २५ ॥ सूतक छिपाई (लुकाएर) ब्राह्मण-लाई अन्न दान दिने र जो ब्राह्मण आशौच जानेर पनि ग्रहण गर्दछन् तिनै दोषभागी हुन्छन् ॥ २६ ॥ यस कारण सूतक शुद्धिका निमित्त पिताको सपिण्डी गरोस् ; त्यसो गर्नाले पितृगणका साथ त्यो पितृलोक जान्छ ॥ २७ ॥ बाह्रौं दिनमा, त्रिपक्षमा, छ महीना अथवा वर्ष दिनमा तत्त्व जान्ने मुनिहरूले सपिण्डी गर्नु भनेर कहिएको छ ॥ २८ ॥ हे गरुड़ ! मैले ता धर्मशास्त्र अनुसार चारै वर्णको सपिण्डी बाह्रौं दिन गर्नु भनेर बताएँ ॥२९॥ कलिको धर्म अनित्य हुनाले, मानिसको आयु पनि कम हुनाले र शरीर पनि स्थिर नहुनाले बाह्र दिनमा सपिण्डी गर्नु ठीक छ ॥ ३० ॥ घरको बूढो मरे व्रतबन्ध, उत्सव, व्रतप्रतिष्ठा, विवाह आदि कार्य गर्नु हुँदैन ॥ ३१ ॥ भिक्षु भिक्षा ग्रहण गर्दैन, हन्तकार (वैश्वदेव गर्ने मनुष्य द्वारा 'स्वाहा'

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भिक्षुर्भिक्षां न गृह्णाति हन्तकारो न गृह्यते। नित्यं नैमित्तिकं लुप्येद् यावत् पिण्डो न मेलितः॥३२॥
कर्मलोपात् प्रत्यवाया भवेत् तस्मात् सपिण्डनम्। निरग्निकः साग्निको वा द्वादशाहे समाचरेत् ॥३३॥
यत् फलं सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु यत् फलम्। तत्फलं समवाप्नोति द्वादशाहे सपिण्डनात् ॥३४॥
अतः स्नात्वा मृतस्थाने गोमयेनोपलेपिते। शास्त्रोक्तेन विधानेन सपिण्डीं कारयेत् सुतः ॥३५॥
पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्विश्वेदेवांश्च पूजयेत्। कुपित्रे विकिरं दत्वा पुनश्चाप उपस्पृशेत् ॥३६॥
दद्यात् पितामहादीनां त्रीन् पिण्डांश्च यथाक्रमम्। वसुरुद्रार्करूपाणां चतुर्थं मृतकस्य च ॥३७॥
चन्दनैस्तुलसीपत्रै - र्धूपै - र्दीपैः सुभोजनैः। मुखवासैः सुवस्त्रैश्च दक्षिणाभिश्च पूजयेत् ॥३८॥

को उच्चारण साथ गरिने पञ्चयज्ञका अन्न) ग्रहण गरिंदैन; जहिलेसम्म पिण्ड मिल्दैन अर्थात् सपिण्डी हुँदैन—त्यतिञ्जेल नित्य नैमित्तिक कर्म सबै लुप्त हुन्छन् ॥ ३२ ॥ कर्म लोप हुनाले दोषभागी हुन्छ। यस कारण निरग्निक वा साग्निक होस् त्यसले बाह्रौं दिनमा सपिण्डी गरोस् ॥ ३३ ॥ सम्पूर्ण तीर्थ गर्नाले र यज्ञहरू गर्नाले जो फल पाइन्छ त्यो फल बाह्रौं दिनमा सपिण्डी गर्नाले पाइन्छ ॥ ३४ ॥ अतएव स्नान गरी मरेका ठाउँमा गोबरले लिपेर शास्त्रोक्त विधानद्वारा छोराले सपिण्डी गरोस् ॥ ३५ ॥ पाद्य, अर्घ्य, आचमनादिले विश्वेदेवहरूको पूजा गरी पृथिवीमा कुत्सित पितलाई विकिर नामक पिण्ड दिएर फेरि हात-पाउ धोएर आचमन गरोस् ॥ ३६ ॥ वसु, रुद्र, आदित्य स्वरूप भएका पितामहादिलाई तीन पिण्ड दिएर चौथो मृतकलाई देओस ॥ ३७ ॥ चन्दन, तुलसीपत्र, धूप-दीप, असल भोजन, मुखवास (पान, सुकमेल आदि) उत्तम वस्त्रहरू र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

प्रेतपिण्डं त्रिधा कृत्वा सुवर्णस्य शलाकया। पितामहादिपिण्डेषु मेलयेत् तं पृथक्पृथक् ॥३९॥
पितामह्या समं मातुः पितामहसमं पितुः। सपिण्डीकरणं कुर्यादिति तार्क्ष्य! मतं मम ॥४०॥
मृते पितरि यस्याथ विद्यते च पितामहः। तेन देयास्त्रयः पिण्डाः प्रपितामहपूर्वकाः ॥४१॥
तेभ्यश्च पैतृकं पिण्डं मेलयेत् तं त्रिधा कृतम्। मातर्यग्रे प्रशान्तायां विद्यते च पितामही ॥४२॥
तदा मातृकश्राद्धेऽपि कुर्यात् पितृकवद्‌विधिम्। यद् वा मयि महालक्ष्म्यां तयोः पिण्डं च मेलयेत् ॥४३॥
अपुत्रायाः स्त्रियाः कुर्यात् पतिः सापिण्डनादिकम्। श्वश्र्वादिभिः सहैवास्याः सपिण्डीकरणं भवेत् ॥४४॥

दक्षिणाहरूले पनि पिण्ड पूजा गरोस ॥ ३८ ॥ सुवर्णको तारहे प्रेत पिण्डको तीन भाग लगाए पितामहादिका पिण्डमा प्रेतको पिण्ड अलग-अलग मिलाओस् ॥ ३९ ॥ हे गरुड़जी ! पितामही समान आमाको र पितामह समान बाबुको सपिण्डी गरोस्—यो मेरो मत हो ॥ ४० ॥ जसको बाबु मर्‍यो, बुढो बाबु (बाजे) बाँचेकै छ भने, त्यसले प्रपितामहपूर्वक अर्थात् वृद्धप्रपितामहदेखि लिएर तीन पिण्ड देओस् ॥ ४१ ॥ पिताको पिंडलाई तीन भाग गरेर प्रपितामहादिका पिण्डमा मिलाओस्। आमा पहिले मरी पितामही बाँचेकै छ भने मातृका श्राद्धमा पनि पिताका सपिण्डीको विधिले गरोस् अर्थात् प्रपितामही आदि तीनलाई पिण्ड दिएर आमाको पिण्ड मिलाओस्। पक्षान्तर बताउँदछन्—अथवा ती माता-पिताको पितामहरूप (नारायण) मा पिताको र पितामही रूप महालक्ष्मीमा आमाको पिण्ड मिलाओस् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ पुत्ररहित भएकी स्त्रीको सापिण्डनादिक पतिले गरोस्। सासु आदिका साथैमा मृत-स्त्रीको सपिण्डीकरण गर्नू ॥ ४४ ॥ हे गरुड़ ! स्त्रीको पति आदि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भर्त्रादिभिस्त्रिभिः कार्यं सपिण्डीकरणं स्त्रियाः । नैतन्मम मतं तार्क्ष्य ! पत्या सापिण्ड्यमर्हति ॥४५॥
एकां चितां समारूढौ दम्पती यदि काश्यप ! तृणमन्तरतः कृत्वा श्वशुरादेस्तदा चरेत् ॥४६॥
एक एव सुतः कुर्यादादौ पिण्डादिकं पितुः । तदूर्ध्वं च प्रकुर्वीत सत्याः स्नानं पुनश्चरेत् ॥४७॥
हुताशं या समारूढा दशाहाभ्यन्तरे सती । तस्या भर्तुर्दिने कार्यं शय्यादानं सपिण्डनम् ॥४८॥
कृत्वा सपिण्डनं तार्क्ष्य ! प्रकुर्यात् पितृतर्पणम् । उदाहरेत् स्वधाकारं वेदमन्त्रैः समन्वितम् ॥४९॥
अतिथिं भोजयेत् पश्चाद् हन्तकारं च सर्वदा । तेन तृप्यन्ति पितरो मुनयो देवदानवाः ॥५०॥
ग्रासमात्रा भवेद् भिक्षा चतुर्ग्रासं तु पुष्कलम् । पुष्कलानि च चत्वारि हन्तकारो विधीयते ॥५१॥

तीन पुरुषका साथ सपिण्डी गर्नू । यो मेरो मत होइन । त्यो स्त्री पतिका साथ सपिण्डीकरण गर्ने योग्य छैन ॥ ४५ ॥ हे गरुड ! दम्पति (लोग्ने-स्वास्नी) एक चितामा चढेका भए ससुरा आदिका बीच तृण राखेर सपिण्डी गरोस ॥ ४६ ॥ पहिले एउटै पुत्रले पिताको पिंडादिक दान गरोस , त्यहाँपछि सतीलाई पिण्डादिक दिई स्नान गरोस् ॥ ४७ ॥ जो पतिव्रता दस दिन भित्र अग्नि-प्रवेश गर्दछे, त्यसको शय्यादान, सपिण्डन पतिका पघारौं बार्हौं दिनमा गर्नू ॥ ४८ ॥ हे गरुड ! सपिंडन गरेर पितृ तर्पण गरोस् । वेदका मन्त्रले सहित स्वधाकार उच्चारण गरोस् ॥ ४९ ॥ पश्चाद् अतिथिलाई भोजन गराई हन्तकार (बलिवैश्वदेव) पनि सधैं गरोस् , त्यसो गर्नाले पितृहरू, मुनिहरू र देव-दानवहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MHRD

अत ऊर्ध्वं स्वजात्युक्तमाशौचं तासु विद्यते। सद्यः शौचं सपिण्डानां गर्भस्य पतने सति ॥१८॥
सर्वेषामेव वर्णानां सूतके मृतकेऽपि वा। दशाहाच्छुद्धिरित्येष कलौ शास्त्रस्य निश्चयः ॥१९॥
आशीर्वादं देवपूजां प्रत्युत्थानाभिवन्दनम्। पर्यङ्के शयनं स्पर्शं न कुर्यान् मृतसूतके ॥२०॥
सन्ध्या दानं जपं होमं स्वाध्यायं पितृतर्पणम्। ब्रह्मभोज्यं व्रतं नैव कर्तव्यं मृतसूतके ॥२१॥
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं सूतके यः समाचरेत्। तस्य पूर्वकृतं नित्यादिकं कर्म विनश्यति ॥२२॥
व्रतिनो मन्त्रपूतस्य साग्निकस्य द्विजस्य च। ब्रह्मनिष्ठस्य यतिनो न हि राज्ञां च सूतकम् ॥२३॥
विवाहोत्सव - यज्ञेषु जाते च मृतसूतके। तस्य पूर्वकृतं चान्नं भोज्यं तन्मनुरब्रवीत् ॥२४॥

गर्भ स्राव भएमा सपिण्डहरूलाई सद्यः शौच कहिएको छ, अर्थात् स्नान गर्नाले शुद्ध हुन्छन् र यसैलाई सद्यः शौच भन्दछन् ॥ १८ ॥ कलियुगमा सबै वर्णहरूको जन्म सूतक र मृतकमा पनि दश दिनले शुद्ध हुन्छ, यो शास्त्रको कलियुगमा निश्चय छ ॥ १९ ॥ आशीर्वाद, देवताको पूजा, प्रत्युत्थान, अभिवन्दन, खाटमा सुत्नु र स्पर्श यी मृत-सूतकमा नगरोस् ॥ २० ॥ सन्ध्या, दान, जप, होम, स्वाध्याय- पितृ-तर्पण, ब्राह्मण भोजन र व्रत पनि मृत-सूतकमा नगरोस् ॥ २१ ॥ जो मनुष्य नित्य, नैमित्तिक र काम्य कर्म सूतकमा गर्दछ; त्यसका पहिले गरिएका नित्य आदि सबै कर्म नष्ट हुन्छन् ॥ २२ ॥ व्रती, मन्त्रले पवित्र भएका, अग्निहोत्र ब्राह्मण, ब्रह्मनिष्ठ, गृहस्थी, यति र राजालाई पनि सूतक लाग्दैन ॥ २३ ॥ विवाह, यज्ञ र उत्सव गर्दा मृत-सूतक पर्न आयो भने सूतक नपरीकन बनाइएको अन्न खानु—यी मनुको वचन हो ॥ २४ ॥ सूतक नजानीकन सूत कमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आद्यभागद्वयं यावन् मृतकस्य च सूतके। द्वितीये पतिते चाद्यात् सूतकाच्छुद्धिरिष्यते ॥१२॥
आदन्तजननात् सद्य आचौलान्नैशिकी स्मृता। त्रिरात्रमात्रता देशाद् दशरात्रमतः परम् ॥१३॥
आजन्मतस्तु चौलान्तं यत्र कन्या विपद्यते। सद्यः शौचं भवेत् तत्र सर्ववर्णेषु नित्यशः ॥१४॥
ततो वाग्दानपर्यन्तं यावदेकाहमेव हि। अतः परं प्रवृद्धानां त्रिरात्रमिति निश्चयः ॥१५॥
वाक्प्रदाने कृते त्वत्र ज्ञेयं चोभयतस्त्र्यहम्। पितुर्वरस्य च ततो दत्तानां भर्तुरेव हि ॥१६॥
षण्मासाभ्यन्तरे यावद् गर्भस्रावो भवेद् यदि। तदा माससमैस्तासां दिवसैः शुद्धिरिष्यते ॥१७॥

आद्य दुइ भागमा अर्थात् छ दिन भएआ दोस्रो सूतक पर्न आयो भने पहिला सूतकमा नै मिलाएर शुद्धि जान्नू ॥ १२ ॥ दाँत उत्पन्न भएका बालकको सद्यः शौच जान्नू अर्थात् स्नान मात्रले शुद्ध हुन्छ। चूड़ा नभएको बालक मरेमा एक रात सूतक जान्नू। व्रतबन्ध नभएकाको तीन रात त्यहाँभन्दा बढ़ताको दश रात सूतक जान्नू ॥ १३ ॥ जन्मदेखि चूड़ापयन्त अर्थात् सत्ताइस महीना भित्रकी कन्या मरे सबै वर्णमा सधैं सद्यः शौच जान्नू अर्थात् स्नान मात्रले शुद्धि हुन्छ ॥ १४ ॥ वाग्दानपर्यन्तका कन्याको एक दिन सूतक जान्नू। यहाँदेखि बढीका कन्याको तीन रात सूतक लाग्दछ, यस्तो निश्चय गरिएको छ ॥ १५ ॥ बाग्दान गरेकी कन्या मरेमा दुवै कुलमा तीन दिन सूतक जान्नू अर्थात् पितृकुलमा तीन दिन र बर-कुलमा पनि तीन दिन सूतक लाग्दछ। वरलाई दिइसकेकी कन्या मरे पति-कुलमा मात्रै सूतक जान्नू ॥ १६ ॥ छ महीना भित्र गर्भ तुहे जति महीनाको गर्भ छ, त्यति दिनमा तिनीहरूको शुद्धि हुए छ ॥ १७ ॥ यहाँदेखि उपरान्त स्वजातिमा कहिएको आशौच ती माताहरूमा रहन्छ।

Nepal Sanskrit University, Balmiki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

ब्राह्मणस्तु दशाहेन क्षत्रियो द्वादशेऽहनि । वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुद्धयति ॥६॥
दशाहेन सपिण्डास्तु शुद्धयन्ति प्रेतसूतके । त्रिरात्रेण सकुल्यास्तु स्नात्वा शुद्धयन्ति गोत्रजाः ॥७॥
चतुर्थे दशरात्रं स्यात् षण्निशाः पुंसि पञ्चमे । षष्ठे चतुरहः प्रोक्तं सप्तमे च दिनत्रयम् ॥८॥
अष्टमे दिनमेकं तु नवमे प्रहरद्वयम् । दशमे स्नानमात्रं हि मृतकं जन्मसूतकम् ॥९॥
देशान्तरगतः कश्चिच्छृणुयाद् योऽहनिर्दशम् । यच्छेषं दशरात्रस्य तावदेवाशुचिर्भवेत् ॥१०॥
अतिक्रान्ते दशाहे तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् । संवत्सरे व्यतीते तु स्नानमात्राद् विशुद्धयति ॥११॥

यथोचित सूतक तिमीलाई बताउँदछु ॥ ५ ॥ ब्राह्मण दस दिनमा शुद्ध हुन्छ, क्षत्रिय बाह्र दिनमा, वैश्य पन्ध्र दिनमा तथा शूद्र महीना दिनमा शुद्ध हुन्छ ॥ ६ ॥ मरेका सूतकमा दश दिनमा सपिण्ड शुद्ध हुँन्छन् , मृतक-कुलका तीन रातमा र सगोत्री स्नान गर्नाले शुद्ध हुन्छन् ॥ ७ ॥ चौथो पुस्तासम्मकालाई दश रात सूतक लाग्दछ, पाँचौं पुस्ताको पुरुषमा छ रात सूतक रहन्छ, छैठौं पुस्तामा चार दिन र सातौं पुस्तामा तीन दिन सूतक रहन्छ ॥ ८ ॥ आठौं पुस्तामा एक दिन, नवौं पुस्तामा दुई प्रहर र दशौं पुस्तामा स्नान गर्नाले मृत सूतक जान्छ ; यस्तै जन्म सूतक पनि जान्नू ॥ ९ ॥ देशान्तरमा गएर कुनै व्यक्तिले आफ्ना कुलको सूतक दश दिन भित्र सुने दश-रात्रमा बाँकी रहेका जो दिन-रात छन् त्यति नै सूतक जान्नू ॥ १० । दश दिन बितेको भए तीन रात अशुद्ध (सूतक) हुन्छ । बर्ष दिन बितेको भए स्नान मात्रले शुद्ध हुन्छ ॥ ११ ॥ मृत सूतकका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

त्रयोदशोऽध्यायः

गरुड उवाच-सपिण्डनविधिं ब्रूहि सूतकस्य च निर्णयम् । शय्यापदानां सामग्रीं तेषां च महिमां प्रभो ॥१॥
भगवानुवाच-शृणु तार्क्ष्य प्रवक्ष्यामि सापिण्ड्याद्यखिलां क्रियाम् । प्रेतनाम परित्यज्य यया पितृगणे विशेत् २
न पिण्डो मिलितो येषां पितामहशिवादिषु । नोपतिष्ठन्ति दानानि पुत्रैर्दत्तान्यनेकधा ॥३॥
अशुद्धः स्यात् सदा पुत्रो न शुद्ध्यति कदाचन । सूतकान्तं निवर्तेत सपिण्डीकरणं विना ॥४॥
तस्मात् पुत्रेण कर्तव्यं सूतकान्ते सपिण्डनम् । सूतकान्तं प्रवक्ष्यामि सर्वेषां च यथोचितम् ॥५॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ तत्-सत् ॥ गरुड प्रश्न गर्दछन्—हे भगवन् ! सपिण्डनको विधि; सूतकको निर्णय र शय्या, पद दानको विधि पनि बताइबक्सियोस् । हे प्रभो ! फेरि तिनको सामग्री र महिमा पनि आज्ञा होस् ॥ १ ॥ भगवान् आज्ञा गरिबक्सिन्छ—हे गरुड ! सापिण्ड्य आदि समस्त क्रिया तिमीलाई बताउँदछु, सुन—जुन क्रिया गर्नाले प्रेत नाम त्यागेर पितृगणमा प्रवेश गर्दछ ॥ २ ॥ वसु, रुद्र, आदित्य स्वरूप पितामहादिमा जसको पिण्ड मिलेको छैन, त्यसलाई पुत्रादिले दिएका अनेक प्रकारका दान प्राप्त हुँदैनन् ॥ ३ ॥ पुत्र सधैँ अशुद्धै रहन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुर्यात् पिष्टमयीं लेख्यां नागभोगाकृतिं भुवि । अर्चयेत् तां सितैः पुष्पैः सुगन्धैश्चन्दनेन च ॥७५॥
प्रदद्याद् धूपदीपौ च तण्डुलांश्च तिलान् क्षिपेत् । आमपिष्टं च नैवेद्यं क्षीरं च विनिवेदयेत् ॥७६॥
सौवर्णं शक्तितो नागं गां च दद्याद् द्विजन्मने । कृताञ्जलिस्ततो ब्रूयात् प्रीयतां नागराडिति ॥७७॥
पुनस्तेषां प्रकुर्वीत नारायणबलिक्रियाम् । तया लभन्ते स्वर्वासं मुच्यन्ते सर्वपातकैः ॥७८॥
एवं सर्वक्रियां कृत्वा घटं सान्नं जलान्वितम् । दद्यादब्दं यथासंख्यान् पिण्डान् वा सजलान् क्रमात् ॥७९॥
एवमेकादशे कृत्वा कुर्यात् सापिण्डनं ततः । शय्यापदानां दानं च कारयेत् सूतके गते ॥८०॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे एकादशदिनविधिनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

पीठाको नाग बनाएर अथवा नागका शरीरको आकृति भूमिमा लेखेर सेता फूल, सुगन्धित द्रव्यहरू र चन्दनादिले त्यस नाग आकृतिको पूजन गरोस ॥ ७५ ॥ धूप-दीप गरेर चामल तिल छरी पिंधेको काँचो पीठो र दूधको नैवेद्य निवेदन गरोस् ॥ ७६ ॥ शक्ति अनुसार सुवर्णको नाग र गाई ब्राह्मणलाई दिएर हात जोरी नागराजा प्रसन्न हुनुहवस भनी प्रार्थना गरोस् ॥ ७७ ॥ फेरि तिनीहरूको नारायणबलि गरोस् । त्यो क्रिया गर्नाले स्वर्गमा वास पाउँदछन् र सब पातक देखि छुट्तछन् ॥ ७८ ॥ यस्ता प्रकारले सब क्रिया गरेर अन्न-जल सहित वर्ष दिनसम्मको घट देओस् (अर्थात् खोचा बगाओस्) अथवा क्रमैले जल सहित संख्यानुसार पिण्ड देओस् ॥ ७९ ॥ यो विधि एघारौं दिनमा गरेर त्यहाँपछि सपिण्डी गरी सूतक सकिएमा शय्या र पदहरू पनि दान गरोस् ॥ ८० ॥

इति श्रीगरुढपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां एकादशदिनविधिनिरूपण नाम बाह्रौं अध्याय समाप्त भयो ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पितृ-पंक्ति-प्रवेशार्थं कारयेत् षोडशत्रयम् । एतच्छ्राद्धविहीनश्चेत् प्रेतो भवति सुस्थिरम् ॥६८॥
यावन्न दीयते श्राद्धं षोडशत्रयसंज्ञकम् । स्वदत्तं परदत्तं च तावन्नैवोपतिष्ठते ॥६९॥
तस्मात् पुत्रेण कर्त्तव्यं विधिना षोडशत्रयम् । भर्तुर्वा कुरुते पत्नी तस्य श्रेयो ह्यनन्तकम् ॥७०॥
सम्परेतस्य या पत्युः कुरुते चौर्ध्वदैहिकम् । क्षयाहं पाक्षिकं श्राद्धं सा सतीत्युच्यते मया ॥७१॥
उपकाराय सा भर्तुर्जीवत्येषा पतिव्रता । जीवितं सफलं तस्या या मृतं स्वामिनं भजेत् ॥७२॥
अथ कश्चित् प्रमादेन म्रियते वह्निवारिभिः । संस्कारप्रमुखं कर्म सर्वं कुर्यात् यथाविधिः ॥७३॥
प्रमादादिच्छया वापि नागाद्वा म्रियते यदि । पक्षयोरुभयोर्नागं पञ्चमीषु प्रपूजयेत् ॥७४॥

सुस्थिर प्रेत हुन्छ ॥ ६८ ॥ षोडशत्रय (४८) संज्ञा छ जसका यस्तो श्राद्ध जहिलेसम्म दिइँदैन ; त्यतिञ्जेलसम्म आफूले दिएको अथवा अर्काले दिएका दानको फल पाउँदैन ॥ ६९ ॥ तस्मात् छोरोले बिधिपूर्वक षोडशत्रय श्राद्ध गरोस । लोग्ने मरेका स्त्रीले औध्र्वदैहिक क्रिया गरी भने त्यसको अनन्त कल्याण हुन्छ ॥ तस्याः श्रेयो ह्यनन्तकमिति वा पाठः ॥ ७० ॥ जो स्त्री मरेका लोग्नेको औध्र्वदैहिक क्रिया गर्दछे र क्षयाह पाक्षिक श्राद्ध पनि गर्दछे भने त्यो सती हो भनेर मैले पनि भनेको छु ॥ ७१ ॥ लोग्नेको उपकार गर्नाका निमित्त जो पतिव्रता स्त्री जीवित रहन्छे; त्यो स्त्री बाँचेको सफल हो। जो मरेका पतिको पनि भजन गर्दछे ॥ ७२ ॥ त्यो प्रमाद वा आगो एवं पानीले मऱ्यो भने त्यसको विधिपूर्वक संस्कार आदि सबै कर्म गरोस ॥ ७३ ॥ प्रमाद वा इच्छाले अथवा सर्पले टोकेर कोही मऱ्यो भने दुवै पक्षको पञ्चमी तिथिमा नागको पूजा गरोस ॥ ७४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

आदि सबै कर्म गरोस ॥ ७२ ॥ प्रमाद वा इच्छाले ... तिथिमा नागको पूजा गरोस ॥ ७३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

चतुर्थं सोमराजाय हव्यवाहाय पञ्चमम्। कव्यवाहाय षष्ठं च दद्यात् कालाय सप्तमम् ॥६१॥
रुद्राय चाष्टमं दद्यान् नवमं पुरुषाय च। प्रेताय दशमं चैवैकादशं विष्णवे नमः ॥६२॥
द्वादशं ब्रह्मणे दद्याद् विष्णवे च त्रयोदशम्। चतुर्दशं शिवायैव यमाय दशपञ्चकम् ॥६३॥
दद्यात् तत्पुरुषायैव पिण्डं षोडशकं खग! मध्यं षोडशकं प्राहुरेतत् तत्त्वविदो जनाः ॥६४॥
द्वादश प्रतिमासेषु पाक्षिकं च त्रिपाक्षिकम्। न्यूनषाण्मासिक पिण्डं दद्यान्न्यूनाब्दिकं तथा ॥६५॥
उत्तमं षोडशं चैतन् मया ते परिकीर्तितम्। श्रपयित्वा चरुं तार्क्ष्य! कुर्यादेकादशेऽहनि ॥६६॥
चत्वारिंशत् तथैवाष्टौ श्राद्धं प्रेतत्वनाशनम्। यस्य जात विधानेन स भवेत् पितृपंक्तिभाक् ॥६७॥

पिण्ड देओस् ॥ ६१ ॥ आठौं रुद्रलाई, नवौं पुरुषलाई, दशौं प्रेतलाई, एघारौं विष्णुलाई पिण्ड देओस् ॥ ६२ ॥ बाह्रौं ब्रह्मालाई; तेह्रौं विष्णुलाई चौधौं शिवजीलाई र पन्ध्रौं यमराजलाई देओस् ॥ ६३ ॥ हे गरुड ! सोह्रौं पिण्ड मृत-व्यक्तिलाई देओस। तत्त्व जान्ने भएका मानिस यसैलाई मध्य षोडशी भन्दछन् ॥ ६४ ॥ बाह्र मैन्हाहरूमा पाक्षिक, त्रिपाक्षिक, न्यून षाण्मासिक (६ महीनामा एक दिन कम) र न्यूनाब्दिक (वर्ष दिनमा एक दिन कम) पिण्ड देओस ॥ ६५ ॥ हे गरुड! यो उत्तम षोडशी पिण्ड मैले तिमीलाई बताएं। एघारौं दिनमा चरु (खीर) पकाएर पिण्ड देओस ॥ ६६ ॥ चालीस तथा आठ अर्थात् ४८ श्राद्ध जसका विधिपूर्वक भएका छन्; त्यसको प्रेतत्व नाश हुन्छ र पितृ पंक्ति भाक् हुन्छ अर्थात् पितृका गणनामा प्राप्त हुन्छ ॥ ६७ ॥ पितृका पंक्तिमा प्रवेश गराउनका निमित्त ४८ श्राद्ध गरोस। यी ४८ श्राद्धले ...

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पति-पुत्रवती नारी द्वयोरग्रे मृता यदि ! वृषोत्सर्गं न कुर्वीत दद्याद् गां च पयस्विनीम् ॥५४॥
वृषभं वाहयेद् यस्तु स्कन्धे पृष्ठे च खेचर ! स पतेन्नरके घोरे यावदाभूतसंप्लवम् ॥५५॥
वृषभं ताडयेद् यस्तु निर्दयो मुष्टि-यष्टिभिः । स नरः कल्पपर्यन्तं भुनक्ति यमयातनाम् ॥५६॥
एवं कृत्वा वृषोत्सर्गं कुर्याच्छ्राद्धानि षोडश । सपिण्डकरणादर्वाक् तदहं कथयामि ते ॥५७॥
स्थाने द्वारेऽर्धमार्गे च चितायां शवहस्तके । अस्थिसञ्चयने षष्ठो दश पिण्डा दशाह्निकाः ॥५८॥
मलिनं षोडशं चैतत् प्रथमं परिकीर्तितम् । अन्यच्च षोडशं मध्ये द्वितीयं कथयामि ते ॥५९॥
प्रथमं विष्णवे दद्याद् द्वितीयं श्रीशिवाय च । यमाय परिवाराय तृतीयं पिण्डमुत्सृजेत् ॥६०॥

दान देओस् ॥ ५४ ॥ हे गरुड ! जो साँढे छाडेका गोरूलाई जोत्तछ अथवा पीठमा भारी बोकाउँदछ, त्यो महाप्रलयसम्म घोर नरकमा पर्दछ ॥ ५५ ॥ जो निर्दयी मनुष्य मुट्ठी या लाठीले हिर्काउँदछ; त्यो मानिस कल्पपर्यन्त यमराजको यातना (दुःख) भोग्दछ ॥ ५६ ॥ यस्ता प्रकारले वृषोत्सर्ग गरेर सोह्र श्राद्ध पनि गरोस् । सपिण्डीदेखि पहिलेको कर्तव्य म तिमीलाई बताउँदछु ॥ ५७ ॥ मृतस्थानमा १, ढोकामा २, आधा बाटामा ३, चितामा ४, मृतकका हातमा ५ र अस्थिसञ्चयमा ६ । यी छओटा र दश दिनका १० पिण्ड देओस् ॥ ५८ ॥ पहिलो १६ पिण्डको जुन विधि मैले बताएँ त्यो मलिन हो । अब दोस्रो षोडश पिण्डको विधि तिमीलाई बताउँदछु ॥ ५९ ॥ पहिलो विष्णुलाई, दोस्रो शिवजीलाई, तेस्रो परिवार सहित यमराजलाई पिण्डदान देओस ॥ ६० ॥ चौथो सोमराजलाई, पाँचौं हव्यवाहलाई, छैठौं कव्यवाहलाई र सातौं काललाई

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

जपैर्होमैस्तथा दानैः प्रकुर्याद् देहशोधनम् । पूर्ववत् सकलं कृत्यं कुर्याद्धोमादिलक्षणम् ॥४७॥
शालिग्रामं च संस्थाप्य वैष्णवं श्राद्धमाचरेत् । आत्मश्राद्धं ततः कुर्याद् दद्याद् दानं द्विजन्मने॥४८॥
एवं यः कुरुते पक्षिन् नपुत्रश्चापि पुत्रवान् । सर्वकामफलं तस्य वृषोत्सर्गात् प्रजायते ॥४९॥
अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानैश्च विविधैरपि । न तां गतिमवाप्नोति वृषोत्सर्गेण यां लभेत् ॥५०॥
बाल्ये कौमार पौगण्डे यौवने वार्धके कृतम् । यत्पापं तद् विनश्येत वृषोत्सर्गात् प्रमुच्यते ॥५१॥
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च सुरापी गुरुतल्पगः । ब्रह्महा हेमहारी च वृषोत्सर्गात् प्रमुच्यते ॥५२॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन वृषयज्ञं समाचरेत् । वृषोत्सर्गसमं पुण्यं नास्ति तार्क्ष्य! जगत्त्रये ॥५३॥

गरेर विष्णु सम्बन्धी श्राद्ध गरी आत्मश्राद्ध पनि गरेर ब्राह्मणलाई दान देओस ॥ ४८ ॥ हे पक्षिन् ! यो छोरो हुने अथवा छोरो नहुने जो गर्दछ; वृषोत्सर्ग गरेको प्रभावले त्यसका सबै कामना पूर्ण हुन्छन् ॥ ४९ ॥ वृषोत्सर्ग गर्नाले जुन गति पाइन्छ, त्यो गति अग्निहोत्रादि यज्ञ गर्नाले र अनेक प्रकारका दानहरू दिनाले पनि पाइन्न ॥ ५० ॥ बाल्यावस्था, कुमार पौगण्ड, यौवन र बुढ्याइँमा गरिएका पाप वृषोत्सर्ग गर्नाले नाश हुन्छ यसमा सन्देह छैन ॥ ५१ ॥ मित्रद्रोही, कृतघ्न (गरेको उपकार नमान्ने) मदिरा पिउने, गुरुकी स्त्रीसित भोग गर्ने· ब्राह्मणलाई मार्ने र सुन चोर्ने पनि वृषोत्सर्ग गर्नाले पापबाट मुक्त हुन्छ ॥ ५२ ॥ यस कारण सर्वप्रयत्न द्वारा वृषयज्ञ गरोस; हे गरुड ! वृषोत्सर्ग समान पुण्य भएको तीन लोकमा अरु कोही यज्ञ छैन ॥ ५३ ॥ पति र छोरो भएकी नारी, पति र छोरो जीवित छँदै मरी भने वृषोत्सर्ग नगरेर केवल दूध दिने गाई

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

त्रिशूलं दक्षिने पार्श्वे वामे चक्रं प्रदापयेत् । तं विमुच्याञ्जलिं बद्ध्वा पठेन्मन्त्रमिमं सुतः ॥४०॥
धर्मस्त्वं वृषरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा । तवोत्सर्गप्रदानेन तारयस्व भवार्णवात् ॥४१॥
इति मन्त्रान् नमस्कृत्य वत्सं वत्सीं समुत्सृजेत् । वरदोऽहं सदा तस्य प्रेतमोक्षं ददामि च ॥४२॥
तस्मादेष प्रकर्त्तव्यस्तत्फलं जीवितो भवेत् । अपुत्रस्तु स्वयं कृत्वा सुखं याति परांगतिम् ॥४३॥
कार्तिकादौ शुभे मासे चोत्तरायणगे रवौ । शुक्लपक्षेऽथवा कृष्णे द्वादश्यादितिथौ तथा ॥४४॥
ग्रहणद्वितये चैव पुण्यतीर्थेऽयनद्वये । विषुवद्द्वितये चापि वृषोत्सर्गं समाचरेत् ॥४५॥
शुभे लग्ने मुहूर्त्ते च शुचौ देशे समाहितः । ब्राह्मणं तु समाहूय विधिज्ञं शुभलक्षणम् ॥४६॥

॥ ४० । मन्त्रार्थ—पहिले ब्रह्माजीले वृष रूपले बनाइएका तिमी धर्मस्वरूप हौ, तिम्रो उत्सर्ग गर्नाले भवार्णवदेखि तिमीले तार ॥ ४१ ॥ यस मन्त्रले नमस्कार गरेर छाडिदेओस् । त्यस्तालाई सधैं अभिलषित वस्तु र प्रेतलाई मोक्ष पनि म दिन्छु, यो नारायणको वचन हो ॥ ४२ ॥ तस्मात् छोरोले अवश्य वृषोत्सर्ग गर्नु र बाँचेको सफल हुन्छ ॥ ४३ ॥ कार्तिक आदि शुभ महिनामा, सूर्य उत्तरायण भएका बखत, शुक्लपक्ष अथवा कृष्णपक्षमा द्वादशी आदि तिथिमा, सूर्य-चन्द्र ग्रहणमा; पवित्र तीर्थमा, श्रावण संक्रान्ति र माघ संक्रान्तिमा, कार्तिक सङ्क्रान्ति र वैशाख सङ्क्रान्तिमा पनि वृषोत्सर्ग गरोस् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ शुभलग्नमा, शुभमुहूर्तमा, शुद्ध देशमा सावधान भएर विधि जान्ने शुभलक्षण भएको ब्राह्मणलाई बोलाएर, जप होम तथा दानद्वारा देह शुद्ध गरोस्, पहिलेका झैं होमादि लक्षण भएका सबै विधि गरोस् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ शालिग्रामको स्थापना

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रौरवादिषु ये केचित् पच्यन्ते यस्य पूर्वजाः। वृषोत्सर्गेण तान् सर्वांस्तारयेदेकविंशतिम् ॥३३॥
वृषोत्सर्गं किलेच्छन्ति पितरः स्वर्गता अपि। अस्मद्वंशे सुतः कोऽपि वृषोत्सर्गं करिष्यति॥३४॥
तदुत्सर्गाद् वयं सर्वे यास्यामः परमां गतिम्। सर्वयज्ञेषु चास्माकं वृषयज्ञो हि मुक्तिदः ॥३५॥
तस्माद् पितृविमुक्त्यर्थं वृषयज्ञं समाचरेत्। यथोक्तेन विधानेन कुर्यात् सर्वं प्रयत्नतः ॥३६॥
ग्रहाणां स्थापनं कृत्वा तत्तन्मन्त्रैश्च पूजनम्। होमं कुर्याद् यथाशास्त्रं पूजयेद् वृषमातुरः ॥३७॥
वत्सं वत्सीं समानाय्य बध्नीयात् कङ्कणं तयोः। वैवाह्येन विधानेन स्तम्भमारोपयेत् तदा ॥३८॥
स्नापयेच्च वृषं वत्सीं रुद्रकुम्भोदकेन च। गन्धमाल्यैश्च सम्पूज्य कारयेच्च प्रदक्षिणाम् ॥३९॥

॥ ३३ ॥ स्वर्गमा गएका पितृहरू पनि निश्चय वृषोत्सर्गको इच्छा गर्दछन् कि हाम्रा वंशमा कोही पुत्र वृषोत्सर्ग गरोस् ॥ ३४ ॥ वृषोत्सर्ग गर्नाले हामी सबै परम गतिमा प्राप्त हुनेछौं। हाम्रा निमित्त सब यज्ञमा वृषोत्सर्ग नै मुक्तिदायक छ ॥ ३५ ॥ यसै कारण शास्त्रोक्त विधानद्वारा प्रयत्न-पूर्वक पितृ-मुक्तिका निमित्त वृष-यज्ञ गरोस ॥ ३६ ॥ ग्रहहरूको स्थापना गरेर ती ग्रहका तत्-तत् मन्त्रले पूजा गरोस्, शास्त्रका विधिले हवन तथा वृषको पूजन गरोस। "पूजयेत् वृषभं सुतः" यो पाठान्तर हो ॥ ३७ ॥ बाछा-बाछी ल्याएर ती दुवैलाई कङ्कण बाँधिदेओस र विवाहका विधिले स्तम्भ गाडोस ॥ ३८ ॥ रुद्र कुम्भका जलले बाछो-बाछी दुवैलाई स्नान गराइदेओस र गन्ध (चन्दन) मालाले पूजा गरेर प्रदक्षिणा गरोस ॥ ३९ ॥ दक्षिण पातामा त्रिशूलले र बायाँ पातामा चक्रले डामी त्यसलाई छोड़ी अञ्जलि जोरेर छोरोले यो मन्त्र पढोस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सर्वांगेष्वेकवर्णो यः पिङ्गः पुच्छे खुरेषु च । तं नीलपिङ्गमित्याहुः पूर्वजोद्धारकारकम् ॥२७॥
पारावतसवर्णास्तु ललाटे तिलकान्वितः । तं बभ्रुनीलमित्याहुः पूर्णां सर्वाङ्गशोभनम् ॥२८॥
नीलः सर्वशरीरेषु रक्तश्च नयनद्वये । तमप्याहुर्महानीलं नीलः पञ्चविधः स्मृतः ॥२९॥
अवश्यमेव भोक्तव्यो न स धार्यो गृहे भवेत् । तदर्थमेषा चरति लोके गाथा पुरातनी ॥३०॥
एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् । गौरीं विवाहयेत् कन्यां नीलं वा वृषमुत्सृजेत् ॥३१॥
स एव पुत्रो मन्तव्यो वृषोत्सर्गं तु यश्चरेत् । गयायां श्राद्धदाता च योऽन्यो विष्ठासमः किल॥३२॥

र पुच्छरमा पहेंलो वर्ण भएको फेरि खुर र सिङमा पिङ्गल वर्ण भएको यस्तो वृष रक्त-नील भनेर कहिन्छ ॥ २६ ॥ सर्वाङ्गमा एक वर्ण भई पुच्छर र खुरमा पिङ्गल वर्ण भएको जो वृष हो त्यो पिता पुर्खालाई उद्धार गर्ने नील पिङ्गल भनेर कहिन्छ ॥ २७ ॥ परेवाको जस्तो वर्ण भई निधारमा तिलक छ जसको त्यसलाई बभ्रुनील भन्दछन्, त्यो सर्वाङ्गले शोभित पूर्ण हुन्छ ॥ २८ ॥ सर्व शरीरमा नीलवर्ण भई आँखा दुइमा रातो वर्ण छ जसका यस्तो वृष महानील भनी कहिएको छ। नीलवृष पाँच प्रकारका हुन्छन् ॥ २९ ॥ वृषलाई अवश्य अवश्य छाड़िदिनु घरमा नराख्नु। यसैका निमित्त लोकमा पुरानु गाथा पनि प्रचलित भएको छ ॥ ३० ॥ धेरै छोरा पैदा गर्नाको इच्छा गर्नु किनकि यौटा मात्रको पनि गया जाने सम्भावना हुन्छ अथवा गौरी कन्या विवाह गरोस् या नील-वृष छाड़ोस् ॥ ३१ ॥ त्यही पुत्र भनेर कहिएको छ जो वृषोत्सर्ग गर्दछ अथवा गया श्राद्ध गर्दछ अरु विष्टा समान जान्नू ॥ ३२॥ पिता-पुर्खा कोही रौरव नरकमा परेका छन् भने- त्यसले वृषोत्सर्ग गरेर २१ कुल सबै तारोस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एवं शय्याप्रदानेन श्राद्धेन नवकादिना । वृषोत्सर्गविधानेन प्रेतो याति परां गतिम् ॥२०॥
एकादशेऽह्नि विधिना वृषोत्सर्गं समाचरेत् । हीनाङ्गं रोगिणां बालं त्यक्त्वा कुर्यात् सलक्षणम्॥२१॥
रक्ताक्षः पिङ्गलो यस्तु रक्तः शृङ्गे गले खुरे । श्वेतोदरः कृष्णपृष्ठो ब्राह्मणस्य विधीयते ॥२२॥
सुस्निग्धवर्णो यो रक्तः क्षत्रियस्य विधीयते । पीतवर्णश्च वैश्यस्य कृष्णः शूद्रस्य शस्यते ॥२३॥
यस्तु सर्वाङ्गपिङ्ग स्याच्छ्वेतः पुच्छे पदेषु च । स पिङ्गो वृष इत्याहुः पितृणां प्रीतिवर्धनः ॥२४॥
चरणास्तु मुखं पुच्छं यस्य श्वेतानि गोपतेः । लाक्षारससवर्णो यः स नाल इति कीर्तितः ॥२५॥
लोहितो यस्तु वर्णेन मुखे पुच्छे च पाण्डुरः । पिङ्गः खुरविषाणाभ्यां रक्तनीलो निगद्यते ॥२६॥

॥ १९ ॥ यस प्रकार शय्या दिनाले, श्राद्ध गर्नाले र विधिपूर्वक वृषोत्सर्ग गर्नाले पनि प्रेत श्रेष्ठ गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ २० ॥ एघारौं दिन शास्त्रोक्त विधिले वृषोत्सर्ग गरोस् । हीनाङ्ग, रोगी र बालकलाई छाडेर लक्षण सहितको वृष दान गरोस् ॥ २१ ॥ राता आँखा भई पिङ्गल वर्ण भएको सींङ, गला र खुरमा पनि रातो भएको फेरि पेटमा सेतो वर्ण भई कालो पीठ भएको यस्तो वृष ब्राह्मणका लागि बिहित छ ॥ २२ ॥ खूब असल चिल्लो भई रातो वर्ण भएको यस्तो वृष क्षत्रियकालागि बिहित छ । पहेंलो वर्ण भएको वैश्यको र कालो वर्ण भएको वृष शूद्रको कहिएको छ ॥ २३ ॥ जो सर्वाङ्ग पहेंलो वर्ण भई पुच्छर र खुट्टामा जसको सेतो छ यस्तो बृष पिङ्ग भनी कहिन्छ, त्यो पितृहरूको प्रीति बढाउने हुन्छ ॥ २४ ॥ लोहाका रसको जस्तो वर्ण भई चरण र पुच्छर सेता छन् जुन वृषका त्यो वृष नील भनेर कहिन्छ ॥ २५ ॥ सम्पूर्ण शरीरमा रातो वर्ण भई मुख

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गोदानं च ततो दद्यात् पितॄणां तारणाय वै। गौरेषा हि मया दत्ता प्रीतये तेऽस्तु माधव ! ॥१३॥
उपभुक्तं तु तस्यासीद् वस्त्रं भूषणवाहनम्। घृतपूर्णं कांस्यपात्रं सप्तधान्यं तदीप्सितम् ॥१४॥
तिलाद्यष्टमहादानमन्तकाले न यत् कृतम्। शय्यासमीपे धृत्वैतद् दानं तस्य प्रदापयेत् ॥१५॥
प्रक्षाल्य विप्रचरणौ पूजयेदम्बरादिभिः। सिद्धान्नं तस्य दातव्यं योदकाऽपूपकाः पयः ॥१६॥
स्थापयेत् पुरुषं हैमं शय्योपरि तदा सुतः। पूजयित्वा प्रदातव्या मृतशय्या यथोदिता ॥१७॥
प्रेतस्य प्रतिमा युक्ता सर्वोपकरणैर्वृता। प्रेतशय्या मया ह्येषा तुभ्यं विप्र ! निवेदिता ॥१८॥
इत्याचार्याय दातव्या ब्राह्मणाय कुटुम्बिने। ततः प्रदक्षिणीकृत्य प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥१९॥

यी मैले दिएकी गाई हजूरको प्रीतिका निमित्त हवस् ॥ १३ ॥ मृत पुरुषले भोग गरिएका वस्त्र, भूषण, वाहन इत्यादि जो-जो हुन् ती र घृतपूर्ण कांस्यपात्र, सप्तधान्य मृत व्यक्तिका प्रिय वस्तु, फेरि (अन्त्य कालमा नगरिएका भए) तिलादि महादान—यी सबै शय्याका नजीक राखेर शय्या समेत दान देओस् ॥ १४ ॥ १५ ॥ ब्राह्मणको चरण धोएर वस्त्रादिले पूजा गरी पकाएको अन्न, लड्डु, मालपूआ, दूध इत्यादि ब्राह्मणलाई देओस् ॥ १६ ॥ फेरि सुवर्णको पुरुष बनाएर शय्यामाथि राखी पूजा गरेर जुन प्रकारले शय्यादान गर्नु भनेर शास्त्रमा कहियो त्यै विधिद्वारा छोराले शय्या दान गरोस् ॥ १७ ॥ सबै उपकरण सहित प्रेतका प्रतिमाले युक्त यो प्रेत-शय्या हे विप्र ! मैले तपाईंलाई निवदन गरें भनी ब्राह्मणको प्रार्थना गरोस् ॥ १८ ॥ यस्ता प्रकारले कुटुम्ब भएको आचार्य ब्राह्मणलाई देओस् र प्रदक्षिणा गरी प्रणाम गरेर विसर्जन गरोस्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ब्राह्मणको प्रार्थना गरोस् ॥ १८ ॥ यस्ता प्रका [illegible] दक्षिणा गरो प्रणाम गरेर विसर्जन गरोस्

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDI

सौवर्णं कारयेद्‌ विष्णुं ब्रह्माणं रौप्यकं तथा । रुद्रस्ताम्रमयः कार्यो यमो लोहमयः खग ! ॥६॥
पश्चिमे विष्णुकलशं गङ्गोदकसमन्वितम् । तस्योपरि न्यसेद्‌ विष्णुं पीतवस्त्रेण वेष्टितम् ॥७॥
पूर्वे तु ब्रह्मकलशं क्षीरोदकसमन्वितम् । ब्रह्माणं स्थापयेत् तत्र श्वेतवस्त्रेण वेष्टितम् ॥८॥
उत्तरस्यां रुद्रकुम्भं पूरितं मधुसर्पिषा । श्रीरुद्रं स्थापयेत् तत्र श्वेतवस्त्रेण वेष्टयेत् ॥९॥
दक्षिणस्यां यमघटमिन्द्रोदकसमन्वितम् । कृष्णवस्त्रेण संवेष्ट्य तस्योपरि यमं न्यसेत् ॥१०॥
मध्ये तु मण्डलं कृत्वा स्थापयेत् कौशिकं सुतः । दक्षिणाभिमुखो भूत्वाऽपसव्येन च तर्पयेत् ॥११॥
विष्णुं विधिं शिवं धर्मं वेदमन्त्रैश्च तर्पयेत् । होमं कृत्वा चरेत् पश्चाच्छ्राद्धं दशघटादिकम् ॥१२॥

सुवर्णको विष्णु, चाँदीको ब्रह्मा, तामाको रुद्र र फलामको धमराज बनाओस् र ॥ ६ ॥ पश्चिम दिशामा गङ्गाजलले युक्त विष्णुको कलश राखोस् र त्यसका उपर पहेंलो वस्त्र वेष्टित विष्णुको मूर्ति स्थापना गरोस् ॥ ७ ॥ पूर्वमा दूध पानीले युक्त ब्रह्म कलश राखोस् र त्यहाँ सेतो वस्त्रले वेष्टित ब्रह्माको मूर्ति स्थापना गरोस् ॥ ८ ॥ उत्तर दिशामा मह र घिउले पूर्ण घट राखेर त्यहाँ रातो वस्त्रले वेष्टित रुद्रको मूर्ति थापोस् ॥ ९ ॥ दक्षिणमा इन्द्रोदक समन्वित यम-घट राखेर त्यहाँ कालो वस्त्रले वेष्टित यमको मूर्ति स्थापना गरोस् ॥ १० ॥ मध्यम मण्डल बनाई कुशनिर्मित कौशिक ऋषि थापेर अपसव्य भएर दक्षिणाभिमुख भई छोरोले तर्पण गरोस् ॥ ११ ॥ ब्रह्मा, विष्णु, शिव, धर्मराज यिनलाई वेदका मन्त्रले तर्पण गरोस र होम गरिसकेपछि दश घटादिक श्राद्ध गरोस् ॥ १२ ॥ र पितृलाई तार्नाका निमित्त गोदान दिएर भनोस—हे माधव !

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ द्वादशोऽध्यायः

गरुड़ उवाच–एकादशदिनस्यापि विधिं ब्रूहि सुरेश्वर ! वृषोत्सर्गविधानं च वद मे जगदीश्वर ! ॥१॥
भगवानुवाच–एकादशेऽह्नि गन्तव्यं प्रातरेव जलाशये । और्ध्वदेहिक्रिया सेवा करणीया प्रयत्नतः ॥२॥
निमन्त्रयेद्‌ ब्राह्मणांश्च वेदशास्त्रपरायणान्‌ । प्रार्थयेत्‌ प्रेतमुक्तिं च नमस्कृत्य कृताञ्जलिः ॥३॥
स्नानसन्ध्यादिकं कृत्वा ह्याचार्योऽपि शुचिर्भवेत्‌ । विधानं विधिवत्‌ कुर्यादेकादशदिनोचितम्‌ ॥४॥
आमन्त्रं कारयेत्‌ श्राद्धं दशाहं नामगोत्रतः । एकादशेऽह्नि प्रेतस्य दद्यात्‌ पिण्डं समन्त्रकम्‌ ॥५॥

गरुड़जी प्रश्न गर्दछन्–हे सुरेश्वर ! एकादश दिनमा गर्नुपर्ने विधि पनि बताइबक्सियोस्‌ । हे जगदीश्वर ! वृषोत्सर्गको विधान क्या हो ? त्यो पनि आज्ञा हओस्‌ ॥ १ ॥ श्रीभगवान्‌ आज्ञा गरिबक्सिन्छ–एघारौं दिन बिहानै जलाशयमा जानू र प्रयत्नपूर्वक सबै और्ध्वदैहिक क्रिया गर्नू ॥ २ ॥ वेद र शास्त्रमा परायण (पारंगत) भएका ब्राह्मणलाई निमन्त्रण गरोस । हात जोड़ी नमस्कार गरेर प्रेतको मुक्तिका निमित्त प्रार्थना गरोस्‌ ॥ ३ ॥ आचार्यले पनि स्नान सन्ध्या गरी शुद्ध पवित्र भएर बिधिपुर्वक एघारौं दिनको उचित विधान (कर्म) गराओस्‌ ॥ ४ ॥ दश दिनसम्म नाम गोत्र उच्चारण गरेर मन्त्र रहित श्राद्ध गराओस्‌ । एघारौं दिनमा मन्त्र सहित प्रेतलाई पिण्डदान देओस्‌ ॥ ५ ॥ हे गरुड़ !

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दश दिनसम्म नाम गोत्र उच्चारण गरेर मन्त्रसहित श्राद्ध ... प्रेतलाई पिण्डदान देओस् ॥ ५ ॥ हे गरुड़!
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: IKS

मिष्टान्नैर्भोजयेदेकं दिनेषु दशसु द्विजम्। प्रार्थयेत् प्रेतमुक्तिं च हरिं ध्यात्वा कृताञ्जलिः ॥३९॥
अतसीपुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतम्। ये नमस्यन्ति गोविन्दं न तेषां विद्यते भयम् ॥४०॥
अनादिनिधनो देवः शङ्ख-चक्र-गदाधरः। अक्षय्य पुण्डरीकाक्ष! प्रेतमोक्षप्रदो भव ॥४१॥
इति सम्प्रार्थनामन्त्रं श्राद्धान्ते प्रत्यहं पठेत्। स्नात्वा गत्वा गृहे दत्वा गोग्रासं भोजनं चरेत् ॥४२॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे दशगात्रविधिनिरूपणं नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

☆

र हात जोड़ी हरिको ध्यान गरेर प्रेतको मुक्तिका निमित्त प्रार्थना गरोस् ॥ ३९ ॥ अतसीका फूल जस्तो कान्ति भएका पहेंला वस्त्र छन् जसका यस्ता अविनाशी गोविन्द भगवान्लाई जो नमस्कार गर्दछन्, तिनीहरूका निमित्त कहीं भय छैन ॥ ४० ॥ आदि अन्त्य छैन जसका यस्ता शङ्ख, चक्र तथा गदा धारण गर्ने हे अक्षय्य! हे पुण्डरीकाक्ष! हे भगवन्! प्रेतलाई मुक्ति दिने हुनु हओस् ॥ ४१ ॥ यस्ता प्रकारले श्राद्धका अन्त्यमा दिन-दिनै प्रार्थना मन्त्र पढोस् र स्नान गरेर घर गई गोग्रास दिएर भोजन गरोस् ॥ ४२ ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धारमा एकासद अध्याय समाप्त भयो ॥११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्मादादिदिनादूर्ध्वं प्राक् सपिण्डीविधानतः। योषितः पुरुषस्यापि प्रेतशब्दं समुच्चरेत् ॥३२॥
प्रथमेऽहनि यत् पिण्डो दीयते विधिपूर्वकम्। तेनैव विधिनान्येन नव पिण्डान् प्रदापयेत् ॥३३॥
नवमे दिवसे चैव सपिण्डैः सकलैर्जनैः। तैलाभ्यङ्गः प्रकर्तव्यो मृतकस्वर्गकाम्यया ॥३४॥
बहिः स्नात्वा गृहीत्वा च दूर्वालाजासमन्विताः। अग्रतः प्रमदां कृत्वा समागच्छेन् मृतालयम् ॥३५॥
दूर्वावत् कुलवृद्धिस्ते लाजा इव विकाशता। एवमुक्त्वा त्यजेद् गेहे लाजान् दूर्वासमन्वितान् ॥३६॥
दशमेऽहनि मांसेन पिण्डं दद्यात् खगेश्वर! माषेण तन्निषेधाद् वा कलौ न पलपैतृकम् ॥३७॥
दशमे दिवसे क्षौरं बान्धवानां च मुण्डनम्। क्रियाकर्तुः सुतस्यापि पुनर्मुण्डनमाचरेत् ॥३८॥

यसै कारण मरेका दिनदेखि लिएर सपिण्डी विधानको पहिलेसम्म—स्त्री-पुरुष दुवैको प्रेत शब्द उच्चारण गरोस् ॥ ३२ ॥ पहिलो विधिपूर्वक जो पिण्ड दिइन्छ, त्यसै विधिले अन्नको बनाएर नौ पिण्ड देओस् ॥ ३३ ॥ नवम दिनमा मृतक व्यक्तिको स्वर्ग प्राप्तिका इच्छाले सबै सपिण्डी जन मिलेर तेल लगाउन् ॥ ३४ ॥ बाहिर स्नान गरी दूबो लावा लिए स्त्रीहरूलाई अगाड़ि लगाई मृतकका घर जाऊन् ॥ ३५ ॥ दूबो झैं तेरा कुलको वृद्धि भई, लावा झैं विकसित होस्। यसो भनेर दूर्वायुक्त लावा मृतकका घरमा छरोस् ॥ ३६ ॥ हे गरुड! दशौं दिन मासुको पिण्ड देओस्, कलियुगमा मासुको पिण्ड-दान निषेध हुनाले कालोमासको देओस्। कलियुगमा मासुको पिण्ड पितृलाई दिइँदैन ॥ ३७ ॥ दशौं दिन बान्धव-हरूले क्षौर गरुन् र क्रिया गर्ने छोरोले पनि पुनः मुण्डन गरोस् ॥ ३८ ॥ मिष्टान्नका साथ दश दिनसम्म दिन-दिनै एक ब्राह्मणलाई भोजन गराओस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

हरूले क्षौर गरुन् र क्रिया गर्ने छोरोले पनि पुनः मुण्डन गरोस् ॥ ३८ ॥ मिष्टान्नका साथ दश दिनसम्म दिन-दिन एक ब्राह्मणलाई भोजन गराओस

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शुचिर्भूत्वा वृक्षमूले दक्षिणाभिमुख स्थितः । कुर्याच्च वेदिकां तत्र गोमयेनोपलिप्य ताम् ॥२६॥
तस्यां पर्णे दर्भमयं स्थापयेत् कौशिकं द्विजम् । तं पाद्यादिभिरभ्यर्च्य प्रणमेदतसीति च ॥२७॥
तदग्रे च ततो दत्वा पिण्डार्थं कौशमासनम् । तस्योपरि ततः पिण्डं नामगोत्रोपकल्पितम् ॥२८॥
दद्यात् तण्डुलपाकेन यवपिष्टेन वा सुतः ।
उशीरं चन्दनं भृङ्गराजपुष्पं निवेदयेत् । धूपं दीपं च नैवेद्यं मुखवासं च दक्षिणाम् ॥२९॥
काकान्नं पयसोः पात्रे वर्धमानजलाञ्जलीन् । प्रेतायामुकनाम्ने च मद्दत्तमुपतिष्ठतु ॥३०॥
अन्नं वस्त्रं जलं द्रव्यमन्यद्वा दीयते च तत् । प्रेतशब्देन यद्दत्तं मृतस्यानन्त्यदायकम् ॥३१॥

गरोस् ॥ २५ ॥ वृक्षको मूल (फेद) मा दक्षिणाभिमुख स्थित भई शुद्ध भएर त्यहाँ वेदिका बनाई गोवरले लिपोस् ॥ २६ ॥ त्यस वेदिका ऊपर पातमा कुशका ब्राह्मण बनाएर स्थापना गरी पाद्यादिले ती ब्राह्मणको पूजा गरेर 'अतसीपुष्पसङ्काशम्' यस मन्त्रले प्रणाम गरोस् ॥ २७ ॥ ती ऋषिका अगाड़ि पिण्ड-दानका निमित्त कुशको आसन दिएर त्यसका ऊपरमा नाम गोत्र उच्चारण गरेर पिण्ड दान देओस् ॥ २८ ॥ चामल पकाएर अथवा जौको पीठोको पिण्ड बनाएर छोरोले र उशीर, चन्दन, भृङ्गराजको फूल, धूप, दीप, नैवेद्य, मुखवासनार्थ पान, दक्षिणा चढाओस् ॥ २९ ॥ दूध र पानीका पात्रमा कागलाई अन्न देओस् र अमुक नाम भएका प्रेतका निमित्त मैले दिएको वर्द्धमान (दिन-दिनै बढ्ने) जलको अञ्जलि प्राप्त होस् ॥ ३० ॥ भनी प्रेत शब्द उच्चारण गरेर अन्न, वस्त्र, जल, द्रव्य र अरु जो दिइन्छन्, त्यो मृतक व्यक्तिका निमित्त अत्यन्त सुखदायक हुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पितुः पुत्रेण कर्तव्य दशगात्रादिकं खग ! मृते ज्येष्ठेऽप्यतिस्नेहान्न कुर्वीत पिता सुते ॥१९॥
बहवोऽपि यदा पुत्रा विधिमेकः समाचरेत् । दशगात्रं सपिण्डत्वं श्राद्धान्यन्यानि षोडश ॥२०॥
एकेनैव तु कार्याणि संविभक्तधनेष्वपि । विभक्तैस्तु पृथक्कार्यं श्राद्धं सांवत्सरादिकम् ॥२१॥
तस्माज्ज्येष्ठः सुतो भक्त्या दशगात्रं समाचरेत् । एकभोजी भूमिशायी भूत्वा ब्रह्मपरः शुचिः ॥२२॥
सप्तवारं परिक्रम्य धरणीं यत् फलं लभेत् । क्रियां कृत्वा पितुर्मातुस्तत् फलं लभते सुतः ॥२३॥
आरभ्य दशगात्रं च यावद् वै वार्षिकं भवेत् । तावत् पुत्रः क्रियां कुर्वन् गयाश्राद्धफलं लभेत् ॥२४॥
कूपे तडागे वाऽऽरामे तीर्थे देवालयेऽपि वा । गत्वा मध्यमयामे तु स्नानं कुर्यादमन्त्रकम् ॥२५॥

यज्ञ गरेको फल पाउँछ ॥ हे गरुड ! बाबुको छोरोले दशगात्रादि कर्म गरोस्, जेठो छोरो मरेमा अति प्रेम गरेर पनि बाबुले दशगात्रादि कर्म नगरोस् ॥ १९ ॥ धेरै छोरा रहेछन् भने विधि योटैले गरोस् अर्थात् दशगात्र, सपिण्ड र अरु सोह्र श्राद्ध पनि योटैले गरोस् ॥ २० ॥ परस्परमा धन विभाग भइसकेको भए पनि योटैले औध्वर्देहिक क्रिया गरोस् । छुट्टिएका भए सांवत्सरिक श्राद्ध पृथक्-पृथक् सबै दाज्यू-भाइले गरून् ॥२१॥ तस्मात् जेठो छोरोले भक्तिपूर्वक एकभोजी, भूमिशायो, ब्रह्म तत्पर र शुद्ध भएर दशगात्र कर्म गरोस् ॥ २२ ॥ सातचोटि पृथ्वीको परिक्रमा गर्नाले जो फल पाइन्छ, त्यो फल माता-पिताको क्रिया गर्नाले पाइन्छ ॥ २३ ॥ दसगात्र कर्मदेखि लिएर जहिलेसम्म वार्षिक हुँदैन त्यतिसम्म कर्म गर्ने भएको छोरोले गयाश्राद्ध गरेको फल पाउँदछ ॥ २४॥ कूप, तलाऊ, बगैचा, तीर्थ र देवालयमा जहाँ भए पनि मध्याह्नमा गएर मन्त्ररहित स्नान

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

भैषज्यमेतद् दुःखस्य विचारं परिचिन्त्य च। अज्ञानप्रभवं शोकं त्यक्त्वा कुर्यात् क्रियां सुतः ॥१२॥
पुत्राभावे वधूः कुर्याद् भार्याभावे च सोदरः। शिष्यो वा ब्राह्मणस्यैव सपिण्डो वा समाचरेत्॥१३॥
ज्येष्ठस्य वा कनिष्ठस्य भ्रातुः पुत्रैश्च पौत्रकैः। दशगात्रादिकं कार्यं पुत्रहीने नरे खग!॥१४॥
भ्रातॄणामेकजातानामेकश्चेत् पुत्रवान् भवेत्। सर्वे ते तेन पुत्रेण पुत्रिणो मनुरब्रवीत्॥१५॥
एकस्य बहवः पत्न्यश्चैका पुत्रवती भवेत्। सर्वास्ताः पुत्रवत्यः स्युस्तेनैकेन सुतेन हि ॥१६॥
सर्वेषां पुत्रहीनानां मित्रः पिण्डं प्रदापयेत्। क्रियालोपो न कर्तव्यः सर्वाभावे पुरोहितः॥१७॥
स्त्री वाथ पुरुषः कश्चिदिष्टस्य कुरुते क्रियाम्। अनाथप्रेतसंस्कारात् कोटियज्ञफलं लभेत्॥१८॥

॥ ११ ॥ दुःखको औषधीरूप उक्त वचन विचार गरी अज्ञानदेखि उत्पन्न शोक छाडेर छोराले और्ध्वदैहिक क्रिया गरोस्॥ १२ ॥ छोरो नभए स्त्रीले र स्त्री पनि नभए आफ्ना दाज्यू-भाईले क्रिया गरुन्। ब्राह्मणको कोही नभए शिष्यले अथवा सपिण्डले क्रिया गरुन्॥ १३ ॥ हे गरुड़! मनुष्य पुत्रहीन भएमा जेठा कान्छा दाज्यू भाईका पुत्र पौत्रले दशगात्रादि कर्म गरून्॥ १४ ॥ एकै पिताबाट उत्पन्न भएका दाज्यू-भाईहरूमध्ये यौटाको मात्र पुत्र उत्पन्न भए, त्यस पुत्रले सबै दाज्यू-भाईहरू पुत्रवान् हुन्छन्—यस्तो मनुले बताएका छन्॥ १५ ॥ एक पुरुषका धेरै स्त्री छन्, ती मध्ये यौटी पुत्रवती भई भने सबै पुत्रवती कहिन्छन्॥ १६ ॥ सबै पुत्रहीन भए भने मित्र (मित) ले पिण्डदान देओस् र कोही नभए परोहितले पिण्डदान देओस, क्रिया लोप गर्नु ठीक छैन॥ १७ ॥ स्त्री अथवा पुरुषले आफ्ना इष्ट-मित्रको क्रिया गर्‍यो भने, अनाथ प्रेत संस्कार गर्नाले कोटि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जातस्य हि ध्रुवं मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च। तस्मादपरिहार्येऽर्थे न शोकं कारयेद् बुधः ॥६॥
न हि कश्चिदुपायोऽस्ति दैवो वा मानुषोऽपि वा। यो हि मृत्युवशं प्राप्तो जन्तुः पुनरिहाव्रजेत् ॥७॥
अवश्यं भाविभावानां प्रतीकारो भवेद् यदि। तदा दुःखैर्न युज्येरन् नल-राम-युधिष्ठिराः ॥८॥
नायमत्यन्तसंवासः कस्यचित् केनचित् सह। अपि स्वस्य शरीरेण किमुतान्यैः पृथग् जनैः ॥९॥
यथा हि पथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्य विश्रमेत्। विश्रम्य च पुनर्गच्छेत् तद्वद् भूतसमागमः ॥१०॥
यत् प्रातः संस्कृतं भोज्यं सायं तच्च विनश्यति। तदन्नरससम्पुष्टे काये का नाम नित्यता ॥११॥

देख्दैन ॥ ५ ॥ जन्मेकाको निश्चय मृत्यु हुन्छ। मरेकाको पनि निश्चय जन्म हुन्छ। अतः हटाउन अशक्य अर्थमा बुद्धिमान्‌ले शोक नगरोस ॥ ६ ॥ दैवले गरेर हुने र मनुष्यले गरेर हुने कोही यस्तो उपाय छैन, जो मृत्युका वशमा परेको जन्तु फेरि फर्केर यस लोकमा आओस् ॥ ७ ॥ अवश्य हुने भएको दुःख हटाउने उपाय थियो भने नल राजा, रामचन्द्र, युधिष्ठिर दुःखले युक्त हुने नै थिएनन् ॥ ८ ॥ स्वप्नतुल्य शरीरले कसैको कसैका साथ अत्यन्त सहवास छैन, फेरि पृथक जनकों ता कहनु नै के छ अर्थात् कसैको कसैका साथ केही सम्बन्ध छैन ॥ ९ ॥ जस्तै बटुवा कोही वृक्षको छाया आश्रय गरेर विश्राम गर्दछ, विश्राम गरिसकेपछि त्यहाँबाट हिंड्दछ त्यस्तै प्राणीको समागम पनि क्षणमा नाश हुने जान्नू ॥ १० ॥ जो विहान बनाइएको भोजन योग्य पदार्थ सायंकाल नष्ट हुन्छ, त्यस अन्नका रसले पुष्ट भएका शरीरमा कुन 'चाहिं नित्य छ! अर्थात् कोही छैन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

विहान बनाइएको भोजन योग्य पदार्थ सा... शरीरमा कुन 'चाहिँ नित्य छ ! अर्थात् कोही छैन

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

एकादशोऽध्यायः

गरुड उवाच-दशगात्रविधिं ब्रूहि कृते किं सुकृतं भवेत् । पुत्राभावे तु कः कुर्यात् तन्मे ब्रूहि जनार्दन॥१॥
भगवानुवाच-शृणु तार्क्ष्य! प्रवक्ष्यामि दशगात्रविधिं तव । यद्विधाय च सत्पुत्रो मुच्यते पैतृकादृणात्॥२॥
पुत्रः शोकं परित्यज्य धृतिमास्थाय सात्त्विकीम् । पितुः पिण्डादिकं कुर्यादश्रुपातं न कारयेत् ॥३॥
श्लेष्माश्रु बान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुङ्क्ते यतोऽवशः । अतो न रोदितव्यं हि तदा शोकान्निरर्थकम् ॥४॥
यदि वर्षसहस्राणि शोचतेऽहर्निशं नरः । तथापि नैव निधनं गतो दृश्येत कर्हिचित् ॥५॥

गरुडजी सोध्नुहुन्छ—हे केशव ! दशगात्र विधि बताइबक्सियोस् । हे जनार्दन ! दशगात्र विधि गरेर के पुण्य हुन्छ ? छोरो नभए कसले गरोस् इत्यादि सबै कुरा म ऊपर कृपा गरेर बताइबक्सियोस् ॥ १ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गरिबक्सिन्छ—हे गरुड ! दशगात्र विधि तिमीलाई बताउँदछु सुन, जुन दशगात्र कर्म गर्नाले सत्-पुत्र पितृ ऋणबाट छुट्तछ ॥ २ ॥ छोरोले शोक छाडी सात्त्विकी धृति (धैर्य) धारण गरेर अश्रुपात नगराई पिताको पिण्डादिक कर्म गरोस् ॥ ३ ॥ बान्धवहरूले त्यागिएको श्लेष्मा (थूक, खकार, राल) र आँशु अवश भएको प्रेत खान्छ, यसै कारण निरर्थक शोक गरेर रुनू ठीक छैन ॥ ४ ॥ मनुष्यले हजारौं वर्षसम्म रात-दिन शोक गरे पनि मरेर गएका मनुष्यलाई कदापि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यतीनां चैव सर्वेषां न दाहो नोदकक्रिया। दशगात्रादिकं तेषां न कर्त्तव्यं सुतादिभिः ॥१०२॥
दण्डग्रहणमात्रेण नरो नारायणो भवेत्। त्रिदण्डग्रहणात् तेषां प्रेतत्वं नैव जायते ॥१०३॥
ज्ञानिनस्तु सदा मुक्ताः स्वरूपानुभवेन हि। अतस्ते तु प्रदत्तानां पिण्डानां नैव कांक्षिणः॥१०४॥
तस्मात् पिण्डादिकं तेषां न तु नोदकमाचरेत्। तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं पितृभक्त्या समाचरेत् ॥१०५॥
हंसं परमहंसं च कुटीचकबहूदकौ। एतान् संन्यासिनस्तार्क्ष्य! पृथिव्यां स्थापयेन् मृतान् ॥१०६॥
गङ्गादीनामभावे हि पृथिव्यां स्थापनं स्मृतम्। यत्र सन्ति महानद्यस्तदा तास्वेव निःक्षिपेत्॥१०७॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे दाहास्थिसञ्चयकर्मनिरूपणो नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

सब यतिहरूको दाह र उदक क्रिया गर्नुहुँदैन, यतिहरूको दश गात्रादि कर्म पुत्रादिहरूले गर्नु योग्य छैन ॥ १०२ ॥ दण्ड ग्रहणमात्रले मनुष्य नारायण हुन्छ। त्रिदण्ड धारण गर्नाले यति प्रेत हुँदैनन् ॥ १०३ ॥ आत्माको अनुभव गर्नाले ज्ञानी सधैँ मुक्त छन्। अतः पुत्र पौत्रादिले दिएका पिण्डको ती इच्छा गर्दैनन् ॥ १०४ ॥ तस्मात् पिण्ड दान जल दान इत्यादि पुत्रादिले नदिउन् किन्तु पितृमा भक्ति गरेर तीर्थ श्राद्ध र गया श्राद्ध चाहिं गरोस् ॥ १०५ ॥ हे गरुड़! हंस, परमहंस, कुटीचक, बहूदक यो मरेका सन्यासीलाई पृथिवीमा नै गाड़ोस् ॥ १०६ ॥ जहाँ गङ्गादि नदी छैनन् त्यहाँ पृथिवीमा राख्नु भनेर कहिएको छ। जहाँ ठूला-ठूला नदी छन् त्यहाँ तिनैमा लगेर सेलाओस् ॥ १०७ ॥

इति श्रीगरुड़पुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां दसमोऽध्यायः ॥ १० ॥

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दद्यात् श्मशानवासिभ्यस्ततो माषबलिं सुतः। यमायत्वेति मन्त्रेण तिस्रः कुर्यात् परिक्रमाः ॥६९॥
ततो दुग्धेनचाभ्युक्ष्य चितास्थानं खगेश्वर!। जलेन सेचयेत् पश्चादुद्धरेदस्थिवृन्दकम् ॥७०॥
कृत्वा पलाशपत्रेषु क्षालयेद्द दुग्धवारिभिः। संस्थाप्य मृण्मये पात्रे श्राद्धं कुर्याद्द यथाविधिः॥७१॥
त्रिकोणं स्थण्डिलं कृत्वा गोमयेनोपलेपितम्। दक्षिणाभिमुखा दिक्षु दद्यात् पिण्डत्रयं त्रिषु ॥७२॥
पुञ्जीकृत्य चिताभस्म तत्र धृत्वा त्रिपादुकाम्। स्थापयेत् तत्र सजलमनाच्छाद्यमुखं घटम् ॥७३॥
ततस्तण्डुलपाकेन दधि - घृत - समन्वितम्। बलिं प्रेताय सजलं दद्यान्मिष्टं यथाविधिः ॥७४॥
पदानि दश पञ्चैव चोत्तरस्यां दिशि व्रजेत्। गर्तं विधाय तत्रास्थिपात्रं संस्थापयेत् खग ॥७५॥

यत्वा' यस मन्त्रले मशानवासीलाई छोराले माष-बलि दिएर तीनचोटि परिक्रमा गरोस ॥ ६९ ॥ हे परुड ! त्यसपछि चिता स्थानमा दूध छर्कर पानीले धोई त्यशपछि अस्थि समूह उठाओस र ॥ ७० ॥ पलाशका पातमा राखी दूध र पानीले धोएर माटाका भाँड़ामा राखी विधि-पूर्वक श्राद्ध गरोस ॥ ७१ ॥ गोबरले लिपिएका ठाउँमा तीन कुना भएको स्थण्डिल बनाई दक्षिणाभिमुख भएर तीन दिशा (दक्षिण, पश्चिम र उत्तर) मा तीन पिण्ड देओस ॥ ७२ ॥ चिताको भस्म एकत्रित गरी त्यहाँ त्रिपादुका राखेर जल सहित मुख नढाकिएको गाग्रो त्यहाँ राखोस ॥ ७३ ॥ र चमाल पकाई दही घिउ मिलाएर विधिपूर्वक जल सहित मिष्टबली प्रेतलाई देओस ॥ ७४ ॥ हे गरुड़ ! पन्ध्र पाइला उत्तर दिशातिर गई खाल्डो खनेर अस्थिमात्र त्यहाँ राखोस ॥ ७५ ॥ त्यसपछि अस्थिपात्रका ऊर दाहसम्बन्धी पीड़ा नाश गर्ने पिण्ड दिएर खाल्डोबाट त्यो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

गृहे स्नानं पुनः कृत्वा गोग्रासं च प्रदापयेत् । पत्रावल्यां च भुञ्जीयाद् गृहान्नं नैव भक्षयेत् ॥६२॥
मृतकस्थानमालिप्य दक्षिणाभिमुखं ततः । द्वादशाहकपर्यन्तं दीपं कुर्यादहर्निशम् ॥६३॥
सूर्येऽस्तमागते तार्क्ष्य ! श्मशाने वा चतुष्पथे । दुग्धं च मृण्मये पात्रे तोयं दद्याद् दिनत्रयम् ॥६४॥
अपक्वमृण्मयं पात्रं क्षीर - नीरप्रपूरितम् । काष्ठत्रयं गुणैर्बद्धं धृत्वा मन्त्रं पठेदिमम् ॥६५॥
श्मशानानलदग्धोऽसि परित्यक्तोऽसि बान्धवैः । इदं नीरमिदं क्षीरमत्र स्नाहि मिदं पिब ॥६६॥
चतुर्थे सञ्चयः कार्यः साग्निकैश्च निरग्निकैः । तृतीयेऽह्नि द्वितीये वा कर्तव्यश्चाविरोधतः ॥६७॥
गत्वा श्मशानभूमिं च स्नानं कृत्वा शुचिर्भवेत्। ऊर्णासूत्रं वेष्टयित्वा पवित्रं परिधाय च ॥६८॥

जाओस् ॥ ६१ ॥ घरमा आएर फेरि स्नान गरी गोग्रास दिएर पातमा खाओस्, घरको अन्न चाहि नखाओस् (यो मरेकै दिनलाई भनेको हो तापनि हाम्रो देशमा यसको चलन छैन) ॥ ६२ ॥ मरेको ठाउँ लिपी दक्षिणाभिमुख गरेर बाह्र दिनसम्म दिन-रात बत्ती बालोस् ॥ ६३ ॥ श्मशान अथवा चौबाटोमा दूध र पानी माटाका भाँड़ामा हाली तीन दिन देओस् ॥ ६४ ॥ दूध र पानीले पूरा भरिएको काँचो माटोको भाँड़ो धागोले बाँधिएका त्रिकाठीमाथि राखेर यो मन्त्र पढोस ॥ ६५ ॥ श्मशानका आगाले डढाइएर बान्धवहरूले त्यागिएको हे प्रेत! यो जल र दूध हो जलमा स्नान गर, दूध पिऊ' ॥ ६६ ॥ अग्निहोतृहरूको चौथो दिन र अग्निहोतृ-रहितहरूको तेस्रा दिनमा अथवा दोस्रा दिनमा शास्त्र विरुद्ध नपारी अस्थि सञ्चय गरोस ॥ ६७ ॥ श्मशान भूमिमा गएर स्नान गरी शुद्ध भएर ऊर्णासूत्र बेह्रेर पवित्र धारण गरोस् ॥ ६८ ॥ त्यसपछि 'यमा-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नपारी अस्थि सञ्चय गरोस ॥ ६७ ॥ श्मशान भूमि[illegible] धारण गरोस् ॥ ६८ ॥ त्यसपछि 'यमा-

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अर्धे दग्धेऽथवा पूर्णे स्फोटयेत् तस्य मस्तकम् । गृहस्थानां तु काष्ठेन यतीनां श्रीफलेन च ॥५६॥
प्राप्तये पितृलोकानां भित्वा तद्ब्रह्मरन्ध्रकम् । आज्याहुतिं ततो दद्यान्मन्त्रेणानेन तत्सुतः ॥५७॥
अस्मात् त्वमधिजातोऽसि तदयं जायतां पुनः । असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा ज्वलतु पावकः ॥५८॥
एवमाज्याहुतिं दत्वा तिलमिश्रां समन्त्रकाम् । रोदितव्यं ततो गाढं तेन तस्य सुखं भवेत् ॥५९॥
दाहादनन्तरं कार्यं स्त्रीभिः स्नानं ततः सुतैः । तिलोदकं ततो दद्यान् नामगोत्रोपकल्पितम् ॥६०॥
प्राशयेन्निम्बपत्राणि मृतकस्य गुणान् वदेत् । स्त्रीजनोऽग्रे गृहं गच्छेत् पृष्ठतो नरसञ्चयः ॥६१॥

॥ ५५ ॥ आधा डढेमा अथवा सम्पूर्ण डढेमा गृहस्थीहरूकों काठले र यतिहरूको बेलले मस्तक फोरोस् ॥ ५६ ॥ पितृलोक प्राप्तिका निमित्त मृतकको ब्रह्मरन्ध्र फोरेर त्यसको पुत्रले मन्त्रद्वारा आहुति देओस ॥ ५७ ॥ मन्त्रार्थ बताइन्छ—"हे पावक ! तिमी वासुदेवबाट उत्पन्न भएका हौ, तिम्रा सकाशदेखि यो मृत पुरुष स्वर्गलोक जाओस् । तेजोमय दिव्य शरीरले उत्पन्न होऊ, यो स्थूल देह तिमीमा स्वाहा रूपले हवन गरिन्छ यस कारण ज्वाला दिएर प्रज्वलित होऊ" ॥ ५८ ॥ यस्ता प्रकारले तिल युक्त मन्त्र सहित घिउको आज्याहुति दिएर बेसरी रोओस् र त्यसले मृत-व्यक्तिलाई अति सुख हुन्छ ॥ ५९ ॥ दाह गरीसकेपछि स्त्रीहरूले स्नान गरून् र पछाड़ि छोराहरूले पनि स्नान गरीसकेपछि नाम गोत्र उच्चारण गरेर तिलोदक दिउन् ॥ ६० ॥ निम्ब-पत्र प्राशन गरी मृतकको गुण-गान गर्दै स्त्रीहरूलाई अगाड़ि लगाएर पछाड़ि पुरुषको समूह घर

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मातृकं पैतृकं चैव यत्र सा च प्रदीयते। कुलत्रयं पुनात्यत्र भर्तारं याऽनुगच्छति ॥५०॥
तिस्रः कोट्योऽर्द्धकोटी च यानि रोमाणि मानुषे। तावत् कालं वसेत् स्वर्गे पतिना सह मोदते ॥५१॥
विमाने सूर्यसंकाशे क्रीडते रमणेन सा। यावदादित्यचन्द्रौ वै भर्तृलोके चिरं वसेत् ॥५२॥
पुनश्चिरायु सा भूत्वा जायते विमले कुले। पतिव्रता तु या नारी तमेव लभते पतिम् ॥५३॥
या क्षणं दाहदुःखेन सुखमेतादृशं त्यजेत्। सा मूढा जन्मपर्यन्तं दह्यते विरहाग्निना ॥५४॥
तस्मात् पतिं शिवं ज्ञात्वा सह तेन दहेत् तनुम्। यदि न स्यात् सती तार्क्ष्य! तमेवं प्रदहेत् तदा ॥५५॥

अति शोभायमान भएको छँदि जहिलेसम्म १४ इन्द्र रहन्छन् त्यतिञ्जेल पतिसित रमण गर्दछे ॥ ४६ ॥ मातृकुल, पितृकु र जहाँ त्यो दिइन्छे अर्थात् पतिकुल यी तीनै कुल पवित्र गर्दछे, जो स्त्री पतिका साथ सती जान्छे ॥ ५० ॥ साढे तीन करोड़ रौं मनुष्यका शरीरमा छन्; त्यतिञ्जेल स्वर्गमा बसेर पतिका साथ आनन्द गर्दछे ॥ ५१ ॥ सूर्यको जस्तो कान्ति भएका विमानमा बसेर लोग्नेका साथ विहार गर्दछे र जहिलेसम्म सूर्य-चन्द्रमा रहन्छन् त्यति कालसम्म पति लोकमा बस्तछे ॥ ५२ ॥ फेरि चिरायु भएर असल कुलमा उत्पन्न हुन्छे। पतिव्रता जो स्त्री हो त्यसले त्यै अर्थात् पूर्वजन्मकै पति प्राप्त गर्दछे ॥ ५३ ॥ जी स्त्री क्षणभर डुने दाहका दुःखले यस्तो सुख त्याग्दछे त्यो मूढ स्त्री बाँचुञ्जेल विरहरूपी अग्निमा डढ्दछे ॥ ५४ ॥ तस्मात् पतिलाई शिवजी तुल्य मानेर पतिका साथ शरीर जलाओस—हे गरुड ! स्त्री सती छैन भने त्यसलाई त्यस प्रकारले जलाओस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ ५४ ॥ तस्मात् पतिलाई शिवजी तुल्य मानेर पतिका साथ शरीर जलाओस—हे गरुड ! जो सती हुँदैन भने त्यसलाई त्यस प्रकारले जलाओस

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्योपरि ततो दद्यात् पिण्डं दाहार्तिनाशकम् । गर्तादुद्धृत्य तत्पात्रं नीत्वा गच्छेज्जलाशयम् ॥७६॥
तत्र प्रक्षालयेद्द दुग्धजलादस्थि पुनः पुनः । चर्चयेच्चन्दनेनाथ कुंकुमेन विशेषतः ॥७७॥
धृत्वा सम्पुटके तानि कृत्वा च हृदि मस्तके । परिक्रम्य नमस्कृत्य गङ्गामध्ये विनिक्षिपेत् ॥७८॥
अन्तर्दशाहं यस्यास्थि गङ्गातोये निमज्जति । न तस्य पुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात् कदाचन ॥७९॥
यावदस्थि मनुष्यस्य गङ्गातोयेषु तिष्ठति । तावद्द वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥८०॥
गङ्गाजलोर्मिं संस्पृश्य मृतकं पवनो यदा । स्पृशते पातकं तस्य सद्य एव विनश्यति ॥८१॥

अस्थिपात्र निकालेर जलाशय तलाउ, कुआँ; धारा इत्यादिमा जाओस् ॥ ७६ ॥ त्यहाँ दूध र जलले बारम्बार हाड़ धोओस , चन्दन र कुंकुमले विशेष गरेर पूजा गरोस् ॥ ७७ ॥ ती हाड़ सम्पुटमा राखी हृदय र मस्तकमा लगाई परिक्रमा र नमस्कार गरेर गङ्गाका माझमा लगेर सेलाओस ॥ ७८ ॥ मरेका दश दिन भित्रमा जसको हाड़ गङ्गाका जलमा डुब्दछ, त्यसको पुनरावृत्ति ब्रह्मलोकबाट कदापि हुँदैन ॥ ७९ ॥ जैलहेसम्म मनुष्यः को हाड़ गङ्गाका जलमा रहन्छ, त्यति हजार वर्षसम्म त्यस मनुष्यले स्वर्गलोकमा पूजा पाउँदछ ॥ ८० ॥ गङ्गाका लहरी छोएका वायुले मृतकलाई छोयो भने त्यस मृतकका पातक त्यसै क्षण नष्ट हुन्छन् ॥ ८१ ॥ उग्र तपस्याले आराधना गरेर भगीरथले आफ्ना पिता पुर्खाहरूको उद्धारका निमित्त ब्रह्मलोकबाट गङ्गादेवीलाई ल्याए ॥ ८२ ॥ गङ्गाको पवित्र यश तीन लोकमा प्रख्यात छ, तिनै गङ्गा भगवती भस्म मात्र नाम छ जसका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आराध्य तपसोग्रेण गङ्गादेवीं भगीरथः। उद्धारार्थं पूर्वजानामानयद् ब्रह्मलोकतः ॥८२॥
त्रिषु लोकेषु विख्यातं गङ्गायाः पावनं यशः। या पुत्रान् सगरस्यैतान् भस्माख्याननयद्दिवम् ॥८३॥
पूर्वे वयसि पापानि ये कृत्वा मानवा मृताः। गङ्गायामस्थिपतनात् स्वर्गलोकं प्रयान्ति ते ॥८४॥
कश्चिद् व्याधो महारण्ये सर्वप्राणिविहिंसकः। सिंहेन निहतो यावत् प्रयाति नरकालयम् ॥८५॥
तावत् कालेन तस्यास्थि गङ्गायां पतितं तदा। दिव्यं विमानमारुह्य स गतो देवमन्दिरम् ॥८६॥
अतः स्वयं हि सत्पुत्रो गङ्गायामस्थि पातयेत्। अस्थिसञ्चयनादूर्ध्वं दशगात्रं समाचरेत् ॥८७॥
अथ कश्चिद् विदेशे वा वने चोरभये मृतः। न लब्धस्तस्य देहश्चेच्छृणुयाद् यद्दिने तदा ॥८८॥

यस्ता सगर राजाका ६० हजार छोरालाई स्वर्ग पुऱ्याउँदी भइन् ॥ ८३ ॥ पहिला अवस्थामा पाप गरेर जो मनुष्य मर्दछन् ती गङ्गामा हाड़ पर्नाले मात्र स्वर्ग लोकमा प्राप्त हुन्छन् ॥ ८४ ॥ सम्पूर्ण प्राणीलाई मार्ने कोही व्याधा ठूलो जंगलमा सिंहद्वारा मारियो र त्यो नरक जाँदा भयो ॥ ८५ ॥ जाँदा-जाँदै नरकमा नपुगी त्यस व्याधाको हाड़ दैवसंयोगले गङ्गामा पर्न गयो र त्यसका प्रभावले दिव्य विमानमा चढेर त्यो व्याधा देव मन्दिरमा जाँदो भयो ॥ ८६ ॥ गङ्गा नै मुक्तिदायिका छन्, यस प्रकार सत्पुत्रले आफैं गङ्गामा गएर अस्थि सेलाओस्। अस्थि सञ्चय गरिसकेपछि दशगात्र कर्म गरोस् ॥ ८७ ॥ कोही मानिस विदेशमा, वनमा वा चोरका भयमा परेर कहीं मऱ्यो र त्यसको शरीर पाइएन भने जुन दिन त्यो मरेको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri Funding: MIDF

दर्भपुत्तलकं कृत्वा पूर्ववत् केवलं दहेत्। तस्य भस्म समादाय गङ्गातोये विनिक्षिपेत् ॥८९॥
दशगात्रादिकं कर्म तद्दिनादेव कारयेत्। स एव दिवसो ग्राह्यः श्राद्धे सांवत्सरादिके ॥९०॥
पूर्णे गर्भे मृता नारी विदार्य जठरं तदा। बालं निष्कास्य निक्षिप्य भूमौ तामेव दाहयेत् ॥९१॥
गङ्गातीरे मृतं बालं गङ्गायामेव पातयेत्। अन्यदेशे क्षिपेद्भूमौ सप्तविंशतिमासजम् ॥९२॥
अतः परं दहेत् तस्य गङ्गायामस्थि निक्षिपेत्। जलकुम्भश्च दातव्यो बालानामेव भोजनम् ॥९३॥
गर्भे नष्टे क्रिया नास्ति दुग्धं देयं मृते शिशौ। घटं च पायसं भोज्यं दद्याद्बालविपत्तिषु ॥९४॥

खबर पाउँदछ त्यसै दिन ॥ ८८ ॥ कुशको पुत्तला बनाएर पहिले (पञ्चकमा बताएका तरीकाले) झैं गरेर केवल पुत्तला मात्र दाह गरोस् र त्यस पुत्तलाको सवै भस्म उठाएर गङ्गाका जलमा फ्याँकोस् ॥ ८९ ॥ दश गात्रादि कर्म त्यस दिनदेखि गर्न शुरू गरोस्। सांवत्सरिक श्राद्धमा पनि त्यै दिन ग्रहण गरोस् ॥ ९० ॥ गर्भ पूर्ण भएको स्त्री मरी भने पेट चिरी बालक झिकेर भूमिमा गाड़ोस्, त्यो स्त्रीलाई मात्र जलाओस् ॥ ९१ ॥ गङ्गाका किनारमा मरेका बालकलाई गङ्गामै सेलाओस्। अन्य देशमा मरेका २७ महीना भित्रका बालकलाई भूमिमा गाड़ोस् ॥ ९२ ॥ २७ मैह्ना-भन्दा अधिकका बालकलाई जलाओस र गङ्गामा पुऱ्याई जलको घट देओस, बालकहरूलाई नै भोजन गराओस ॥ ९३ ॥ गर्भ नष्ट भए त्यसको क्रिया गर्नुपर्दैन। शिशु मरे दूध र बालक मरे घट देओस; खीर भोजन गराओस ॥ ९४ ॥ कुमार मरे बालक र कुमारलाई नै भोजन गराओस,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुमारे च मृते बालान् कुमारानेव भोजयेत् । सबालान् भोजयेद् विप्रान् पौगण्डे सव्रते मृते॥९५॥
मृतश्च पञ्चमादूर्ध्वमव्रतः सव्रतोऽपि वा । पायसेन गुडेनापि पिण्डान् दद्यात् दश क्रमात्॥९६॥
एकादशं द्वादशं च वृषोत्सर्गविधिं विना । महादानविहीनं च पौगण्डे कृत्यमाचरेत् ॥९७॥
जीवमाने च पितरि न पौगण्डे सपिण्डनम् । अतस्तस्य द्वादशाहन्येकोद्दिष्टं समाचरेत् ॥९८॥
स्त्रीशूद्राणां विवाहस्तु व्रतस्थाने प्रकीर्तितः । व्रतात् प्राक् सर्ववर्णानां वयस्तुल्या क्रिया भवेत्॥९९॥
स्वल्पात् कर्मप्रसङ्गाच्च स्वल्पाद् विषयबन्धनात् । स्वल्पे वयसि देहे च क्रिया स्वल्पमपीच्छति॥१००॥
किशोर तरुणे कुर्याच्छय्यावृषमखादिकम् । पददानं महादानं गोदानमपि दापयेत् ॥१०१॥

पौगण्ड (व्रतबन्ध भएको दश वर्ष भित्रका बालक) मरे बालकलाई भोजन गराओस्; सव्रत (व्रतबन्ध भएको) मरे ब्राह्मणलाई भोजन गराओस ॥ ९५ ॥ पाँच वर्षदेखि अधिक व्रतबन्ध भएको वा नभएको बालक मरे खीर अथवा गुड़ले क्रमपूर्वक दश पिण्ड देओस् ॥ ९६ ॥ पौगण्डमा मरे एकादश र द्वादशको विधि गरोस, वृषोत्सर्ग नगरोस र शय्यादान रहित सबै कर्म गरोस ॥ ९७ ॥ बाबु बाँचेकै छ भने पौगण्डको सपिण्डी गर्नुपर्दैन । यस कारण बाह्रौं दिन त्यसका निमित्त एकोद्दिष्ट श्राद्ध गरोस् ॥ ९८ ॥ व्रतबन्धका स्थानमा स्त्री शूद्रको विवाह कहिएको छ । व्रतबन्धदेखि पहिले सबै वर्णहरूको अवस्थाले तुल्य क्रिया गरोस् ॥ ९९ ॥ थोरै कर्म प्रसङ्गले थोरै विषय बन्धनले स्वल्प वयमा स्वल्प शरीरमा क्रिया पनि स्वल्पै (थोरै नै) इच्छा गर्दछन् ॥ १०० ॥ किशोर र तरुण मरे शय्या वृषोत्सर्ग र पददान, महादान, गोदान पनि देओस् ॥ १०१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दह्यते ध्मायमानानां धातूनां च यथा मलः। तथा नारी दहेत् पापं हुताशे ह्यमृतोपमे ॥४३॥
दिव्यादौ सत्ययुक्तश्च शुद्धो धर्मसुतो नरः। यथा न दहते तप्त लौहपिण्डेन कर्हिचित् ॥४४॥
तथा सा पतिसंयुक्ता दहते न कदाचन। अन्तरात्मात्मना भर्त्रा मृते नैकत्वमागता ॥४५॥
यावच्चाग्नौ मृते पत्यौ स्त्री नात्मानं प्रदाहयेत्। तावन्न मुच्यते सा ही स्त्री-शरीरात् कथञ्चन ॥४६॥
तस्मात् सर्वप्रयत्नेन स्वपतिं सेवयेत् सदा। कर्मणा मनसा वाचा पत्यौ जीवति तद्गता ॥४७॥
मृते भर्तरि या नारी समारोहेद्धुताशनम्। साऽरुन्धतीसमा भूत्वा स्वर्गलोके महीयते ॥४८॥
तत्र सा भर्तृपरमा स्तूयमानाऽप्सरोगणैः। रमते पतिना सार्धं यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥४९॥

आत्मालाई पीड़ा हुँदैन ॥ ४२ ॥ अग्निमा डढाइएका धातुको मल जुन प्रकार डढेर जान्छ, धातु चाहिं शुद्ध भएर रहन्छ; त्यस्तै अमृत तुल्य अग्निमा पतिव्रता स्त्रीले पाप डढाउँछे ॥ ४३ ॥ शपथादिमा सत्ययुक्त धर्मात्मा शुद्ध मनुष्यलाई जुन प्रकारले तताएको लौह पिण्डले कदापि जलाउँदैन ॥ ४४ ॥ त्यस्तै त्यो पतियुक्त भएकी स्त्री पतिले सहित आफू पनि डढ्दीन र मरेका लोग्नेको आत्माका साथ एकत्वमा प्राप्त हुन्छे ॥ ४५ ॥ जहिलेसम्म लोग्ने मरेको वखत स्वास्नी सती भएर अर्थात् लोग्नेका साथ डढेर मर्दिन, त्यतिञ्जेल निश्चय स्त्री शरीरदेखि छुट्तिन ॥४६॥ तस्मात् सर्वप्रयत्नले मन, वचन, कर्मद्वारा लोग्ने बाँचुञ्जेल सधैं सेवा गरेर मरेपछि पनि सती भएर जाओस् ॥ ४७ ॥ लोग्ने मरेपछि जुन स्त्री अग्नि प्रवेश गरेर मर्दछे, त्यो अरुन्धती समान भएर स्वर्गमा पूजित हुन्छे ॥ ४८ ॥ स्वर्गमा अप्सरागणहरूले स्तुति गरिएकी लोग्नेभन्दा पनि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुङ्कमाञ्जन - सद्वस्त्र - भूषणैर्भूषितां तनुम् । दानं दद्यात् द्विजातिभ्यो बन्धुवर्गेभ्य एव च ॥३६॥
गुरु नमस्कृत्य तदा निर्गच्छेन् मन्दिराद्‌ बहिः । ततो देवालयं गत्वा भक्त्या तं प्रणमेद्धरिम् ॥३७॥
समर्प्याऽऽभरणं तत्र श्रीफलं परिगृह्य च । लज्जां मोहं परित्यज्य श्मशानभवनं व्रजेत् ॥३८॥
तत्र सूर्यं नमस्कृत्य परिक्रम्य चितां तदा । पुष्पशय्यां तदाऽऽरोहेन्निऽजाङ्के स्वापयेत् पतिम्॥३९॥
सखिभ्यः श्रीफलं दद्याद्‌ दाहमाज्ञापयेत् ततः । गङ्गास्नानसमं ज्ञात्वा शरीरं परिदाहयेत् ॥४०॥
न दहेद्‌ गर्भिणी नारी शरीरं पतिना सह । जनयित्वा प्रसूतिं च बालं पोष्य सती भवेत् ॥४१॥
नारीभर्तारमासाद्य शरीरं दहते यदि । अग्निर्दहति गात्राणि नैवात्मानं प्रपीडयेत् ॥४२॥

॥ ३५ ॥ कुंकुम गाजल र असल वस्त्रहरूले शरीर भूषित गरी द्विजाति बन्धु-वर्गलाई पनि दान देओस ॥ ३६ ॥ गुरुलाई नमस्कार गरेर त्यो पतिव्रता स्त्री घरबाट बाहिर निस्की देवालयमा गएर भक्तिपूर्वक हरिलाई प्रणाम गरोस् ॥ ३७ ॥ त्यहाँ सबै गहना समर्पण गरेर बेलको दाना हातमा लिई लज्जा मोह त्याग गरेर श्मशानमा जाओस् ॥ ३८ ॥ श्मशानमा गएर श्रीसूर्यलाई नमस्कार गर्नै भएकी छुँदी चिताको परिक्रमा गरेर पुष्परूपी चितामा बसेर आफ्नू काखमा पतिलाई सुताओस् ॥ ३९ ॥ साथीहरूलाई बेलको दाना दिएर जलाओ भन्ने आज्ञा दिई गङ्गा-स्नान समान शीतल मानेर शरीर जलाओस् ॥ ४० ॥ गर्भिणी स्त्री पतिसित शरीर नजलाओस् । सन्तति उत्पन्न गरेपछि पनि बालकको पालन-पोषण गरी भने त्यो पनि सती नै हुन्छे ॥ ४१ ॥ स्त्रीले मरेका लोग्नेको शरीरको साथ आफ्नू शरीर डढाई भने त्यसको शरीर मात्र अग्निले डढाउँदछ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

गरी भने त्यो पनि सती नै हुन्छे ॥ ४१ ॥ [illegible] भने त्यसको शरीर मात्र अग्निले डढाउँदछ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

शवस्य निकटे तार्क्ष्य ! निक्षिपेत् पुत्तलांस्तदा । दर्भमयाँश्च चतुर ऋक्षमन्त्राभिमन्त्रितान् ॥२९॥
तप्तहेम प्रकर्तव्यं वहन्ति ऋक्षनामभिः । 'प्रेताजयत' मन्त्रेण पुनर्होमस्तु सम्पुटैः ॥३०॥
ततो दाहः प्रकर्तव्यैस्तैश्च पुत्तलकैः सह । सपिण्डदिवसे कुर्यात् तस्य शान्तिविधिं सुतः॥३१॥
तिलपात्रं हिरण्यं च रौप्यं रत्नं यथाक्रमम् । घृतपूर्णं कांस्यपात्रं दद्याद् दोषप्रशान्तये ॥३२॥
एवं शान्तिविधानं तु कृत्वा दाहं करोति यः । न तस्य विघ्नो जायेत प्रेता यान्ति परां गतिम्॥३३॥
एवं पञ्चकदाहः स्यात् तद् विना केवलं दहेत् । सती यदि भवेत् पत्नी तया सह विनिर्दहेत् ॥३४॥
पतिव्रता यदा नारी भर्तुः प्रियहिते रता । इच्छेत् सहैव गमनं तदा स्नानं समाचरेत् ॥३५॥

मुर्दाका नजीक नक्षत्रका मन्त्रले अभिमन्त्रित भएका कुशका चारवटा पुतली राखोस ॥ २९ ॥ 'प्रेता जयता नरऽइन्द्रोवः०' यस मन्त्रले तप्त सुवर्णको बनाएर सम्पुटित नक्षत्रका नाम द्वारा होम गरोस ॥३०॥ त्यहाँदेखि ती पुतली सहित दाह गरी सपिण्ड अर्थात् बाह्र दिनमा छोराले विधिपूर्वक त्यसको शान्ति गरोस् ॥३१॥ तिलपात्र, सुवर्ण,रुपियाँ, रत्न र घृतपूर्ण कांस्यपात्र—यी सबै यथाक्रम दोष शान्तिका निमित्त ब्राह्मणलाई देओस् ॥३२॥ यस्ता प्रकारले विधिपूर्वक शान्ति गरेर जो दाह गर्दछ; त्यसको विघ्न हुँदैन । प्रेत पनि श्रेष्ठ गतिमा प्राप्त हुन्छ । पञ्चकमा मरेकालाई उक्त प्रकारले र पञ्चक नभएका बखत मरेकालाई त्यसै जलाउनू ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ त्यसकी स्त्री पतिव्रता रहिछ र लोग्नेसित मर्ने इच्छा गर्छे भने त्यो स्त्री सहित जलाओस् । लोग्नेको हित गर्नामा तत्पर भएकी स्त्री पतिव्रता रहिछ भने लोग्नेसित मर्नाको इच्छा गरेर त्यस बखत स्नान गरोस्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

इत्येवं पञ्चभिः पिण्डैः शवस्याहुतियोग्यता । अन्यथा चोपघाताय पूर्वोक्तास्ते भवन्ति हि ॥२३॥
प्रेते दत्वा पञ्च पिण्डान् हुतमादाय तं तृणैः । अग्निं पुत्रस्तदा दद्यान्न भवेत् पञ्चकं यदि ॥२४॥
पञ्चकेषु मृतो यस्तु न गतिं लभते नरः । दाहस्तत्र न कर्तव्यः कृतेऽन्यमरणं भवेत् ॥२५॥
आदौ कृत्वा धनिष्ठार्धमेतन्नक्षत्रपञ्चकम् । रेवत्यन्तं न दाहेऽर्हं दाहे च न शुभं भवेत् ॥२६॥
गृहे हानिर्भवेत् तस्य ऋक्षेष्वेषु मृतो हि यः । पुत्राणां गोत्रिणां चापि कश्चिद् विघ्नः प्रजायते॥२७॥
अथवा ऋक्षमध्ये हि दाहः स्याद् विधिपूर्वकः । तद् विधिं ते प्रवक्ष्यामि सर्वदोषप्रशान्तये ॥२८॥

पिण्ड दिएपछि मात्र मुर्दा जलाउन योग्य हुन्छ । पाँच पिण्ड नदिई जलाउँदा पहिले कहिएका भूत प्रेत राक्षस इत्यादि विघ्नकारी हुन्छन् ॥ २३ ॥ प्रेतलाई पाँच पिण्ड दिएर पहिले 'लोमभ्यः स्वाहा' इत्यादि अनुवाकले होम गरिएको आगन तृणले झिकेर पुत्रले अग्नि देओस् ; पञ्चक छैन भने ॥ २४ ॥ जो पञ्चकमा मर्दछ त्यस व्यक्तिले गति पाउँदैन । त्यसलाई नजलाउनू जलाए अर्को मर्दछ । 'वासवोत्तरदलादिपञ्चके प्रेतदाहतृणकाष्ठ-संग्रहं न कारयेत्' इत्यादि निषेध हुनाले ॥ २५ ॥ धनिष्ठा नक्षत्रको आधादेखि रेवतीको आन्त्य पाउसम्मको नक्षत्र पञ्चक कहिन्छ त्यसमा दाह नगर्नू दाह गरे शुभ हुँदैन ॥ २६ ॥ यी पाँच नक्षत्रमा जो मर्दछ त्यसका घर हानि हुन्छ । पुत्र अथवा सगोत्रीमा कोही विघ्न हुन्छ ॥ २७ ॥ फेरि यी पाँच नक्षत्रका मध्यमा पनि विधिपूर्वक दाह हुनसक्तछ । सम्पूर्ण दोष नाश गर्नाका निमित्त त्यो विधि तिमीलाई बताउँदछु सुन ॥२८॥ हे गरुड !

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

पाँच नक्षत्रका मध्यमा पनि विधिपूर्वक दाह हुनसक्तछ। सम्पूर्ण दोष नाश गर्नाका निमित्त त्यो विधि तिमीलाई बताउदछु सुन ॥२८॥ हे गरुड!

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुष्पाक्षतैरथाभ्यर्च्य देवं क्रव्यादसंज्ञकम्। लोमभ्यस्त्वनुवाकेन होमं कुर्याद्द यथाविधिः ॥१८॥
त्वं भूतभृज्जगद्द योनिस्त्वं भूतपरिपालकः। मृतः सांसारिकस्तस्मादेनं त्वं स्वर्गतिं नय ॥१९॥
इति सम्प्रार्थयित्वाऽग्निं चितां तत्रैव कारयेत्। श्रीखण्डतुलसीकाष्ठैः पलाशाश्वत्थदारुभिः ॥२०॥
चितामारोप्य तं प्रेतं पिण्डौ द्वौ तत्र दापयेत् ॥
चितायां शवहस्ते च प्रेतनाम्ना खगेश्वर! चितामोक्षप्रभृतिकं प्रेतत्वमुपजायते ॥२१॥
केऽपि ते साधकं प्राहुः प्रेतकल्पविदो जनाः। चितायां तेन नाम्ना वा प्रेतनाम्नाऽथवा करे ॥२२॥

नाम छ जसको यस्ता अग्निदेवको फूल अक्षताले पूजा गरेर विधिपूर्वक 'लोमभ्यः स्वाहा' इत्यादि अनुवाकले हवन गरोस् ॥ १८ ॥ तपाईंले नै भूत (प्राणी) धारण गर्नुभएको छ। जगत्का उत्पत्तिको कारण पनि तपाईं नै हुनुहुन्छ; तपाईं नै भूतप्राणी परिपालना गर्ने हुनुहुन्छ। यस कारण सांसारिक मृत व्यक्तिलाई स्वर्ग पुऱ्याइबक्सियोस्' ॥ १९ ॥ यस्ता प्रकारले अग्निको प्रार्थना गरेर त्यहाँ श्रीखंड, तुलसी, पलाश र पीपलका दाउराहरूले चिता बनाओस् ॥ २० ॥ मरेको मुर्दालाई चितामा राखेर त्यहाँ दुई-दुईवटा पिण्ड चितामा बसेका प्रेतका हातमा देओस् हे गरुड! चितामा जलाएदेखि लिएर सपिण्डीको पहिलेसम्म प्रेत नामले पिण्डादि दिनुपर्दछ ॥ २१ ॥ प्रेतकल्प जान्ने कोही पंडित 'साधक' भन्दछन् र त्यसै नामले अथवा प्रेत नामले चितामा बसेका मुर्दाका हातमा पिण्डादि देओस्। यो मतान्तर हो ॥ २२ ॥ यस्ता प्रकारले पाँच

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

धृत्वा स्कन्धे स्वपितरं यः श्मशानाय गच्छति । सोऽश्वमेधफलं पुत्रो लभते च पदे पदे ॥१२॥
नीत्वा स्कन्धे स्वपृष्ठे वा सदा तातेन लालितः । तदैव तदृणान्मुच्येन् मृतं स्वपितरं वहेत् ॥१३॥
ततोऽर्धमार्गे विश्रामं सम्मार्ज्याभ्युक्ष्य कारयेत् । संस्थाप्य भूतसंज्ञाय तस्मै तेन प्रदापयेत् ॥१४॥
पिशाचा राक्षसा यक्षा ये चान्ये दिक्षु संस्थिताः । तस्य होतव्यदेहस्य नैवायोग्यत्वकारकाः ॥१५॥
ततो नीत्वा श्मशानेषु स्थापयेदुत्तरामुखम् । तत्र देहस्य दाहार्थं स्थलं संशोधयेद् यथा ॥१६॥
सम्मार्ज्य भूमिं संलिप्योल्लिख्योद्धृत्य च वेदिकाम् । अभ्युक्ष्योपसमाधाय वह्निं तत्र विधानतः ॥१७॥

लैजान्छ, त्यस छोराले अश्वमेध यज्ञको फल पाउ-पाउमा पाउँदछ ॥ १२ ॥ सधैं बाबुले प्यारो गरिएको छोरो; मरेका बाबुलाई काँधमा अथवा पिठिउँमा बोकेर जो लैजान्छ त्यसै बखत त्यो छोरो पितृ-ऋणदेखि छुट्तछ ॥ १३ ॥ त्यहाँदेखि आधा बाटामा पुगेर विश्राम स्थान बढारी धोई-पखालो भूत नाम भएको मुर्दालाई नुहाएर त्यसलाई पिण्डादि दान देओस् ॥ १४ ॥ पिण्डादि दिनाले राक्षस पिशाच यक्ष जो अरु दिशा (दश) मा बसेका छन् ती पनि होम गर्ना (डढाउना) मा योग्य शरीरलाई अयोग्यकारक हुँदैनन् ॥ १५ ॥ त्यहाँदेखि मशानमा पुर्याएर उत्तराभिमुख गराएर राखी देह दाहका निमित्त यथाशक्ति भूमि शुद्ध गराओस् ॥ १६ ॥ पहिले बढारी बेदी बनाई लिपी कुशले उल्लेखन अर्थात् ऊर्ध्वरेखा खिंची त्यस रेखा मध्यमा बुढी औंला र साहिंली औंलाले माटो उठाएर फ्याँकी जल छर्की काँचो मासु खाने अर्थात् डढाउने अग्निको विधिपूर्वक पूजा गरी 'लोमभ्यः स्वाहा, त्वग्भ्यः स्वाहा, मांसेभ्यः स्वाहा' इत्यादि अनुवाक् वेदका मन्त्रले विधि अतिक्रमण नगरी हवन गरोस् ॥ १७ ॥ क्रव्याद

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

गरो 'लोमभ्यः स्वाहा, त्वग्भ्यः स्वाहा, मांसेभ्यः स्वाहा' इत्यादि ... प्रतिक्रमण नगरी हवन गरोस् ॥ १७ ॥ क्रव्याद
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MiDi

अतो मुण्डनमावश्यं नखकक्षविवर्जितम् । ततः सबान्धवः स्नात्वा धौतवस्त्राणि धारयेत् ॥६॥
सद्यो जलं समानीय ततस्तं स्नापयेच्छवम् । मण्डयेच्चन्दनैः स्रग्भिर्गङ्गामृत्तिकयाऽथवा ॥७॥
नवीनवस्त्रैः संच्छाद्य तदा पिण्डं सदक्षिणम् । नामगोत्रे समुच्चार्य सङ्कल्पेनापसव्यतः ॥८॥
मृत्युस्थाने शवो नाम तस्य नाम्ना प्रदापयेत् । तेन भूमिर्भवेत् तुष्टा तदधिष्ठातृदेवताः ॥९॥
द्वारदेशे भवेत् पान्थस्तस्य नाम्ना प्रदापयेत् । तेन नैवोपघाताय भूतकोटिषु दुर्गताः ॥१०॥
ततः प्रदक्षिणां कृत्वा पूजनीयः स्नुषादिभिः । स्कन्धः पुत्रेण दातव्यस्तदाऽन्यैर्बान्धवैः सह ॥११॥

रूपी समुद्र तार्ने आत्मज (छोरो) भनेर कसरी जान्नु अर्थात् त्यो छोरो होइन ॥ ५ ॥ यस कारण नङ र काखी छोडेर मुण्डन गर्नु । त्यहाँदेखि उप्रान्त बान्धव सहित स्नान गरेर धौत वस्त्र धारण गरोस् ॥ ६ ॥ र नयाँ जल ल्याएर मुर्दालाई स्नान गराई चन्दन, माला, फूल र गङ्गामट्टीले पनि शोभित गराओस् ॥ ७ ॥ नयाँ वस्त्र ओछ्याई ओढाइदिएर अपसव्य भई सङ्कल्प पढी नाम गोत्र उच्चारण गरी दक्षिणा सहित पिण्ड देओस् ॥ ८ ॥ मरेका ठाउँमा मुर्दाको 'शव' नाम हुन्छ । त्यस ठाउँमा शव नामले पिण्ड दिनू । त्यसो गर्नाले त्यस स्थानको भूमि र भूमिकी अधिष्ठात्री देवता पनि खुशी हुन्छन् ॥ ९ ॥ द्वारदेशमा 'पान्थ' संज्ञा हुन्छ त्यसै नामले द्वारमा पिण्डादि दान देओस् । द्वारमा पिण्ड दिनाले भूतहरूमा गणना भएका दुष्ट अशुचि स्थानमा प्राप्त भएका भूत, प्रेत र पिशाच मोक्षमा बाधा गर्न सक्तैनन् ॥ १० ॥ त्यहाँदेखि प्रदक्षिणा गरेर छोरी-बुहारी इत्यादिले पूजा गरुन् । त्यस वखत अरु दाजू-भाईका साथ छोराले काँध हालेर बोकोस् ॥ ११ ॥ मरेका बाबुलाई काँधमा बोकेर जो मशानमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दशमोऽध्यायः

गरुडउवाच—देहदाहविधानं च विभो ! सुकृतिनां वद । सती यदि भवेत् पत्नी तस्याश्च महिमां वद ॥१॥
भगवानुवाच-शृणु तार्क्ष्य ! प्रयक्ष्यामि सर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् । यत् कृत्वा पुत्रपौत्राश्च मुच्यते पैतृकादृणात् ॥२॥
किं दत्तैर्बहुभिर्दानैः पित्रोरन्त्येष्टिमाचरेत् । तेनाग्निष्टोमसदृशं पुत्रः फलमवाप्नुयात् ॥३॥
तदा शोकं परित्यज्य कारयेत् मुण्डनं सुतः । समस्तबान्धवैर्युक्तः सर्वपापापनुत्तये ॥४॥
मातापित्रोर्मृतौ येन कारितं मुण्डनं न हि । आत्मजः स कथं ज्ञेयः संसारार्णवतारकः ॥५॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ॐ तत्सत् ॥ गरुड भन्दछन्—हे विभो ! पुण्यात्मा पुरुषका देह दाहको बिधान बताइबक्सियोस् । फेरि पत्नी पतिव्रता रहिछ भने त्यसको महिमा पनि तवाइबक्सियोस् ॥ १ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गरिबक्सिन्छ—हे गरुड ! मरेपछि गर्नुपर्ने कर्म सबै म तिमीलाई बताउँदछु सुन—जुन कर्म गर्नाले पितृ-ऋणदेखि पुत्र-पौत्रादि छुटतछन् ॥ २ ॥ धेरै दिनाले के हुन्छ अर्थात् केही हुँदैन । अतः पुत्रले पिता-माताको अन्त्येष्टि कर्म गरोस् । त्यसो गर्दा पुत्रले अग्निष्टोम यज्ञ तुल्य फल पाउँदछ ॥ ३ ॥ त्यस बखत शोक त्यागेर समस्त बान्धवले युक्त भई सम्पूर्ण पाप नाश गर्नाका निमित्त छोराले मुण्डन गरोस् ॥ ४ ॥ माता-पिता मरेका बखत जसले मुण्डन गरेन त्यो संसार-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तदा विमानमादाय किंकिणीजालमालि यत् । आयान्ति देवदूताश्च लसच्चामरशोभिताः ॥४६॥
धर्मतत्त्वविदः प्राज्ञाः सदा धार्मिकवल्लभाः । तदैनं कृतकृत्यं स्वर्विमानेन नयन्ति ते ॥४७॥
सुदिव्यदेहो विरजाम्बरस्रक्-सुवर्णरत्नाभरणैरुपेतः ।
दानप्रभावात् स महानुभावः प्राप्नोति नाकं सुरपूज्यमानः ॥४८॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे म्रियमाणकृत्यनिरूपणो नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

★

विमान लिएर देदीप्यमान चामरले शोभित भएका देवदूतहरू आउँदछन् ॥ ४६ ॥ धर्मको तत्त्व जान्ने भएका पण्डित सधैं धर्मात्मा हरूप्रिया रा भएका ती देवदूतहरू कृतकृत्य प्राणीलाई विमानमा बसाली स्वर्ग लैजान्छन् ॥ ४७ ॥ सुन्दर दिव्य देवता स्वरूप निर्मल वस्त्र र दिव्य माला पहिरेको रत्न जडेका सुवर्णका गहना लगाएको दानको प्रभावले गर्दा देवताले पूजा गरिएको त्यो महानुभाव पुरुष स्वर्गमा प्राप्त हुन्छ ॥ ४८ ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धारमा नवम अध्याय समाप्त भयो ॥९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शरीरं पतते पश्चान्निर्गते मरुतीश्वरे। कालाहतं पतत्येवं निराधारो यथा द्रुमः ॥३९॥
निर्विचेष्टं शरीरं तु प्राणैर्मुक्तं जुगुप्सितम्। अस्पृश्यं जायते सद्यो दुर्गन्धं सर्वनिन्दितम् ॥४०॥
त्रिधाऽवस्था शरीरस्य कृमिविड्भस्मरूपतः। किं गर्वः क्रियते देहे क्षणविध्वंसिभिर्नरैः ॥४१॥
पृथिव्यां लीयते पृथ्वी आपश्चैव तथा जले। तेजस्तेजसि लीयेत समीरस्तु समीरणे ॥४२॥
आकाशश्च तथाऽऽकाशे सर्वव्यापी च शंकरः। नित्यमुक्तो जगत्साक्षी आत्मा देहेष्वजोऽमरः ॥४३॥
सर्वेन्द्रिययुतो जीवः शब्दादिविषयैर्वृतः। कामरागादिभिर्युक्तः कर्मकोशसमन्वितः ॥४४॥
पुण्यवासनया युक्तो निर्मिते स्वेन कर्मणा। प्रविशेत् स नवे देहे गृहे दग्धे यथा गृही ॥४५॥

अर्थात् मर्दछ, जस्तै निराधार वृक्ष पछारिन्छ ॥ ३९ ॥ प्राणले छोड़िएको शरीर त्यसै क्षणदेखि चेष्टा रहित, जुगुप्सित, अस्पृश्य र सर्वनिन्दित दुर्गन्थ युक्त हुन्छ ॥ ४० ॥ मरेका शरीरको कीरा विष्ठा र भस्म स्वरूपले तीन अवस्था हुन्छ। क्षणमा नष्ट हुने मनुष्यहरूले देहमा गर्व किन गर्नु अर्थात् नगर्नु ॥ ४१ ॥ पृथिवीमा पृथिवी, जलमा जल, तेजमा तेज र वायुमा वायु लीन हुन्छ ॥ ४२ ॥ त्यस्तै आकाशमा आकाश लीन हुन्छ। सो आकाश सर्वव्यापी शिवस्वरूप नित्य मुक्त जगत्को साक्षी रूप अज, अमर आत्मा देहमा स्थित छ ॥ ४३ ॥ देहमा शब्दादि विषयले घेरिएको काम-रागादिले युक्त, कर्म शोकले मिलेको सर्वन्द्रियले युक्त जीव छ ॥ ४४ ॥ पुण्यका वासनाले युक्त भएको जीव आफ्ना कर्मद्वारा निर्माण गरिएको नयाँ देहमा प्रवेश गर्दछ जस्तै—घर डढेमा गृही नयाँ घरमा प्रवेश गर्दछ। ४५ ॥ त्यस बखत किङ्किणीका समूहले युक्त भएको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेदोपनिषदां पाठाच्छिव-विष्णुस्तवादपि । ब्राह्मणक्षत्रियविशां मरणं मुक्तिदायकम् ॥३३॥
प्राणप्रयाणसमये कुर्यादनशनं खग ! दद्यादातुरसंन्यासं विरक्तस्य द्विजन्मनः ॥३४॥
संन्यस्तमिति यो ब्रूयात् प्राणैः कण्ठगतैरपि । मृतो विष्णुपुरं याति न पुनर्जायते भुवि ॥३५॥
एवं जातविधानस्य धार्मिकस्य तदा खग ! ऊर्ध्वच्छिद्रेण गच्छन्ति प्राणास्तस्य सुखेन हि॥३६॥
मुखं च चक्षुषी नासे कर्णौ द्वाराणि सप्त च । एभ्यः सुकृतिनो यान्ति योगिनस्तालुरन्ध्रतः ॥३७॥
अपानान्मिलितप्राणौ यदा हि भवतः पृथक् । सूक्ष्मीभूत्वा तदा वायुर्विनिष्क्रामति पुत्तलात्॥३८॥

शिव विष्णुहरूका स्तोत्रले पनि ब्राह्मण, क्षत्रिय र वैश्यहरूको मरण मुक्तिदायक हुन्छ ॥ ३३ ॥ हे गरुड ! प्राण जाने वखत अनशन व्रत गरोस् , विरक्त द्विजन्मा (ब्राह्मण; क्षत्रिय, वैश्य) लाई आतुर संन्यास देओस् ॥ ३४ ॥ प्राण कण्ठमा पुगेका वखत पनि जो म संन्यासी भएँ भनेर चिताउँदछ त्यो मरेर विष्णुलोकमा जान्छ फेरि पृथ्वीमा उत्पन्न हुँदैन ॥ ३५ ॥ हे गरुड ! यस प्रकारले उक्त आतुर विधान भनिएका छन् । जुन धर्मात्मा पुरुषको प्राण सुखपूर्वक ऊर्ध्व छिद्रवाट जान्छ ॥ ३६ ॥ मुख १- आँखा २, नाक २ र कान २ यी सात छिद्रवाट धर्मात्मा पुरुषको प्राण जान्छ । योगीका चाहिं तालुको छिद्रवाट प्राण निस्कन्छ ॥ ३७ ॥ अपान वायुसित मिलेको प्राण-वायु जव अलग हुन्छ—त्यस वखत सूक्ष्म भएर पुत्तलिकावाट प्राण-वायु निस्कन्छ ॥ ३८ ॥ शरीरको मालिक प्राण-वायु निस्केपछि कालले आहत (नष्ट) गरिएको शरीर पछारिन्छ·

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

यस्तु सूर्यांशुसन्तप्तं गङ्गायाः सलिलं पिबेत्। स सर्वयोनिनिर्मुक्तः प्रयाति सदनं हरेः ॥२६॥
नद्यो जलावगाहेन पावयन्तीतराञ्जनान्। दर्शनात् स्पर्शनात् पानात् तथा गङ्गेति कीर्तनात् ॥२७॥
पुनात्यपुण्यान् पुरुषान् शतशोऽथ सहस्रशः। गङ्गा तस्मात् पिबेत् तस्या जलं संसारतारकम् ॥२८॥
गङ्गा गङ्गेति यो ब्रूयात् प्राणैः कण्ठगतैरपि। मृतो विष्णुपुरं याति न पुनर्जायते भुवि ॥२९॥
उत्क्रामद्भिश्च यः प्राणैः पुरुषः श्रद्धयाऽन्वितः। चिन्तयेन्मनसा गङ्गां सोऽपि याति परां गतिम् ॥३०॥
अतो ध्यायेन्नमेद् गङ्गां संस्मरेत् तज्जलं पिबेत्। ततो भागवतं किञ्चिच्छृणुयान्मोक्षदायकम् ॥३१॥
श्लोकं श्लोकार्धपादं वा योऽन्ते भागवतं पठेत्। न तस्य पुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात् कदाचन ॥३२॥

जान्छ ॥ २६ ॥ नदीहरूका जलमा स्नान गर्नाले इतर जनकन पवित्र गर्दछन्, गङ्गाजी ता दर्शन गर्नाले स्पर्श गर्नाले पान गर्नाले र 'गङ्गा' यो नाम कीर्तन गर्नाले पनि पवित्र गर्दछिन् ॥ २७ ॥ अपवित्र हजारौं सय करोडौं मनुष्यलाई गङ्गाजी पवित्र गर्छिन्; यस कारण संसारतारक गङ्गाको जल पिओस् ॥ २८ ॥ कण्ठमा प्राण पुगेको बखत जो गङ्गा-गङ्गा भन्दछ त्यो मरेर विष्णुलोक जान्छ फेरि पृथ्वीमा उत्पन्न हुँदैन ॥ २९ ॥ प्राण निस्कने बखत श्रद्धा-युक्त भएको जुन पुरुष मनले गङ्गाकन चिन्तन गर्दछ त्यो पनि उत्कृष्ट गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ ३० ॥ अतः गङ्गाको ध्यान, नमस्कार र स्मरण गरोस्, गङ्गाजल पिओस्, त्यसपछि थेर-थोर मोक्षदाता भागवत सुनोस् ॥ ३१ ॥ एक श्लोक आधा श्लोक अथवा एक पाद मात्र भए पनि अन्त्यकालमा जो भागवत पाठ गर्दछ त्यस;को ब्रह्मलोकबाट पुनरावृत्ति कदापि हुँदैन ॥ ३२ ॥ वेद उपनिषद्को पाठ गर्नाले र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

राक्षसाश्च पिशाचाश्च भूताः प्रेता यमानुगाः । अलिप्तदेशे खट्वायामन्तरिक्षे विशन्ति च ॥१९॥
अतोऽग्निहोत्रं श्राद्धं च ब्रह्मभोज्यं सुरार्चनम् । मण्डलेन विना भूम्यामातुरं नैव कारयेत् ॥२०॥
लिप्तभूम्यामतः कृत्वा स्वर्णं रत्नं मुखे क्षिपेत् । विष्णोः पादोदकं दद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः ॥२१॥
शालिग्रामशिलातोयं यः पिबेद् बिन्दुमात्रकम् । स सर्वपापनिर्मुक्तो वैकुण्ठभुवनं व्रजेत् ॥२२॥
ततो गङ्गाजलं दद्यात् महापातकनाशनम् । सर्वतीर्थ-कृत-स्नान-दान-पुण्यफलप्रदम् ॥२३॥
चान्द्रायणं चरेद् यस्तु सहस्रं कायशोधनम् । पिबेद् यश्चैव गङ्गाम्भः समौ स्यातामुभावपि॥२४॥
अग्निं प्राप्य यथा ताक्ष्र्य तूलराशिर्विनश्यति । तथा गङ्गाम्बुपानेन पातकं भस्मसाद् भवेत्॥२५॥

॥ १६ ॥ अतएव अग्निहोत्र श्राद्ध, ब्राह्मण भोजन, देवताको पूजा र मर्न तयार भएका रोगीलाई पनि नलिएको ठाउँमा नराखोस ॥ २० ॥ यस कारण लिपेका भूमिमा राखेर सुवर्ण रत्न मुखमा रालिदेओस् । शालिग्राम स्वरूपी विष्णु भगवान्‌को चरणामृत मुखमा हालिदेओस् ॥ २१ ॥ शालिग्राम शिलाको जल, जो एक विन्दु मर्न बखत पिउन पाउँदछ त्यो सबै पापबाट मुक्त भएर वैकुण्ठ जान्छ ॥ २२ ॥ त्यहाँदेखि उप्रान्त महा-पातक नाश गर्ने सबै तीर्थमा गरिएका स्नान-दानका पुण्यको फल दिने गङ्गाजल देओस् ॥ २३ ॥ शरीर शुद्धिका निमित्त जो हजारौं चान्द्रायण व्रत गर्दछ; त्यो र जो एकचोटि मात्र गङ्गाजल पिउँछ यो बराबर कहिएका छन् ॥ २४ ॥ हे गरुड ! अग्निले जसरी कपासको थुप्रो नष्ट हुन्छ; त्यस्तै गङ्गाजल पिउनाले मात्र सबै पाप भस्म हुन्छ ॥ २५ ॥ जो सूर्यका किरणले तातिएको गङ्गाजल पिउँछ, त्यो सबै योडिबाट छुटेर हरिको मन्दिरमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दर्भा विभूतिर्मे ताक्ष्य! मम रोमसमुद्भवाः। अतस्तत् स्पर्शनादेव स्वर्गं गच्छन्ति मानवाः॥१२॥
कुशमूले स्थितो ब्रह्मा कुशमध्ये जनार्दनः। कुशाग्रे शङ्करोदेवस्त्रयो देवाः कुशे स्थिताः ॥१३॥
अतः कुशा वह्नि-मन्त्र-तुलसी-विप्र-धेनवः। नैते निर्माल्यतां यान्ति क्रियमाणाः पुनः पुनः ॥१४॥
दर्भा पिण्डेषु निर्माल्या ब्राह्मणाः प्रेतभोजने। मन्त्रा गोस्तुलसी नीचे चितायां च हुताशनः॥१५॥
गोमयेनोपलिप्ते तु दर्भास्तरण - संस्कृते। भूतले ह्यातुरं कुर्यादन्तरिक्षं विवर्जिते ॥१६॥
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च सर्वे देवा हुताशनः। मण्डलोपरि तिष्ठन्ति तस्मात् कुर्वीत मण्डलम् ॥१७॥
सर्वत्र वसुधा पूता लेपो यत्र न विद्यते। यत्र लेपः कृतस्तत्र पुनर्लेपेन शुद्ध्यति ॥१८॥

अतएव कुश छुनाले नै मनुष्य स्वर्ग जान्छन् ॥ १२ ॥ कुशका फेदमा ब्रह्मा, मध्यमा जनार्दन र अग्रमा शङ्कर हुनाले तीनै देवता कुशमा बसेका छन् ॥ १३ ॥ अत: कुश, अग्नि, मन्त्र, तुलसी, गाई, ब्राह्मण वारम्बार काममा ल्याइए पनि निर्माल्य (अशुद्ध हुँदैनन् ॥ १४ ॥ पिण्डमा चढाइएको कुश, मरेका घरमा भोजन गरेको ब्राह्मण, नीचका घरमा लगाइएको मन्त्र, गौ, तुलसी, चितामा लगाइएको अग्नि यी सबै निर्माल्य हुन्छन् ॥ १५ ॥ अन्तरिक्ष छोडेर गोबरले लिपी कुश बछ्याई भूतलमा आतुर (रोगी) लाई राखोस ॥ १६ ॥ ब्रह्मा, विष्णु, रुद्र, अग्नि इत्यादि सबै देवता मण्डलका उपरमा बस्तछन् यसै कारण मण्डल बनाओस ॥ १७ ॥ सर्वत्र पृथ्वी पवित्र छन्। जहाँ कहिल्यै लिपिएको छैन थने, जहाँ एक चोटि लिपिएको छ फेरि त्यहाँ लिप्नाले मात्र शुद्ध हुन्छ ॥ १८ ॥ राक्षस, पिशाच, भूत र यमदूतहरू नलिपेका ठाउँ, खाट र अन्तरिक्षमा प्रवेश गर्छन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

लिपिएको छ फेरि त्यहाँ लिप्नाले मात्र शुद्ध हुन्छ ॥ १८ ॥ राक्षस, पिशाच, भूत र यमदूतहरू नलिपेको ठाउँ, खाट र अन्तरिक्षमा प्रवेश गर्छन्

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तुलसीविटपच्छाया यत्रास्ति भवतापहा । तत्रैव मरणान्मुक्तिः सर्वदा दानदुर्लभा ॥६॥
तुलसीविटपस्थानं गृहे यस्यावतिष्ठते । तद्गृहं तीर्थरूपं हि न यान्ति यमकिङ्कराः ॥७॥
तुलसीमञ्जरीयुक्तो यस्तु प्राणान् विमुञ्चति । यमस्तं नेक्षितुं शक्तो युक्तं पापशतैरपि ॥८॥
तस्या दलं मुखे कृत्वा तिलदर्भासने मृतः । नरो विष्णुपुरं याति पुत्रहीनोऽप्यसंशयः ॥९॥
तिलाः पवित्रास्त्रिविधा दर्भाश्च तुलसी तथा । नरं निवारयन्त्येते दुर्गतिं यान्तमातुरम् ॥१०॥
मम स्वेदसमुद्भूता यतस्ते पावनास्तिलाः । असुरा दानवा दैत्या विद्रवन्ति तिलैस्ततः ॥११॥

गर्ने तुलसी वृक्षको छाया छ, त्यहाँ मर्नाले निश्चय मुक्ति मिल्छ, यो सधैं दान गर्नाले पनि दुर्लभ छ ॥ ६ ॥ जसका घर तुलसी वृक्षको स्थान छ त्यो घर तीर्थरूप हो, त्यस गृहमा यमका दूत जाँदैनन् ॥ ७ ॥ तुलसीका मञ्जरीले युक्त भएर जो पुरुष प्राण छोड्दछ; हजारौं पापले युक्त भए तापनि लैजान ता के यमराज हेर्न पनि सक्तैनन् ॥ ८ ॥ तुलसीदल मुखमा हालेर तिल माथि कुशासनमा जो मर्दछ, निश्चय पुत्रहीन भए तापनि त्यो मानिस विष्णुलोकमा जान्छ ॥ ९ ॥ तीन प्रकारका तिल (काला कैला सेता), कुश तुलसी यो सबै पवित्र छन् । दुर्गतिमा जाने आतुर मनुष्यकन निवारण गर्दछन् अर्थात् पापीलाई पनि नरक लैजान दिंदैनन् ॥ १० ॥ मेरा पसीनाबाट उत्पन्न भएका हुनाले तिल पवित्र छन् । यसै कारण असुर दानव दैत्य तिल भएका ठाउँदेखि भाग्दछन् ॥ ११ ॥ हे गरुड ! मेरा रोमदेखि उत्पन्न भएका कुश मेरा विभूति (ऐश्वर्य) हुन् ;

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अथ नवमोऽध्यायः

गरुड़ उवाच-कथितं भवता सम्यग् दानमातुरकालिकम् । म्रियमाणस्य यत्कृत्यं तदिदानीं वद प्रभो ! ॥१॥
भगवानुवाच-शृणु तार्क्ष्य ! प्रवक्ष्यामि देहत्यागस्य यद्विधिम् । मृता तेन विधानेन सद्गतिं यान्ति मानवाः॥ २॥
कर्मयोगात् यदा देही मुञ्चत्यत्र निजं वपुः । तुलसीसन्निधौ कुर्यान्मण्डलं गोमयेन तु ॥३॥
तिलांश्चैव विकीर्याथ दर्भांश्चैव विनिक्षिपेत् । स्थापयेदासने शुभ्रे शालग्रामशिलां तदा ॥४॥
शालग्रामशिला यत्र पापदोषभयापहा । तत्सन्निधानमरणान् मुक्तिर्जन्तोः सुनिश्चितः ॥५॥

श्रीगणेशाय नमः । हरिः ॐ तत्सत् । गरुड भन्दछन्—हे प्रभो ! हजुरले आतुर कालिक दान बताइबक्सियो । मर्नै भएका मानिसको कृत्य (गर्नु पर्ने काम) क्या हो सो यस बखत बताइबक्सियोस् ॥ १ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गरिबक्सन्छ—हे गरुड ! देह त्यागको जुन विधि हो त्यो सुन—जुन विधिले मरेका मानिसहरू सद्गतिमा प्राप्त हुन्छन् ॥ २ ॥ यहाँ जुन बखत देही कर्मयोगले आफ्नो शरीर छोड्दछ, त्यस बखत तुलसीका नगीचमा गोबरले लिपेर मण्डल बनाओस् ॥ ३ ॥ त्यस मण्डलमा तिल कुश छरोस् ; श्वेत आसनमा शालिग्राम शिला त्यहाँ स्थापना गरोस् ॥ ४ ॥ पापको दोष र भय नाश गर्ने शालिग्राम शिला जहाँ छन् त्यहाँ मर्नै जन्तुको निश्चय मुक्ति हुन्छ ॥ ५ ॥ जहाँ सन्सारको ताप नाश

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

गरोस् ॥ ४ ॥ पापको दोष र भय नाश गर्न शालिग्राम शिला जहाँ छन् त्यहाँ मन जन्तुका निश्चय मुक्ति हुन्छ ॥ ५ ॥ जहाँ सन्सारको ताप नाश

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पितुः शतगुणं पुण्यं सहस्रं मातुरेव च । भगिनीदशसाहस्रं सोदरे दत्तमक्षयम् ॥११५॥
न चैवोपद्रवा दातुर्न वा नरकयातनाः । मृत्युकाले न च भयं यमदूतसमुद्भवम् ॥११६॥
यदि लोभान्न यच्छन्ति काले ह्यातुरसंज्ञके । मृताः शोचन्ति ते सर्वे कदर्याः पापिनः खग ॥११७॥
पुत्राः पौत्राः सह भ्राता सगोत्राः सुहृदस्तु ये । ददाति नातुरे दानं ब्रह्मघ्नास्ते न संशयः ॥११८॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे आतुरदाननिरूपणं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

*

ती पुत्रले आफ्नो-आफ्नो आत्मा समेत पवित्र गराए ॥ ११४ ॥ बाबुको उद्देश्यले गरेको दानको सय गुण बढ़ता फल हुन्छ । आमाकोउद्देन्यलेहजार गुण, दिदी बहिनीका निमित्त गरेको दश हजार गुण र सहोदर दाज्यू-भाईका निमित्त गरेको दान ता कहिल्यै नाश हुँदैन याने अनन्त हुन्छ ॥११५॥ स्वयं दान दिनेका निमित्त पनि त्यसको केही उपद्रवहरू हुन पाउँदैन । नरक यातना पनि हुँदैन, मर्ने बखत पनि यमदूत सम्बन्धी कुनै डर हुँदैन ॥ ११६ ॥ हे गरुड ! धेरै के भनूँ ? लोभले आतुरकाल = मर्ने बखतमा जो जो दान दिन सक्दैनन्; ती सबै कृपण मरेका पापीहरू मरेपछि अन्त्यमा पछुताऊ = शोक गर्दछन् ॥ ११७ ॥ दाज्यू-भाई सहित छोरा नाती, सगोत्री भाई बन्धुहरू र अरु पनि जो-जो सम्बन्धका इष्ट-मित्र छन्, आतुर कालमा मुमुर्षुका निमित्त दान गरी दिदैनन् भने ती सबै ब्रह्महत्या गर्ने पापी समान पापी हुन् यसमा कत्ति सन्देह छैन ॥ ११८ ॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे नेपालीभाषायां आतुरकालिकदाननिरूपण नाम आठौं अध्याय समाप्त भयो ॥ ८ ॥

*

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

श्रद्धया धार्यते धर्मो बहुभिर्नार्थराशिभिः । निष्किञ्चना हि मुनयः श्रद्धावन्तो दिवं गताः ॥११०॥
पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति । तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥१११॥
तस्मादवश्यं दातव्यं तदा दानं विधानतः । अल्पं वा बहु वेतीमां गणनां नैव कारयेत् ॥११२॥
धर्मात्मा च स पुत्रो वै दैवतैरपि पूज्यते । दापयेद् यस्तु दानानि पितरं ह्यातुरं भुवि ॥११३॥
पित्रोर्निमित्तं यद्वित्तं पुत्रैः पात्रे समर्पितम् । आत्मापि पावितस्तेन पुत्र-पौत्र-प्रपौत्रकैः ॥११४॥

दान दिउन् ॥ १०८ ॥ धर्मले नै धन प्राप्त हुन्छ, धर्मद्वारा नै कामना पूर्ण श्रौ धर्म नै मुक्तिको निमित्त हुन्छ तसर्थ खूब धर्म गरोस् ॥ १०९ ॥ श्रद्धाले धारण गरिन्छ जो सो धर्म हो. 'धृञ् धारणे' धातुदेखि असल धारणा अर्थमा धर्म पद सिद्ध भयो, सो धर्म श्रद्धाले नै मुख्य धारण गर्न सकिन्छ । धेरै धनका थुप्राले पनि श्रद्धा नभए धर्म धारण गर्न सकिंदैन । जस्तै—केही नभएका मुनीश्वरहरू पनि धर्ममा भगवान्मा श्रद्धालु भएका छँदा दिव्य लोक प्राप्त गर्दा भए ॥ ११० ॥ पत्र तुलसी दलादि, पुष्प कमलादि, फल, जल जो कुछ, जो मेरा निमित्त भक्तिपूर्वक समर्पण गर्दछ हे गरुड ! नियतात्मा अर्थात् जितेन्द्रिय सो पुरुषको भक्तिपूर्वक चढाएको उपहार म पनि खान्छु ॥ १११ ॥ तब त्यस निमित्त अवश्य पूर्वोक्त विधिपूर्वक दान दिनू ; थोरै होस् धेरै होस् वा जो कुछ होस् यो कुराको 'ख्याल' गन्ती नगरोस् ॥ ११२ ॥ देवताहरूले पनि पूजनीय धर्मात्मा सोही पुत्र हो जो पृथ्वीतलमा आफ्नो बाबु मर्न तैयार भएका वखत दानहरू ब्राह्मणलाई दिलाउँदछ ॥ ११३ ॥ आमा-बाबुको उद्धार निमित्त छोराहरूले जो धन सत्पात्र ब्राह्मणमा समर्पण गर्दछन्, सो दानका प्रभावले आमा-बाबुको उद्धार मात्र के छोरा, नाती, पनाती सहित

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

निमित्त छोराहरूले जो धन सत्पात्र ब्राह्मणमा ... उद्धार मात्र के छोरा, नाती, पनाती सहित

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MoE

मातृ-पितृ-सुत-भ्रातृ-बन्धु-दारादिसङ्गमः । प्रपायामिव जन्तूनां नद्यां काष्ठौघवच्चलः ॥१०५॥
कस्य पुत्राश्च पौत्राश्च कस्य भार्या धनं च वा । संसारे नास्ति कः कस्य स्वयं तस्मात्प्रदीयताम्॥१०६॥
आत्मायत्तं धनं यावत् तावद् विप्रे समर्पयेत् । पराधाने धने जाते न किञ्चिद्वक्तुमुत्सहेत् ॥१०७॥
पूर्वजन्मकृताद् दानादत्र लब्धं धनं बहु । तस्मादेवं परिज्ञाय धर्मार्थं दीयतां धनम् ॥१०८॥
धर्मात् सञ्जायतेऽर्थश्च धर्मात् कामोऽभिजायते । धर्म एवापवर्गाय तस्मात् धर्मं समाचरेत् ॥१०९॥

॥ १०४ ॥ माता-पिता, छोरा-छोरी, दाज्यू-भाई; इष्ट-मित्र, बन्धु, स्वास्नी इत्यादि सग नाता जोर्नु ता कस्तो भने (म मेरो भनी) पानी भएका तलाऊमा ठाउँ-ठाउँका ग्रामीणहरू भोड़ लागेर आखीर आफ़ा-आफ़ा घर गए जस्तो औ नदीमा ठाउँ-ठाउँका काठहरू बगेर आई केही छिन एकै ठाम भेला भई फेरि प्रवाहले कुन काठ कहाँ कुन काठ कहाँ भए जस्तो मात्र हो । कोही अटल नाता जोड़ी बस्न पाउँदैन ॥ १०५ ॥ कर्मका जोडले भेट भएका यिनीहरू अर्थात् कसको को स्वास्नी हुन्छे, कसको को पुत्र-पौत्र याने छोरा-नाति हुन्छन् , कसको धन 'साथ-साथ' रहन्छ, कसको को छ ? (अर्थात् अज्ञान र ममताले मात्र सबैले आफ़्नो सम्झेका हुन्) कसैको 'अटल सम्बन्ध भएको' कोही छैन, यस निमित्त अर्थात् आफ़्नो उद्धारका निमित्त आफैले दान गरोस् (अर्कोले गरिदिने छैन) ॥ १०६ ॥ जैह्लेसम्म आफ़्नो धन आफ़्नो हकमा रहन्छ तैल्हेसम्म ब्राह्मणलाई अर्पण गर्दै रहोस् (जब अंशबण्डा भई दाज्यू भाई, छोरा-नाति अथवा आसामी, डाकूहरूका हातमा परी केही नलाग्ने) अर्काको अधीनमा धन भएपछि (म धन भए ता यसो गर्ने थिएँ उसो गर्ने थिएँ भनी) केही पनि नबोलोस् । किनकि छँदैमा दिन नसक्नेले नहुँदा उत्साह गर्नु ता श्रेयस्कर छैन ॥ १०७ ॥ किनकि पूर्व जन्ममा दान गरेका पुण्यले यस जन्ममा धेरै धन पाइयो अर्थात् तसर्थ यो कुरा खूब जानो धर्मका निमित्त मानिसले धन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरिति विद्यान्मुहुर्मुहुः । जीवन्नपीति संचिन्त्य मृतानां कः प्रदास्यति ॥९९॥
एवं जानन्निदं सर्वं स्वहस्तेनैव दीयताम् । अनित्यं जीवितं यस्मात्पश्चात्कोऽपि न दास्यति॥१००॥
मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठलोष्ठसमं क्षितौ । विमुखा बान्धवा यान्ति धर्मस्तमनुगच्छति ॥१०१॥
गृहादर्था निवर्तन्ते श्मशानात् सर्वबान्धवाः । शुभाशुभं कृतं कर्म गच्छन्तमनुगच्छति ॥१०२॥
शरीरं वह्निना दग्धं कृतं कर्म सहास्थितम् । पुण्यं वा यदि वा पापं भुङ्क्ते सर्वत्र मानवः ॥१०३॥
न कोऽपि कस्यचिद् बन्धुः संसारे दुःखसागरे । आयाति कर्मसम्बन्धाद् याति कर्मक्षये पुनः ॥१०४॥

(अर्को हितेच्छु छैन) यस्तो मनुष्य मात्रले जान्नुपछ । यस निमित्त (आफूले कमाएको धन दिन नसकी) ज्यूँदै छँदा ता टाँसिरहन्छ भने मरेपछि कसले दान गरिदेला ॥ ९९ ॥ यस्तो बिचार गरी या सम्पूर्ण दानादि आफ्नै हातले दिनू किनकि 'कतिञ्जेल बाँच्ने हो' बाँच्नू ता अनित्य छ, ज्यूँदै आफ्ना निमित्त दिन सक्तैन भने त्यस निमित्त मरेपछि कसले दान देला ? ॥ १०० ॥ मरेपछि मृतकको दशा देखाउँछन्—बान्धव याने दाज्यू-भाई, कुल-कुटुम्ब, पुत्र-पौत्रादि मरेको शरीरलाई काठ पत्थर फ्याँके झैं फ्याँकी मुख फिराएर फर्कन्छन् । परन्तु धर्म मात्र त्यसका साथ जान्छ ॥ १०१ ॥ मरेपछि धन सम्पत्ति इत्यादि ता घरैदेखि छुट्तछ, श्मशानमा 'जलेपछि' सबै दाज्यू-भाई छुट्तछन् परन्तु मरेका मानिसको पछि-पछि जाने ता केवल शुभाशुभ गरेको कर्म पाप भए पाप र पुण्य भए पुण्य मात्र हो ॥ १०२ ॥ शरीर ता आगोले डढिसक्यो तर गरेको पाप वा पुण्य जे होस् सोही साथ रहन्छ र त्यसै शुभा शुभ कर्मका आधारमा जहाँसुकै पनि मानिसले भोग गर्नुपर्छ ॥ १०३ ॥ या दुःखै दुःखको समुद्ररूपी संसारमा कसैको कोही बन्धु छैन । आफूले नै कुकर्म-सुकर्म जो गरेका कर्मका सम्बन्धले पृथ्वी तलमा आउँछ, फेरि कर्मको भोग सकिएर जान्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

संसारमा कसैको कोही बन्धु छैन। आफूले नै [illegible] आउँछ, फेरि कर्मको भोग सकिएर जान्छ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri. Funding: MIDF

गृहीतदानपाथेयः सुखं याति महाध्वनि। अन्यथा क्लिश्यते जन्तुः पाथेयरहितः पथि ॥९३॥
यानि यानि च दानानि दत्तानि भुवि मानवैः। यमलोकपथे तानि ह्युपतिष्ठन्ति चाग्रतः ॥९४॥
महापुण्यप्रभावेण मानुषं जन्म लभ्यते। यस्तत् प्राप्य चरेद्ध धर्मं स याति परमां गतिम्॥९५॥
अविज्ञाय नरो धर्मं दुःखमायाति याति च। मनुष्यजन्मसाफल्यं केवलं धर्मसेवनम् ॥९६॥
धन - पुत्र - कलत्रादि शरीरमपि बान्धवाः। अनित्यं सर्वमेवेदं तस्माद् धर्मं समाचरेत् ॥९७॥
तावद् बन्धुः पिता तावद् यावज्जीवति मानवः। मृतानामन्तरं ज्ञात्वा क्षणात् स्नेहो निवर्तते ॥९८॥

'बाटो खर्च' लिएको छ सो यमराजको महामार्गमा 'खाँदै-पिउँदै' सुखपूर्वक जान पाउँछ। दानरूपी बाटोको सामल लिएन भने महामार्गमा प्राणी बट्टुवा जो छ सो अत्यन्त दुःख पाउँछ ॥ ९३ ॥ मनुष्यहरूले पृथ्वीतलमा जुन-जुन दान गरेका छन् तिनै दान यम लोकका मार्गमा अगाढि पाइन्छ ॥ ९४ ॥ (८४ लाख योनिमा घुमिसकेर) महापुण्यका प्रभावले मनुष्य शरीर पाइन्छ। सो पाएर पनि जसले धर्म गर्छ सो परम गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ ९५ ॥ मनुष्य जन्मको साफल्य धर्म सेवा गरे मात्र छ, नत्र व्यर्थ छ। सो मनुष्य जन्म पाएर पनि जो नबुझी अज्ञानी भएर धर्म गर्दैन त्यो सधैं दुःखकै बाटोमा आउने-जाने गरिरहन्छ ॥ ९६ ॥ धन, छोरा-छोरी, स्वास्नी इत्यादि आफ्नै शरीर सम्पूर्ण यो 'जगतै' अनित्य छ तसर्थ धर्म गरोस् ॥ ९७ ॥ तबसम्म नै बन्धुवर्ग, माता-पिता इत्यादि सबै आफ्ना हुन्छन्, जबसम्म मानिस ज्यूँदो रहन्छ, 'मरेपछि' मरेकाहरूको अन्तर याने आफूभन्दा फरक भएको जानी उसै क्षण 'त्यो मृत शरीर प्रति' स्नेह माया छुटिजान्छ ॥ ९८ ॥ आफ्नो आत्माको आफैं बन्धु हो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अयने विषुवे चैव व्यतीपाते युगादिषु । अन्येषु पुण्यकालेषु दद्याद् गोदानमुत्तमम् ॥८८॥
यदैव जायते श्रद्धा पात्रं सम्प्राप्यते यदा । स एव पुण्यकालः स्याद् यतः सम्पत्तिरस्थिरा॥८९॥
अस्थिराणि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः । नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसञ्चयः ॥९०॥
आत्मवित्तानुसारेण तत्र दानमनन्तकम् । देयं विप्राय विदुषे स्वात्मनः श्रेय इच्छता ॥९१॥
अल्पेनापि हि वित्तेन स्वहस्तेनात्मने कृतम् । तदक्षय्यं भवेद् दानं तत्कालं चोपतिष्ठति ॥९२॥

चन्द्र-सूर्य ग्रहण, संक्रान्ति, दर्श याने अमावास्या विशिष्ट दिन ॥ ८७ ॥ सूर्य दक्षिणायन 'श्रावण-संक्रान्ति' र उत्तरायण 'माघ-संक्रान्ति' विषुवत्-संक्रान्ति याने वैशाखी औ कार्तिकी व्यतीपात योग, अक्षय तृतीयादि युगादि मास र अन्यान्य पुण्यकालमा पनि गोदान दिनू अत्यन्त उत्तम हो ॥ ८८ ॥ यो श्लोकको अपवाद—जुन वखत श्रद्धा उत्पन्न हुन्छ, जहिले सत्पात्र विद्वान् ब्राह्मण प्राप्त हुन्छन्, सोही पुण्यकाल हो किनकि चञ्चल धन स्थिर छैन, रहँदैन ॥ ८९ ॥ (अर्थात् धनले पुण्यकाल पर्खी रहँदैन)। सोही भन्छन्—शरीरहरू स्थिर छैनन् अर्थात् अहिले हो कि भरे हो, मर्ने समय जानिँदैन धन पनि निश्चित छैन। मृत्यु सधैँ क्षण-क्षण नजीक हुँदै जान्छ (त्यस निमित्त पछि पछुतो नहोस् भन्नाका निमित्त) सधैँ धर्मको संग्रह गर्नुपर्छ ॥ ९० ॥ फेरि धेरै धन भएर थोरै दान गर्नाले उति पुण्य छैन भन्ने इत्यादि कुरा देखाइन्छ—आफ्नो धन अनुसार सत्पात्रमा दान दिनु अत्यन्त पुण्यदायक हुन्छ। आफ्नो कल्याणको इच्छा गर्ने पुरुषले विद्वान् ब्राह्मणलाई दान दिनू ॥ ९१ ॥ अथवा शक्तिअनुसार थोरै धनले पनि आफ्नै हातले आफ्नो हितका निमित्त गरिएको जो दान हो सो अक्षय्य हुन्छ औ तत्काल नै पाइन्छ पनि ॥ ९२ ॥ जसले दानरूपी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवे प्रतिष्ठिता । धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोहतु ॥८२॥
इति मन्त्रैश्च सम्प्रार्थ्य साञ्जलिर्धेनुकां यमम् । सर्वं प्रदक्षिणीकृत्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥८३॥
एवं दद्याद् विधानेन यो गां वैतरणीं खग ! स याति धर्ममार्गेण धर्मराजसभान्तरे ॥८४॥
स्वस्थावस्था शरीरे तु वैतरण्यां व्रतं चरेत् । देया च विदुषा धेनुस्तां नदीं तर्तुमिच्छता ॥८५॥
सा नायाति महामार्गे गोदानेन नदी खग ! तस्मादवश्यं दातव्यं पुण्यकालेषु सर्वदा ॥८६॥
गङ्गादिसर्वतीर्थेषु ब्राह्मणावसथेषु च । चन्द्रसूर्योपरागेषु संक्रान्तौ दर्शवासरे ॥८७॥

गरुन् । म सधैँ गाईहरूका बीच बस्न पाऊँ ॥ ८१ ॥ जो सम्पूर्ण भूत प्राणीहरूको लक्ष्मी स्वरूप हुन्, जो देवताहरूमा कामधेनु नामले सबैमा प्रसिद्ध छन्, उनै धेनुरूपले मेरो पाप दूर गराऊन्' ॥ ८२ ॥ यी पूर्वोक्त मन्त्रहरूले धेनुको प्रार्थना गरेर श्रीयमराज र धेनुलाई पनि हात जोडी प्रदक्षिणा गरेर ब्राह्मणलाई टक्र्याओस् ॥ ८३ ॥ हे गरुड़ ! यस विधानले जो वैतरणी धेनु दान दिन्छ, सो धर्म-मार्गले श्रीयमराजका सभा बीच जान्छ ॥ ८४ ॥ शरीर आरोग्य रहेका वेला वैतरणी नदीको विशेष व्रत गरोसू औ ती नदी सुखसित तर्न इच्छा भएका विद्वान्ले धेनुदान गरोस् ॥ ८५ ॥ सो वैतरणी धेनु दान दिनाले यमका महामार्गमा ती वैतरणी नदी आउन्नन् । यस निमित्त पुण्यकाल 'अक्षय तृतीया' आदिमा हे गरुड ! अवश्य सधैं धेनु दान गरोस् ॥ ८६ ॥ अब पुण्यकाल प्रायः देखाइन्छ—गङ्गा, मणिकर्णिका आदि सम्पूर्ण तीर्थमा ब्राह्मणहरूका स्थानादि औ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुच्छं संगृह्य धेनोस्तु नावमाश्रित्य पादतः । पुरस्कृत्य ततो विप्रमिमं मन्त्रमुदीरयेत् ॥७६॥
भवसागरमग्नानां शोकतापोर्मिदुःखिनाम् । त्राता त्वं हि जगन्नाथ ! शरणागतवत्सल ॥७७॥
विष्णुरूप द्विजश्रेष्ठ मामुद्धर महीसुर । सदक्षिणा मया दत्ता तुभ्यं वैतरणीं नमः ॥७८॥
यममार्गे महाघोरे तां नदीं शतयोजनाम् । तर्तुकामो ददाम्येतां तुभ्यं वैतरणीं नमः ॥७९॥
धेनुके मां प्रतीक्षस्व यमद्वारमहापथे । उत्तारणार्थं देवेशि वैतरण्यै नमोऽस्तु ते ॥८०॥
गावो मे अग्रतः सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठतः । गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥८१॥

रखाई पुच्छर पक्री ब्राह्मणलाई अगाड़ि स्थापन गरी यो मन्त्र उच्चारण गरोस् ॥ ७६ ॥ शोक र तापरूपी नाना तरङ्गले दुःखी भएका संसाररूपी सागरमा डुबेका यस्ता पुरुषहरूको हें शरण परेकालाई प्रेम गर्ने भगवन् ! हें जगन्नाथ ! तिमी नै त्राता अर्थात् रक्षक हौ ॥ ७७ ॥ हे विष्णुस्वरूप ! हें द्विजश्रेष्ठ ! हे पृथ्वीतलका देवता ! मैले दक्षिणासहित बैतरणी धेनु दान गरें सो तिमीलाईतमीलाई नमस्कार छ, भवसागरबाट मेरो 'उद्धार गर' ॥७८॥ महाघोर यममार्गमा ४४० कोश फैलिएको ती 'वैतरणी नदी' तर्नको इच्छाले म यी बैतरणी स्वरूप गाई हे विप्र ! तिमीलाई दिन्छु र नमस्कार गर्छु ॥७९॥ हे धेनुके ! यमराजका ढोकामा जाने महामार्ग अर्थात् गएएछि फेरि फर्कन नपाइने बाटोमा म आउनेछु, सों वैतरणी तार्न तिमीले मेरो बाटो हेरिरहनू। हे देवेशि ! वैतरणी स्वरूप तिमीलाई नमस्कार छ ॥८०॥ 'गाई मेरा अगाडि रहून् औ मेरा पछाढि रहून्, मेरो हृदयमा निवास

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कथिता या मया पूर्वं तव वैतरणी नदी। तस्या ह्युद्धरणोपायं गोदानं कथयामि ते ॥६९॥
कृष्णां वा पाटलां वापि धेनुं कुर्यादलंकृताम्। स्वर्णश्रृङ्गीं रौप्यखुरां कांस्यपात्रोपदोहनीम् ॥७०॥
कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नां कण्ठे घण्टासमन्विताम्। कार्पासोपरि संस्थाप्य ताम्रपात्रं सचैलकम् ॥७१॥
यमं हैमं न्यसेत् तत्र लोहदण्डसमन्वितम्। कांस्यपात्रे घृतं कृत्वा सर्वं तस्योपरि न्यसेत् ॥७२॥
नावमिक्षुमयीं कृत्वा पट्टसूत्रेण वेष्टयेत्। गर्तं विधाय सजलं कृत्वा तस्मिन् क्षिपेत्तरिम् ॥७३॥
तस्योपरि स्थितां कृत्वा सूर्यदेहसमुद्भवाम्। धेनुं सङ्कल्पयेत् तत्र यथा शास्त्रविधानतः ॥७४॥
सालंकाराणि वस्त्राणि ब्राह्मणाय प्रकल्पयेत्। पूजां कुर्याद्द विधानेन गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥७५॥

॥ ६९ ॥ कालो वर्णको अथवा रातो वर्णको गाई आभूषणले शोभित गराएर सुनका सीङ, चाँदीका खुर, काँसाको दोहनी पात्र भएकी काला रङ्गका जोड़ो वस्त्रले ढाकिएको, कण्ठमा राम्रो घण्टले शोभित भएकी यस्ती गाईकन कपास माथि राखी वस्त्र समेत तामाको भाँडो पनि राखोस् ॥ ७० ॥ ७१ ॥ फेरि फलामको लट्ठी लिएका सुवर्णका यमराज बनाई कांस्य-पात्रमा घिउ भरेर सबै त्यसैमाथि राखोस् ॥ ७२ ॥ ऊखूको डुङ्गा बनाई रेशमी सूत्रले बेह्री जल सहित गड़हा (खाल्डो) बनाई त्यसै गड़हामा नाउ राखोस् ॥ ७३ ॥ सोही ऊखूका नाउ माथि राखी सूर्य-वंशमा उत्पन्न भएकी बाच्छी सहित नयाँ बियाएकी धेनुकन शास्त्रका विधि मुताबिक सङ्कल्प गरोस् ॥ ७४ ॥ जस्तै—भूषणले युक्त भएका पट्टवस्त्रहरूकन ब्राह्मणहरूलाई दिनाको कल्पना गरोस औ चन्दन, अक्षता, फूल इत्यादि सामग्रीहरूले विधिपूर्वक पूजा गरोस् ॥ ७५ ॥ गाईको नाऊमाथि पाऊ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मृतस्यैतत् पुनर्लक्षं विधिपूतं न तत्समम् । तीर्थपात्रसमोपेतं दानमेकं च लक्षधा ॥६३॥
पात्रे दत्तं च यद्दानं तल्लक्षगुणितं भवेत् । दातुः फलमनन्तं स्यान्न पात्रस्य प्रतिग्रहः ॥६४॥
स्वाध्यायहोमसंयुक्तः परपाकविवर्जितः । रत्नपूर्णामपि महीं प्रतिगृह्य न लिप्यते ॥६५॥
विषशीतापहौ मन्त्रवह्नी किं दोषभागिनौ । अपात्रे सा च गौर्दत्ता दातारं नरकं नयेत् ॥६६॥
कुलैकशतसंयुक्तं गृहीतारं तु पातयेत् । नापात्रे विदुषा देया ह्यात्मनः श्रेय इच्छतः ॥६७॥
एका ह्येकस्य दातव्या बहूनां न कदाचन । सा विक्रीता विभक्ता वा दहत्यासप्तमं कुलम् ॥६८॥

तीर्थ पात्र मिलाएर गरिएको योटै गोदान लाख फल दिने हुन्छ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ पात्रमा जो दान दिइन्छ त्यो लाख गुणा बढ़ता हुन्छ । दातालाई अनन्त फल लाभ हुन्छ । पात्रलाई प्रतिग्रह दोष पनि लाग्दैन ॥ ६४ ॥ स्वाध्याय अर्थात् वेदाध्ययनादि र होमादिले संयुक्त फेरि परपाक रहित अर्थात् स्वयंपाकी ब्राह्मण; रत्नले परिपूर्ण भएकी पृथ्वी दान लिएर पनि प्रतिग्रह दोषमा लिप्त हुँदैन ॥ ६५ ॥ विष र शीतलाई हरण गर्ने मन्त्र र अग्नि, के दोषका भागी हुन्छन् ? अर्थात् हुँदैनन् । (यसको उपरि स्थित श्लोकमा सम्बन्ध छ) अपात्रमा दिइएको गाई दानले दातालाई नरक लैजान्छ ॥ ६६ ॥ दान लिने ब्राह्मण अथवा जो होस् त्यसका एक सय एक कुल नरक पर्दछन् । अतः आफ्नू कल्याण इच्छा गर्ने विद्वान् पुरुषले अपात्रमा दान नदेओस् ॥ ६७ ॥ योटी गाई योटै ब्राह्मणलाई दान दिनु, धेरैलाई कदापि नदिनू किनकि तो गाई बेचिइन अथवा साटिइन् भने सात कुलसम्म जलाउँदछिन् ॥ ६८ ॥ जो मैंले तिमीलाई पहिले वैतरणी नदी बताएँ, त्यो नदी तर्नाको उपाय भूत गोदान तिमीलाई बताउँदछु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

सात कुलसम्म जलाउँदछिन् ॥ ६८ ॥ जो मैले तिमीलाई पहिले वैतरणी नदी बताएँ, त्यो नदी तर्नाको उपाय भूत गोदान तिमीलाई बताउँदछु

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दद्याद् वैतरणीं धेनुं विशेषविधिना खग । तारयन्ति नरं गावांस्त्रिविधाच्चैव पातकात् ॥५७॥
बालत्वे यच्च कौमारे यत् पापं यौवने कृतम् । वयः परिणतौ यच्च यच्च जन्मान्तरेष्वपि ॥५८॥
यन्निशायां तथा प्रातर्यन्मध्याह्नापराह्णयोः । सन्ध्ययोर्यत्कृतं पापं कायेन मनसा गिरा ॥५९॥
दत्वा धेनुं सकृद् वापि कपिलां क्षीरसंयुताम् । सोपस्करां सवत्सां च तपोवृत्तसमन्विते ॥६०॥
ब्राह्मणे वेदविदुषि सर्वपापैः प्रमुच्यते । उद्धरेदन्तकालं स दातारं पापसञ्चयम् ॥६१॥
एका गौः स्वस्थचित्तस्व ह्यातुरस्य च गोशतम् । सहस्रं म्रियमाणस्य दत्तं चित्तविवर्जितम् ॥६२॥

हे गरुड ! वैतरणी नदी तर्न विशेष विधिले वैतरणी धेनु दान गरोस् । हे गरुड ! तीन प्रकारका पातकदेखि गाइहरू मनुष्यकन तार्दछन् ॥ ५७ ॥
बाल्यावस्थामा, कुमार अवस्था र तरुण अवस्थामा पनि जो पाप गरियो फेरि बुढ्याइँमा र जन्म-जन्मान्तरमा पनि जो-जो पाप गरिए ॥ ५८ ॥
रात्रिमा गरेको, प्रातःकालमा गरेको, मध्याह्नमा र अपराह्नमा पनि गरिएको फेरि दुवै सन्ध्यामा मन, वचन र शरीरले जो पाप गरियो ॥ ५९ ॥
सवत्सा सोपस्करा दोहनी कैलो गाई एकैचोटि पनि तपस्या वृत्ति भएका वेद जान्ने ब्राह्मणलाई दियो भने सबै पापदेखि छुटी अन्तकालमा पाप-
को समूहबाट त्यो दिने दाताको पनि अवश्य उद्धार हुन्छ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ स्वचित्त भएकाले गरिएको एक गोदान र आतुरावस्थामा गरिएका सय
गोदान, तत्काल मर्न तत्पर भएकाले चित्तरहित भएर हजार गोदान र मरेकाको लाख गोदान विधिपूर्वक दिएको बराबर फल कहिएको छ ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृथिवीं सस्यसम्पूर्णां यो ददाति द्विजातये। स प्रयातीन्द्रभवने पूज्यमानः सुरासुरैः ॥५१॥
अत्यल्पफलदानानि स्युरन्यदानानि काश्यप। पृथिवीदानजं पुण्यमहन्यहनि वर्द्धते ॥५२॥
यो भूत्वा भूमिपो भूमिं नो ददाति द्विजातये। स नाप्नोति कुटिं ग्रामे दरिद्री स्याद् भवेभवे ॥५३॥
अदानाद् भूमिदानस्य भूपतित्वाभिमानतः। निवसेन्नरके यावच्छेषो धारयते धराम् ॥५४॥
तस्माद् भूमीश्वरो भूमिदानमेव प्रदापयेत्। अन्येषां भूमिदानार्थं गोदानं कथितं मया ॥५५॥
ततोऽन्तधेनुर्दातव्या रुद्रधेनुं प्रदापयेत्। ऋणधेनुं ततो दत्वा मोक्षधेनुं प्रदापयेत् ॥५६॥

॥ ५० ॥ जानले परिपूर्ण भएकी पृथ्वी जो ब्राह्मणलाई दान दिन्छ; त्यो सुर (देवता) असुर (दानव) हरूले पूजा गरिँदै इन्द्रका भवनमा सरासर जान्छ ॥ ५१ ॥ हे कश्यप गोत्रोद्भव ! अरु दान थोरै फल दिने हुन्। पृथ्वी दान दिनाले पैदा भएको पुण्य दिन-दिनै बढेर जान्छ ॥ ५२ ॥ जो राजा भएर ब्राह्मणलाई पृथ्वी दान गर्दैन त्यो गाउँमा कुटी पनि पाउँदैन फेरि त्यो अनेक जन्मसम्म दरिद्री हुन्छ ॥ ५३ ॥ राजा भएको अभिमानले जो भूमिदान गर्दैन त्यो शेष भगवान्ले पृथिवी धारण गरुन्जेल नरकमा बस्तछ ॥ ५४ ॥ अतः भूपतिले भूमिदान अवश्य गरोस्। अरुलाई, जो राजा छैनन् तिनलाई भूमिदानका निमित्त गोदान मैले बताएँ; भनेको पनि छ—भूमि पनि गो-स्वरूप नै हुन् ॥ जस्तै—जुगोप गोरूपधरामिवोर्वीम् ॥ ॥ ५५ ॥ तदनन्तर अष्टदानमा कहिएकी अन्तधेनु र रुद्र मृत्युञ्जयलाई भन्दछन्। अतएव मृत्युको कष्ट निवारण गर्न रुद्रधेनु पनि दान देओस् ॥ जानेर वा अज्ञानमा खाएको ऋणबाट मुक्त हुनका निमित्त ऋणधेनु र मोक्ष पाउनका निमित्त मोक्षधेनु पनि दान गरोस ॥ ५६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu.

दान देओस् ॥ जानेर वा अज्ञानमा खाएको ऋणबाट मुक्त हुनको निमित्त ऋणधेनु
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कार्पासस्य तु दानेन दूतेभ्यो न भयं भवेत्। लवणं दीयते यच्च तेन नैव भयं यमात् ॥४५॥
अयो-लवण-कार्पास-तिल-काञ्चन-दानतः। चित्रगुप्तादयस्तुष्टा यमस्य पुरवासिनः ॥४६॥
सप्तधान्यप्रदानेन प्रीतो धर्मध्वजो भवेत्। तुष्टा भवन्ति येऽन्येऽपि त्रिषु द्वारेष्वधिष्ठिताः॥४७॥
व्रीहयो यव गोधूमा मुद्गगाः माषाः प्रियङ्गवः। चणकाः सप्तमा ज्ञेयाः सप्तधान्यमुदाहृतम् ॥४८॥
गोचर्ममात्रं वसुधा दत्ता पात्रे विधानतः। पुनाति ब्रह्महत्याया दृष्टमेतन् मुनीश्वरैः ॥४९॥
न व्रतेभ्यो न तीर्थेभ्यो नान्यदानाद् विनश्यति। राज्ये कृतं महापापं भूमिदानाद् विलीयते ॥५०॥

राजा हुन्छ ॥ ४४ ॥ कपास दान गर्नाले यमराजका दूतको भय हुँदैन फेरि जो लवण (नून) दान गर्छ त्यसलाई यमराजको पनि भय हुँदैन ॥४५॥ फलाम, नून, कपास; तिल, सुवर्ण दान गर्नाले यमराजका पुरवासी चित्रगुप्तादि सब सुन्तुष्ट हुन्छन् ॥ ४६ ॥ सप्तधान्य दान गर्नाले धर्मध्वज प्रसन्न हुन्छन् फेरि अरु यमराजका तीन द्वारमा स्थित छन् ती पनि खुशी हुन्छन् ॥ ४७ ॥ १–धान २–जौ ३–गहूँ ४–मुँग ५–कालो मास ६–प्रियङ्गुम ७–चना। यी सप्तधान्य कहिएका छन् ॥ ४८ ॥ गोचर्म मात्र (गोरुले सहित सय गाई जति जमीनमा बस्न सक्दछन् त्यांत भूमिलाई गोच भन्दछन्) भूमि विधानपूर्वक सत्पात्रलाई जो दान दिन्छ त्यो ब्रह्महत्यादि पापबाट पनि पवित्र हुन्छ, यो मुनीश्वरहरूले देखिएको छ अर्थात् बताइएको छ ॥ ४९ ॥ व्रत, तीर्थ अरु अनेक प्रकारका दान गर्नाले राज्यमा गरिएको महापाप नष्ट हुँदैन किन्तु भूमिदान गर्नाले मात्र नष्ट हुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पृथिवी सस्यसम्पूर्णां यो ददाति द्विजातये। स प्रयातीन्द्रभवने पूज्यमानः सुरासुरैः ॥५१॥
अत्यल्पफलदानानि स्युरन्यदानानि काश्यप। पृथिवीदानजं पुण्यमहन्यहनि वर्द्धते ॥५२॥
यो भूत्वा भूमिपो भूमिं नो ददाति द्विजातये। स नाप्नोति कुटिं ग्रामे दरिद्री स्याद् भवेभवे ॥५३॥
अदानाद् भूमिदानस्य भूपतित्वाभिमानतः। निवसेन्नरके यावच्छेषो धारयते धराम् ॥५४॥
तस्माद् भूमीश्वरो भूमिदानमेव प्रदापयेत्। अन्येषां भूमिदानार्थं गोदानं कथितं मया ॥५५॥
ततोऽन्तधेनुर्दातव्या रुद्रधेनुं प्रदापयेत्। ऋणधेनुं ततो दत्वा मोक्षधेनुं प्रदापयेत् ॥५६॥

॥ ५० ॥ जानले परिपूर्ण भएकी पृथ्वी जो ब्राह्मणलाई दान दिन्छ; त्यो सुर (देवता) असुर (दानव) हरूले पूजा गरिंदै इन्द्रका भवनमा सरासर जान्छ ॥ ५१ ॥ हे कश्यप गोत्रोद्भव! अरु दान थोरै फल दिने हुन्। पृथ्वी दान दिनाले पैदा भएको पुण्य दिन-दिनै बढेर जान्छ ॥ ५२ ॥ जो राजा भएर ब्राह्मणलाई पृथ्वी दान गर्दैन त्यो गाउँमा कुटी पनि पाउँदैन फेरि त्यो अनेक जन्मसम्म दरिद्री हुन्छ ॥ ५३ ॥ राजा भएको अभिमानले जों भूमिदान गर्दैन त्यो शेष भगवान्ले पृथिवी धारण गरुञ्जेल नरकमा बस्तछ ॥ ५४ ॥ अतः भूपतिले भूमिदान अवश्य गरोस्। अरुलाई, जो राजा छैनन् तिनलाई भूमिदानका निमित्त गोदान मैले बताएँ; भनेको पनि छ—भूमि पनि गो-स्वरूप नै हुन् ॥ जस्तै—जुगोप गोरूपधरामिवोर्वीम् ॥ ॥ ५५ ॥ तदनन्तर अष्टदानमा कहिएकी अन्तधेनु र रुद्र मृत्युञ्जयलाई भन्दछन्। अतएव मृत्युको कष्ट निवारण गर्न रुद्रधेनु पनि दान देओस् ॥ जानेर वा अज्ञानमा खाएको ऋणबाट मुक्त हुनका निमित्त ऋणधेनु र मोक्ष पाउनका निमित्त मोक्षधेनु पनि दान गरोस ॥ ५६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दान देओस् ॥ जानेर वा अज्ञानमा खाएको ऋणबाट मुक्त हुनका निमित्त ऋणधेनु र [illegible]

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कार्पासस्य तु दानेन दूतेभ्यो न भयं भवेत् । लवणं दीयते यच्च तेन नैव भयं यमात् ॥४५॥
अयो - लवण - कार्पास - तिल - काञ्चन - दानतः । चित्रगुप्तादयस्तुष्टा यमस्य पुरवासिनः ॥४६॥
सप्तधान्यप्रदानेन प्रीतो धर्मध्वजो भवेत् । तुष्टा भवन्ति येऽन्येऽपि त्रिषु द्वारेष्वधिष्ठिताः॥४७॥
व्रीहयो यव गोधूमा मुद्गाः माषाः प्रियङ्गवः । चणकाः सप्तमा ज्ञेयाः सप्तधान्यमुदाहृतम् ॥४८॥
गोचर्ममात्रं वसुधा दत्ता पात्रे विधानतः । पुनाति ब्रह्महत्याया दृष्टमेतन् मुनीश्वरैः ॥४९॥
न व्रतेभ्यो न तीर्थेभ्यो नान्यदानाद् विनश्यति । राज्ये कृतं महापापं भूमिदानाद् विलीयते ॥५०॥

राजा हुन्छ ॥ ४४ ॥ कपास दान गर्नाले यमराजका दूतको भय हुँदैन फेरि जो लवण (नून) दान गर्छ त्यसलाई यमराजको पनि भय हुँदैन ॥४५॥ फलाम, नून, कपास; तिल, सुवर्ण दान गर्नाले यमराजका पुरवासी चित्रगुप्तादि सब सुन्तुष्ट हुन्छन् ॥ ४६ ॥ सप्तधान्य दान गर्नाले धर्मध्वज प्रसन्न हुन्छन् फेरि अरु यमराजका तीन द्वारमा स्थित छन् ती पनि खुशी हुन्छन् ॥ ४७ ॥ १–धान २–जौ ३–गहुँ ४–मुँग ५–कालो मास ६–प्रियङ्गुम ७–चना । यी सप्तधान्य कहिएका छन् ॥ ४८ ॥ गोचर्म मात्र (गोरुले सहित सय गाई जति जमीनमा बस्न सक्दछन् त्यति भूमिलाई गोच भन्दछन्) भूमि विधानपूर्वक सत्पात्रलाई जो दान दिन्छ त्यो ब्रह्महत्यादि पापबाट पनि पवित्र हुन्छ, यो मुनीश्वरहरूले देखिएको छ अर्थात् बताइएको छ ॥ ४९ ॥ व्रत, तीर्थ अरु अनेक प्रकारका दान गर्नाले राज्यमा गरिएको महापाप नष्ट हुँदैन किन्तु भूमिदान गर्नाले मात्र नष्ट हुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुठारो मुसलो दण्डः खड्गश्च छुरिका तथा । शस्त्राणि यमहस्ते च निग्रहे पापकर्मणाम् ॥३८॥
यमायुधानां सन्तुष्ट्यै दानमेतदुदाहृतम् । तस्माद्दद्याल्लोहदानं यमलोके सुखावहम् ॥३९॥
उरणः श्यामसूत्रश्च शुण्डामर्कोऽप्युदुम्बरः । शेषं बलो महादूता लोहदानात् सुखप्रदाः ॥४०॥
शृणु तार्क्ष्य परं गुह्यं दानानां दानमुत्तमम् । दत्तेन तेन तुष्यन्ति भूर्भुवः स्वर्गवासिनः ॥४१॥
ब्रह्माद्या ऋषयो देवा धर्मराजसभासदाः । स्वर्णदानेन सन्तुष्टा भवन्ति वरदायकाः ॥४२॥
तस्माद् देयं स्वर्णदानं प्रेतोद्धरणहेतवे । न याति यमलोकं स स्वर्गतिं तात गच्छति ॥४३॥
चिरं वसेत् सत्यलोके ततो राजा भवेदिह । रूपवान् धार्मिको वाग्मी श्रीमानतुलविक्रमः ॥४४॥

छुरा यो यमराजा शस्त्रास्त्र हुन् ॥ ३८ ॥ तसर्थ यमराजका हथियारहरू सन्तुष्ट हुन् भन्नाका निमित्त यो लोह-दान कहियो। यस कारण यम-लोकमा सुखदायक लोह-दान गरोस् ॥३९॥ उरण, श्यामसूत्र र शुण्डामर्क, उदुम्बर, शेषम्बल इत्यादि महादूतहरू लोह दानले सुखदायक हुन्छन् ॥ ४० ॥ हे गरुड ! गुपचुपमा पनि महागुपचुप नानहरू मध्ये उत्तम दानको विषयमा सुन—जुन दान गर्नाले भूः भुवः स्वर्गवासी सम्पूर्ण देवता तृप्त हुन्छन् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मादि देवता ऋषिहरू तथा इन्द्रादि देवता धर्मराजका सभासद जनहरू यी सबै सुवर्ण दान गर्नाले सन्तुष्ट भएर वर दिने हुन्छन् ॥ ४२ ॥ यसै कारण प्रेतको उद्धार गर्न सुवर्ण दान अवश्य गरोस् । हे तात ! त्यो दान दिने व्यक्ति यमलोक जाँदैन किन्तु स्वर्गको गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ ४३ ॥ त्यहाँदेखि उप्रान्त धेरै कालसम्म सत्य लोकमा बसेर फेरि यस लोकमा रूपवान् धर्मात्मा चतुर लक्ष्मीवान् बड़ो पराक्रमी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

हुन्छन् ॥ ४२ ॥ यसै कारण प्रेतको उद्धार गर्न सुवर्ण दान अवश्य गर्नोस् । हे तात ! त्यो दान दिने व्यक्ति यमलोक जाँदैन किन्तु स्वर्गको गतिमा प्राप्त हुन्छ ॥ ४३ ॥ त्यहाँदेखि उप्रान्त धेरै कालसम्म सत्य लोकमा बसेर फेरि यस लोकमा रूपवान् धर्मात्मा चतुर लक्ष्मीवान् बड़ो पराक्रमी

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आतुरे चोपरागे च द्वयं दानं विशिष्यते । अतोऽवश्यं प्रदातव्यमष्टदानं तिलादिकम् ॥३२॥
तिला लोहं हिरण्यं च कार्पासो लवणं तथा । सप्तधान्यं क्षितिर्गावो ह्येकैकं पावनं स्मृतम् ॥३३॥
एतदष्ट महादानं महापातकनाशनम् । अन्तकाले प्रदातव्यं शृणु तस्य च तत्फलम् ॥३४॥
मम स्वेदसमुद्भूताः पवित्रास्त्रिविधाः तिलाः । असुरा दानवा दैत्यास्तृप्यन्ति तिलदानतः ॥३५॥
तिलाः स्वेतास्तथा कृष्णा दानेन कपिलास्तिलाः । संहरन्ति त्रिधा पापं वाङ्मनःकायसञ्चितम् ॥३६॥
लोहदानं च दातव्यं भूमियुक्तेन पाणिना । यमसीमां न चाप्नोति न गच्छेत् तस्य वर्त्मनि॥३७॥

भोग्न पर्दैन । पितृहरु सन्मार्ग द्वारा स्वर्ग जान्छन् ॥ ३१ ॥ आतुर अर्थात् मर्ने बखतको र ग्रहणे दान यी दुइ दान विशेष गरेर मुख्य मानिएका छन् यसै कारण मर्ने बखतमा तिलपात्र दान अवश्य गर्नु ॥ ३२ ॥ अब अष्टदान कहिन्छ—तिल १, फलाम २, सुवर्ण ३, कपास ४, नून ५, सप्तधान्य ६ पृथ्वी ७ र गाई ८ यी सबै पवित्र छन् । अतएव आतुर कालमा यिनको दान गर्नु अति श्रेयस्कर छ ॥ ३३ ॥ यो अष्ट महादान गर्नाले महापातक पनि नष्ट हुन्छ । यसै कारण आतुर कालमा दान गरेको फल भन्दछु—॥ ३४ ॥ मेरा पसीनाबाट तीन प्रकारका पवित्र तिल उत्पन्न भए । अतः तिल दान गर्नाले देवता दैत्य दादव पितृ सबै तृप्त हुन्छन् ॥ ३५ ॥ सेता, काला, कैला—यी तीन प्रकारका तिल दान गर्नाले क्रमशः वचन मन शरीरद्वारा एकट्ठा गरिएका पाप नाश हुन्छन् ॥ ३६ ॥ भूमियुक्त हातले जो फलाम दान दिन्छ त्यसले यमपुरीको सीमामा नै पुग्नु पर्दैन औ त्यो बाटोमा पनि हिंड्नु पर्दैन तसर्थ लौह दान दिनू ॥ ३७ ॥ पापीहरूको निग्रह अर्थात् दण्डका निमित्त कोदालो या बञ्चरो मुसल, दण्ड, तरवार र

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

एकादशी व्रतं गीता गङ्गाम्बु तुलसीदलम् । विष्णोः पादाम्बु नामानि मरणे मुक्तिदानि च॥२६॥
ततः सङ्कल्पयेदन्नं सघृतं च सकाञ्चनम् । सवत्सा धेनवो देयाः श्रोत्रियाश्च द्विजातये ॥२७॥
अन्ते जनो यद्द ददाति स्वल्पं वा यदि वा बहु । तदक्षयं भवेत् तार्क्ष्य! यत् पुत्राश्चानुमोदते ॥२८॥
अन्तकाले तु सत्पुत्रः सर्वदानानि दापयेत् । यत्तदर्थं सुतो लोके प्रार्थ्यते धर्मकोविदैः ॥२९॥
भूमिष्ठं पितरं दृष्ट्वा अर्धोन्मिलितलोचनम् । पुत्रैस्तृष्णा न कर्तव्या तद्धने पूर्वसञ्चिते ॥३०॥
स तद्ददाति सत्पुत्रो यावज्जीवत्यसौ चिरम् । अतिवाहस्तु तन्मार्गे दुःखं न लभते यतः ॥३१॥

पाप नाशक पवित्र नाम स्मरण गरोस् अथवा गीता पाठ गरोस् अथवा विष्णु सहस्र नाम पाठ गर्नें शक्ति छैन भने सुनोस् ॥ २५ ॥ एकादशी व्रत गीता, गङ्गाजल, तुलसी पत्र र विष्णु भगवान्को चरणोदक यो सबै पदार्थ मरणकालमा मुक्तिदायक छन् ॥ २६ ॥ त्यहाँदेखि असल वेदपाठी ब्राह्मणलाई घिउले युक्त सुवर्ण सहित अन्न सङ्कल्प गरोस् । बाछोले सहित भएकी नयाँ ब्याएकी गाई दान देओस् ॥ २७॥ यदि अन्त्यकालमा थोरै वा धेरै जो सकेको दान दिन्छ; त्यो हे गरुड ! सम्पूर्ण अक्षय हुनजान्छ। छोराहरू पनि आनन्दित हुन्छन् ॥ २८ ॥ माता-पिताको अन्त्य कालमा योग्य छोराले दसदान, पञ्चधेनु इत्यादि दान गराओस् किनकि अन्त्य समयको शुद्धिकै निमित्त धर्म जान्ने व्यक्तिले छोरो होस् भनी कामना गर्दछ ॥ २९ ॥ मर्न तयार भई आधा आँखा चिम्लन लागेका तथा भूमिमा सुतेका पितालाई देखेर विताले कमाएका धनमा छोराले तृष्णा लोभ नगरी खूब दान देओस ॥ ३० ॥ जुन उत्तम छोरोले पिताको निमित्त दान दिन्छ त्यसका प्रभावले चिरायु भै बाँचुन्जेल पनि दुःख

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

तृष्णा लोभ नगरी खूब दान देओस ॥ ३० ॥ जुन उत्तम छोरीमा पिताका निमित्त दान दिन्छ त्यसका ...
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जिह्वा न वक्ति भगवद्गुणनामधेयं चेतश्च न स्मरति तच्चरणारविन्दम् ।
कृष्णाय नो नमति यच्छिर एकदापि तानानयध्वमसतोऽकृतविष्णुकृत्यान् ॥२०॥
तस्मात् सङ्कीर्तनं विष्णोर्जगन्मङ्गलमंहसाम् । महतामपि पक्षीन्द्र ! विद्ध्यैकान्तिकनिष्कृतिम् ॥२१॥
प्रायश्चित्तानि चीर्णानि नारायणपराङ्मुखम् । न निष्पुनन्ति दुर्बुद्धिं सुराकुम्भमिवापगाः ॥२२॥
कृष्णनाम्ना न नरकं पश्यन्ति गतकिल्विषाः । यमं च तद्भटाँश्चैव स्वप्नेऽपि न कदाचन ॥२३॥
मांसास्थिरक्तवत् काये वैतरण्यां पतेन्न सः । योऽन्ते दद्याद् द्विजेभ्यश्च नन्दनन्दनगामिति ॥२४॥
अतः स्मरेन्महाविष्णोर्नाम पापौघनाशनम् । गीता सहस्रनामानि पठेद् वा शृणुयादपि ॥२५॥

श्रीविष्णु भगवान्‌को मङ्गल पूजोपचार जसले गरेको छैन यस्ता दुष्ट पापीहरूलाई हे दूत हो ! लिई आओ ॥ २० ॥ यस कारण हे गरुड ! श्री विष्णु भगवान्‌का नाम कीर्तन जो हुन् सो अत्यन्त मङ्गलदायक छन् तथा ठूला-ठूला पापका पनि प्रायश्चित्त निमित्त समर्थ जान ॥ २१ ॥ श्रीनारायणदेखि विमुख भएको छ भने त्यस्ता दुर्बुद्धि पापी हजारौं प्रायश्चित्त गरे पनि जाँड़-रक्सी हालेको मद्य-घड़ा नदीहरूले पवित्र नभए झैं पापरहित हुन सक्तैन ॥ २२ ॥ भगवान् कृष्णचन्द्रको नाम लिनाले नष्ट भइसकेका दुष्कर्म जसका यस्ता धर्मात्मा व्यक्तिले स्वप्नमा पनि यमराज तथा उनका दूत एवं नरक पनि देख्नु पर्दैन ॥ २३ ॥ मासु हाड़ रक्त इत्यादिले युक्त भएको देह अन्त्य कालमा ब्राह्मणवर्गलाई गाई दान दिनाले तथा नन्द-नन्दन कृष्ण इत्यादि उच्चारण गर्नाले वैतरणीमा पतन हुनु पर्दैन ॥ २४ ॥ यसै कारण महाविष्णु अर्थात् भगवान् सच्चिदानन्दका महा-महा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अच्युतं केशवं रामनारायणम् कृष्णदामोदरं वासुदेवं हरिम् ।
श्रीधरं माधवं गोपिकावल्लभं जानकीनायकं रामचन्द्रं भजे ॥१७॥
कमलनयन! यासुदेव ! त्रिष्णो ! धरणिधराच्युत ! शङ्खचक्रपाणे !
भव शरणतिमिरयन्ति ये वै त्यज भट ! दूरतरेण तानपापान् ॥१८॥
तानानयध्वमसतो विमुखान्मुकुन्दपादारविन्दमकरन्दरसादजस्रम् ।
निष्किञ्चनैः परमहंकुलैरसज्ञैर्जुष्टाद्गृहे निरय वर्त्मनि बद्धतृष्णाम् ॥१९॥

भने—अच्युत, केशव, राम, नारायण, कृष्ण, दामोदर, हरि, श्रीधर, माधव, गोपिकावल्लभ, जानकीनायक रामचन्द्रको म भजन गर्दछु ॥ १७ ॥ हे कमलनयन ! हे वासुदेव ! हे विष्णो ! हे धरणीधराच्युत ! शङ्ख चक्र जसका छन् हातमा यस्ता हे भगवन् ! हजुरकै शरणमा छु । यस्तो जो भन्दछन् ती पाप रहित भएकालाई हे दूत ! यहाँ नल्याओ अर्थात् तिनका छेउमा पनि नजाओ ॥ १८ ॥ निरन्तर याने सदैव निःसङ्ग यथार्थ रस जान्ने हंस समान परम महर्षि शुकदेव, नारदादिले सेवा गरिएका श्रीभगवान् मुकुन्दका पादारविन्द मकरन्दबाट मुख फिराउने असती दुष्टहरू कस्तो भने—नरकको बाटोका निमित्त तृष्णा बढाउने यस्ता पापीहरूकन हे दूत हो ! तुरुन्त लिई आओ ॥ १९ ॥ फेरि जसको–जिब्रो भगवान्का गुणानुवापरूपी पवित्र नाम वर्णन गर्दैन, चित्त पनि उनका पादारविन्दको स्मरण गर्दैन, शिर पनि 'श्रीकृष्णाय नमः' भनी कहिल्यै पनि निहुराउन्न,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कृष्णेति मङ्गलं नाम यस्य वाचि प्रवर्तते। तस्य भस्मीभवन्त्याशु महापातककोटयः ॥१२॥
म्रियमाणो हरेर्नाम गृणन् पुत्रोपचारितम्। अजामिलोऽप्यगाद्धाम किं पुनः श्रद्धया गृणन् ॥१३॥
हरिर्हरति पापा दुष्टचित्तैरपि स्मृतः। अनिच्छयापि संस्पृष्टो दहत्येव हि पावकः ॥१४॥
हरेर्नाम्नश्च या शक्तिः पापनिर्हरते द्विज। तावत् कर्तुं समर्थो न पातकं पातकी जनः ॥१५॥
किंकरेभ्मो यमः प्राहनयध्वं नास्तिकं जनम्। नैवानयत भो दूता हरिनामस्मरं नरम् ॥१६॥

(पण्डित) हरूले बारम्बार स्मरण गरियुन्। रोगीका नगीच बसी हरि-नाम सुनाइदिउन् ॥ यसै कारण तिनीहरू बान्धव भनी कहिएका छन्
॥ ११ ॥ जसका नित्य वचन (मुख) मा 'कृष्ण' यो मङ्गल नाम रहन्छ त्यसका करोड़ौं महापातकादि पाप पनि चाँडै नै भस्म भएर नष्ट हुन्छन्
॥ १२ ॥ मर्न तयार भएका अजामिलले नारायण नाम भएका छोराको नाम (नारायण) भन्नाले भाग्न तरेर गए भने—श्रद्धाले नारायणको नाम
लिनेलाई फेरि के भनूँ अर्थात् अवश्य मुक्त भएर जान्छ ॥ १३ ॥ दुष्ट चित्तले पनि स्मरण गरिएका हरि भगवान् जो छन् सो पाप हरण गर्दछन्।
जस्तै—विना इच्छा छोइएको अग्निले पनि निश्चय जलाउँदछ ॥ १४ ॥ हे गरुड ! पापहरू हरण गर्नामा हरिनामको जति शक्ति छ पातकी जन
सो नाम जप्नामा असमर्थ छन् अथवा हरिनामको जति पाप हरण गर्ने शक्ति, त्यति पाप गर्नामा पातकी जन असमर्थ छन् ॥ १५ ॥ यमराज
आफ्ना सेवकहरूलाई भन्दछन्—हे दूत हो ! नास्तिक जनलाई यहाँ ल्याओ; हरिनाम स्मरण गर्नेलाई नल्याओ ॥ १६ ॥ हरिका नाम कुन हुन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अर्चयेद् गन्ध-पुष्पैश्च कुंकुमैस्तुलसीदलैः । धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैर्बहुभिर्मोदकादिभिः ॥६॥
दत्वा च दक्षिणां विप्रान् नैवेद्यादेव भोजयेत् । अष्टाक्षरं जपेन्मन्त्रं द्वादशाक्षरमेव च ॥७॥
संस्मरेच्छृणुयाच्चैव विष्णोर्नाम शिवस्य च । हरेर्नाम हरेत् पापं नृणां श्रवणगोचरम् ॥८॥
रोगिणोऽन्तिकमासाद्य शोचनीयं न बान्धवैः । स्मरणीयं पवित्रं मे नामधेयं मुहुर्मुहुः ॥९॥
मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नारसिंहश्च वामनः । रामो रामश्च कृष्णश्च बुद्धः कल्की तथैव च ॥१०॥
एतानि दश नामानि स्मर्तव्यानि सदा बुधैः । समीपे रोगिणो ब्रूयुर्बान्धवास्ते प्रकीर्तिताः ॥११॥

शिला स्वरूप भगवान्‌को पूजा गरावोस् ॥ ५ ॥ कसरी भने—सुगन्ध चन्दनादि, फूल, कुंकुम, तुलसीपत्र; धूप-दीप र लड्डू आदि गरिएका धेरै प्रकारका नैवेद्यहरूले पूजा गरावोस् ॥ ६ ॥ ब्राह्मणहरूलाई दक्षिणा दिएर तिनै नैवेद्यहरूले भोजन गरावोस् ॥ यति गरेर भगवान्‌को अष्टाक्षरी अर्थात् 'ॐ नमो नारायणाय' यो मन्त्र अथवा द्वादशाक्षरी 'ॐ नमो भगवते वासुदेवाय' यो मन्त्र जपोस् ॥ ७ ॥ एवं बारम्बार विष्णु भगवान् तथा भगवान् शङ्करको नाम स्मरण गरोस् औ सुनोस् पनि । सुन्नाको विषय भएको हरिको नाम अर्थात् हरि-नाम सुन्नाले मात्र पनि मानिसहरूको पाप नाश गर्दछ अथवा हरिको नाम मानिसको खराब कुरा सुन्नाले भएको सम्पूर्ण पाप हरण गर्दछ ॥ ८ ॥ रोगीको अन्त्यकाल आइपुगेको देखी वन्धुवर्गले शोक नगर्नू ॥ हे गरुड ! मेरो पवित्र नाम बारम्बार स्मरण गर्नू ॥ ९ ॥ ती नाम कुन हुन् भने दशावतारका नाम देखाइन्छन्—१ मत्स्य २—कूर्म, ३—वराह, ४—नृसिंह, ५—वामन, ६—राम, ७—परशुराम, ८—कृष्ण, ९—बौद्ध र १०—कल्कि ॥ १० ॥ दश नामहरू जान्ने मानिस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अष्टमोऽध्यायः

गरुड उवाच–आमुष्मिकीं क्रियां सर्वां वद सुकृतिनां मम। कर्तव्या सा यथा पुत्रैस्तथा च कथय प्रभो ॥१॥
भगवानुवाच–साधु पृष्टं त्वया तार्क्ष्य मानुषाणां हिताय वै। धार्मिकार्हं च यत् कृत्यं तत्सर्वं कथयामि ते॥२॥
सुकृयी वार्धके दृष्ट्वा शरीरं व्याधिसंयुतम्। प्रतिकूलान् ग्रहांश्चैव प्राणघोषस्य चाश्रुतिम्॥३॥
तदा स्वमरणं ज्ञात्वा निर्भयः स्यादतन्द्रितः। अज्ञातज्ञातपापानां प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥४॥
यदा स्यादातुरः कालस्तदा स्नानं समारभेत्। पूजनं कारयेद्‌ विष्णोः शालग्रामस्वरूपिणः ॥५॥

हरिः ॐ तत्सत् ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ गरुडजी प्रश्न गर्दछन्–हे प्रभो! धर्मात्माहरूको पारलौकिक अर्थात मरेपछि गर्नुपर्ने सम्पूर्ण क्रियाकन बताउनु हवस् र छोराहरूले जसरी क्रिया गर्नुपर्छ त्यस्तै प्रकारले आज्ञा हवस् ॥ १ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ–हे गरुड! यो तिमीले अति असल प्रश्न गर्‍यौ; किनकि यो कुरा मनुष्यहरूका हितको निमित्त छ। धार्मिकहरूको योग्य जो गर्नुपर्ने काम हो त्यो सबै तिमीलाई सुनाउँदछु ॥ २ ॥ धर्मात्मा मानिसले बुढ्याईंमा आफ्नो शरीर रोगले ग्रस्त भएको, ग्रह दशा लागेको र प्राणघोष अर्थात श्वास चलदामा बढ्ने श्वाँ-श्वाँ शब्द पनि नसुनिएको देखी ॥ ३ ॥ लौ अब ता मेरो मरण आइपुगेछ भन्ने जानी मृत्युले कसैलाई पनि नछाडेको देखी कत्ति नडराएर आलसी नभई जानी नजानी गरेका पापहरूको प्रायश्चित्त गर्न लगाओस् ॥ ४ ॥ प्राणीको आतुरकाल प्राप्त भएपछि स्नान गरोस् र शालिग्राम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्माद् वनाद् विष्क्रम्य राजापि स्वपुरं ययौ। स्वपुरं च समासाद्य तत्सर्वं प्रेतभाषितम् ॥६६॥
चकार विधिवत् पक्षिन्नौर्ध्वदैहिकजं विधिम्। तस्य पुण्यप्रभावेण प्रेतो मुक्तो दिवं ययौ ॥६७॥
श्राद्धेन परदत्तेन गतः प्रेतोऽपि सद्गतिम्। किं पुनः पुत्रदत्तेन पिता यातीति चाद्भुतम् ॥६८॥
इतिहासमिमं पुण्यं शृणोति श्रावयेच्च यः। न तौ प्रेतत्वमायातः पापाचारयुतावपि ॥६९॥

इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे बभ्रुवाहनप्रेतसंस्कारो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥७॥

*

अमूल्य महामणि दिई नमस्कार गरेर 'नभुलिबक्सियोस्' भनी बारम्बार प्रार्थना गरेर अदृश्य रूपकन प्राप्त भयो ॥ ६५ ॥ त्यस वनदेखि निस्केर राजा पनि आफ्नो शहरमा जाँदा भए। वहाँ पुगेर प्रेतले बताएको ॥ ६६ ॥ हे गरुड! विधिलत् और्ध्वदैहिक क्रियाको कर्म गर्दा भए। त्यस पुण्यको प्रभावले प्रेत मुक्त भएर स्वर्ग जाँदो भयो ६७ ॥ अर्काले दिएको श्राद्धले पनि प्रेत सद्गतिमा प्राप्त भयो भने फेरि के आश्चर्य मान्नु कि छोराले दिएका श्राद्धद्वारा बाबु आदि स्वर्ग जान्छन् ॥ ६८ ॥ यो उत्तम इतिहास जो सुन्दछ अथवा सुनाउँदछ ती दुइ पापाचरणले युक्त भए पनि प्रेतत्व योनिमा प्राप्त हुँदैन ॥ ६९ ॥

श्रीगरुडपुराणको सारोद्धारमा बभ्रुवाहन प्रेतसंस्कार वर्णन भएको सातौं अध्याय समाप्त भयो ॥

*

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ब्रह्मा मध्ये तथा विष्णुः शङ्करः शङ्करोऽव्ययः। प्राच्यादिषु च तत्कण्ठे लोकपालान् क्रमेण तु॥६१॥
सम्पूज्य विधिवद् राजन्! धूपैः कुसुमचन्दनैः। ततो दुग्धाज्यसहितं घटं देयं हिरण्मयम् ॥६२॥
सर्वदानाधिकं चैतन् महापातकनाशनम्। कर्तव्यं श्रद्धया राजन्! प्रेतत्वविनिवृत्तये ॥६३॥
भगवानुवाच—एवं सञ्जल्पतस्तस्य प्रेतेन सह काश्यप! सेनाजगामानुपदं हस्त्यश्वरथसङ्कुला ॥६४॥
ततो बले समायाके दत्त्वा राज्ञे महामणिम्। नमस्कृत्य पुनः प्रार्थ्य प्रेतोऽदर्शनमेयिवान् ॥६५॥

देखाइन्छ) असल सुवर्णे सुवर्णको घड़ा बनाई दूध घीऊ यिनले छिद्र पूर्ण गरी इन्द्रादि लोकपालहरूले सहित ब्रह्मा, रुद्र, बिष्णुलाई (पूजा) नमस्कार गरी भक्तिपूर्वक ब्राह्मणलाई दान देऊ ता अरू सय-करोडौं दानले के होला ? अर्थात् एक मात्र स्वर्णमय घट दानले नै सम्पूर्ण दान गरिन्छन् ॥ ६० ॥ फेरि स्वर्ण घटका मध्यमा ब्रह्मा, विष्णु र जगत्को कल्याण गर्ने अविनाशी शङ्कर भगवान् (वसेका छन्) अर्थात् अन्त भागमा विष्णु, मध्यमा ब्रह्मा र आदिमा शङ्करजी औ घड़ाका घाँटीमा र पूर्व पश्चिम इत्यादि दिशामा लोकपालहरूकन क्रमशः ॥ ६१ ॥ चन्दन, धूप, दीप पुष्प र नैवेद्यादिले पूजा गरौंस्। हे राजन्! त्यति गरिसकेर सो हिरण्यको घटकन दूध, घीऊले पूर्ण पारी (ब्राह्मणलाई) दिनुपर्छ ॥ ६२ ॥ हे महाराज! प्रेतपनादेखि छुट्नका निमित्त श्रद्धापूर्वक 'प्रेत घट दान' गर्नुपर्छ, किनकि सम्पूर्ण दानभन्दा यस स्वर्ण घटको अधिक फल छ। 'ब्रह्महत्यादि' महापातक पनि यसैले नाश गरिदिन्छ ॥ ६३ ॥ श्रीभगवान् आज्ञा गर्नुहुन्छ—हे काश्यप अर्थात् गरुड़! यस्ता प्रकारले प्रेतसित कुरा गर्दागर्दै राजाका पछि-पछि हात्ती घोड़ा, रथ इत्यादिले युक्त भएको फौज आइपुग्यो ॥ ६४ ॥ तहाँ उप्रान्त सैन्यहरू आइपुगेपछि प्रेतले राजालाई

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

आरभेत यथाशास्त्रं क्रोध-लोभविवर्जितः । कुर्याच्छ्राद्धानि सर्वाणि वृषस्योत्सर्जनं तथा ॥५५॥
ततः पदानि विप्रेभ्यो दद्याच्चैव त्रयोदश । शय्यादानं प्रदत्वा च घटं प्रेतस्य निर्वपेत् ॥५६॥
राजोवाच—कथं प्रेतघटं कुर्याद् दद्यात् केन विधानतः । ब्रूहि सर्वानुकम्पार्थं घटं प्रेतविमुक्तिदम् ॥५७॥
प्रेतोवाच—साधु पृष्टं महाराज कथयामि निबोध ते । प्रेतत्वं न भवेद् येन दानेन सुदृढेन च ॥५८॥
दानं प्रेतघटं नाम सर्वाशुभविनाशनम् । दुर्लभं सर्वलोकानां दुर्गतिक्षयकारकम् ॥५९॥
सन्तप्तहाटकमयं तु घटं विधाय ब्रह्मेश-केशवयुतं सहलोकपालैः ।
क्षीराज्यपूर्णविवरं प्रणिवत्य भक्त्या विप्राय देहि तव दानशतैः किमन्यैः ॥६०॥

भएको यजमान नारायणका अगाढि विधिपूर्वक और्ध्वदैहिक क्रिया गरोस् ॥ ५४ ॥ क्रोध र लोभ रहित भएको छदो शास्त्रमा जस्तो लेखेको छ त्यस्तै कार्य आरम्भ गरोस् । षोडश श्राद्धादि गरी त्यै प्रकारले वृषोत्सर्ग पनि गरोस ॥ ५५ ॥ त्यहाँदेखि ब्राह्मणहरूलाई तेह्र पद दान दिई शय्यादान गर्नै भएको छँदो प्रेतलाई घट दान पनि देओस् ॥ ५६ ॥ राजा आज्ञा गर्दछन्—प्रेत-घट कसरी बनाउने र कुन विधानले दान दिने ? सउ भूत प्राणी प्रति दया गरी प्रेतहरूलाई मुक्ति दिने त्यो घट दानको विधि बताऊ ॥ ५७ ॥ प्रेत भन्दछन्—हे राजन् ! हजूरले असल कुरा सोधिबक्सियो; जुन दृढ दान दिनाले प्रेतत्वबाट मुक्त होइन्छ त्यो कुरा बताउँदछु सुनिबक्सियोस् ॥ ५८ ॥ सम्पूर्ण प्राणीहरूको अशुभ नाश गर्ने, दुर्गतिबाट उद्धार गर्ने, प्रेत घट दान जो हो सो यस लोकमा अत्यन्त दुर्लभ छ ॥ ५९ ॥ (त्यो प्रेत घटको दान विधि वसन्ततिलका छन्दले

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अतो वक्ष्यामि ते विष्णोर्पूजां प्रेतत्वनाशिनीम् ।
सुवर्णद्वयमानीय सुवर्णं न्यायसञ्चितम् । तस्य नारायणस्यैकां प्रतिमामुपकल्पयेत् ।।४९।।
पीतवस्त्रयुगच्छन्नां सर्वाभरणभूषिताम् । स्नापितां विविधैस्तोयैरधिवास्य यजेत्ततः ।।५०।।
पूर्वे तु श्रीधरं तस्या दक्षिणे मधुसूदनम् । पश्चिमे वामनं देवमुत्तरे च गदाधरम् ।।५१।।
मध्ये पितामहं चैव तथा देवं महेश्वरम् । पूजयेच्च विधानेन गन्धपुष्पादिभिः पृथक् ।।५२।।
ततः प्रदक्षिणीकृत्य वह्नौ सन्तर्प्य देवताः । घृतेन दध्ना क्षीरेण विश्वेदेवांश्च तर्पयेत् ।।५३।।
ततः स्नातो विनीतात्मा यजमानः समाहितः । नारायणाग्रे विधिवत्स्वां क्रियामौर्ध्वदैहिकीम्।।५४।।

हरूको संगत गर्नु यो सबै कर्म प्रेत योनि नाश गर्नाका निमित्त हुन्छन् भन्ने मैले सुनेको छु ।। ४७ ।। ४८ ।। हे भूप ! यसै कारणले प्रेतत्व नाश गर्ने विष्णुको पूजा सरकारमा बिन्ती चढाउँछु सुनिबक्सियोस् । न्यायले सञ्चय गरिएका सुवर्णद्वय अर्थात् ३२ तोला या ३२ भासाको नारायणको एक प्रतिमा वनाउनु र ।। ४९ ।। दुइटा पीताम्बर वस्त्र पहिराई अनेक प्रकारका गहनाले भूषित गराएर विविध प्रकारका जलले स्नान गराई सिंहासनमा राखी पूजा गरोस् ।। ५० ।। त्यस प्रतिमाका पूर्व भागमा श्रीधर भगवान्को पूजा र दक्षिणमा मधुसूदनको तथा पश्चिममा वामनको उत्तरमा गदाधरको र मध्यमा ब्रह्माजी र महादेवको पनि पृथक्-पृथक् चन्दन नैवेद्य पुष्पादिले विधिपूर्वक पूजा गरोस् ।। ५१ ।। ५२ ।। तदनन्तर प्रदक्षिणा गरी अग्निमा देवताहरूलाई तृप्त गरेर दूध दही घीऊ आदिले विश्वेदेवहरूकन तृप्त पारोस् ।। ५३ ।। तदनन्तर नम्र भई एकाग्र चित्त

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तन् मां तारय राजेन्द्र मणिरत्नं ददामि ते। यथा मे सद्गतिर्भूयात्प्रेतयोनिश्च गच्छति ॥४३॥
तथा कार्यं त्वया वीर मम चेदिच्छसि प्रियम्। क्षुधा-तृषादिभिर्दुःखैः प्रेतत्वं दुःसहं मम ॥४४॥
स्वादूदकं फलं चास्ति वनेऽस्मिन् शीतलं शिवम्। न प्राप्नोमि क्षुधार्तोऽहं तृषार्तो न जलं क्वचित्॥४५॥
यदि मे हि भवेद् राजन् विधिर्नारायणो महान्। तदग्रे वेदमन्त्रैश्च क्रिया सर्वौर्ध्वदैहिकी ॥४६॥
तदा नश्यति मे नूनं प्रेतत्वं नात्र संशयः। वेदः मन्त्रास्तपो दानं दया सर्वत्र जन्तुषु ॥४७॥
सच्छास्त्रश्रवणं विष्णोः पूजा सज्जनसङ्गतिः। प्रेतयोनिविनाशाय भवन्तीति मया श्रुतम् ॥४८॥

रहन्छ ॥ ४१ ॥ हे पृथ्वीका मालिक ! हजूरले मेरो और्ध्वदैहिक क्रिया गरेर मलाई तारिबक्सियोस्। शास्त्रमा सबै वर्णहरूका बन्धु राजा
कहिएका छन् ॥ ४२ ॥ तस्मात् कारणात् हे राजेन्द्र ! मलाई तारिबक्सियोस्। हजूरलाई मणिरत्न टक्र्याउँछु। जुन प्रकारले मेरो सद्गति
भएर प्रेत-योनि छुट्तछ ॥ ४३ ॥ हे वीर ! महाराज ! मेरो हित इच्छा गरिबक्सिन्छ भने सरकारले मैले बताए बमोजिम गरिबक्सियोस्।
किन भने भोक प्यासादि दुःखले मेरो प्रेतपना सहिनसक्नु भयो ॥ ४४। यस वनमा स्वादिष्ट सुन्दर शीतल जल र मीठा-मीठा स्वादिष्ट फल
छन्। भोकले पीढित भएर पनि फल खान पाउँदीन, प्यासले सताइएर पनि कहीं जल पिउन पाउँदिन ॥ ४५ ॥ हे राजन्! यदि हजूरले गरि-
बक्सए मेरो नारायणबलि गरिबक्सियोस् र त्यहाँदेखि अगाड़ि वेद-मन्त्र द्वारा मेरो और्ध्वदैहिक क्रिया गराइबक्सियोस् ॥ ४६ ॥ यति गरेपछि
निश्चय मेरो प्रेतत्व नाश हुन्छ, यसमा सन्देह छैन। वेद-मन्त्र, तपस्या, दान सबै जन्तुमा दया फेरि असल शास्त्र सुन्नु विष्णुको पूजा र सज्जन-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

हर्म्य-प्रासाद-शोभाढ्यं नानाधर्मसमन्वितम् । तत्राहमवसं तात देवार्चनरतः सदा ॥३६॥
वैश्यो जात्या सुदेवोऽहं नाम्ना विदितमस्तु ते । हव्येन तर्पिता देवाः कव्येन पितरस्तथा ॥३७॥
विविधैर्दानयोगैश्च विप्राः सन्तर्पिता मया । दीनान्धकृपणेभ्यश्च दत्तमन्नमनेकधा ॥३८॥
तत्सर्वं निष्फलं राजन् मम दैवादुपागतम् । यथा मे निष्फलं जातं सुकृतं तद् वदामि ते ॥३९॥
मम वै सन्ततिर्नास्ति न सुहृन्न च बान्धवः । न च मित्रं हि मे तादृग्यः कुर्यादौर्ध्वदैहिकम् ॥४०॥
यस्य न स्यान् महाराज श्राद्धं मासिकषोडशम् । प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य तत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥४१॥
त्वमौर्ध्वदैहिकं कृत्वा मामुद्धर महीपते ! वर्णानां चैव सर्वेषां राजा बन्धुरिहोच्यते ॥४२॥

प्रकारका धर्मले समन्वित भएको नगर छ । हे तात ! त्यस नगरमा सधैं म देवताको पूजा गर्नामा तत्पर भएर बस्तथें ॥ ३६ ॥ मेरो नाम सुदेव हो । जातिको वैश्य हुँ, यो कुरा हजूरले जानिबक्सियोस् । हविष्यान्नद्वारा देवतालाई र पिण्डदानादि द्वारा पितृहरूलाई सन्तुष्ट गराएको थिएँ ॥ ३७ ॥ फेरि अनेक प्रकारका दान दिएर ब्राह्मणलाई खुशी गराएको थिएँ । मैले दुःखी, अन्धा, कृपणलाई अनेक प्रकारद्वारा अन्न दिएको थिएँ ॥ ३८ ॥ हे राजन् ! मेरो भाग्यवश त्यो सबै निष्फल भयो । जुन प्रकार मेरो त्यो सुकृत कर्म निष्फल भयो त्यो सबै सरकारमा बिन्ती चढाउँदछु ॥ ३९ ॥ मेरो सन्तान थिएनन्, सुहृद् पनि थिएनन् र बान्धव पनि थिएनन् । मेरा त्यस्ता मित्र पनि कोही थिएनन् जसले मेरो और्ध्वदैहिक क्रिया गरोस् ॥ ४० ॥ हे महाराज ! जसका मासिक षोडश श्राद्ध भएका छैनन्, त्यसका पुत्रहरूले सय करोडौं श्राद्धादि गरे तापनि प्रेतपना स्थिर

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

समुत्सुकमना भूत्वा तस्यान्तिकमुपागतः । अब्रवीत् स तदा तार्क्ष्य प्रेतराजो नृपं वचः ॥३०॥
प्रेतभावो मया त्यक्तः प्राप्तोऽस्मि परमां गतिम् । त्वत्संयोगान्महाबाहो जातो धन्यतरोऽस्म्यहम् ॥३१॥
राजोवाच-कृष्णवर्णकरालास्यं प्रेतत्वं घोरदर्शनम् । केन कर्मविपाकेन प्राप्तं ते बह्वमङ्गलम् ॥३२॥
प्रेतत्वकारणं तात ब्रूते सर्वमशेषतः । कोऽसि त्वं केन दानेन प्रेतत्वं ते विनश्यति ॥३३॥
प्रेतोवाच–कथयामि नृपश्रेष्ठ सर्वमेवादितस्तव । प्रेतत्वकारणं श्रुत्वा दयां कर्तुं त्वमर्हसि ॥३४॥
वैदशं नाम नगरं सर्वसम्पत्समन्वितम् । नानाजनपदाकीर्णं नानारत्नसमाकुलम् ॥३५॥

आश्चर्ययुक्त हुँदो भयो ॥ २९ ॥ हे गरुड ! उत्कण्ठित मन भएर नजीकै आउने त्यो प्रेतराज, राजासंग यो वचन बोल्दो भयो ॥ ३० ॥ 'आज म प्रेतभाव छोडी गतिमा प्राप्त भएँ । हे महाबाहो ! तिम्रो संयोगले म आज अति धन्य हुँदो भएँ' ॥ ३१ ॥ राजा भन्दछन्—हे कृष्णवर्ण ! कराल मुख भएका प्रेत ! कुन कर्मको परिणाम यो अत्यन्त अमङ्गल घोर दर्शन भएको प्रेत रूप पायौ ॥ ३२ ॥ हे तात ! (हे प्रेत !) तिमी प्रेत हुनाको सबै कारण मलाई बताऊ; तिमी को हौ ? कुन दानले तिम्रो प्रेतत्व नाशिन्छ ॥ ३३ ॥ प्रेत भन्दछ—हे नृपश्रेष्ठ ! आदिदेखि सब हजूरलाई बिन्ती चढाउँछु । प्रेत भएको कारण सुनेर दया गर्नामा हजूर योग्य होइबक्सिन्छ ॥ ३४ ॥ अनेक प्रकारका सम्पत्तिहरूले युक्त अनेक प्रकारका जनपद र नाना प्रकारका रत्नहरूले पनि परिपूर्ण भएको वैदश नाउँ गरिएको ॥ ३५ ॥ देवताका मन्दिर र धनीका घरहरूका शोभाले युक्त नाना

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तस्मात् सर्वप्रयत्नेन श्रोतव्यो गारुडं किल। धर्मार्थकाममोक्षाणां दायकं दुःखनाशनम् ॥१०॥
पुराणं गारुडं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम्। शृण्वतां कामनापूरं श्रोतव्यं सर्वदैव हि ॥११॥
ब्राह्मणो लभते विद्यां क्षत्रियः पृथिवीं लभेत्। वैश्यो धनिकतामेति शूद्रः शुद्ध्यति पातकात्॥१२॥
श्रुत्वा दानानि देयानि वाचकायाखिलानि च। पूर्वोक्तशयनादीनि नान्यथा सफलं भवेत् ॥१३॥
पुराणं पूजयेत् पूर्वं वाचकं तदनन्तरम्। वस्त्रालङ्कार - गोदानैर्दक्षिणाभिश्च सादरम् ॥१४॥

पर्छ। यो कस्तो पुराण हो भने यसले धर्म, अर्थ– सम्पत्ति, काम, मनोरथ, मोक्ष अर्थात् फेरि जन्मनु-मर्नु नपर्ने यी चारै पदार्थ दिन्छ॥ १० ॥ यो गरुडपुराण अत्यन्त पुण्यदायक पवित्र औ पापनाशक छ। यो सुन्नाले जे चितायो सोही पूर्ण हुन्छ, त्यस निमित्त (सुखको इच्छा छ भने बाबु-आमा मर्दा त के) सधैं सुनीरहनू योग्य छ॥ ११ ॥ जस्तै--ब्राह्मण छ भने सम्पूर्ण शास्त्र विशारद हुन्छ, क्षत्रिय छ भने पृथ्वी प्राप्त गर्दछ याने राजा हुन्छ, वैश्य बनियाँ हो भने खूब धनी सेठ हुन्छ र शूद्र छ भने (आफ्ना जन्मान्तरादि कृत) पातकबाट शुद्ध हुन्छ॥ १२ ॥ यो सुन्न मात्र होइन, सुनेर कथा वाचक पण्डितलाई शास्त्रमा कहिये मुताबिक समस्त दानहरू दिनुपर्दछ औ पहिले कथामा कहिएका दानहरू शयन (पलँग) आदि अवश्य दान गर्नू किनकि पण्डितज्यूलाई मात्र फजूल दुःख दिनाले त्यस्तो फल पाइँदैन॥ १३ ॥ पूजा गर्ने रीति, जस्तै--पहिले ता "षोडशोपचारादिले पुराणको पूजा गर्नू अनि वाचकको पूजा गरोस्, कस्ता प्रकारले भने रेशमी आदि कपड़ा, भूषण सबै प्रकारका गहना औ गोदानहरू र फेरि पूर्ण दक्षिणाहरूले पनि आदरसाथ पूजा गरोस्॥ १४ ॥ अन्य दान पनि, जस्तै--सुवर्णदान, पृथिवीदान इत्यादि धेरै प्रकारका

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

अन्नैश्च हेमदानैश्च भूमिदानैश्च भूरिभिः। पूजयेद् वाचकं भक्त्या बहुपुण्यफलाप्तये ॥१५॥
वाचकस्यार्चनेनैव पूजितोऽहं न संशयः। संतुष्टे तुष्टितां यामि वाचके नात्र संशयः ॥१६॥

इति श्रीगरुडपुराणश्रवणफलम् ।

❋

दानहरूले वाचक पण्डितज्यूकन धेरै पुण्य मिलोस् भन्नाका निमित्त भक्तिपूर्वक पूजा गरोस् ॥ १५ ॥ हे गरुड ! वाचकको पूजा गर्नाले नै म सन्तुष्ट हुन्छु (सो ता गरेन भने हजारौं अन्य कार्यले के हुन्छ) यसमा सन्देह छैन अर्थात् वाचक सन्तुष्ट नभए म प्रसन्न हुन्न यदि वाचक सन्तुष्ट भए भने म पनि सन्तुष्ट हुन्छु यसमा अलिकति पनि सन्देह नमान्नू ॥ १६ ॥ भनीकन श्रीभगवान्ले गरुडका प्रति, सूत पौराणिकले ८८ हजार शौनकादि ऋषीश्वरका प्रति र अरु-अरु वक्ताहरूले अन्यान्य श्रोताहरूका प्रति श्रवण गराएको जो गरुडपुराण सम्बन्धी कथा हो, सो यहाँ पनि यथामति अनुवाद सिद्ध गरियो र अनुवादित गरुडपुराण माहात्म्य सकियो र ग्रन्थ पनि पूर्ण भयो ॥

इति माहात्म्य सम्पूर्णम् ।

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

प्राप्ति स्थान

बाबू माधवप्रसाद शर्मा

के २३|११६, दूधविनायक,

वाराणसी-१.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF'

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu